

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis
pre medzinárodné politické, ekonomické, právne a kultúrne vzťahy
Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v
Bratislave

Medzinárodné vzťahy 2/2005, ročník III.

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis
pre medzinárodné politické, ekonomické, právne a kultúrne vzťahy
Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave

Redakcia:

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
Tel.: 00421 2 624 11 856
E-mail: lipkova@euba.sk

Hlavná redaktorka:

prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.

Redakčná rada:

prof. Ing. Víťazoslav Balhar, CSc.
prof. Ing. Jaroslav Filip, CSc.
prof. Dr. Otmar Höll
prof. PhDr. Zuzana Lehmannová, CSc.
Ing. Július Kostolný
JUDr. Ing. Juraj Králik, CSc.
prof. PhDr. Peter Kulašik, CSc.
doc. PhDr. Ján Liďák, CSc.
Ing. Ladislav Lysák, DrSc.
doc. PhDr. Milan Márton, CSc.
doc. Ing. Miroslav Mečár, CSc.
Mgr. Boris Mattoš
doc. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.
doc. Ing. Pavel Nezval, PhD.
prof. Dr. Joachim Osinski
doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.
prof. JUDr. Ľudovít Tóth, CSc.
prof. Ing. Eduard Urban, CSc.
doc. Dr. Ing. Vladimír Valach
PhDr. Peter Weiss, CSc.
prof. Ing. Dana Zadražilová, CSc.

Výkonný redaktor:

Ing. Juraj Skovajsa

Jazyková redaktorka:

PhDr. Katarína Strelková, CSc.

Vydavateľ:

Vydavateľstvo EKONÓM

Registračné číslo:

2761/2002

ISSN 1336 – 1562

Obsahové zameranie

Variability of Contents

Vedecké články

Scientific articles

Diskusie

Discussion

Prezentácie téz doktorandov

Doctorand's Thesis

Názory

Opinions

Recenzie

Reviews

Prehľady

Surveys

Informácie

Information

Obsah

Content

K VÝZNAMNÉMU ŽIVOTNÉMU JUBILEU PROF. JUDR. EUDOVÍTA TÓTHA, CSc. prof. Ing. Vítězoslav Balhar, CSc.	7
--	---

Vedecké články

CHÁPANIE CEZHRANIČNEJ SPOLUPRÁCE V NAVRHOVANEJ REGIONÁLNEJ POLITIKE EURÓPSKEJ ÚNII NA PROGRAMOVACIE OBDOBIE 2007-2013 RNDr. Alžbeta Ivaničková, CSc. - doc. RNDr. Viera Vlčková, CSc.	9
ÚLOHA, POSTAVENIE A CIELE ORGANIZÁCIE SPOJENÝCH NÁRODOV V PROCESSE SUPRESIE TERORIZMU doc. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.	18
K TEORETICKÝM PRÍSTUPOM SKÚMANIA ZAHRANIČNEJ POLITIKY JUDr. Peter Rusiňák, PhD.	30

Diskusie

EURÓPSKE OBČIANSTVO V KONTEXTE EURÓPSKEJ ÚSTAVNEJ ZMLUVY A DISKUSÍ O JEJ ĎALŠOM OSUDE PhDr. Peter Weiss, CSc.	41
NÁRODNÁ INTEGRÁCIA V MAĎARSKEJ ZAHRANIČNEJ POLITIKE doc. Milan Kurucz, CSc.	56

Prezentácie téz doktorandov

MEDZINÁRODNÝ MENOVÝ FOND – PRÁVNA ÚPRAVA, ORGANIZÁCIA, ČINNOSŤ JUDr. Roman Jurík	64
PRIEMYSELNÁ POLITIKA EURÓPSKEJ ÚNIE Ing. Beata Tomková	72

Názory

GLOBÁLNE ASPEKTY AUTOMOBILOVÉHO PRIEMYSLU RNDr. Jana Pásztorová, PhD. - Ing. Simona Škorvagová	82
ROZVOJOVÉ TEÓRIE PRIAMÝCH ZAHRANIČNÝCH INVESTÍCIÍ Ing. Tomáš Dudáš, PhD.	91

Recenzie

ZOLTÁN HORVÁTH: PRÍRUČKA EURÓPSKEJ ÚNIE

Mgr. Boris Mattoš_____98

CLAIRE ANNESLEY: POLITICKÝ A EKONOMICKÝ SLOVNÍK ZÁPADNEJ EURÓPY

Ing. Mgr. Magdaléna Hašková_____100

GUY PETERS:

INŠTITUCIONÁLNA TEÓRIA V POLITICKÝCH VEDÁCH. „NOVÝ INŠTITUCIONALIZMUS“

Ing. Jana Hošková_____102

Prehľad

SPÔSOBY PLATENIA A NIEKTORÉ RIZIKÁ V MEDZINÁRODNOM OBCHODE

Ing. Eva Jančíková, PhD._____104

TVORBA STRATÉGIE SR V REGIONÁLNEJ POLITIKE

Ing. Roden Oravec_____113

Informácie

SYSTÉM HODNOTENIA HOSPODÁRSKÝCH DIPLOMATOV VO VYBRANÝCH KRAJINÁCH

Ing. Pavol Černek_____118

NOVÝ FINANČNÝ VÝHLED EURÓPSKEJ ÚNIE, VYVÁŽENÝ ALEBO KOMPROMIS?

Ing. Jozef Polakovič, M.E.S_____123

ZMENY V MARKETINGOVOM PROSTREDÍ V SÚČINNOSTI S VÝVOJOM PODNIKATEĽSKÝCH SUBJEKTOV

prof. Ing. Eduard Urban, CSc._____141

Prof. JUDr. Ľudovít Tóth, CSc. sa v týchto dňoch stáva našim jubilantom – dožíva sa významných 70-ich rokov – k čomu úprimne blahozeláme.

Vysoko si cením skutočnosť, že som mal tú česť byť spolupracovníkom – často aj realizátorom jeho životných cieľov aj zámerov v prospech nových kvalít nášho života, a to nielen na našej vysokej škole.

Základné životné krédo, ktoré si náš jubilant formuloval a počas celej svojej životnej dráhy usiloval o jeho naplnenie, spočíva najmä v realizácii týchto náročných cieľov:

Cieľavedome formuloval svoje životné poslanie v koncepcii dosiahnuť významný progres vo sfére kvality života našej spoločnosti využívaním vedy a vysokoškolského právneho a ekonomického vzdelania vo sfére zahranično-ekonomických vzťahov ako osobitne efektívneho zdroja ľudského progresu vôbec.

Hlavný prínos kvality osobnosti prof. JUDr. Ľudovíta Tótha, CSc. spočíva v tom, že tieto životné ciele si formuloval a dôsledne usiloval o ich realizáciu – nie dnes, keď sú projekcie ekonomickej integrácie a prínosy zahranično-ekonomických vzťahov plne akceptované a realizované – ale už pred takmer polstoročím. V tejto skutočnosti spočíva vlastná genialita a významný osobnostný prínos nášho jubilanta.

V konkretizovaní týchto životných cieľov a ich realizácii nášho jubilanta treba uviesť najmä tieto dominanty jeho odbornej doterajšej životnej prezentácie:

Sú to predovšetkým aktivity k vybudovaniu plne funkčnej štruktúry orgánov a odborných organizácií zahraničného obchodu na Slovensku v rámci vtedajšej česko-slovenskej republiky.

Svoje odborné úsilie sústredil najmä na zvýšenie profesijnej profilácie pracovníkov organizácií pre zahraničný obchod – slovenských podnikov zahraničného obchodu.

Osobitne sa plne venoval budovaniu významnej špeciálnej vzdelávacej organizácie – Inštitútu zahraničného obchodu s celoslovenskou pôsobnosťou. Vybudoval na pomerne veľkorysej úrovni komplex vzdelávacieho strediska v Harmónii, kde súčasne úspešne vykonával celý rad rokov funkciu riaditeľa.

Jeho hlavným prínosom na tomto úseku je vybudovanie a riadenie plne funkčného vzdelávacieho zariadenia – Inštitútu zahraničného obchodu na Slovensku so systematickým odborným komplexom vzdelávania pracovníkov sektoru slovenského zahraničného obchodu.

Následne aktívne prezentoval svoje zahraničnoobchodné aktivity za Slovensko, ale aj za celú Česko-slovenskú republiku v zahraničí – na našom obchodnom oddelení v Budapešti. Svojou odbornosťou aj systematickou prácou významne prispel k rozvoju zahraničnoobchodných vzťahov našej republiky s Maďarskom.

Osobitne pozitívne hodnotenie si zaslúži neskorší prechod prof. JUDr. Ľudovíta Tótha, CSc. na Obchodnú fakultu Ekonomickej univerzity v Bratislave, kde sa plne venoval a doteraz venuje pedagogickej aj vedeckej práci vo vysokoškolskej výučbe odborníkov pre zahraničný obchod, resp. t. č. aj pre medzinárodné hospodárske a medzinárodné vzťahy.

K jeho hlavným prínosom patrí prvenstvo na našej vysokej škole v tvorbe a budovaní teórie aj praxe medzinárodnej ekonomickej integrácie, a to už koncom 80-tych rokov minulého storočia.

Vybudoval a pracoval na novej Katedre medzinárodnej ekonomickej integrácie ako vedúci tejto katedry, ktorú v roku 1987 preprofiloval na Katedru svetovej ekonomiky. Tiež ako vedúci autorského kolektívu publikoval z tejto tematiky prvú vysokoškolskú učebnicu.

V 90-tych rokoch rozšíril ďalej svoje pedagogické, vedecké aj riadiace aktivity vo vedúcich akademických funkciách. V rokoch 1997 – 2000 zastával významnú akademickú funkciu dekana Obchodnej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave. Jeho prínosom bolo systematické úsilie o novú kvalitatívnu úroveň pedagogickej a vedeckej práce na tejto fakulte

plne v súlade s náročnými úlohami prípravy absolventov v súvislosti so zásadnou transformáciou slovenskej ekonomiky.

V tomto období tiež intenzívne usiloval o zavedenie nových vedných disciplín na Obchodnej fakulte, aj celej vysokej škole. Konkrétne realizoval projekt novej odbornej disciplíny Diplomatický protokol. V tomto predmete formuloval a publikoval prvú vysokoškolskú učebnicu aj vo viacerých vydaniach.

Osobitným prínosom jeho aktivít na Ekonomickej univerzite v Bratislave bolo úsilie o budovanie novej fakulty: Fakulty medzinárodných vzťahov, kde t. č. zastáva významnú funkciu predsedu Akademického senátu fakulty.

Všestranná odborná, pedagogická, vedecká aj organizátorská prezentácia menovaného na Fakulte medzinárodných vzťahov naďalej úspešne pokračuje.

Prof. JUDr. Ľudovít Tóth, CSc. svojim celoživotným dielom významne prispel k budovaniu organizácií zahraničného obchodu na Slovensku, najmä však ku kvalite našich zahranično-ekonomických vzťahov a tak k vytvoreniu podmienok vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie.

Na Ekonomickej univerzite v Bratislave – na jej fakultách – sa natrvalo podieľal a naďalej podieľa na zvyšovaní kvalitatívnej odbornej úrovne študentov, doktorandov aj učiteľov našej Alma Mater.

Vďaka Vám, vážený pán profesor, si vysoko ceníme Váš osobnostný prínos v kvalitatívnom rozvoji nášho vysokého ekonomického školstva, Vaše príkladné pedagogické aj vedecké výsledky Vášho tvorivého odborného potenciálu.

Do ďalších rokov života Vám úprimne želáme pevné zdravie a stálu pohodu v kruhu Vašej rodiny, tiež aj ďalšie všestranné úspechy a plný životný optimizmus vo Vašom ďalšom živote.

CHÁPANIE CEZHRANIČNEJ SPOLUPRÁCE V NAVRHOVANEJ REGIONÁLNEJ POLITIKE EURÓPSKEJ ÚNII NA PROGRAMOVACIE OBDOBIE 2007-2013

RNDr. Alžbeta Ivaničková, CSc. - doc. RNDr. Viera Vlčková, CSc.

ABSTRAKT

Článok analyzuje všeobecný rámec cezhraničnej spolupráce a iniciatívy spoločenstva INTERREG a ich implikáciu pre regionálny rozvoj. Opisuje úlohu a postavenie iniciatívy INTERREG a nový cieľ európska teritoriálna spolupráca pre novú architektúru politiky súdržnosti EÚ po roku 2006.

Iniciatíva INTRREG je dôležitá, pretože integruje oblasti so spoločnými problémami, ktoré vyžadujú spoločné riešenie, ale sú rozdelené národnými hranicami. Pomocou programov spolupráce, priamo zameraných na jednotlivé hraničné regióny, transnárodnú a interregionálnu spoluprácu, kde pomoc bola koncentrovaná na podporu najvýznamnejších priorít, napr. Dopravy, ŽP, MSP a podnikateľstva, inovácie a pod., sa stáva spolupráca vhodnou výzvou na sústredenie a integrovaný prístup prekročenia národných hraníc.

Nový koncept územnej súdržnosti a spolupráce, najmä jej cieľ, pomáha dosiahnuť väčšiu vyrovnanosť rozvoja, redukuje existujúce disparity a nevyhnutné územné nerovnosti, a tak urobiť sektorové politiky s priestorovým dosahom a regionálnu politiku koherentnými. To umožňuje tiež zlepšenie územnej integrácie a podporuje spoluprácu medzi regiónmi a vo vnútri regiónov. Na tejto skúsenosti, ktorú vybudovala súčasná iniciatíva INTERREG je navrhnuté vytvorenie nového cieľa, zameraného na ďalšiu harmonizáciu a vyváženú integráciu územia EÚ. Tento nový cieľ sa nazýva európska teritoriálna spolupráca.

S cieľom prekonať ťažkosti členských štátov, regiónov a orgánov miestnych samospráv pri realizácii a riadení aktivít cezhraničnej, nadnárodnej a interregionálnej spolupráce sa z dôvodu rozdielov v národných právnych predpisoch a postupoch vynorila požiadavka zaviesť nástroj spolupráce na úrovni Spoločenstva, ktorý umožní na území Spoločenstva zakladať zoskupenia na spoluprácu s právnou subjektivitou, označované ako *Európske zoskupenia cezhraničnej spolupráce* (EZCS). EZCS je splnomocnené konať v mene a v záujme svojich členov, predovšetkým miestnych a regionálnych samospráv alebo iných verejných organizácií, ktoré sú členmi zoskupenia (ktoré ho tvoria). Úlohy a právomoci udelené EZCS majú určiť členovia v *Dohovore o európskej cezhraničnej spolupráci*.

ABSTRACT

The paper starts with a general framework for analyzing both the cross-border cooperation and the INTERREG Initiative and their implication for regional development. Then we describe the task and position the INTERREG Initiative and new objective European territorial cooperation for a new architecture for EU cohesion policy after 2006.

INTERREG III Initiative is an important, integrate areas divided by national borders that face common problems requiring common solutions. Though cooperation programmes tailored according to the particular faced by each border region, trans-state and inter-regions cooperation, to be important that an effort was made to concentrate the assistance on the most significant priorities in support, for example transport, water management, SMEs and entrepreneurship, innovation etc. and it is clear example of challenges requiring a focused and integrated approach going beyond national boundaries.

The new concept of territorial cohesion and cooperation, its objective being to help achieve a more balanced development by reducing existing disparities, avoiding territorial imbalances and by making both sectoral policies which have a spatial impact and regional policy more coherent. This also involves improving territorial integration and encouraging cooperation between and within regions. Building on the experience of the present INTERREG, there is

proposed to create a new objective dedicated to furthering the harmonious and balanced integration of the territory of the Union, called European territorial cooperation.

Member States and regional and local authorities have experienced important difficulties in carrying out and managing actions of cross-border cooperation, trans-national cooperation and inter-regional cooperation, within the framework of differing national laws and procedures. This calls for appropriate measures at the community level in order to reduce these difficulties. In order to overcome the obstacles hindering cross-border cooperation, it is necessary to introduce a cooperation instrument at the community level, which allows the creation of cooperative groupings in the community territory, invested with legal personality, called European groupings of cross-border cooperation (EGCC). The EGCC is invested with the capacity to act on behalf of its members, notably the regional and local authorities of which it is composed. The tasks delegated to it must be defined by its members, in a convention of European cross-border cooperation.

Kľúčovým prvkom politiky súdržnosti Európskej únie (EÚ) je spolupráca medzi krajinami a regiónmi. Aktivita založená na takejto spolupráci sú veľmi rôznorodé a odrážajú rozdiely v stupni rozvoja a v inštitucionálnych a administratívnych kontextoch.

Základným cieľom cezhraničnej spolupráce v Európe je integrovať oblasti rozdelené národnými hranicami, ktorých výrazom sú spoločné problémy, vyžadujúce spoločné riešenie. Vzniknuté spoločné problémy majú spravidla pôvod v rozdelených trhoch, v pracovnej sile, v riadení investícií, v charaktere infraštruktúry, fiškálnych zdrojoch, inštitúciách a služieb všeobecného záujmu.

V článku sa zameriavame na dva ciele, a to: chceme poukázať na význam cezhraničnej spolupráce v regionálnom rozvoji, ktorá je realizovaná iniciatívou INTERREG a načrtnúť chápanie postavenia a úlohy cezhraničnej spolupráce v novej politike hospodárskej a sociálnej súdržnosti EÚ v programovacom období 2007 – 2013.

Pri posudzovaní priestorových aspektov a súvislostí spojených so sociálno-ekonomickým rozvojovým procesom, je dôležité prihliadať na momenty a fakty, ktoré pôsobia diferenciacne na rozvojovú dynamiku jednotlivých regiónov. V tejto súvislosti treba dôsledne prihliadať na fakt, že štrukturálne zmeny prinášajú plný efekt len vtedy, ak sa zohľadňujú vnútroregionálne možnosti efektívneho využívania zdrojov. Preto z hľadiska strategického postavenia v ekonomike regionálny faktor vyjadruje

- komplementárnu funkciu regiónov. Táto funkcia je spojená so vzájomným usmerňovaním procesov vo vnútri regiónu s celospoločenskými procesmi;
- kompatibilnú funkciu regiónov, tzn. hľadanie "vhodnej formy" pre kooperáciu regiónov medzi sebou vo vnútri štátu i mimo neho;
- funkciu zosieťovania regiónov, t. j. vzájomné spájanie regiónov v rôznych oblastiach hospodárskeho, spoločenského a sociálneho života;
- „hnaciu“ (podnecujúcu) funkciu regiónov. Je to funkcia orientovaná na vnútorný potenciál a cieľená na posilnenie „spoločných elementov“, charakterizujúcich sociálno-ekonomický profil regiónu.

Regióny nie sú nejakým „hotovým javom“. Vznikajú a formujú sa v dôsledku pôsobenia rôznych procesov a činiteľov. Osobitný význam majú okrem ekonomických procesov aj procesy integračné. Procesy integrácie spočívajú vo vzájomnej závislosti, spájaní a väzbách určitých jednotiek do systémov, vytvárajúcich určitú celosť. Tieto procesy môžu byť vyvolané funkčnou činnosťou diferencovaných systémov alebo kooperačnou činnosťou, ktorá smeruje k realizácii určitých cieľov. Integračný aspekt regiónu sa formuje vtedy, ak je akceptovaný spoločenstvom regiónu, konsoliduje spoločenstvo na regionálne ciele, zabezpečuje participáciu spoločenstva na riadení cieľov regiónu, zabezpečuje kooperáciu rôznych podsystémov činností a pacifikuje vnútorné konflikty.

Cezhraničná spolupráca ako dôležitý element priestorového usporiadania

Priestorové súvislosti postupného zapájania jednotlivých štátov, ale aj regiónov do európskych štruktúr treba vidieť v dvoch polohách:

- v polohe širšie koncipovaných, celoeurópsky dimenzovaných súvislostí rozvoja a usporiadania územia, štruktúry osídlenia a regionálnej politiky,
- v polohe priamych kooperácií v prihraničných územiach.

V prvom prípade ide o ciele vytváranie regionálnych celkov ako hospodárskych a sídelných rozvojových pólov, ktoré budú vychádzať z celoeurópskych koncepcií postavenia regiónov, štruktúry sídelnej siete, dopravnej infraštruktúry a ochrany prírodných a kultúrnych hodnôt.

V druhom prípade ide o využívanie všetkých foriem cezhraničnej spolupráce na regionálnej a miestnej úrovni až po inštitucionalizované formy, typu euroregiónov¹. [J. Tvrdoň, 1995].

Územie Slovenska hraničí s piatimi štátmi. To znamená, že takmer pre 30 % regiónov (t.j. prihraničných regiónov) Slovenska sa vytvára situácia priameho nadväzovania susedských kontaktov².

Pre regióny sa tak vytvárajú možnosti ekonomického a sociálneho integračného rozvoja, podporujúceho vlastné samorozvojové regionálne aktivity. Ak zoberieme do úvahy súčasných 8 krajov, tak každý jeden je v priamom kontakte s niektorou susediacou krajinou Slovenska. Preto cezhraničná regionálna spolupráca zohráva v prípade Slovenska dôležitú úlohu. Táto dôležitosť vyplýva nielen z geografickej polohy v strede Európy, ale aj z toho, že jeho plošná veľkosť i charakter územia minimalizujú vzdialenosti k hraniciam.

Charakter, rozsah a intenzita cezhraničných regionálnych väzieb Slovenska prakticky závisí od štyroch faktorov, a to od

- očakávaných ekonomických efektov spolupráce,
- existujúcich rozdielov v sociálno-ekonomickej úrovni,
- súdržnosti spoločnosti v krajine,
- negatívnych očakávaní zo vznikutej spolupráce.

V závislosti od týchto faktorov sa formuje aj rozdielna cezhraničná spolupráca. V súčasnosti je na Slovensku cezhraničná spolupráca inštitucionalizovaná na

- národnej úrovni (medzivládne dohody),
- regionálnej úrovni,
- miestnej úrovni (miestne samosprávy a iniciatívy/združenia).

Cieľom cezhraničnej spolupráce je

- vytvoriť prirodzený rámec pre gravitáciu hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho pohybu,
- vytvoriť spoločné regióny bez obmedzenia súčasnými štátnymi hranicami,
- vytvoriť väzby a vzťahy regiónov, miest a obcí priestorovou nadväznosťou na regióny susediacich štátov,

---

¹ Euregión je pojem, ktorým sa označuje dobrovoľná prihraničná spolupráca v ekonomickej, sociálnej, kultúrnej a ďalších oblastiach medzi dvoma a viacerými štátmi a ich miestnymi orgánmi. Predstavuje geograficky limitované územie, zahrňujúce časti dvoch alebo viacerých krajín, ktoré sa dohodli koordinovať svoju činnosť v rozličných oblastiach. Spolupráca regiónov združených v euroregiónoch nie je založená na základe územných celkov, ale projektov. Z hľadiska EÚ sa rozoznávajú dva základné typy euroregiónov:

- interné, ktoré prekrývajú periférne oblasti styku štátov EÚ,
- externé, na hranici medzi štátmi EÚ a štátmi mimo EÚ.

² Zdroj: Údaje prevzaté z webových stránok a z dokumentov vydávaných týmito euroregiónmi.

- umožniť obyvateľom podieľať sa na sociálno-ekonomickom rozvoji ich územia samostatne v spolupráci s cezhraničnými regiónmi, pri vzájomnom rešpektovaní vnútorných podmienok.

Euroregión		sídlo v SR	vznik	partneri
1.	Tatry	Kežmarok	26.9.1994	PL
2.	Váh–Dunaj–Ipeľ	Nitra	3.6.1999	H
3.	Pomoravie–Weinviertel–Jižní Morava	Holíč	23.6.1999	A, CZ
4.	Ipeľský euroregión	Šahy	6.8.1999	H
5.	Karpatský euroregión	Prešov	25.11.1999	H, PL, RO, UA
6.	Euroregión Neogradensis	Lučenec	25.3.2000	H
7.	Beskydy	Žilina	9.6.2000	CZ, PL
8.	Bílé–Biele Karpaty	Trenčín	30.7.2000	CZ
9.	Euroregión Slaná–Rimava	Rimavská Sobota	10.10.2000	H
10.	Košice–Miskolc euroregión	Košice	1.12.2000	H
11.	Euroregión Podunajského Trojspolku	Dunajská Streda	25.1.2001	H
12.	Euroregión Kras	Jablonov nad Turňou	1.3.2001	H
13.	Euroregion Wien–Bratislava–Győr	Bratislava	vznikne v r.2005	A, H

Naplnenie takýchto cieľov nie je jednoduché, malo by zahŕňať spoluprácu v rámci viacerých sfér s prihliadnutím na osobitosti a špecifiká daného priestoru³. Po svojom vstupe do EÚ má Slovenská republika možnosť čerpať prostriedky z ERDF aj v rámci ďalších dvoch zameraní iniciatívy INTERREG III (okrem INTERREG III A), a to INTERREG III B (transnacionálna spolupráca), kde je Slovenská republika zapojená do Programu iniciatívy spoločenstva INTERREG III B CADSAS, ktorý sa zameriava na transnacionálnu spoluprácu v stredoeurópskom, jadranskom, podunajskom a juhovýchodoeurópskom priestore a INTERREG III C (interregionálna spolupráca), kde spolupráca sa realizuje prostredníctvom tzv. tém spolupráce, ktoré predstavujú prioritnú oblasť spolupráce. Súhrnným cieľom programu INTERREG III C, ktorý sa zameriava na interregionálnu spoluprácu, je zlepšenie efektívnosti politík, nástrojov regionálneho rozvoja a súdržnosti tzv. štruktúrovanou cestou, t.j. formou výmeny informácií a vzájomným odovzdávaním skúseností. Ide o podporu celoeurópskej spolupráce medzi regiónmi a obcami. Pre jednoduchšiu organizáciu a riadenie

³ Medzi hlavnými cieľmi euroregiónov v súlade s Európskou chartou prihraničných a cezhraničných regiónov i po vstupe Slovenska do Európskej únie zostáva spolupráca: na rozvoji v oblasti hospodárstva a cestovného ruchu, na rozvoji vzťahov v oblasti školstva a vedy, v oblasti ochrany prírody, životného prostredia a vodných zdrojov, odvrátenie živelných pohrôm. Na rozvoji dopravy, v humanitnej a sociálnej oblasti, na zachovaní spoločného kultúrneho dedičstva, na finančných programoch Spoločenstva, na vytváraní podmienok výmeny informácií a zabezpečenia ich tokov, na vypracovaní návrhu odporúčaní a koordinácii spoločných projektov a programov, na zvýšení príťažlivosti regiónov a pod.

tohto programu bolo územie EÚ rozdelené do štyroch programových zón (východ, sever, juh a západ) a Slovenská republika patrí do zóny Východ. (Oznámenie Európskej komisie členským štátom: INTERREG III – OJ C 143/2000; INTERREG IIIC – OJ C 141/2000).

Zo strany EÚ je cezhraničná spolupráca podporovaná prostredníctvom viacerých programov a iniciatív. Je súčasťou programu INTERREG (zahŕňa aj transnacionálnu a interregionálnu spoluprácu), ktorý je regulovaný smernicami pre štrukturálne fondy EÚ. Beží od roku 1990⁴ a pôvodne sa sústredil len na vnútorné hranice krajín v rámci EÚ, až neskôr zahrnul aj vonkajšie hranice styku členských a kandidátskych krajín. V roku 1994 sa začal program PHARE CBC (Cross-border co-operation) pokrývajúci hranice členských krajín s kandidátskymi krajinami a od roku 1998 rozšírený aj na hranice medzi kandidátskymi krajinami⁵. Iniciatíva spoločenstva INTERREG III je zameraná na podporu cezhraničnej regionálnej spolupráce a multiregionálnych celoeurópskych projektov.

Hlavným cieľom cezhraničnej spolupráce (INTERREG III A) je zlepšenie kooperácie medzi susednými krajinami, ktorá je zameraná na rozvoj cezhraničných ekonomických a sociálnych centier prostredníctvom spoločných stratégií a projektov udržateľného územného rozvoja. Priority a opatrenia cezhraničnej spolupráce v rámci programu INTERREG III A na obdobie 2004-2006 sú stanovené v strategickom dokumente *Program iniciatív Spoločenstva* (CIP – Community Initiative Programme). Programy INTERREG III A priniesli významné výsledky v podobe rozšírenia cestných sietí, skvalitnenia hraničných priechodov, modernizácie železničných tratí, rozvoja alternatívnych zdrojov energie a pod. Takéto projekty prispeli k užšej ekonomickej integrácii EÚ. Zvláštnym prínosom iniciatívy INTERREG bolo v mnohých prípadoch to, že umožnila riešiť konkrétne problémy, ktoré nebolo možné riešiť prostredníctvom iných programov podpory. Predstavovala počiatočný stimul k širokej cezhraničnej spolupráci a umožnila tak realizáciu ďalších predstáv jej existencie v novej podobe.

Európska teritoriálna spolupráca – podpora harmonického a vyváženého rozvoja územia Európskej únie

Medzi základnými cieľmi Európskej únie je aj upevnenie hospodárskej, sociálnej súdržnosti aj upevnenie územnej súdržnosti, a to prostredníctvom cezhraničnej, nadnárodnej a interregionálnej spolupráce s cieľom podporiť integráciu a vyvážený a harmonický rozvoj európskeho územia.

Harmonický rozvoj Spoločenstva ako celku a posilnenie hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti implikuje posilnenie cezhraničnej spolupráce a prijatie opatrení potrebných na zlepšenie podmienok, v ktorých sa uskutočňujú aktivity cezhraničnej spolupráce. V tejto súvislosti článok 159, odsek 3 Zmluvy, umožňuje nariadiť špecifické činnosti s cieľom dosiahnuť hospodársku a sociálnu súdržnosť predpokladanú v zmluve. Na tomto právnom základe a v súlade so všeobecným nariadením štrukturálnych fondov v roku 1989 vznikla Iniciatíva Spoločenstva INTERREG. Táto iniciatíva v novom programovacom období 2007-2013 sa stáva jedným z hlavných cieľov hospodárskej a sociálnej súdržnosti, ktorá sa zameriava na posilnenie harmonickej a vyvázenej územnej integrácie EÚ. V súčasnom programovacom období 2000 - 2006 sa zo štrukturálnych fondov financujú štyri iniciatívy: EQUAL, INTERREG, URBAN a LEADER. V budúcom programovacom období 2007 - 2013 sa s týmito iniciatívami už neráta, avšak Európska komisia má záujem využiť pozitívne skúsenosti z nich a uplatniť osvedčené opatrenia a mechanizmy v budúcich troch hlavných cieľoch. Pozri poznámku 8 pod čiarou.

⁴ V rokoch 1990-1993 pod hlavičkou INTERREG I, 1994-1999 INTERREG II, 2000-2006 INTERREG III.

⁵ Podporu súdržnosti v rámci jednotlivých Cieľov dopĺňa celý rad Iniciatív spoločenstva založených na partnerstve a cezhraničnej spolupráci. Väčšina z nich, niekedy v pozmenenej forme, pokračuje aj v období rokov 2000 až 2006.

V navrhovanej reforme regionálnej politiky EÚ sa tretím cieľom stáva *európska teritoriálna súdržnosť*⁶ - podpora vyváženého rozvoja celého územia EÚ prostredníctvom podpory regionálnej a cezhraničnej spolupráce, nadväzujúc na skúsenosti iniciatívy spoločenstva INTERREG III, ktorý ako taký sám zanikne a bude zapracovaný do „hlavného prúdu“ regionálnej politiky. Hlavné vetvy tohto Cieľa budú zamerané na cezhraničnú spoluprácu regiónov na úrovni NUTS III, na nadnárodnú spoluprácu v celej EÚ a na spoluprácu sietí a výmenu skúseností. Na tento nový cieľ majú byť vyčlenené 4 % z celkového rozpočtu na regionálnu a štrukturálnu politiku, a to z fondu ERDF⁷.

Úlohou tohto Cieľa, inšpirovaného skúsenosťami z iniciatívy EÚ INTERREG, je intenzifikácia spolupráce na troch úrovniach: cezhraničná spolupráca formou združených programov, spolupráca na úrovni nadnárodných oblastí a sieť spolupráce a výmeny skúseností v celej únii.

Návrh na transformovanie iniciatívy spoločenstva INTERREG III na nový cieľ teritoriálnej súdržnosti je v tomto zmysle:

2000 – 2006	2007 - 2013
INTERREG III – iniciatíva spoločenstva	Európska teritoriálna spolupráca - cieľ
3 súčasti	3 - podciele
III A – cezhraničná spolupráca	Cezhraničná spolupráca
III B – transnárodná spolupráca	Transnárodná spolupráca
III C – interregionálna spolupráca*	Sieť spolupráce a výmeny skúseností
* časť zamerania prechádza do programov cieľa konvergenencie a cieľa konkurencieschopnosť a zamestnanosť.	

V rámci cieľa „európskej teritoriálnej spolupráce“, Európsky fond regionálneho rozvoja (ERDF) sústreď svoju pomoc na

1) rozvoj cezhraničných ekonomických a sociálnych aktivít prostredníctvom spoločných stratégií pre udržateľný územný rozvoj a hlavne:

- prostredníctvom podpory podnikateľstva a hlavne rozvoja MSP, cestovného ruchu, kultúry a cezhraničného obchodu;
- presadzovaním ochrany a spoločného manažmentu životného prostredia;
- zmenšením izolácie prostredníctvom dokonalejšieho prístupu k dopravným, informačným a komunikačným sieťam a službám a cezhraničným vodným, odpadovým a energetickým systémom;
- rozvíjaním spolupráce, capacity a spoločného využívania infraštruktúr, hlavne v takých sektoroch ako je zdravotníctvo, kultúra a školstvo.

Okrem toho, ERDF môže prispievať k presadzovaniu integrácie cezhraničných trhov práce, miestnych iniciatív zamestnanosti, rovnakých príležitostí, odbornej prípravy a sociálnej integrácie a deľby ľudských zdrojov a zariadení pre vedecko-technický rozvoj.

2) zavádzanie a rozvoj nadnárodnej (transnárodnej) spolupráce, vrátane bilaterálnej spolupráce medzi prímorskými regiónmi:

- vodné hospodárstvo, so zreteľne nadnárodnou dimenziou, vrátane manažmentu a ochrany povodí riek, pobrežných zón, morských zdrojov, vodných hospodárstiev a mokradí;

⁶ Politika hospodárskej a sociálnej súdržnosti sa má v období 2007 – 2013 zamerať na tri ciele:

- Regionálnu konvergenciu
- Regionálnu konkurencieschopnosť a zamestnanosť
- Európsku teritoriálnu súdržnosť.

⁷ Stanovené 13,2 miliardy EUR, predstavuje 3,94% z celkovej sumy. Disponibilné kredity určené na územnú spoluprácu budú rozdelené nasledovne: 47,73% na cezhraničnú spoluprácu, 47,73% pre oblasti nadnárodnej spolupráce a 4,54% pre európske siete spolupráce a výmeny.

- b) zlepšenie dostupnosti, vrátane investícií do cezhraničných sekcií transeurópskych sietí, lepšieho miestneho a regionálneho prístupu k národným a nadnárodným sieťam a platformám, zvýšenej vzájomnej prevádzkyschopnosti národných a regionálnych systémov a presadzovania vyspelých komunikačných a informačných technológií;
- c) prevencia rizík, vrátane podpory bezpečnosti prímorských oblastí a ochrany proti povodňam, znečisťovaniu mora a vnútrozemských vôd, prevencia a ochrana proti erózii, povodňam a lavínam.

Programy môžu zahrňovať obstaranie zariadení a rozvoj infraštruktúry, vypracovanie a realizáciu nadnárodných plánov pomoci, spoločných systémov mapovania rizík a vytvorenie spoločných nástrojov na skúmanie, monitorovanie a kontrolu prírodných a technologických rizík.

3) financovania sietí a opatrení prispievajúcich k integrovanému územnému rozvoju v týchto prioritách⁸:

- a) veda a výskum v regionálnom rozvoji, inovácie v regionálnych službách, podnikateľstvo;
- b) životné prostredie, prevencia rizík, biodiverzita, efektívnosť energie;
- c) rozvoj a regenerácia urbánnych oblastí;
- d) štúdie a zber údajov, analýzy rôznych trendov v EÚ, transfer najlepších praktík v implementácii kooperačných programov.

Cezhraničná spolupráca sa bude týkať regiónov situovaných pozdĺž pozemných vnútorných hraníc a niektorých pozemných vonkajších hraníc, rovnako ako niektorých regiónov rozliehajúcich sa pozdĺž morských hraníc. Po vstupe nariadenia o ERDF do platnosti bude vytvorený zoznam oprávnených cezhraničných regiónov a zoznamy oblastí nadnárodnej spolupráce. Územie celej únie je oprávnené k financovaniu z európskych zdrojov teritoriálnej spolupráce a výmeny⁹.

S cieľom prekonať ťažkosti členských štátov, regiónov a orgánov miestnych samospráv pri realizácii a riadení aktivít cezhraničnej, nadnárodnej a interregionálnej spolupráce sa z dôvodu rozdielov v národných právnych predpisoch a postupoch vynorila požiadavka zaviesť nástroj spolupráce na úrovni Spoločenstva, ktorý umožní na území Spoločenstva zakladať zoskupenia na spoluprácu s právnou subjektivitou, označované ako *Európske zoskupenia cezhraničnej spolupráce* (EZCS). Návrh na zriadenie tohto nového nástroja vyplýva z toho, že základný problém riadenia cezhraničných a nadnárodných programov často bez ohľadu na jazykové rozdiely spočíval vo veľmi odlišných právnych a administratívnych normách a tradíciách príslušných krajín. Hoci jedným z cieľov iniciatívy INTERREG bolo takéto rozdiely prekonávať napríklad vytvorením spoločných riadiacich štruktúr a technických sekretariátov, ale aj pri týchto štruktúrach sa vyskytovali problémy a zistené problémy vyžadovali zo strany príslušných členských štátov právne riešenie ad hoc. Na mnohých riešeniach sa podieľalo viacero členských štátov, buď formou bilaterálnych alebo multilaterálnych dohôd, alebo využitím princípu Európskeho hospodárskeho záujmového združenia. Žiadne z nich však neponúkalo odpoveď na problém realizácie cezhraničnej spolupráce s celoeurópskou platnosťou, preto sa pre tento cieľ navrhuje subjekt s právnou subjektivitou a vlastným rozhodovaním pre celé územie Spoločenstva.

⁸ Aktivity opierajú sa od dobrej skúsenosti z prodprogramov URBACT, INTERACT a ESPON.

⁹ Oznámenie Európskej komisie. Tretia správa o hospodárskej a sociálnej súdržnosti. KOM(2004) 107 konečné

znenie, 17.2.2004. Ďalej nové nariadenia: Všeobecné nariadenie, nariadenie o ERDF, ESF, FKF a Nariadenie

o európskom zoskupení cezhraničnej spolupráce (sú v navrhovanej podobe). Bude tiež uvedený „list of eligible areas annexed to Community Strategic Guidelines on Cohesion.“

EZCS je splnomocnené konať v mene a v záujme svojich členov, predovšetkým miestnych a regionálnych samospráv alebo iných verejných organizácií, ktoré sú členmi zoskupenia (ktoré ho tvoria). Úlohy a právomoci udelené EZCS majú určiť členovia v *Dohovore o európskej cezhraničnej spolupráci*. EZCS je predmetom dohovoru, ktorý upresňuje úlohy EZCS, trvanie a podmienky jeho zrušenia. Dohovor, ktorý sa obmedzuje výlučne na oblasť cezhraničnej spolupráce, musí tiež upresniť zodpovednosť každého člena voči EZCS a voči tretím stranám. Musí taktiež ustanoviť nariadenia uplatniteľné pre členské štáty ako i právo pre prípad sporu, ktoré bude právom jedného z členských štátov, ktorého právo bolo zvolené. Napokon, s dohovorom musia byť oboznámení všetci členovia ako i zúčastnené členské štáty. EZCS ustanovuje svoj štatút na základe dohovoru. Dohovor, ktorý ustanovuje EZCS, bude publikovaný v Úradnom vestníku Európskej únie. Od tohto momentu je jeho právna spôsobilosť uznaná v každom členskom štáte. EZCS nadobúda platnosť 1. januára 2007.

Podmienky cezhraničnej spolupráce, tak, ako sú stanovené v nariadení ¹⁰, nemôžu byť účinne vytvorené členskými štátmi, ale len spoločne na úrovni Spoločenstva. Spoločenstvo môže prijať tieto podmienky v súlade s princípom subsidiarity ustanoveným v článku 5 Zmluvy. Tento nový právny nástroj, ktorý ustanovuje článok 159 pododsek 3 Zmluvy, poskytuje nepovinný rámec na vytvorenie európskych orgánov zameraných na cezhraničnú spoluprácu s cieľom prekonať existujúce prekážky. Ako nový nástroj bude mať vyššiu právnu silu ako vnútroštátne právne predpisy členských štátov. Okrem iného treba zdôrazniť, že zoskupenie nie je povinné, ale iba „fakultatívne“, čo sa prejavuje na ambíciách spolupráce. Orgány budú mať právnu subjektivitu, aby sa programy cezhraničnej spolupráce mohli uplatňovať na základe dohôd medzi členmi buď národnými, regionálnymi alebo miestnymi. Tento nástroj teda dovoľí podporovať a uľahčiť cezhraničnú spoluprácu medzi regionálnymi a miestnymi samosprávami z oboch strán hraníc a zmierniť právne a inštitucionálne ťažkosti, s ktorými sa stretávajú na danom úseku.

EZCS má oprávnenie konať jednak v záujme uplatňovania programov cezhraničnej spolupráce spolufinancovaných Spoločenstvom, predovšetkým štrukturálnymi fondmi, a taktiež programov nadnárodnej a interregionálnej spolupráce, alebo aj v záujme realizácie aktivít cezhraničnej spolupráce iniciovaných členskými štátmi a ich regiónov a miestnymi samosprávami bez finančnej spoluúčasti Spoločenstva.

Finančnú zodpovednosť miestnych a regionálnych samospráv, ani členských štátov, neovplyvňuje vytvorenie EZCS ani v prípade riadenia fondov Spoločenstva a národných fondov. Každé zoskupenie bude dotované podľa svojho vlastného štatútu, orgánov a rozpočtových pravidiel a bude plniť úlohy, ktoré mu zveria jeho členovia na základe dohody. Táto bude určovať, akým právom sa budú riadiť (právo jedného zo zainteresovaných štátov) aktivity zoskupenia ¹¹.

K takému prístupu k cezhraničnej spolupráci vyjadruje svoj súhlas aj Európsky parlament, ktorý vždy obhajoval dôležitosť cezhraničnej, nadnárodnej a interregionálnej spolupráce pri budovaní Európy¹² ako aj dôležitosť vytvoriť osobitný cieľ pre územnú spoluprácu na základe úspechu iniciatívy INTERREG, ktorá prispela k vytvoreniu a upevneniu

¹⁰O návrhu nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o ustanovení európskeho zoskupenia cezhraničnej spolupráce (EZCS). (COM(2004) 496 konečné znenie) (spolurozhodovací postup).

¹¹KOMISIA EURÓPSKÝCH SPOLOČENSTIEV. V Bruseli, 14.7.2004 COM(2004) 496 konečné znenie 2004/0168 (COD). NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY o ustanovení európskeho zoskupenia cezhraničnej spolupráce (EZCS). A tiež Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o vytvorení európskeho zoskupenia cezhraničnej spolupráce (EZCS). KOM (2004) 496, konečné znenie.

¹²Uznesenie o cezhraničnej a medziregionálnej spolupráci zo 16.5.1997 (A4-161/1997).

spolupráce. Schválil tiež vytvorenie jednotného právneho nástroja, ktorý dovoľí členským štátom, regiónom a miestnym orgánom viesť účinnejšie cezhraničné programy¹³.

Význam územnej súdržnosti je zdôrazňovaný aj v Návrhu zmluvy o Ústave pre Európu¹⁴. Práve článok III-220 Návrhu zmluvy o Ústave pre Európu (terajší článok 158 Zmluvy o ES) hovorí o mimoriadnej pozornosti, ktorú treba venovať okrem iného cezhraničným regiónom.

V novej politike hospodárskej a sociálnej súdržnosti, špecifický cieľ (európska teritoriálna spolupráca) je vyhradený územnej spolupráci, ktorá je organizovaná na cezhraničných a nadnárodných prvkoch, založených na „menu“ opatrení spojených s lisabonským a göteborgským programom.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BUČEK, M.: *Regionálna politika. Vstup SR do EÚ – klady a nedostatky. Nadácia F.E.*, Bratislava 1997.
2. Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs. Community Strategic Guidelines, 2007-2013. May 2005, Brusel
3. Communication from the Commission „Build the ERA of Knowledge for Growth“. COM(2005)118, Brusel 2005
4. Community Strategic Guidelines on Cohesion. May 2005, Brusel.
5. EAPN Position paper on the Community Strategic Guidelines on Cohesion – Informal Council meeting, 20.5. 2005 (<http://eapn.hous.be>).
6. <http://europa.eu.int/inforegio>
7. IVANIČKOVÁ, A.: *Tendencie regionálneho rozvoja Slovenska v kontexte európskeho priestorového usporiadania*. VÚNH EU, Bratislava 2001, 97 s.
8. LYSÁK, L.: Regionalizácia v Slovenskej republike. Významné TNK sa etablujú v Euro Valley. ALMANACH 2004, EU v Bratislave, FMV, Bratislava 2004, s.158-163.
9. Nariadenie EP a Rady o ustanovení európskeho zoskupenia cezhraničnej spolupráce. KOM(2004)496 v konečnom znení, Brusel 14.7.2004, 2004/0168 (COD).
10. Territorial Cohesion, čl. 16 Amsterdam.
11. Third Progress Report on Cohesion. COM(2005)192, Brusel 2005.
12. Tretia správa o ekonomickej a sociálnej súdržnosti. Brusel, február 2004.
13. TVRDOŇ, J.: Možnosti transhraničnej hospodárskej spolupráce v priestore Bratislava – Viedeň (z hľadiska makroekonomických vzťahov v európskom priestore). In: Hospodárska politika a jej dopad na regionálny rozvoj. Zborník referátov. Bratislava 1995, s. 130-152.
14. www.europa.eu.int/comm/regional_policy/themes/fiper/finper1_en.htm
15. www.interreg3c.net,

KONTAKT

RNDr. Alžbeta Ivaničková, CSc.
doc. RNDr. Viera Vlčková, CSc.
Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja
Národohospodárska fakulta
Ekonomická univerzita v Bratislave

¹³Uznesenie o oznámení Komisie o tretej správe o hospodárskej a sociálnej súdržnosti z 22.4.2004 (A5-272/2004), body 40-47.

¹⁴Články I-3.3, I-14 a II-96. Články Návrhu o Ústave sú citované z poslednej dostupnej verzie: CIG 87/04, Brusel, 6. augusta 2004.

RESUMÉ

Organizácia Spojených národov je jedinou organizáciou s celosvetovou pôsobnosťou ktorej činnosť a aktivity si zasluhujú pozornosť, a to aj v oblasti boja s terorizmom. Táto organizácia sa predmetnou problematikou zaoberajú už od 60. rokov minulého storočia, pričom jej snahy o konštituovanie komplexnej a úplnej konvencie o terorizme pretrvávajú až dodnes. Na pôde OSN sa intenzívne zaoberajú touto problematikou najmä Valné zhromaždenie, Bezpečnostná rada, Generálny tajomník a ďalšie orgány zriadené ad hoc. Autor článku približuje ich aktivitu, analyzuje prijaté dokumenty a poukazuje na vzniknuté problémy a nedostatky pri riešení predmetných otázok.

SUMMARY

United Nations (UN) is the only organization with a world wide sphere of activity, whose activities are remarkable also in the field of fighting terrorism. This organization is active in fight against terrorism since the 60's, while it's endeavor to create a complex anti-terrorism convention is lasting till now. Inside UN, the General meeting, Security Council, General Secretary and other bodies are intensively solving the problem of terrorism. The author is describing the activities of this components, he also analyzes the passed documents and he also points out the main problems and shortcomings in process of solving objective questions.

Jedinou organizáciou s celosvetovou pôsobnosťou je Organizácia Spojených národov, ktorej činnosť a aktivity si zasluhujú pozornosť, a to nielen v oblasti terorizmu. OSN sa touto problematikou zaoberá už od 60. rokov minulého storočia, pričom jej snahy a konštituovanie komplexnej a úplnej konvencie o terorizme pretrvávajú až dodnes, tak ako sa to pokúsom poukázať na aktivitách jej niektorých hlavných orgánov v nasledujúcich častiach. Na pôde OSN sa intenzívne zaoberá touto problematikou najmä Valné zhromaždenie, Bezpečnostná rada a Generálny tajomník.

1 Valné zhromaždenie OSN

VZ OSN sa svojom 84. plenárnom zasadnutí, konajúcom sa 9. decembra 1994, prijalo rezolúciu **A/RES/49/60** pod názvom Opatrenia na eliminovanie medzinárodného terorizmu, ktorej prílohu tvorí Deklarácia opatrení na eliminovanie terorizmu (ďalej Deklarácia), prijatá na základe presvedčenia, že určitou mierou posilní úsilie v boji proti medzinárodnému terorizmu. Deklarácia, ako jedna z kľúčových dokumentov, okrem iného vychádza z nasledovných premis:

- celosvetový nárast činov terorizmu založených na intolerancii a extrémizme,
- vzrast a prepojenie medzi teroristickými skupinami a drogovými priekupníkmi a ich polovojskými skupinami,
- potreba bližšej spolupráce a koordinácie medzi štátmi v snahe o elimináciu terorizmu, pričom OSN by mala mať popredné a určujúce postavenie,
- potlačenie terorizmu, v ktorom sú štáty priamo či nepriamo participujúce,
- zodpovední aktéri za medzinárodný terorizmus musia byť trestne stíhaní,
- povinnosť štátov úzko spolupracovať v prijatí efektívnych opatrení na prevenciu a boj proti medzinárodnému terorizmu,

- Deklarácia sa odvoláva resp. vychádza zo všetkých doteraz prijatých dohovorov, pričom víta snahu o prijatie regionálnych deklarácií na elimináciu všetkých foriem a prejavov terorizmu,
- Presvedčenie, že komplexná právna úprava bude mať pozitívny vplyv na elimináciu a prevenciu medzinárodného terorizmu.

Tieto vyššie uvedené premisy vytvárajú východiskové body často sa opakujúce aj v neskôr prijatých rezolúciach VZ OSN. Samotné jadro Deklarácie tvoria štyri články, ktoré vytvárajú rámec vzájomného konania na strane participujúcich štátov a OSN a jej orgánov. Členské štáty jednoznačne odsúdili všetky činy, metódy a praktiky terorizmu ako kriminálne a protiprávne akty kdekoľvek a kýmkoľvek spáchané, ktoré narušajú a ohrozujú priateľské spolunažívanie štátov a ľudí, teritoriálne usporiadanie štátov a ich bezpečnosť. Jednotlivé akty, praktiky a metódy terorizmu spôsobujú vážne porušenie cieľov, zámerov a princípov OSN, ktoré predstavujú ohrozenie medzinárodného mieru a bezpečnosti, ohrozujú priateľské vzťahy medzi štátmi, bránia v medzinárodnej spolupráci a zameriavajú sa na ohrozenie ľudských práv, základných slobôd a demokratických základov spoločnosti, a to bez ohľadu na snahu ospravedlniť ich spáchanie politickými, filozofickými, ideologickými, etnickými, náboženskými a rasovými dôvodmi.

V druhom článku Deklarácia uvádza povinnosti štátov v procese eliminácie terorizmu, a to najmä:

- v súlade s princípmi a cieľmi Charty OSN a medzinárodným právom zdržať sa organizovania, podnecovania, pomáhania alebo participovania teroristických činov na územiach iných štátov alebo súhlasiť a povzbudzovať teroristické aktivity v rámci ich územia,
- štáty musia splniť povinnosti ustanovené Chartou OSN a medzinárodným právom v oblasti boja proti medzinárodnému terorizmu, a sú touto Deklaráciou vyzvané prijať efektívne a rezolútne opatrenia v súlade s medzinárodným právom na rýchlu a konečnú elimináciu medzinárodného terorizmu, a to:
  - a) zdržať sa organizovania, podnecovania, napomáhania, financovania, tolerovania teroristických aktivít a prijať náležité opatrenia, čím by sa malo zabezpečiť, že jednotlivé štátne územia sa nebudú používať na vytvorenie táborov, prípravu teroristických aktivít s úmyslom ich spáchania na iných štátnych územiach,
  - b) zabezpečiť zatknutia a trestné stíhanie alebo extradíciu páchatel'ov teroristických činov
  - c) vytvoriť modelový program súdnej spolupráce a extradičných dohovorov na bilaterálnej, regionálnej a multilaterálnej úrovni,
  - d) vzájomne spolupracovať pri výmene informácií, týkajúcich sa prevencii a boja proti terorizmu,
  - e) promptne implementovať existujúce medzinárodné zmluvy a harmonizovať ich s domácou legislatívou,
  - f) udeliť štatút utečenca a poskytnúť azyl len po zistení, že daná osoba neparticipovala na teroristických operáciách,
- štáty, ktoré neprijali medzinárodné dohovory a protokoly týkajúce sa viacerých aspektov medzinárodného terorizmu sú vyzvané, aby sa čím skôr stali participujúcimi stranami.

Tretí článok Deklarácie upravuje postavenie generálneho tajomníka OSN a spoluprácu medzi OSN, špecializovanými agentúrami, mimovládnymi organizáciami a inými relevantnými orgánmi, ktoré by mali podporovať opatrenia proti terorizmu, a tým si aj upevniť svoje postavenie v tejto oblasti.

Deklarácia sa kladie za cieľ eliminovať všetky formy terorizmu, a to posilnením medzinárodnej spolupráce, progresívnym vývojom medzinárodného práva a jeho kodifikácie a zlepšením spolupráce medzi OSN, špecializovanými agentúrami a organizáciami a orgánmi, čím by sa mala zlepšiť aj ich výkonnosť.

Od prijatia Deklarácie v roku 1994, VZ OSN sa až dodnes intenzívne venuje snahe potlačiť medzinárodný terorizmus medzinárodno-právnymi prostriedkami, okrem iného každoročne schvaľuje opatrenia na elimináciu medzinárodného terorizmu. Rezolúcia **A/RES/51/210**, ktorá bola prijatá na 88. plenárnom zasadnutí, 17. decembra 1996 pod názvom Opatrenia na elimináciu medzinárodného terorizmu (ďalej Opatrenia) sa plne odvoláva na A/RES/49/60, ktorú dopĺňa Dodatkovou deklaráciou vyplývajúcou z cieľov, zásad a princípov Charty OSN. Dodatková deklarácia upravuje oblasť extradície a statusu utečenca. V procese udelenia statusu utečenca členské štáty OSN potvrdili svoje snahu zabezpečiť to, aby sa status utečenca udelil len po potvrdení, že žiadateľ neparticipoval na teroristických činoch, nevedie sa proti nemu trestné stíhanie v spojitosti s terorizmom a taktiež po uistení, že status utečenca nebude zneužitý na účely prípravy alebo organizovania teroristických činov. Členské štáty týmto potvrdili dôležitosť efektívnej spolupráce vzájomne medzi jednotlivými členskými štátmi pri prevencii, boji a eliminácii medzinárodného terorizmu, a to extradícou alebo trestným konaním podľa národného práva; dodatková deklarácia vyzýva štáty k prijatiu čo najväčšieho počtu tradičných dohôd a výmenu informácií a expertíz o zbraniach a podpore teroristických činov, páchatel'ov teroristických činov a ich trestnom konaní.

Rezolúcia VZ prijatá 18. septembra 2000 pod názvom **Miléniová deklarácia – A/RES/55/2** určujúca priority medzinárodného spoločenstva v novom tisícročí, stanovuje vo svojom druhom článku pod názvom – Mier, bezpečnosť a odzbrojenie – pevné rozhodnutie a predsavzatie medzinárodného spoločenstva spoločnými silami bojovať proti medzinárodnému terorizmu, čím sa členské štáty, ktoré ešte nie sú stranami medzinárodných dohovorov zaviazali, čím skôr pristúpiť ku všetkým medzinárodným dohovorom.

Doteraz prijaté rezolúcie VZ OSN v oblasti opatrení na elimináciu medzinárodného terorizmu sa odvolávajú na Deklaráciu, Miléniovú deklaráciu a skôr prijaté rezolúcie VZ OSN, hlavne **A/RES/54/110** (prijatá 2. februára 2000), **A/RES/55/158** (prijatá 30. januára 2001), **A/RES/56/88** (prijatá 24. januára 2002), **A/RES/57/27** (prijatá 15. januára 2003) a **A/RES/58/81** (prijatá 8. januára 2004) vychádzajúc z rovnakých premis a princípov.

1.2 Ad hoc komisia VZ OSN

Valné zhromaždenie svojou rezolúciou 51/210 prijatou 17.12.1996 zriadilo aj Ad hoc komisiu s cieľom vypracovať medzinárodný dohovor na potlačenie teroristických bombových útokov a potlačenie činov jadrového terorizmu, ktorá je otvorená všetkým členským štátom OSN, špecializovaným agentúram a Agentúre medzinárodnej atómovej energie, výsledkom ktorej je doplnenie existujúcej právnej sústavy konvencií a ďalší rozvoj komplexného právneho rámca proti terorizmu. Na základe rezolúcie VZ A/RES/56/88 Ad hoc komisia na svojom 26. zasadnutí zriadila pracovnú skupinu, ktorá sa podieľa na vypracovaní týchto dohovorov. Mandát Ad hoc komisie na ich vypracovanie je každoročne obnovovaný rezolúciou VZ OSN pod názvom Mieri eliminácie medzinárodného terorizmu.

Mandát komisie je ďalej zahrnutý v dvoch deklaráciách prijatých Valným zhromaždením, a to Deklarácia o mierach na elimináciu medzinárodného terorizmu (rezolúcia A/RES/49/60 prijatá 9.12.1994) a Deklarácia na doplnenie deklarácie o mierach na elimináciu medzinárodného terorizmu (rezolúcia 51/210 prijatá 17.12.1996). Rezolúcia VZ 58/81 prijatá 9.12.2003 vo svojom článku 15 uvádza požiadavky na Ad hoc komisiu pokračovať vo vypracovaní dvoch nových návrhov dohovorov a finalizovať ešte stále nedoriešené problémy, konečným výsledkom ktorých bude ucelená odpoveď medzinárodného spoločenstva na medzinárodný terorizmus. Ad hoc komisia má taktiež za úlohu zvolať konferenciu pod záštitou

OSN, ktorej účelom má byť formulácia odozvy na terorizmus a všetky jeho formy a prejavy, spoločne konštituované medzinárodným spoločenstvom.

Komisia sa od svojho založenia sa podieľala na vypracovaní textov a neskoršom prijatí Medzinárodnej zmluvy o potlačovaní teroristických bombových útokov, Medzinárodnej zmluvy o potlačaní financovania terorizmu. 1/

Komisia prijala metódu zasadania jedenkrát počas celého roka, a to na jeden alebo dva týždne, zvyčajne na začiatku kalendárneho roka. V práci sa potom pokračuje v rámci Pracovnej skupiny 6. komisie, ktorá svoje zasadania ukončuje vydaním podrobnej správy pod názvom Opatrenia na elimináciu medzinárodného terorizmu skladajúcu sa z úvodu, priebehu zasadnutia pracovnej skupiny, odporúčania a záverov.

1.3 Bezpečnostná rada OSN

BR ako jeden z hlavných orgánov OSN má nezastupiteľné miesto v procese supresie terorizmu, pričom na zabezpečenie rýchlej a účinnej akcie OSN, jej zverili členské štáty hlavnú zodpovednosť za zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti a uznávajú, že BR plniac svoje povinnosti vyplývajúce zo zverenej zodpovednosti, koná v mene členov OSN. V rezolúcii **S/RES/731 (1992)** konštatovala, že činy medzinárodného terorizmu vytvárajú hrozbu pre medzinárodný mier a bezpečnosť, pričom poukazuje na prijatie názoru, že terorizmus by mohol byť príčinou toho, že BR konala podľa siedmej kapitoly Charty OSN uložením záväzných sankcií štátu, ktorý poskytuje podporu teroristickej činnosti. Táto prax sa potvrdila v rezolúcii **S/RES/1070 (1996)**, keď BR uložila sankcie Sudánu za podporu terorizmu a potvrdila, že potlačanie činov medzinárodného terorizmu vrátane tých, do ktorých sú zapojené štáty, je súčasťou udržiavania medzinárodného mieru a bezpečnosti. Sankcie boli zrušené rozhodnutím BR z 28. septembra 2001 aj preto, že Sudán prejavil snahu stíhať medzinárodný terorizmus, pristúpením k posledným dvom protiteroristickým zmluvám. V protiteroristických rezolúciách BR sa spravidla zdôrazňuje, že koná podľa siedmej kapitoly Charty OSN, čím vytvára predpoklady na uloženie sankcií podľa čl. 41 Charty OSN, prípadne by BR mohla rozhodnúť aj o akciách s použitím sily podľa čl. 42 Charty OSN.

V procese supresie terorizmu BR svojimi rezolúciami spravidla reaguje na konkrétne prípady teroristickej činnosti, ktorými tiež vytvára medzinárodno-právny rámec proti terorizmu, a vo vzťahu k Talibanu a Al Kájde sú nimi najmä **S/REs/1214 (1988)**, **S/RES/1267 (1999)**, **S/RES/1390 (2002)**, **S/RES/1455 (2003)**, **S/RES/1526 (2004)**. Rezolúcia S/RES/1267 prijatá 15.10.1999 potvrdila okrem iného aj to, že supresia medzinárodného terorizmu je nevyhnutnou podmienkou udržiavania medzinárodného mieru a bezpečnosti. Na pozadí aktivít Talibanu na území Afganistanu vytvárajúcich „safe have“ (bezpečné nebo) umožnilo Usamu bin Lídinovi aj iným partipujúcim teroristickým organizáciám vytvárať sieť teroristických táborov na Talibanom ovládanom území a použiť Afganistan ako základňu na organizovanie a sponzorovanie medzinárodných teroristických operácií, ako aj nenaplnenie podmienok uvedených v rezolúcii BR 1214 (1998) vytvorilo podmienky na to, aby BR konala na základe kapitoly VII. Charty OSN, čím BR:

- a) trvá na tom, aby Taliban, ktorý sám seba nazýva aj Islamský emirát Afganistanu, promptne konal v súlade s predchádzajúcimi rezolúciami BR a prijal primerane efektívne opatrenia na zabezpečenie, aby územie pod kontrolou Talibanu nebolo používané na vybudovanie teroristických táborov alebo na prípravu alebo organizovanie teroristických činov,
- b) žiada, aby Taliban vydal Usamu bin Ládina príslušným orgánom štátu, ktorý požiadal o vydanie alebo do štátu, kde by bol vzatý do väzby a trestne stíhaný,
- c) rozhodla, že všetky štáty by mali prijať opatrenia uvedené v bode 4, pričom to nebude platiť, ak by Taliban úplne prijal všetky záväzky,

- d) všetky štáty by mali: zamietnuť pristátie a vzlietnutie lietadla vlastného Talibanom, v jeho prenájme alebo ním prevádzkované; zmraziť finančné fondy, účty v spojitosti s Talibanom; spolupracovať v úsilí o naplnenie požiadavky BR bodu b),
- e) rozhodla zriadiť výbor 1267 BR – **1267 Committee** (neskôr premenovaný na The Al Qaida and Taliban Sanctions Committee) zloženého zo všetkých členov BR, ktorý by mal BR okrem iného podávať správu o svojich odporúčaniach a pripomienkach o činoch prijatých jednotlivými štátmi na zabezpečenie vyššie spomenutých požiadavok BR, pripravovať pravidelné správy BR o účinkoch opatrení BR, označiť lietadlá a finančné zdroje, ako je to uvedené v bode c.

Sankčný režim ustanovený rezolúciou 1267 má za cieľ presadiť podmienky, za ktorých by Al Kájda mala ťažkosti sa rozrastať, nadobudnúť majetok, peniaze, nakupovať zbrane a prekračovať medzinárodné hranice, pričom efektívnosť tejto rezolúcie závisí od podpory celého medzinárodného spoločenstva.

Rezolúcia BR **S/RES/1526 (2004)** 2/ odvolávajúc sa na doteraz prijaté rezolúcie a konajúc na základe kapitoly VII. Charty OSN do určitej miery rozšírila rezolúciu 1267 tým, že štáty by mali prijať preventívne opatrenia na zabránenie dovozu, predaju alebo prevodu zbraní, munície, vojenských automobilov ap. Do zahraničia alebo ich štátnymi príslušníkmi; prijatie opatrení na zabránenie vstupu alebo tranzitu v rámci ich štátneho územia príslušníkom vyššie spomenutých teroristických organizácií a vyzýva všetky štáty, aby výboru BR predložili mená členov Al Kájdy a Talibanu a iných osôb a organizácií v ich spojení. BR rozhodla posilniť mandát výboru BR zriadeného S/RES/1267, okrem dohľadu nad implementáciou požiadaviek BR, aj na orgán majúci hlavnú úlohu v hodnotení informácií nevyhnutných na vypracovanie správ BR, pričom asistovať by mu mal novozriadený Monitorovací tím (Analytical Support and Sanctions Monitoring Team), ktorý má výboru predložiť tri správy (najneskôr do 30.6.2005) týkajúce sa výpočtu opatrení prijatých jednotlivými štátmi na vyššie uvedené požiadavky BR a konkrétne odporúčania na zlepšenie ich implementácie. Prvá správa Monitorovacieho tímu – **S/2004/679** vychádza a hodnotí dvojaký prístup BR ako málo efektívny. BR vo svojich rezolúciách žiada štáty prijať opatrenia voči Al Kájde na základe sankčného mechanizmu a zároveň aj vytvoriť mechanizmus na pomoc štátom, ktoré s tým majú ťažkosti. Napriek tomu sankcie namierené na potlačenie terorizmu zo strany Talibanu a Al Kájdy dosiahli menej, ako sa od nich očakávalo, a to preto, že sankčné opatrenia musia byť prispôbené novým spôsobom hrozby terorizmu. Na základe rezolúcií BR 1390 (2002) a 1455 (2003) bola štátom uložená povinnosť podávať správy o implementovaní sankčného mechanizmu, pričom správy sú jediným ukazovateľom konania štátov v súlade s rezolúciami BR. S ohľadom na finančno-ekonomické sankcie uložené BR, tridsaťštyri členských štátov podalo správu o zmrazení majetku, pričom správa Monitorovacieho tímu im vyčíta neurčenie o aký majetok ide, jeho hodnotu a kto je jeho vlastníkom. Žiadna z členských krajín nepodala správu o zabránení v cestovaní osobám uvedeným na zozname vedenom výborom 1267 (ku 17.2.2005 výbor 1267 eviduje 143 osôb a 1 organizáciu vo vzťahu k Talibanu a 179 osôb a 114 organizácií vo vzťahu k Al Kájde) alebo v súvislosti s podaním žaloby vo veci nelegálneho obchodovania so zbraňami. Monitorovací tím, na základe správ podaných jednotlivými štátmi, hodnotí sankčný režim uložený BR ako málo účinný z dôvodu schopnosti Al Kájdy promptne reagovať na požiadavky BR.

Okrem výboru 1267 BR svojou rezolúciou **S/RES/1566 (2004)** z 8.10.2004 zradila aj samostatnú pracovnú skupinu zloženú zo všetkých členov BR, ktorej úlohou má byť podávanie odporúčaní na praktické opatrenia, ktoré majú byť uložené jednotlivcom, skupinám alebo organizáciám participujúcim na teroristických činoch zahrňujúc efektívnejšie opatrenia na ich trestné stíhanie. Pracovná skupina má okrem toho vypracovať aj návrh na zriadenie medzinárodného fondu na finančné odškodnenie obetí (a ich rodín) teroristických činov, ktorý

by mal byť sčasti financovaný aj zo skonfiškovaných finančných prostriedkov patriacich teroristickým organizáciám, ich členom a sponzorom. 3/

2 Protiteroristický výbor BR OSN

BR rezolúciou **S/RES/1373 (2001)**, prijatou 28.9.2001, okrem vyššie uvedených rozhodnutí a zároveň aj ustanovených povinností štátov rozhodla zriadiť poradný orgán – Protiteroristický výbor BR (Counter-Terrorism Committee) zložený zo všetkých členov BR s cieľom monitorovať implementácie rezolúcie 1373 štátmi pomocou vhodných expertíz a vyzýva všetky štáty k podaniu správy o svojich krokoch (najneskôr do 90 dní odo dňa prijatia tejto rezolúcie, neskôr v súlade s časovým plánom navrhnutým výborom), ktoré podnikli na jej implementáciu, čím sa BR snaží dosiahnuť nárast schopnosti štátov bojovať proti terorizmu. Správy prijaté výborom sú rozobraté a posúdené jedným z troch podvýborov (A, B a C, ktorým podliehajú určené štáty, pričom každý podvýbor má svojho podpredsedu) a technické aspekty správ (týkajúce sa legislatívneho rámca správy, finančného práva, colného práva, extradície, polície, ilegálneho obchodovania so zbraňami a migrácie) sú posúdené nezávislým tímom expertov na základe ktorých výbor vypracuje správu o odporúčaníach jednotlivým štátom, a to pod dohľadom jednotlivých podvýborov. Štáty majú trojmesačnú lehotu na zosúladenie odporúčaní výboru so svojou legislatívou a zároveň aj na podanie správy o prijatých krokoch na implementáciu rezolúcie 1373. Práca výboru pozostáva z troch na seba a je nadväzujúcich fáz a z programu práce (Programme of Work), ktorý je prijatý konsenzom a je predkladaný Bezpečnostnej rade každých 90 dní:

- A. výbor zameriava svoju pozornosť na legislatívnu úpravu terorizmu vo všetkých jeho aspektoch, tak ako to požaduje rezolúcia 1373 BR, a to najmä na jeho financovanie,
- B. táto fáza sa zaoberá skúmaním: výkonu polície a informačnej služby v procese monitorovania pohybu a vzatia do väzby teroristov participujúcich na teroristických aktivitách a podporujúcich teroristické aktivity: hraničnej, colnej a pasovej kontroly s cieľom zabrániť pohybu teroristov a ich prístupu k zbraňam,
- C. štáty spĺňajúce všetky podmienky výboru môžu byť v tejto fáze požiadané aj o iný prioritný záujem výboru, čím sa štát dostáva do fázy A alebo B.

V procese efektívneho implementovania rezolúcie 1373 má výbor mandát aj na poskytovanie pomoci štátom a organizáciám, a to vo forme (a) databázy informácií, ktorá je technickým a expertíznym zdrojom informácií, ktoré výboru predložili štáty, organizácie a agentúry obsahujúcu legislatívu jej aplikáciu a výkon a (b) vo forme programu (Matrix of Assistance Requests), ktorý vypracovala osobitná skupina expertov a je určený na pomoc štátom v ich procese implementácie rezolúcie 1373. Na špeciálnom zasadnutí výboru a medzinárodnými, regionálnymi a podoblastnými organizáciami 6.3.2003 tieto súhlasili, že okrem výboru jednotlivým štátom v procese implementácie rezolúcie 1373 budú asistovať aj tieto organizácie, a to okrem iného aj podelením sa o informácie týkajúce sa vzájomnej efektívnej spolupráce, dbaním, aby sa problematika terorizmu stala prioritou pre vlády členských štátov OSN v rámci rezolúcie 1373, vyvinutím mechanizmu asistencie a kooperácie medzi susediacimi štátmi.

Aj napriek vyššie uvedenému postaveniu a povinnostiam výboru, čo by sa aj mohlo hodnotiť ako relatívne efektívne výkonný mechanizmus v procese supresie terorizmu, predseda výboru vo svojej správe, vydané v januári 2004 (S/2004/70), ho hodnotí ako nedostačujúci. Správa okrem iného hodnotí aj ťažkosti štátov v procese implementácie rezolúcie 1373, ktorými sú:

- a) **oblasť financovania terorizmu:** nedostatočná transparentnosť medzinárodno-finančných transakcií a nedôraznosť národných legislatív v procese zabránenia prílivu peňazí pochádzajúcich z trestnej činnosti; zablokovanie účtov teroristov/teroristických organizácii by malo byť možné aj na žiadosť tretieho štátu a BR a v tomto ohľade aj zlepšenie vzájomnej medzinárodno-súdnej spolupráce;
- b) **oblasť kompetencie súdov:** mnoho štátov javí neochotu v prijatí mechanizmu extradície páchatel'ov terorizmu, a z toho dôvodu je požiadavka ratifikácie protiteroristických zmlúv jednou z metód dosiahnutia cieľov rezolúcie 1373,
- c) **oblasť ratifikácie medzinárodných zmlúv:** mnoho štátov od roku 2001 ratifikovalo hlavné protiteroristické zmluvy, no aj napriek tomu neprijalo vnútroštátne opatrenia na ich presadenie, čím nemajú žiadny praktický význam,
- d) **vzťah medzi terorizmom a organizovaným zločinom:** výbor by mal venovať väčšiu pozornosť procesu komunikácie so štátmi,
- e) **vzťah medzi terorizmom a ilegálnym pohybom nukleárnych, chemických, biologických a iných nebezpečných materiálov:** výbor by sa mal venovať tejto problematike omnoho viac a zároveň viac spolupracovať s expertmi v tejto oblasti,
- f) **oblasť technickej pomoci a spolupráce so štátmi a organizáciami:** brať ohľad na špecifické potreby štátov v procese technickej pomoci a organizovanie konzultácií; technická pomoc by nemal byť oddelenou časťou práce výboru, ale jeho integrálna súčasť.

Reakciou na správu predsedu výboru bol návrh výboru na jeho revitalizáciu (S/204/124), ktorý bol potvrdený rezolúciou BR **S/RES/1535 (2004)** prijatou 26.3.2004, ktorá okrem iného zdôrazňuje, že OSN a BR musia aj naďalej pokračovať v procese supresie terorizmu v globálnom meradle, a z toho dôvodu je potrebné posilniť postavenie výboru ako pomocného orgánu BR, čím BR rozhodla, že:

- posilnený výbor bude zložený z **Pléna (Plenary)** skladajúceho sa zo všetkých členov BR a z **Úradu (Bureau)** skladajúceho sa z predsedu a podpredsedov, ktorému by malo asistovať **Výkonné riaditeľstvo (Counter-Terrorism Committee Executive Directorate)**
- Výkonné riaditeľstvo je zriadené ako politická misia pod vedením pléna na dobu končiacu sa 31.12.2007 (ktorá môže byť predĺžená), pričom sa od neho očakáva zlepšenie monitorovania implementácie rezolúcie 1373 a ďalších povinností výboru. Skladá sa z Hodnotiaco-technickej pomocnej kancelárie (Assessment and Technical Assistance Office) zloženej z 20 osôb a Informačno-administratívnej kancelárie (Information and Administrative Office). Na čele výkonného riaditeľstva bude výkonný riaditeľ (Executive Director) menovaný Generálnym tajomníkom OSN so súhlasom BR, ktorému aj priamo podáva správy: Hlavnými úlohami Výkonného riaditeľstva je: podporovať a asistovať plénu; monitorovať implementáciu rezolúcie 1373; navštevovať jednotlivé štáty; zlepšiť spoluprácu a koordináciu medzi medzinárodnými organizáciami, regionálnymi a oblastnými organizáciami; sledovať dodržiavanie rozhodnutí výboru.

3 Generálny tajomník OSN (GT)

Postavenie Generálneho tajomníka v procese supresie terorizmu upravuje už vyššie spomínaná rezolúcia VZ A/RES/49/60 vo svojom treťom článku. GT by sa mal spolupodieľať na implementácii A/RES/49/60, a to najmä:

- vytvárať analytický prehľad implementácií medzinárodných bilaterálnych a regionálnych dohovorov, spáchaných teroristických činov a ich trestného stíhania, a to na základe správ z jednotlivých členských štátov,
- vytvárať prehľad národných/domácich legislatív s ohľadom na prevenciu a supresiu medzinárodného terorizmu vo všetkých jeho formách a prejavoch založených na správach a informáciách poskytnutých členskými štátmi,
- vytvárať analytický prehľad prijatých medzinárodno-právnych zmlúv/dohovorov týkajúcich sa medzinárodného terorizmu,
- vytvárať možnosti v rámci systému OSN na organizovanie seminárov, konferencií a školení s ohľadom na prevenciu a boj proti medzinárodnému terorizmu.

Na zasadnutí Valného zhromaždenia Generálny tajomník predkladá správu pod názvom **Opatrenia na elimináciu terorizmu**, ktorá pozostáva z piatich častí:

- I. Úvod,
- II. Opatrenie prijaté na medzinárodnej a národnej úrovni týkajúce sa prevencie a supresie medzinárodného terorizmu a informácie o prípadoch medzinárodného terorizmu,
  - A. Informácie členských štátov,
  - B. Informácie medzinárodných organizácií,
- III. Medzinárodno-právne opatrenia vo vzťahu k prevencii a supresii medzinárodného terorizmu,
  - A. Status prijatia medzinárodných dohovorov týkajúcich sa medzinárodného terorizmu,
  - B. Súčasný vývoj vo vzťahu ku A/RES/5/210,
- IV. Informácie o seminároch, konferenciách a školeniach v spojitosti s medzinárodným terorizmom,
- V. Uverejnenie súhrnu národných legislatív s ohľadom na prevenciu a supresiu medzinárodného terorizmu.

Najaktuálnejšia správa GR prezentovaná na 59. zasadnutí VZ 5. augusta 2004 – **A/59/210** vo vzťahu k informáciám ktoré zaslanie medzinárodné organizácie zahŕňa oblasti, ktoré je ešte potrebné právne upraviť. Zo systému organizácií OSN napríklad IMO (International Maritime Organisation) vypracovala v roku 2003 zoznam rozhodnutí a rád, ktoré by mali prispieť k väčšej bezpečnosti v oblasti bezpečnosti lodí, napr. nariadenia týkajúce sa námorných koordinačných centier v prípade teroristických činov voči lodiam, zlepšenie bezpečnostného systému v stave pohotovosti, snaha o vytvorenie spoločného kódexu správania sa v prístavoch s Medzinárodnou organizáciou práce, kooperácia so Svetovou colnou organizáciou na vytvorení opatrení na zabezpečenie bezpečnosti pohybu tovaru.

3.1 Pracovná skupina zaoberajúca sa OSN a terorizmom

Reakciou na teroristické útoky na USA v roku 2001 bolo októbrové rozhodnutie GT založiť pracovnú skupinu pod názvom Policy Working Group on the United Nations and Terrorism zaoberajúcou sa OSN a terorizmom (ďalej pracovná skupina), cieľom ktorej je určenie dlhodobých dôsledkov a široko dimenziálneho vplyvu terorizmu na OSN a formulácia odporúčania pre GT, ktoré by prispeli systému OSN v efektívnejšom určení priority naliehavých problémov, ktoré si zasluhujú adekvátnu odozvu medzinárodného spoločenstva. Zatiaľ bola spracovaná prvá správa pracovnou skupinou, ktorá bola vydaná ako oficiálny dokument VZ a BR pod číslom A/57/273-S/202/875 4/. Pracovná skupina si zriadila podskupiny, ktoré sa jednotlivo zaoberajú nasledovnými oblasťami:

- a) medzinárodno-právne prostriedky a medzinárodno-právna jurisdikcia,

- b) ľudské práva,
- c) aktivity systému OSN,
- d) zbrane hromadného ničenia a ostatné zbrane a technológie,
- e) použitie ideológie (sekulárnej a náboženskej) ako ospravedlnenie terorizmu,
- f) Protiteroristický výbor BR,
- g) médiá a komunikácia,
- h) multilaterálne aktivity mimo systému OSN.

Podskupiny sa skladali z členov Pracovnej skupiny, oficiálnych predstaviteľov OSN a externých expertov. Každá z podskupín pripravila detailnú správu, cieľom ktorých je rozvinúť informácie o dôvodoch vzniku problému terorizmu a základy odporúčaní, ktoré tvoria jadro správy pracovnej skupiny, pričom veľkým prínosom pre nich boli aj novovytvorené vzťahy s externými a internými skupinami či už v rámci OSN ale aj mimo nej. Pracovná skupina sa pri svojom výskume zamerala na oblasti, v ktorých OSN má relatívnu prevahu, čím môže prispieť ku medzinárodno-protiteroristickým opatreniam a nesnažila sa o definovanie terorizmu a určenie zdrojov a príčin terorizmu. Jedným zo stanovísk skupiny je aj presvedčenie, že OSN zatiaľ nemá aktívnu operačnú úlohu v procese potláčania teroristických skupín od spáchania teroristických útokov, z toho dôvodu pracovná skupina sa venovala aj možnosti odhovárania teroristických skupín a jednotlivcov od spáchania teroristických útokov a vytvoreniu širokospektrálnej medzinárodnej spolupráce v procese ochrany ľudských práv a základných slobôd. Správa pracovnej skupiny vychádza z predpokladu, že terorizmus je protiprávny akt namierený proti právu a pravidlám medzinárodného práva, ľudským právam a mierovému riešeniu sporov, čo tvorí základ, na ktorých stojí medzinárodné spoločenstvo. Pracovná skupina zastáva stanovisko, podľa ktorého OSN môže eliminovať teroristické útoky a konštituovanie nových teroristických skupín, najmä prijímaním dohovorov, rezolúcií, stanovísk a akčnými plánmi, pričom efektívnosť medzinárodnoprávneho režimu závisí od implementácie a podpory jednotlivých štátov. Doteraz prijatý rámec, podľa názoru pracovnej skupiny, netvorí jednotný systém medzinárodnoprávných inštrumentov a taktiež ich ratifikačný proces je pomalý a nedostatočný.

V piatej časti správy pracovná skupina sumarizuje 31 odporúčaní, z ktorých vyberám nasledovné:

a) oblasť medzinárodnoprávných dokumentov:

- nevyhnutnosť podpisu, ratifikácie a efektívnej implementácie medzinárodných protiteroristických zmlúv, pričom GR a ostatní predstavitelia OSN by to mali vyjadriť na bilaterálnych stretnutiach a iných fórach,
- pravidelný prehľad statusu týkajúceho sa ratifikácie zmlúv a krokov, ktoré boli prijaté štátmi na implementáciu protiteroristických zmlúv má byť každoročne vydaný Kanceláriou právnych záležitostí (Office of Legal Affairs),
- apeluje na rýchle prijatie Dohovoru proti medzinárodnému organizovanému zločinu a jeho troch protokolov,

b) oblasť ľudských práv:

- všetky orgány OSN by mali dávať dôraz na ochranu ľudských práv,
- nezávislosť súdnictva a právne prostriedky sú základné elementy ochrany základných ľudských práv a slobôd vo všetkých situáciách obsahujúcich protiteroristické opatrenia,

c) systém OSN pod vedením GT by mal zdôrazňovať:

- že za všetkých okolností je neoprávnené brať za cieľové skupiny neozbrojených civilistov,
- vojenské sily by sa mali použiť len v súlade s prísnyim dodržiavaním Charty OSN a medzinárodného vojnového práva,
- bezpečnosť nemôže byť dosiahnutá nedodržiavaním ľudských práv,

d) aktivity OSN vo vzťahu ku eliminácii terorizmu by mali byť presadzované cez:

- uverejňovanie informácií výsledkov práce Protiteroristického výboru, ako napríklad poskytnutá pomoc štátom, pokrok v regionálnej spolupráci,
- rozširovanie prác agentúr OSN na širšiu oblasť problémov vzťahujúcich sa na terorizmus (uprednostniť agentúry/orgány OSN, ktoré sa zaoberajú výchovno-študijnými aktivitami s dôrazom na rešpektovanie ľudskej dôstojnosti, čím by sa odstránila vzájomná nedôvera medzi jednotlivými komunitami),
- propagáciu úloh medzinárodného práva v procese eliminácie terorizmu,
- zabezpečenie lepšej komunikácie v rámci systému OSN,

e) Protiteroristický výbor BR OSN:

- expertízy vypracované rôznymi agentúrami OSN by mali byť poskytnuté výboru, pričom výbor by mal byť informovaný o návrhoch ako zdokonaľiť spoluprácu medzi Sekretariátom a výborom,
- poskytovanie pomoci členským štátom v procese implementácie rezolúcie BR 1373 (2001), Centrum na prevenciu medzinárodného zločinu agentúry drogovej kontroly a prevencie zločinu by malo prijať model legislatívy, čím by sa poskytla pomoc členským štátom v ich domácom procese v eliminácii terorizmu
- OSN a inštitúcie Bretton Woodskeho systému by mali vytvoriť novú formu pomoci členským štátom, ktoré majú implementovať odporúčania Protiteroristického výboru ,

f) odzbrojenie:

- mal by sa zriadiť mechanizmus vedený Oddelením na odzbrojenie (Department for Disarmament Affairs), ktorý by každoročne publikoval správu týkajúcu sa potencionálneho použitia zbraní hromadného ničenia. Tento mechanizmus by sa odvolával na už jestvujúce zdroje informácií OSN a špecializovaných databáz a informácií členských štátov. Mohol by slúžiť ako meradlo teroristického nebezpečia, asistovať Protiteroristickému výboru či už priamo, a to poskytovaním analýz a odporúčaní, alebo nepriamo, odporúčaním primeranej spolupráce medzi BR, Protiteroristickým výborom a príslušnými operačnými agentúrami, ako Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu alebo Organizácia pre zákaz chemických zbraní. Správa by mala byť predložená VZ,

g) preventívne opatrenia:

- dôraz by sa mal klásť na efektívny post – konfliktný proces, ktorým by sa zabránilo v obnove násilného konania a nárastu zločinnosti zo strany teroristických skupín. Rozvojový program OSN, Úrad politických vecí a Centrum na prevenciu medzinárodného zločinu by mali pripraviť databázu najefektívnejších postupov v tejto oblasti, ktoré by mali pomôcť členským štátom v ich procese eliminácie terorizmu,
- Oddelenie na odzbrojenie (Department for Disarmament Affairs) a Úrad drogovej kontroly a prevencie zločinu (Office for Drug Control and Crime Prevention) by mali vo väčšej miere venovať svoju pozornosť vzťahu terorizmu a organizovanému zločinu, obchodovaniu s drogami, ilegálnemu obchodovaniu so zbraňami a korupcii, pretože tieto okolnosti prispievajú ku rozšíreniu teroristických operácií,

h) spolupráca v rámci systému OSN:

- Úrad politických vecí by mal byť kľúčovým úradom OSN pre politické a strategické otázky vzťahujúce sa na terorizmus, Úrad právnych vecí (Office of Legal Affairs) a Centrum na prevenciu medzinárodného zločinu (Centre for International Crime Prevention of the Office for Drug Control and Crime Prevention) by mali mať vedúce postavenie v procese implementácie zmlúv a rezolúcií OSN a v tom ohľade aj poskytovať pomoc členským štátom.

ZÁVER

O definovanie pojmu terorizmus sa medzinárodné spoločenstvo pokúša už od 60. rokov minulého storočia. Nájst' konsenzus bude veľmi ťažké, pretože každá strana medzinárodného spoločenstva sa snaží presadiť vlastné individuálne predstavy na úkor tých ostatných. Rozvojové krajiny resp. krajiny usilujúce sa o zmenu status quo zdôrazňujú, že terorizmus je nevyhnutné odlišiť od boja za národné oslobodenie, z dôvodu uplatnenia práva národa na sebaurčenie, ktorého využitie je podľa nich za všetkých okolností legitímne. Rozvinuté krajiny sa naopak domnievajú, že pojem terorizmus by mal označovať násilné konanie bez ohľadu na cieľ, a preto sa zatiaľ nepodarilo nájsť konsenzus na definovanie terorizmu na univerzálnej úrovni. Ako veľký prínos treba ohodnotiť prácu a snahu Ad hoc komisie VZ OSN zriadenej rezolúciou Valného zhromaždenia 51/210, úsilie ktorej viedlo k vypracovaniu dvoch návrhov zmlúv upravujúcich terorizmus v jeho komplexnej podobe a v jeho špecifickej forme jadrového terorizmu, ktorých vypracovanie je v konečnej etape, a ich prijatím medzinárodné spoločenstvo razantne pristúpi k surpesii terorizmu na celosvetovej úrovni.

Boj proti terorizmu nie je len vecou krajín západu, ale aktívne sa snažia deklarovať svoj negatívny postoj a boj proti nemu aj arabské štáty v rámci Ligy arabských štátov a Organizácie islamskej konferencie, ktoré prijali dve významné regionálne dohovory, ktoré môžu ovplyvniť prístup k problematike terorizmu v budúcnosti. Tým, že terorizmus nie je len vnútroštátnym problémom, ale prekračuje aj hranice viacerých štátov a jeho aktérmi sú osoby s rôznym osobným štatútom, stáva sa problémom, ktorého riešenie je potrebné nájsť v efektívnom inštitucionálnom a právnom zabezpečení, o ktoré sa efektívne pokúša OSN a jej orgány spolu s jednotlivými regionálnymi organizáciami, pričom závisí len od jednotlivých štátov, aký postoj a opatrenia prijímú v procese supreseie terorizmu.

POZNÁMKY

1. <http://www.un.org/law/cloning/>
2. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/226/69/PDF/NO422669.pdf?OpenElement>
3. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/542/82/PDF/NO454282.pdf?OpenElement>
4. <http://www.un.org/terrorism/a57273.htm>

ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK

- VZ OSN – Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov
BR – Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov
GT – Generálny tajomník OSN
MTS – Medzinárodný trestný súd

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Bonanate, Luigi: *Mezinárodní terorismus*. Praha: Columbus. 1997
2. Danics, Štefan: *Extremismus, hrozba demokracie*. Praha: Policie history.2002
3. Enykopedie. *Svetový terorismus*. Praha: Svojtka & Co.2001
4. Hruškovič, Ivan: *Islamský právní systém a proces jeho formovania*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Pr. Fak. UK. 1997
5. Kol. autorov: *Medzinárodní a evropské instrumenty rpoti terorismu a organizovanému zločinu*. Praha: C.H. Beck, 2003
6. Lexikón svetových dejín: Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 1997
7. Lukášek, Libor: *Význam mezinárodního práva při potlačování mezinárodního terorismu*. Právník. č. 9/1998
8. Moravčík, Leopold: *Globální terorismus nie je klasická vojna*. Nové slovo č. 51-52,2002

9. Slezák, Jozef: *Pojem terorizmus a aktuálnosť boja s terorizmom v SR*, Policajná teória a prax 1/99
10. Strmiska, Maximilín: *Terorizmus a demokracie*. Brno. Masarykova Univerzita v Brne. 2001
11. Škvvrnda, František: *Blízkovýchodný terorizmus*. Bratislava: Nové slovo č. 15.2002
12. Žaloudek, Karel: *Encyklopedie politiky*: Praha: Libri.1996

INTERNET

<http://www.statewatch.org/news/2001/nov/13Acounep.htm>
http://www.undcp.org/odccp/terrorism_definitons.html
<http://www.oic-un.org/26icfm/c.Html>
<http://iciac.com/e.O/index.html>
http://www.leagueofarabstates.org/E_News_Antiterrorism.asp
http://www.ciaonet.org/cbr/cbr00/video/cbr_ctd/cbr_ctd_27.html
<http://www.al-bab.com/arab/docs/league.html>
http://www.cianet.org/cbr/cbr00/video/cbr_ctd/cbr_ctd_27.html
<http://www.oic-oci.org/>
<http://www.oic-oci.org/english/fm/22/resolution22-p.htm#43>
<http://www.oic-un.org/26icfm/c.html>
http://www.oic-oci.org/English/fm/11_extraordinary
http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/eromed/bd.htm
http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/eromed/publications/eromed_report41_en.pdf
<http://langos.sk/budovanie/t/t1.htm>
<http://www.justice.gov.sk/m2-0404.htm>
<http://www.minv.sk/integracia/negos.htm>
<http://www.vlada.gov.sk/dzurinda/tema/tema10.php3>
<http://www.untreaty.un.org/English/Terrorism>
<http://www.un.org/Docs/sc/committees/1373>
<http://www.un.org/terrorism/ga.ht>
<http://www.un.org/terrorism/>

KONTAKT

doc. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.
 Katedra medzinárodného práva
 Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 mraz@euba.sk

ABSTRAKT

Príspevok je venovaný problematike teoretického vymedzenia zahraničnej politiky. Naznačuje existenciu viacerých prístupov k definícii pojmu zahraničná politika ako dôsledok absencie jej jednotnej teórie. Autor sa v tejto súvislosti prikláňa k prístupu, ktorý chápe zahraničnú politiku ako správanie subjektov medzinárodných vzťahov, ale zároveň ako dokument (doktrínu, koncepciu) a proces (zahraničnopolitický proces) rezultujúci z praktickej činnosti subjektov realizujúcich zahraničnú politiku s cieľom naplniť národný (štátny) záujem.

ABSTRACT

This article deals with the problem of theoretical marking off foreign policy. It shows the existence of more attitudes to a definition of an expression „foreign policy“ as a consequence of the absence of one, unified theory. With this regard the autor tends to understand foreign policy as a demeanour of subjects of international relations, but also as a document (doctrine, concept) and a process (concerning foreign policy) resulting from practical activities of subjects implementing of foreign policy with the aim to fulfil the national interest.

Aj v prípade zahraničnej politiky je základným predpokladom jej správneho posúdenia znalosť teórie príslušného vedného odboru poskytujúceho ucelenú predstavu o zákonitostiach a väzbách o predmete skúmania a následne aj potrebné penzum vedomostí pre aplikačnú prax.

Cieľom príspevku je pokúsiť sa o náčrt vymedzenia predmetu skúmania zahraničnej politiky z troch pohľadov:

1. zahraničná politika ako fenomén (pojmem, jav a študijná oblasť)
2. zahraničná politika ako konkrétna zahraničná politika daného subjektu medzinárodných vzťahov (spravidla suverénneho štátu) vymedzená spravidla v zahraničnopolitickej koncepcii (doktríne),
3. zahraničná politika ako proces formovania a uskutočňovania zahraničnej politiky (zahraničnopolitický proces) z pohľadu jeho „technológie“.

Vypracovanie teórií a modelov zahraničnej politiky a jej prognózovanie nevyhnutne potrebujú vymedzenie predmetu skúmania na báze interdisciplinárneho prístupu obsahujúceho napr. podľa N. Kosolapova „preskúmanie tendencií vnútornej evolúcie spoločnosti štátu ako aj dynamiky svetového vývoja a medzinárodných vzťahov“¹.

1 Zahraničná politika – pojem a definícia

Existuje niekoľko pojmov (pomenovaní), ktoré označujú činnosť subjektu medzinárodných vzťahov za hranicami svojho teritória. Najvýznamnejším z nich je pojem „správanie“ štátu ako najvýznamnejšieho subjektu (aktéra) medzinárodných vzťahov zahŕňajúce viac či menej významné činnosti vo svete v ich širokej škále (napr. od stanoviska ministerského úradníka, cez diplomatické uznanie iného štátu až po vojenskú intervenciu).

---

¹ Kosolapov, N.: Vnešnja politika i vnešnepoliticheskij proces subjektov meždunarodnyh otnošenij. In: Mirovaja ekonomika i meždunarodnye otnošenija, 1999, č.3, s. 64.

Predmetom teórie medzinárodných vzťahov sa toto správanie (ako zahraničnopolitické správanie) stáva vtedy, ak:

1. je výsledkom zložitých a komplexných vnútropolitických procesov a boja v otázkach zahraničnopolitického smerovania subjektu medzinárodných vzťahov,
2. je správaním subjektu medzinárodných vzťahov ako celku,
3. sa realizuje v špecifickom prostredí medzinárodných vzťahov a svetového systému,
4. je zamerané voči analogickým subjektom medzinárodných vzťahov a
5. je dlhodobou cieľavedomým a uvedomelým (nie jednorázovým ani inštinktívnym) správaním (kurzom) opierajúcim sa o najvýznamnejšie ideologické a etické hodnoty a zameraným na:
  - a) zabezpečenie resp. potvrdenie či obhajobu vlastných záujmov (štátnych resp. národných) a bezpečnosti prostriedkami zodpovedajúcimi úrovni historického vývoja medzinárodného systému (záujmový a bezpečnostný prvok),
  - b) získanie vedomostí a skúseností pre svoj vlastný vývoj prostredníctvom medzinárodných kontaktov (skúsenostný prvok),
  - c) formovanie nových mechanizmov prispôsobovania sa subjektom medzinárodných vzťahov meniacemu sa medzinárodnému systému a v konečnom dôsledku k nevyhnutnosti vytvorenia modelu ich závislej existencie.

Z uvedeného pohľadu zahraničná politika tvorí čiastkovú oblasť (pododbor) systému medzinárodných vzťahov ako neoddeliteľnej súčasti odboru politickej vedy, zaoberajúceho sa užšou tematickou oblasťou - výskumom špecifickej formy správania subjektu medzinárodných vzťahov v rámci medzinárodného systému, t.j. voči inému štátu ale aj voči neštátnym aktérom pôsobiacim v rámci systému. „Cieľom tých, čo rozhodujú v mene subjektu o jeho postojoch či činoch smerom navonok, je buď zmeniť nejakým spôsobom okolité prostredie, alebo ho naopak udržať nezmeneným, príp. zmeniť pravidlá a štruktúry vo vnútri medzinárodného systému, ktoré sú výsledkom existujúceho stavu vzťahov medzi štátmi“².

J. Lidák charakterizuje zahraničnú politiku ako „činnosť štátu zameranú na vytvorenie najpriaznivejších podmienok jeho existencie, a to vo vzťahu k iným štátom, ale i iným činiteľom systému medzinárodných vzťahov, v záujme jeho vnútornej bezpečnosti a prosperity“³.

Jednotná teória zahraničnej politiky však neexistuje. Štúdium zahraničnej politiky vzhľadom na pretrvávajúce názory na metodológiu zo strany prakticky všetkých škôl zaoberajúcich sa medzinárodnými vzťahmi sa preto orientuje viac na obsah zahraničnej politiky na strane jednej a proces jej vytvárania (zahraničnopolitický proces) na strane druhej. Rozširuje sa množstvo najrozličnejších prístupov, metód a metodík teoretického skúmania v rámci teórií medzinárodných vzťahov z dôvodu absencie zjednocujúceho prístupu, „ktorý by obmedzil existujúcu veľmi širokú škálu prístupov a teoretických koncepcií“⁴.

Zahraničná politika je súčasne tak pojmom pre činnosť ako aj pre analýzu (foreign policy analysis) resp. ako porovnávaciu zahraničnú politiku (comparative foreign policy).

---

² Plechanovová, B.: Úvod do medzinárodných vzťahov. Výběr textu. Praha: Institut pro evropskou kulturu a politiku 2003, s.38.

³ Lidák, J.: Medzinárodné vzťahy – Medzinárodná politika, Vydavateľstvo SOFA 2000, s.41

⁴ Novotný, A.: Úvod do teórie medzinárodných vzťahov. In: Medzinárodné otázky, 2005, č.2,

⁵ Goldstein, S., J.: International Relations Fifth Edition. American University, Washington, D.C: 2003, s.156.

Takéto štúdium sa zameriava podľa Goldsteina na tri základné charakteristiky: veľkosť a bohatstvo štátu a typ vládnutia⁵.

Otázne je, do akej miery sa zahraničná politika ako činnosť odlišuje od iných druhov verejnej politiky a či preto môže vytvárať výlučnú teóriu o správaní, ktoré by sa pre ňu hodila. Ch. Hill, autor príspevku o zahraničnej politike v Oxfordskom slovníku svetovej politiky poukazuje v tejto súvislosti na minimálne rozdiely a v neprospech vytvárania osobitnej teórie a poukazuje tiež na fakt, že „rozdiely medzi jednotlivými krajinami a obdobiami sú dostatočne veľké na to, aby narušili spôsobilosť k pokusom o odvodenie všeobecných zákonov“⁶.

2 Zahraničná politika daného subjektu medzinárodných vzťahov

Zahraničná politika daného subjektu medzinárodných vzťahov je konkretizáciou fenoménu zahraničnej politiky, jeho obsahovým a zmysuplným naplnením v daných sociálnych, historických a iných podmienkach a je prezentovaná spravidla prostredníctvom doktríny (programu, koncepcie, téz) ako „konceptualizovaného rámca zahraničnej politiky štátu (zahraničnopolitická doktrína) tvorenú relatívne systemizovaným a spravidla formálne schváleným súborom predstáv a hesiel, ktorý určuje priority tak medzi politickými cieľmi ako aj spôsobmi ich dosahovania“⁷. Ide pritom spravidla o dlhodobé vymedzenie zahraničnopolitických cieľov slúžiacich ako základ pre zahraničnú politiku štátu. To však nevylučuje, aby sa nestala predmetom medzinárodnej diskusie a následného schválenia ostatnými štátmi, príp. návrhom na prijatie noriem medzinárodného práva. Stáva sa tak najmä vtedy, ak je všeobecne prijateľná, alebo ak má štát, ktorý ju vysvetľuje, silu vnútiť ju ostatným krajinám.

Zahraničnopolitická doktrína je výsledkom intelektuálno-praktickej činnosti špecialistov a politikov. Povedané slovami T.G.Masaryka „zahraničná politika je a musí byť vecou veľkej a dôslednej koncepcie štátnej a svetovej. Pritom si málokto vie predstaviť, koľko drobnej práce a neviditeľných iniciatív skutočná zahraničná agenda vyžaduje“⁸.

Premisa svetovosti predpokladá vnímať celosvetový vývojový proces, najmä objektívne existujúci proces globalizácie. Premisa štátnosti evokuje predovšetkým vymedzenie resp. definíciu štátneho resp. národného záujmu, prostredníctvom ktorého sú vymedzené základné ciele, ktoré chce štát presadzovať na medzinárodnej scéne. Koncepčné premisy spravidla ústia do určenia zahraničnopolitických priorít.

Zahraničnopolitická doktrína je politickým dokumentom, ktorý obsahuje tri základné činnosti. Je priesečníkom analýzy (pomenovanie a vymedzenie problému, zhromaždenie nevyhnutných informácií), stanovenia cieľov (na zabezpečenie štátnych záujmov) a výberu prostriedkov (metódy, techniky, prostriedky).

Zahraničná politika je teda súbor priorít a návodov na činnosť v určitých podmienkach, je základom správania štátu k iným subjektom medzinárodných vzťahov a spravidla zahŕňa základné ciele a prostriedky (nástroje) použité na ich dosiahnutie. Cieľom štátu realizovanom prostredníctvom zahraničnej politiky a založenom na premise národného resp. štátneho záujmu v rámci medzinárodného systému je

- a) udržať status quo (politika sebazáchovy)
- b) zmeniť status quo (politika sebarozšírenia)
- c) zmeniť pravidlá a štruktúry vo vnútri existujúcich medzinárodných vzťahov.

Vysvetľujúcim rámcom pre vymedzenie odlišností v správaní subjektov medzinárodných vzťahov v medzinárodnom systéme (t.j. v hľadaní odpovede na otázku,

⁶ Oxforský slovník světové politiky. Praha: Ottovo nakladatelství s.r.o. 2000, s.993.

⁷ Krejčí, O.: Mezinárodní politika. Praha: Ekopress 2001, s.266.

⁸ Hovory s T.G.M, spisy Karla Čapka XX. Praha: Čs.spisovatel 1990, s.197.

prečo sa niektoré štáty správajú tak a iné odlišne) je skúmanie faktorov ovplyvňujúcich správanie štátu, ktoré vo svojom dôsledku predstavujú „potenciál, s ktorým štáty vstupujú do vzájomných vzťahov“⁹ a rovnako dobré znalosti vývoja a problémov medzinárodného systému a politiky jeho jednotlivých subjektov a na ich základe predvídať vývoj a prostredníctvom alternatív aj naň reagovať.

Existuje viacero spôsobov kategorizácie determinantov správania štátov, väčšina z nich pritom poukazuje najmä na medzinárodný systém a geopolitické postavenie štátu, jeho históriu, demografické podmienky, ekonomicko-sociálnu úroveň a pod. Pearson a Rochester¹⁰ kategorizujú napr. determinanty správania sa národného štátu ako:

- a) systémové faktory (mimoštátne podmienky, ktoré sú prítomné v medzinárodnom systéme, ktorý ho obklopuje)
- b) faktory národných atribútov (charakteristika samotných štátov)
- c) idiosynkratické faktory (charakteristika jednotlivých vedúcich predstaviteľov štátov a skupín, uskutočňujúcich rozhodnutia)

V operatívnej časti zahraničnopolitickej koncepcie sa v prvom rade spravidla definuje a prakticky konkretizuje miesto štátu v systéme medzinárodných organizácií, ktoré v súčasnosti tvoria jadro zahraničnopolitického smerovania štátu a v rámci ktorých a v ich interakcii sa dnes odohráva väčšina medzinárodných vzťahov. Ide predovšetkým o medzinárodné organizácie založené po 2. svetovej vojne s cieľom organizovať vzťahy medzi štátmi (najmä v rámci OSN), ďalej integračné zoskupenia založené s cieľom regulovať integračné procesy (spájanie vzájomného úsilia) najmä v oblasti bezpečnosti, ekonomickej spolupráce a dohľadu nad dodržiavaním ľudských práv (napr. NATO, EÚ, RE) a medzinárodné organizácie určujúce pravidlá v oblasti zahraničného obchodu a medzinárodných ekonomických vzťahov (napr. WTO, OECD). Ďalšiu oblasť zahraničnopolitickej koncepcie tvoria bilaterálne vzťahy a v ich rámci isté priority spravidla z hľadiska regionálnych záujmov, kultúrnej príbuznosti, prekonania rezíduí z minulosti, ale najmä z pohľadu záujmov hospodárskych a politicko-bezpečnostných. Najmä pre krajiny s koloniálnou minulosťou resp. významnou mierou emigrácie vlastných občanov sa prioritou koncepcie stáva aj snaha o zachovanie „jazykovej expanzie“ a ochrany diaspóry a v neposlednom rade zachovanie vplyvu pri presadzovaní politických ale najmä zahranično-obchodných záujmov.

V praktickej politike plní zahraničnopolitická koncepcia niekoľko dôležitých funkcií:

- a) orientuje činnosť vlády a jednotlivých rezortov v zahraničnopolitickej činnosti v snahe zabezpečiť jednotný prístup k presadzovaniu národného záujmu,
- b) oslovuje zahraničných partnerov, ktorým napomáha zorientovať sa v strednodobých zámeroch štátu v medzinárodnom systéme,
- c) slúži ako základ pre spracovanie jednotlivých dielčích koncepcií, najmä pre rezorty zahraničných vecí, obrany a hospodárstva v bilaterálnych vzťahoch a vo vzťahu k medzinárodným organizáciám.

Úspešnosť zahraničnej politiky štátu závisí v konečnom dôsledku od metód, technik a prostriedkov použitých na dosiahnutie cieľov zahraničnej politiky. Štáty prezentujú svoje ciele buď mierovými prostriedkami (diplomatickými rokovaniami, použitím práva, spoluprácou, vytváraním aliancií, hrozbou uvalenia sankcií a pod.) alebo použitím sily (vedením vojny, intervenciou, zbrojením a pod.), pričom žiadny z uvedených prostriedkov sa nerealizuje v čistej podobe. Osobitný význam má v tejto súvislosti diplomacia ako „nástroj realizácie zahraničnej politiky, t.j. súbor orgánov pôsobiach v diplomatickej službe

⁹ Lidák, J.: Medzinárodné vzťahy – Medzinárodná politika. Vydavateľstvo SOFA 2000,

¹⁰ Pearson, S., F., Rochester, M., J.: Medzinárodné vzťahy. Vydavateľstvo IRIS, s.72.

a presadzujúcich zahraničnú politiku štátu voči iným štátom cestou rokovania a uzatvárania medzinárodných dohôd¹¹.

Minimálne v deklaratórnej rovine sa vládnuce elity presadzujúce zahraničnopolitickú koncepciu uchádzajú o konsenzuálny prístup v hlavných otázkach zahraničnej politiky medzi hlavnými politickými silami v štáte a taktiež o odborný prístup a spoluprácu s verejnou mienkou a dialóg s významnými záujmovými skupinami.

3 Zahraničnopolitický proces

Existencia mechanizmu vypracovávania a realizácie správania štátu (zahraničnopolitický proces) je jedným z dôležitých znakov subjektu medzinárodných vzťahov. Je dôkazom existencie faktickej zahraničnej politiky. Zahraničnopolitický proces je vo svojej podstate pravidlom resp. obyčajom (technológiou) formulovania a realizácie zahraničnej politiky zahŕňajúcim všetky štruktúry, procedúry, účastníkov, osobitosti práce s informáciami a dokumentmi a rozhodnutia. Z tohto pohľadu zahraničná politika „zodpovedá množstvu priorít a predpisov, vytvorených vedúcimi predstaviteľmi štátov, ktoré majú slúžiť ako návod pre usmernenie činnosti v špecifických situáciách medzinárodných záležitostí“¹².

Schéma zahraničnopolitického procesu spravidla kopíruje organizačnú a politickú štruktúru štátu, oddeľuje z nej však tie súčasti, ktoré sú späté s formovaním a realizáciou zahraničnej politiky. Najdôležitejšiu časť tohto procesu predstavujú subjekty moci, ktoré prijímajú najdôležitejšie rozhodnutia (ústavné orgány), nasledujú určené orgány výkonnej moci (napr. ministerstvo zahraničných vecí, ministerstvo obrany, ministerstvo hospodárstva, ministerstvo financií, orgány rozviedky, zastupiteľské úrady a pod.).

Proces formovania a realizácie zahraničnej politiky tvorí veľké množstvo rozhodnutí (desition making) spadajúcich do niekoľkých kategórií jednej klasifikačnej schémy obsahujúcej makrorozhodnutia (všeobecné rozhodnutia dlhodobého charakteru), mikrorozhodnutia (úradné rozhodnutia stredno a krátkodobého charakteru) a krízové rozhodnutia (v prípade ohrozenia a vysokej závažnosti).

Objektívnym základom zahraničnopolitického procesu je previazanosť vnútornej politiky a zahraničnej politiky a ich obsahová jednota rešpektujúca:

- a) spoločné strategické ciele a systémové záujmy štátu a prostriedky určené na ich realizáciu,
- b) spoločný sociálno-ekonomický základ konkrétneho štátu a typ jeho politickej organizácie,
- c) účasť rovnakých sociálnych skupín (sociálne vrstvy, elity, politické strany, verejnosť ako celok) na formulovaní vnútornej politiky a zahraničnej politiky.

Problém spätosti vnútornej politiky a zahraničnej politiky predstavuje aj naďalej predmet polemík medzi rôznymi teoretickými smermi v oblasti medzinárodných vzťahov. Aj napriek spoločnému základu (podstate) – boju o moc – zahraničná politika a vnútorná politika znamenajú pre realistov rôzne sféry činnosti štátu. Zahraničná politika je definovaná napr. podľa Morgenthaua národnými záujmami definovanými ako „akýmsi strapcom strategických záujmov, z ktorých každý je viac či menej životne dôležitý pre národnú bezpečnosť, pričom tieto strategické záujmy národ (štát) získava silou svojej strategickej pozície, historických cieľov a vzťahov k ostatným politickým centram“¹³. Národný záujem štátu je objektívne daný bez ohľadu na predstavy konkrétnych predstaviteľov štátu a vnútroštátnych aktérov.

¹¹ Žaloudek, K.: Encyklopedie politiky. Praha: Nakladatelství Libri, 2004, s.90.

¹² Pearson, S., Rochester, J.: Medzinárodné vzťahy. Vydavateľstvo IRIS Tamtiež, s.68.

¹³ Cit. podľa Krejčí, O.: Mezinárodní politika. Praha: Ekopress, 2001, s. 524.

Pre predstaviteľov iných teoretických smerov je vzťah vnútornej a zahraničnej politiky značne determinovaný. Ortodoxní marxisti považujú zahraničnú politiku za odraz triednej podstaty vnútropolitického režimu, ktorá závisí v konečnom dôsledku od ekonomických vzťahov v spoločnosti. Medzinárodné vzťahy ako celok majú druhotný charakter. Pre predstaviteľov geopolitických koncepcií (konceptia bohatého severu a chudobného juhu, neomarxistické teórie závislosti, teórie svetového centra a svetovej periferie) je jediným zdrojom vnútornej politiky vonkajšia nevyhnutnosť (napr. Wallerstein). Neorealisti (Waltz, Strange) chápu zahraničnú politiku ako pokračovanie vnútrospoločenských vzťahov, aj keď rozhodujúcu úlohu pri formulovaní zahraničnej politiky nemajú národné záujmy ale vnútorná dynamika medzinárodného systému.

Predstavitelia koncepcií vzájomnej závislosti sveta (napr. Duddley) vychádzajú z tézy, podľa ktorej zahraničná politika i vnútorná politika majú spoločný základ – štát. Každý štát má okrem iného monopol na dve moci: 1. osobitné právo na využitie sily (násilia) iba v rámci svojho územia a 2. legitímne právo vyberať dane. Pre liberálno-idealistické tradície a im podobné smery (federalisti, transnacionalisti (Burton, Loard) prestáva byť problematika vzťahu zahraničnej politiky a vnútornej problematiky problémom vzhľadom na pokračujúci rast neštátnych aktérov medzinárodných vzťahov, pre ktorých neexistujú národné hranice a spochybňovanie roly štátu ako výlučného aktéra medzinárodných vzťahov.

P.Cigankov¹⁴ považuje diskusiu o vzájomných väzbách zahraničnej politiky a vnútornej politiky za málo plodnú, pretože každá z teórií odráža iba časť pravdy, a preto si nemôže nárokovať na univerzálny prístup. Prax, podľa Cigankova, svedčí o tom, že akákoľvek významná vnútropolitická udalosť štátu sa okamžite odráža na jeho zahraničnopolitickom postavení a vyžaduje od neho zodpovedajúce kroky v oblasti zahraničnej politiky a naopak (napr. u členov Európskej únie).

Nahromadená skúsenosť dokazuje, že zrejme najspoľahlivejším vysvetlením zahraničnopolitického správania štátu je analýza jeho vnútorných pomerov, aj keď zahraničná politika nie je len akýmsi zrkadlom vnútorných pomerov v štáte, ani priamym mechanickým pokračovaním vnútornej politiky a ani jej dodatkom (príveskom). Optimálnou je vyváženosť potrieb oboch sfér úmerne úlohám a možnostiam štátu v každej z týchto sfér, postavenie štátu vo svete, situácií vo vnútri krajiny. Dôležité je preto čo najpresnejšie vymedzenie hranice konca vnútornej politiky a začiatku politiky zahraničnej. Snaha o záchranu nezávislosti štátu sa stáva preto nielen takouto hranicou ale aj zvýraznením neplatnosti absolútneho imperatívu vnútro politickej podmienenosti zahraničnej politiky - osobitne v pokračujúcom procese globalizácie poskytujúcom oveľa širšie a „elegantnejšie“ inštrumentárium na zničenie nezávislosti, bez použitia priamej intervencie či vedenia vojny (napr. uvalením embarga, prerušením dodávok surovín, prerušením obchodných stykov, zamedzením prístupu k moderným technológiám a pod.).

4 Národný (štátny) záujem

Koncept národného záujmu má dlhú teoretickú i politickú genézu. Na politickej úrovni je aj naďalej základným konceptom formulácie národných cieľov a zároveň strategickým a politickým nástrojom legitimujúcim postup štátu vo svojich vonkajších vzťahoch. Ako teoretický koncept – analytický nástroj politickej vedy a teórie medzinárodných vzťahov, slúži najmä pri analýze zahraničnej politiky.

Idea národného záujmu sa odvodzuje od Machiavelliho predstavy o vladárovom záujme. Za autora výrazu „národný záujem“ sa zvykne považovať Ch.Beard, ktorý na začiatku 30. rokov minulého storočia definoval záujem štátu pomocou vývoja štátnej myšlienky a rozlišovania troch etáp (významov) chápania záujmu štátu ako:

- a) dynastický záujem (želanie monarchu udržať príp. rozšíriť svoje panstvo),

---

¹⁴ Cigankov, P.: Teorija meždunarodnyh otnošenij. Moskva: Gardariki 2003, s 35.

- b) *raison d'état* (štátny záujem sa povyšuje nad záujmy panovníka s cieľom hrdosti a slávy),
- c) národný záujem (synonymum národného egoizmu).

Mnohé diskusie, ktoré sa neustále vedú k problematike národného (štátneho záujmu), a to najmä v súvislosti so vznikom nových štátov a rozširovaním integračných zoskupení) na jednej strane síce potvrdzujú, že pojem „národný záujem“ patrí a bude určite patriť ku kľúčovým pojmom teórie medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky, ale na druhej strane potvrdzujú slabiny pojmu a jeho použitia:

- a) nejasnosť pojmu, ktorý je príliš široký, príliš všeobecný a príliš všezahŕňajúci,
- b) nejasnosť rozlíšenia medzi cieľmi a prostriedkami (moc má byť zároveň cieľom, záujmom, prostriedkom na jeho dosiahnutie i kritériom úspešnosti?),
- c) nejasnosť referencie - otázka, či je záujem, ako a kým má byť určený (národný záujem, štátny záujem, záujem národa, stotožňovanie pojmu národ so štátom, politickým národom alebo obyvateľstvom štátu?),
- d) zneužiteľnosť pojmu na legitimáciu určitej politiky pre zastieranie chýb a odzbrojenie opozície, viac účelové než účelné používanie pojmu, skôr zavádzajúce než vysvetľujúce),
- e) problém sémantickej totožnosti pojmu národ – národný v rôznych jazykových prostrediach.

Existuje množstvo definícií pojmu „národný záujem“ tak vo všeobecnej podobe ako aj pri konkretizácii pre jednotlivé štáty. Všetky však vychádzajú z potreby vymedzenia moci potrebnej na zabezpečenie (zachovanie) vlastnej existencie v anarchistickom medzinárodnom systéme. Je spravidla prezentovaný súborom cieľov resp. požiadaviek smerovaných k iným subjektom medzinárodných vzťahov.

Prostredníctvom zahraničnej politiky sa realizuje národný resp. štátny záujem, ktorý smeruje k zachovaniu existencie štátu, k zvýšeniu vlastnej bezpečnosti a vplyvu v medzinárodných vzťahoch. „Národný záujem je najhlbším motívom každej zahraničnopolitickej akcie štátu.“¹⁵ Jadrom národného (štátneho) záujmu je tzv. prahový či elementárny záujem, ktorým je prežitie štátu. Miroslav Had charakterizuje štátny záujem ako „cieľ, resp. súbor cieľov, ktoré štát sleduje a považuje pre svoju existenciu a ďalší rozvoj za dôležité. Definovanie záujmu a určenie cieľov umožňuje určité činnosti preferovať iné obmedzovať príp. úplne vylúčiť.“¹⁶ Ján Kavan, bývalý minister zahraničných vecí ČR, nepovažuje národný resp. štátny záujem za abstraktný pojem, ale ako „vyjadrenie a premietnutie životných potrieb občanov žiť a pracovať v mieri a v bezpečnom prostredí“¹⁷.

Národný záujem je výsledkom politického procesu formulácie verejného záujmu štátu vo vzťahu k vonkajšiemu prostrediu. Je to rozhodovací proces, ktorý má svoj objektívny základ v potrebe zachovania teritoriálnej a politickej integrity štátu a svoju subjektívnu súčasť, ktorú formuluje reprezentácia štátu v závislosti od svojich politických názorov, ideologickej orientácie a hodnotového systému. Je spoločenskou kategóriou podliehajúcou vývoju. V demokratickom štáte je definovaný v závislosti od meniacej sa vnútornej i zahraničnej situácie. Diskusia o národnom záujme prispieva vždy k národnému uvedomeniu a nachádzaniu nevyhnutného konsenzu v oblasti zahraničnej politiky.

Rovnako obsiahly je aj súbor kritérií na rozčlenenie národného záujmu. Prvú skupinu tvoria :

- a) bazálne (životné) záujmy namierené na zachovanie štátu ako politického subjektu medzinárodného systému, t.j. na zachovanie autonómie štátu, jeho územnej

¹⁵ Lidák, J.: Medzinárodné vzťahy. Medzinárodná politika. SOFA 2000, s. 42.

¹⁶ Had, M.: Státní zájmy. In: Mezinárodní politika, 1992, č.4, s. 4-6.

¹⁷ Kavan, J.: Zahraniční politika České republiky. In: Medzinárodná politika, 1998, č.9, s. 4.

celistvosti 7a nezávislosti, zachovanie ústavného poriadku, demokracie a základných životných potrieb obyvateľov,

- b) strategické záujmy, ktoré prispievajú k napĺňaniu životných záujmov (napr. napomáhanie k vytváraniu a posilňovaniu priaznivého medzinárodného prostredia a dlhodobu udržateľného a vyváženého rozvoja svetového hospodárstva, vytváranie podmienok pre účinný postup proti globálnym hrozbám a rizikám akými sú degradácia životného prostredia, rozširovanie drog, terorizmus, začleňovanie sa do stabilných medzinárodných bezpečnostných a ekonomických štruktúr, vytváranie vonkajších podmienok pre hospodársky rast a prosperitu štátu, udržanie a posilňovanie komparatívnych výhod ekonomiky štátu a posilňovanie konkurencieschopnosti firiem, ochrana občanov štátu v zahraničí, ochrana záujmov súkromných osôb, jednotlivcov či skupín, posilnenie prestíže štátu, zabezpečenie blahobytu občanov a pod.).

Iné kritériá delia záujmy napr. z hľadiska časového (permanentné, krátkodobé), priestorového (všeobecné, globálne, regionálne), či špecifické záujmy, ktoré nespádajú do všeobecných záujmov a sú vymedzované v obmedzenom čase či priestore (napr. štátno-patriotický záujem s cieľom udržať štát v pozícii veľmoci či začlenenie štátu do procesov globalizácie a dobehnutia vyspelých štátov napr. v oblasti životnej úrovne a pod.). Podľa zamerania je možné vymedziť národné záujmy ako politické, vojenské, ekonomické, podľa miery uvedomenia na programové resp. spontánne.

Národný záujem je kategória komplikovaná prinajmenšom z dvoch pohľadov – z hľadiska obsahu pojmu a jeho použitia ako nástroja a základu politickej činnosti a z pohľadu referenčnej nejasnosti podporenej filologickým aspektom v rôznych jazykových prostrediach.

Základ akéhokoľvek záujmu tvoria objektívne potreby jednotlivca či skupiny (subjektu) podmienené najmä ekonomickou, sociálnou a politickou situáciou, v ktorej sa nachádza. Proces uvedomovania si potrieb je zároveň procesom formovania záujmov. Záujem je teda kategóriou objektívno-subjektívnou. Z filozofického hľadiska je základom sporu v teórii realizmu objektívne chápaný národný záujem štátu ako zhromažďovanie moci, bez ohľadu na predstavy konkrétnych predstaviteľov štátu. Morgenthauov výklad pojmu moci je prezentovaný aj v prípade národného záujmu zároveň ako cieľ záujmu, prostriedkom na jeho dosiahnutie a kritériom úspešnosti. Národný záujem je podľa neho objektívna danosť, založená z jednej strany na osobitosti geografickej polohy štátu a z toho vyplývajúcich osobitostí politického, ekonomického a kultúrneho rozvoja a rovnako osobitosti ľudskej prirodzenosti zo strany druhej. Preto sa stáva stabilným základom zahraničnej politiky štátu. Táto predstava je v rozpore s idealistickou predstavou všeludského mravného imperatívu a civilizačného pokroku. Javí sa v konečnom dôsledku ako prejav skupinového sebecka. Aj napriek tomu obidva tábory priznávajú význam pojmu národný záujem nielen ako analytického nástroja ale aj kritérium správania sa štátu v medzinárodných vzťahoch. Správne pochopený národný záujem predpokladá pritom priznanie práva na existenciu a rovnako vnímanie a rešpektovanie záujmov všetkých zúčastnených subjektov.

Nový význam naberá pojem národný záujem v súvislosti s prehlbujúcim sa procesom globalizácie. Štáty zostávajú naďalej najvýznamnejším subjektom medzinárodných vzťahov, noví aktéri (najmä transnacionálne korporácie a medzinárodné organizácie) však výrazne narúšajú tradičné priority štátnej suverenity a tým aj národného záujmu. Dominantnými a rozhodujúcimi sa stávajú tie ekonomické procesy, v ktorých majú kľúčovú pozíciu a vplyv transnacionálni aktéri – nielen medzinárodné inštitúcie, ale aj, a najmä, nadnárodné

korporácie. „Pole výsostnej pôsobnosti národného štátu sa postupne znižuje a jeho schopnosť konať je spútaná čoraz tesnejšími hranicami a vonkajšími obmedzeniami“¹⁸.

P.Cigankov¹⁹ hovorí v tejto súvislosti o troch úrovniach tlaku na štát a znižovania jeho autority:

- 1) zhora – zo strany medzinárodných organizácií (napr. činnosť OSN, EÚ, WTO, medzinárodných súdnych tribunálov),
- 2) zdola – zo strany vnútroštátnych štruktúr a štruktúr občianskej spoločnosti
- 3) zvonku – zo strany mimovládnych skupín a organizácií (napr. Amnesty International, Greenpeace a zároveň transnacionálnych korporácií, firiem a bánk).

V tejto súvislosti sa národný záujem mení tak z hľadiska obsahu ako aj smerovania. Vznikajú nové priority späté s nevyhnutnosťou využitia predností globalizácie. Najvýznamnejšou prioritou národného záujmu sa stáva účasť štátu v procese svetového ekonomického vývoja. V štruktúre národného záujmu sa do popredia dostávajú snaha dostať sa čo najbližšie resp. ovládnuť strategické surovinové zdroje a vytvoriť tak oblasti „životných záujmov“ a „zón vplyvu“, snaha o ovládnutie najmodernejších technológií najmä v oblasti prenosu dát, v doprave a informatike.

Druhý okruh problémov a následných polemík predstavuje používanie objektíva „národný“. Sme svedkami stotožňovania pojmu „národ“ so „štátom“, s „politickým národom“ resp. „obyvateľstvom štátu“, a to nielen z pohľadu sémantickej totožnosti pojmu národ v rôznych jazykových prostrediach ale aj s poukazom na rozdielne filozofické, historické, kultúrne a spoločenské determinanty a vplyvy. Ak sa vo väčšine prípadov pojem „národný záujem“ používa vo význame „štátny záujem“, ide o nepresné označenie. Nie je totiž možné vylúčiť rozpor medzi záujmom štátu a národa (napr. v prípade mnohonárodných štátov) a naopak. O. Krejčí napr. navyše rozlišuje pojem národný záujem (v zmysle štátneho záujmu) a pojem „záujem národa“, ktorým označuje záujem etnickej pospolitosti²⁰.

Je však na druhej strane možné súhlasiť s použitím výrazu „národný záujem“ v jeho konvenčnej podobe, teda ako nepresné označenie záujmu štátu, vychádzajúc z anglosaského vymedzenia národného záujmu nerozlišujúceho pojmy národ a štát a vymedzujúceho národné záujmy spravidla ako záujmy politického štátneho národa, t.j. spoločenstva žijúceho v rámci teritória stanoveného hranicami a viazaného k štátu občianstvom. Národnostné menšiny a etnické skupiny sú súčasťou tohto spoločenstva. Navyše, nazdávam sa, najmä v novovytvorených štátoch príp. štátoch po zásadnej zmene politického systému, v situácii rodiacich sa štruktúr občianskej spoločnosti a nekonsolidovaných skupinových záujmov chýba spravidla ucelená koncepcia národného záujmu, dochádza najmä zo strany vládnych elít k prisvojeniu si „národného záujmu“ vo forme záujmu štátneho. Využívajúc tradičný nezáujem príp. nevedomosť obyvateľstva o prostredí, v ktorom sa zahraničná politika realizuje, sa pojem národný záujem javí ako jasný, nepotrebný na diskusiu a nezriedka využívaný proti tým, ktorí sa ako keby spreneverili národným záujmom. Je však na strane druhej spravidla vhodným spojivom pre nachádzanie dlhodobého politického konsenzu inak ideologicky nezlučiteľných politických rivalov.

Považujeme preto za nesprávne a nebezpečné protipostavenie uvedených pojmov tak z hľadiska teoretického ako aj praktickej činnosti. Ruský teoretik M. Molčanov v tejto súvislosti uvádza, že „neštátnu občiansku spoločnosť zatiaľ nikto neobjavil a spoločné

¹⁸ Weiss, P.: Globalizácia, integrácia a slovenský národný záujem. In: Listy SFPa, marec-jún 2004, s.5.

¹⁹ Cigankov, P.: Teorija meždunarodnyh otnošenij. Moskva: Gardariki 2003, s. 309 – 311.

²⁰ Krejčí, O.: Národní zájem a geopolitika. Universe Praha 1993, s. 17-25.

záujmy obyvateľov sú reálne tak ako sú reálne ich individuálne, skupinové (aj keď potencionálne konfliktné) záujmy“²¹.

Prísne chápanie národného záujmu nie je založené na etnickom princípe. Rovnako ako kategória „národ“, aj pojem „národný záujem“ odráža predovšetkým jednotu politických štruktúr a občianskej spoločnosti.

ZÁVER

Zavedenie pojmu „zahraničná politika“ do politického slovníka i praktickej činnosti súviselo s priemyselnou revolúciou podporenou zahraničným obchodom. Znamenalo rozšírenie pojmu „politika“ (politická koncepcia), t.j. spravovanie vecí verejných s medzinárodným prvkom.

Žiadna z definícií zahraničnej politiky nepostihuje všetky tri vyššie uvedené stránky (pojem, zahraničnopolitická koncepcia, zahraničnopolitický proces) a v zásade odráža absenciu jednotnej teórie zahraničnej politiky. V rámci metodologických otázok spojených s vymedzením a chápaním zahraničnej politiky existuje viacero problémov. Otáznym sa stáva predovšetkým vymedzenie samotného pojmu „zahraničná politika“. Odborná literatúra podáva v tejto súvislosti fragmentárne vysvetlenie (prístup) zvyrazňujúce ten či onen aspekt zahraničnej politiky bez jeho komplexného prístupu. Zahraničnopolitické analýzy sú vypracúvané viac na báze tradičného intuitívneho chápania zahraničnej politiky. Výsledkom je potom najmä u novovznikajúcich subjektov medzinárodných vzťahov vymedzenie nezažitých či nesprávnych koncepcných premis rezultujúcich nie do aktívnej ale reaktívnej zahraničnej politiky.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Booth, K.: *Teorias e Práticas da Seguranca no Século XX: Sequencia Histórica e Mudanca Radical*. In: Nacao e defesa, Outuno 2001, No 99, s.19 – 50
2. Cigankov, P.: *Teorija meždunarodnych otnošenij*. Moskva: Gardariki 2003
3. Drulák, P.: *Teorie mezinárodních vztahu*, Praha: Portál, s.r.o. 2003
4. Goldstein, S., J.: *International Relations Fifth Edition*. American Univerity, Washington, D.C: 2003
5. Had, M.: *Státní zájmy*. In: Mezinárodní politika, 1992, č.4, s. 4-6.
6. Hovory s T.G.M, *spisy Karla Čapka XX*. Praha: Čs.spisovatel 1990
7. Kavan, J.: *Zahraniční politika České republiky*. In: Mezinárodní politika, 1998, č.9, s. 4-6
8. Kosolapov, N.: *Vnešnjaia politika i vnešnepolitičeskij proces subjektov meždunarodnych otnošenij*. In: Mirovaja ekonomika i meždunarodnye otnošenija, 1999, č.3, s. 64-73
9. Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress 2001
10. Liďák, J.: *Mezinárodné vzťahy*. Medzinárodná politika. SOFA 2000
11. Novotný, A.: *Úvod do teorie mezinárodních vztahu*. In: Mezinárodné otázky, 2005, č.2, s.106-119
12. Oxforský slovník světové politiky. Praha: Ottovo nakladatelství s.r.o. 2000
13. Pearson, S., F., Rochester, M., J.: *Mezinárodné vzťahy*. Vydavateľstvo IRIS
14. Plechanovová, B.: *Úvod do mezinárodních vztahu*. Výběr textu. Praha: Institut pro

---

²¹ Cit. podľa: Cigankov, P.: *Teorija meždunarodnych otnošenij*. Moskva: Gardariki 2003, s. 296-297.

europskou kulturu a politiku 2003

15. *Política externa e política de defesa do Portugal democrático* (ed. José Medeiros Ferreira). Edições Colibri 2001
16. Škvrdňa, F.: *Medzinárodné vzťahy vo svetle sociologického skúmania*. In: Almanach FMV, 2003. Bratislava: Ekonóm 2003, s.187-195
17. Weiss, P.: *Globalizácia, integrácia a slovenský národný záujem*. In: Listy SFPA, marec-jún 2004, s.5-6
18. Žaloudek, K.: *Encyklopedie politiky*. Praha: Nakladatelství Libri 2004

KONTAKT

JUDr. Peter Rusiňák, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta medzinárodných vzťahov
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
Tel.: + 421 2 6729 5407
rusinak@dec.euba.sk

DISKUSIE

EURÓPSKE OBČIANSTVO V KONTEXTE EURÓPSKEJ ÚSTAVNEJ ZMLUVY A DISKUSIÍ O JEJ ĎALŠOM OSUDE

PhDr. Peter Weiss, CSc.

RESUMÉ

Súčasťou odborných a politických diskusií, ktoré sprevádzali zmeny v spôsobe fungovania EÚ vyvolané jej rozširovaním, bola aj problematika európskeho občianstva. Diskusie o európskom občianstve naštartovalo vedomie, že existujú vážne deficity v informovanosti občanov o Európskej únii a ich participácia na politickom živote EÚ je nedostatočná. Autor v článku sleduje genézu tejto diskusie a analyzuje, aké miesto má rozvíjanie európskeho občianstva v európskom projekte a za akých predpokladov sa európske občianstvo môže posilňovať. Podrobne analyzuje úpravu európskeho občianstva v platných európskych zmluvách a ďalších európskych normách, najmä však hlavné zábery pokusu o posilnenie európskeho občianstva v Zmluve o ústave pre Európu. Prvoradá pozornosť venuje pritom Charte základných práv EÚ a úlohe európskeho občianstva v posilňovaní EÚ ako globálneho aktéra v medzinárodných vzťahoch. Autor ukazuje, že otázky formovania európskeho občianstva nemajú iba právny a inštitucionálny rozmer, ale aj rozmer sociálny, kultúrny a svetonázorový. Posilňovanie európskeho občianstva je podľa jeho názoru nevyhnutným predpokladom pre posilňovanie európskej identity.

SUMMARY

The European citizenship is an important part of political and expert disputes that followed the EU enlargement. Disputes about EU citizenship revealed problems in communication with citizens and the informedness of them. Also the involvement of citizens in European politics is poor. Following article is analyzing this discussion and reveals what is the place of European citizenship in the European project how can the European citizenship be strengthened. There is a detailed analysis of the place of European citizenship in relevant European agreements and standards, especially the aims of the European citizenship strengthening in the agreement about EU constitution. A close attention is paid to the Charter of basic European laws and to the role of EU citizenship by strengthening the global position of EU. The author shows that the problem of EU citizenship have not only legal and institutional dimension, but also social and cultural dimension. Strengthening of EU citizenship is in my view an imperative premise for the strengthening of European identity.

Proces európskej integrácie roku 2004 zažil jeden z absolútnych vrcholov. Prišlo k najväčšiemu rozšíreniu v histórii Európskych spoločenstiev, neskôr pretransformovaných na EÚ. Pristúpenie 8 krajín strednej a východnej Európy k EÚ v r. 2004, ku ktorému sa v roku 2007 majú pridať Bulharsko a Rumunsko, znamenalo definitívne prekonanie povojnového rozdelenia starého kontinentu, ktoré vychádzalo z Jaltských dohôd mocností protifašistickej koalície. Uskutočnil sa významný krok pri naplňaní starého európskeho sna o mierovom zjednotení Európy a o vytvorení podmienok na všetkými európskymi krajinami a ich obyvateľmi zdieľanú demokraciu, stabilitu a prosperitu. Dôležitým predpokladom úspechu týchto procesov sa stali aj práce na nových zmluvných dokumentoch a od nich sa odvíjajúcej zmeny inštitucionálnych základov Európskej Únie. Argumentovalo sa tým, že rozšírenej Únii treba ponúknuť novú víziu a zdokonaľiť pravidlá a mechanizmy jej fungovania.

Súčasťou odborných a politických diskusií, ktoré sprevádzali zmeny v spôsobe fungovania EÚ, bola aj problematika európskeho občianstva. Zasadnutie Európskej rady v decembri 2000 v Helsinkách naštartovalo prípravu medzivládnej konferencie, ktorá mala pripraviť inštitucionálne reformy s vedomím, že občania EÚ – ešte tej „starej“, pred rozšírením, pociťujú deficit demokracie a transparentnosti vo fungovaní inštitúcií a orgánov EÚ, nedostatok verejnej diskusie o ich rozhodnutiach a o budúcnosti EÚ, že narastá odcudzenie občanov únie od týchto inštitúcií a orgánov. Toto vedomie nedostatočnej občianskej informovanosti o živote a rozhodovacích procesoch v EÚ a nedostatočnej participácie občanov na úijnom politickom živote sa premietlo do rozhodnutia Európskej rady v Laakene v decembri 2001, urobiť diskusie o zmenách inštitúcií a pravidiel EÚ vecou verejnou prostredníctvom založenia Konventu o budúcnosti EÚ, ktorý mal svojím zložením a spôsobom komunikácie s národnými vládami, parlamentmi a médiami preniesť proces zmien z diplomatických salónov a konferenčných sál, kde za zatvorenými dverami rokovali predstavitelia vlád, nielen do národných parlamentov, ale aj na verejné diskusné fóra.

Vedomie deficitou, ktoré majú únia a jej orgány, voči občanom, obavy, že európsky integračný projekt sa občanom vzdiaľuje, nerozumejú mu a prestávajú ho pokladať za vlastný, pocit, že politické elity sa odtrhli od občanov pri formulovaní a presadzovaní európskej agendy, to všetko bolo prítomné v úvahách viacerých európskych politikov aj napriek veľkej eufórii, ktorú sprevádzalo rozšírenie Európskej únie o krajiny strednej a východnej Európy. „Zdá sa, že kým Únia uteká dopredu, akoby postrácala európskych občanov. Mnohí sa k celému projektu otáčajú chrbtom. Robí im problém vidieť, čo je na Európe spoločné. Necítia sa súčasťou tohto veľkého celku. Dokonca i v nových členských štátoch nadšenie pre rodinu európskych demokracií upadá. Dosiahli sme zjednotenie Európy bez toho, aby sme zjednotili Európanov.“¹ Takto charakterizoval deficit pri formovaní európskej identity a európskeho občianstva premiér Holandského kráľovstva počas predsedníctva Európskej rady Jan Peter Balkenende. Urobil tak s odkazom na jedného z otcov projektu zjednocovania Európy Jeana Moneta, ktorý začiatkom 50. rokov napísal: My nevytvárame koalíciu štátov. My zjednocujeme ľudí.²

Balkenende tak upozornil nielen na veľkú vzdialenosť realizácie európskeho projektu od pôvodného ideálu. Nepriamo poukázal aj na historický paradox: po najväčšom rozšírení aké Európske spoločenstvo a neskôr Európska únia zažili, po rozšírení, ktoré znamenalo prekonanie povojnového rozdelenia Európy vychádzajúceho z Jaltských dohôd, po rozšírení a prehĺbení európskej spolupráce, ktoré umožnilo pokročiť v naplňaní povojnových túžob po miery, stabilite a prosperite, po završení prác na nových zmluvných dokumentoch a od nich sa odvíjajúcich inštitucionálnych základov Európskej únie, ktoré našli vyjadrenie v Zmluve o ústave pre Európu, objavila sa nová vlna neistoty, obáv a skepticizmu. V západnej i východnej časti rozšírenej Európy nabrali na sile nacionalistické tendencie a populizmus. Na území bývalej NDR, čo bola prvou časťou Sovietskym zväzom ovládanej strednej a východnej Európy, ktorá sa integrovala do Európskych spoločenstiev, sme 14 rokov po tomto historickom akte svedkom vážneho znovuzrodenia neonacistických tendencií. Prvé voľby do Európskeho parlamentu po rozšírení EÚ sa vyznačovali veľmi nízkou účasťou voličov – občanov EÚ, pričom Slovensko so 17 – percentnou účasťou bolo krajinou s najmenším záujmom voličov o ovplyvnenie európskych záležitostí. Diskusiám o začatí prístupových rokovaní s Tureckom dominovala fóbia z islamu a odmietanie kultúrnej inakosti. Do úzadia sa dostalo vecné posudzovanie plnenia prístupových kritérií.

V tomto širšom kontexte vyzneli otázky J. P. Balkenendeho veľmi naliehavo: „Pretože, aký zmysel má odstraňovanie fyzických hraníc v Európe, ak hranice medzi jej občanmi pretrvávajú. Ako môžu byť Európania spokojní, že zmizla železná opona, ak sa

¹ J. P. Balkenende, J. P.: Jednota v európskych hodnotách, SME 6. 10. 2004, s. 15

² pozri tamtiež

jednotliví občania a skupiny proti únii zabarikádujú za svojimi súkromnými železnými oponami?“³ A vo svetle neúspešných referend vo Francúzsku a Holandsku vyznievajú ako múdre proroctvo, ktoré však ani jeho autor nebol schopný presadiť do adekvátnych politických krokov v krajine, v ktorej vládne.

Keďže po neúspešných referendách v dvoch zakladateľských krajinách s novou intenzitou prepukla diskusia o všetkých stránkach európskeho projektu a do roka sa má rozhodnúť o osude tej jeho konkrétnej podoby, ktorá je stelesnená v Zmluve o ústave pre Európu, zdá sa produktívne vecne analyzovať, aké miesto a zmysel má v jeho rámci rozvíjanie európskeho občianstva, v akom vnútroúnijskom a globálnom kontexte a za akých predpokladov sa európske občianstvo môže a má posilňovať.

Pri úvahách, ako posilňovať európsku identitu a spolupatričnosť občanov EÚ, je nevyhnutné oprieť sa v prvom rade o vymedzenie európskeho občianstva. V platnej zmluve o EÚ a Zmluve o založení Európskeho spoločenstva v znení Zmluvy z Nice a Zmluvy o pristúpení Slovenskej republiky. V článku 2 zmluvy o Európskej únii si Únia kladie za cieľ „posilňovať ochranu práv a záujmov občanov členských štátov zavedením občianstva Únie“ a „udržiavať a rozvíjať Úniu ako priestor slobody, bezpečnosti a práva, v ktorom sa zaručuje voľný pohyb osôb...“⁴ V článku 17 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva sa uvádza: „1.: Zavádza sa občianstvo Únie. Občianom únie je každá osoba, ktorá má štátnu príslušnosť členského štátu. Občianstvo Únie dopĺňa občianstvo členského štátu, ale ho nenahrádza. 2. Občania Únie požívajú práva priznané im touto zmluvou a podliehajú povinnostiam, ktoré im táto zmluva ukladá.“⁵

Občianstvo EÚ teda nevytvára situáciu dvojitého občianstva. Spôsob nadobudnutia občianstva k niektorému členskému štátu únie pritom nie je rozhodujúci; tak isto ako nie je rozhodujúce, či tá ktorá osoba má dvojité občianstvo k dvom členským štátom alebo k členskému a nečlenskému štátu. V takomto prípade súbežná existencia štátnej príslušnosti k tretiemu nečlenskému štátu neovplyvňuje existenciu ani trvanie občianstva EÚ. Avšak na to, aby niekto nadobudol občianstvo EÚ nestačí, že má pobyt, hoci aj trvalý, na území EÚ, ak nemá štátnu príslušnosť k niektorému z členských štátov únie.⁶

Právne postavenie občanov tretích krajín nie je regulované jednotne, hoci narastá význam spoločnej vízovej, azylovej a imigračnej politiky EÚ. Reguluje sa jednak právnou úpravou členských štátov a jednak bilaterálnymi zmluvami medzi členským štátom a ES, resp. EÚ, ktoré môžu prijať niektoré práva aj občanom tretích krajín. V niektorých prípadoch sama Zmluva o Európskej únii a Zmluva o Európskom spoločenstve priznáva niektoré práva aj občanom tretích krajín. Napr. článok 194 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva stanovuje, že nielen každý občan únie, ale „aj každá fyzická alebo právnická osoba s bydliskom alebo registrovaným sídlom v členskom štáte má právo individuálne alebo spoločne s ďalšími občanmi alebo osobami predložiť európskemu parlamentu petíciu vo veci patriacej do pôsobnosti Spoločenstva, ktorá sa ich priamo dotýka.“⁷ Článok 195 zakotvuje podobné právo týchto osôb obrátiť sa na Európskeho ombudsmana.⁸ Podľa článku 230 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva „každá fyzická alebo právnická osoba

³ tamtiež

⁴ Siman, M. – Slašťan, M.: Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva v znení Zmluvy z Nice a Zmluvy o pristúpení Slovenskej republiky a ostatných štátov k Európskej únii, druhé vydanie, Banská Bystrica 2004, s. 21

⁵ tamtiež, s. 57

⁶ Pozri Klučka, J., Mazák, J. a kol.: Základy európskeho práva, Iura edition, Bratislava 2004, s. 221

⁷ Siman, M. – Slašťan, M.: Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva v znení zmluvy z Nice, s. 135

⁸ tamtiež s. 135

môže za rovnakých podmienok podať žalobu proti rozhodnutiu, ktorého je adresátom alebo proti rozhodnutiu, ktoré sa jej priamo dotýka, hoci bolo prijaté vo forme nariadenia alebo rozhodnutia adresovaného inej osobe.“⁹ Žalobu na niektoré inštitúcie Európskeho spoločenstva na Európsky súdny dvor môže podľa článku 232 podať „každá fyzická a právnická osoba... preto, že jej neadresovala iný akt než odporúčanie a stanovisko.“¹⁰

Článok 18 Zmluvy zaručuje, že „Každý občan Únie má právo voľne sa pohybovať a mať pobyt na území členských štátov s výnimkou obmedzení a podmienok ustanovených touto zmluvou a opatreniami prijatými na jej vykonanie.“¹¹ Článok 19 a 20 stanovujú, že každý občan Únie s bydliskom v členskom štáte, ktorého nie je štátnym príslušníkom, má právo voliť a byť volený v komunálnych voľbách i vo voľbách do Európskeho parlamentu v členskom štáte, v ktorom má bydlisko, za rovnakých podmienok ako štátni príslušníci toho štátu.“¹² Článok 20 poskytuje ochranu občanom Únie mimo jej teritóriu: „Každý občan únie má na území tretej krajiny, v ktorej členský štát, ktorého je štátnym príslušníkom, nemá zastúpenie právo na ochranu zo strany diplomatických alebo konzulárnych orgánov ktoréhokoľvek členského štátu za rovnakých podmienok ako štátni príslušníci tohto štátu.“¹³ „A napokon, článok 21 stanovuje práva občanov Únie voči jej inštitúciám a orgánom: „Každý občan Únie má petičné právo voči Európskemu parlamentu podľa článku 194. Každý občan Únie sa môže obracať na verejného ochrancu práv ustanoveného podľa článku 195. Každý občan Únie sa môže písomne obracať na ktorúkoľvek inštitúciu alebo orgán uvedený v tomto článku alebo v článku 7 v niektorom z jazykov uvedených v článku 314 a má právo na odpoveď v tom istom jazyku.“¹⁴

Na posilnenie novozakladaného európskeho občianstva sa zamerail aj článok 1 Zmluvy o Európskej únii, ktorý túto zmluvu označil za novú etapu „v procese utvárania čoraz užšieho zväzku medzi národmi Európy, v ktorom sa rozhodnutia prijímajú čo najotvorenejšie a čo najbližšie k občanovi.“¹⁵ Okrem priblíženia rozhodovania občanovi si Únia v tomto článku dala za cieľ „súdržným a solidárnym spôsobom vytvárať vzťahy medzi členskými štátmi a ich národmi.“¹⁶ Na občana – jednotlivca sa viac než je tomu v článku 2 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva¹⁷ zameriava článok 2 zmluvy o Európskej únii. Únia sa tu po prvé kladie za cieľ podporovať nielen hospodársky, ale aj sociálny pokrok¹⁸ a po druhé sa tu prvýkrát objavuje zmienka o cieľavedomom úsilí zameranom na podporu európskej identity resp. identity Únie. EÚ si tu kladie za cieľ „presadzovať svoju identitu na medzinárodnej scéne, predovšetkým uskutočňovaním spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, vrátane postupného vytvárania spoločnej obrannej politiky, ktorá by mohla viesť v súlade s ustanovením článku 17 k spoločnej obrane.“¹⁹

Diskusia o budúcnosti EÚ po jej rozšírení, ktorú naštartovalo vystúpenie nemeckého ministra zahraničných vecí Joschku Fischera 12 mája 2000 na Humboldtovej univerzite, priniesla viacero impulzov k posilneniu európskeho občianstva a k väčšiemu zohľadňovaniu potrieb a možností občanov EÚ pri reformovaní právneho a inštitucionálneho základu EÚ. Fischerovo vystúpenie „Od zväzku štátov k federácii – úvahy na tému finalizácie európskej

⁹ tamtiež s.148

¹⁰ tamtiež s.149

¹¹ tamtiež s.57

¹² tamtiež s. 57 – 58

¹³ tamtiež s.58

¹⁴ tamtiež s. 58

¹⁵ tamtiež s.20

¹⁶ tamtiež s. 20

¹⁷ pozri tamtiež s. 52

¹⁸ pozri tamtiež s. 20

¹⁹ tamtiež s. 20 – 21

integrácie²⁰ prišlo s otvoreným návrhom prebudovať EÚ na federáciu národných štátov, čo predpokladalo posilniť aj význam vplyvu občianstva EÚ. Nemecký minister zahraničných vecí prišiel v rámci svojej vízie aj s návrhom vypracovať ústavnú zmluvu EÚ. Myšlienka federalizácie EÚ narazila na rozhodný odpor najmä Francúzska a Veľkej Británie, ktoré si neželali obmedzovanie úlohy národných štátov v EÚ a vyslovili za ohraničené reformy v EÚ. Prijala sa však myšlienka, že ak sa EÚ nezreformuje, nezvládne rozšírenie o ďalšiu veľkú skupinu krajín.

Francúzska argumentácia operovala návrhmi a názormi bývalého predsedu Európskej komisie J. Dellorsa, ktorý kládol do popredia rôznorodosť európskych národov, náboženstiev, jazykov, filozofií, ako aj spôsobov poľnohospodárstva a štýlu života.²¹ Dellors podmieňoval „nové zjednotenie Európy“ nielen odstraňovaním materiálnych prekážok, ale aj mentálnych, psychologických obyčajových bariér. Poukazoval na potrebu širšieho rozvoja spoločnej bezpečnostnej politiky rozmeru spravodlivosti, ako ja na nevyhnutnosť zdokonalenia vzťahov v rámci inštitucionálneho trojuholníka zahŕňajúceho Radu EÚ, Európsky parlament a Európsku komisiu.²² Francúzsky prezident Chirac niekoľko týždňov po vystúpení Joschku Fischera sa vyslovil v nemeckom Bundestagu za vypracovanie novej ústavnej zmluvy precizujúcej štruktúru a pravidlá konania EÚ a podporil vypracovanie a začlenenie Charty základných práv do Európskej zmluvy.²³

Tento dokument bol výsledkom záujmu Európskej rady, na posilnení ľudských práv v EÚ, ktorý bol prvýkrát, aj keď bez konkrétneho podnetu, vyjadrený už 10. 12. 1998. Následne Európska rada na zasadnutí v Kolíne n. Rýnom 3 – 4.6. 1999 vyjadrila názor, že práva občanov EÚ sa majú formulovať v osobitnom dokumente. Otázka záväznosti takéhoto dokumentu a jeho prípadného zapracovania do textu platných zmlúv alebo novej zmluvy sa však vtedy neriešila. Vypracovaním charty ľudských práv bol poverený 62 – členný Konvent zložený zo zástupcov vlád členských krajín, národných parlamentov, Európskeho parlamentu a Európskej komisie. Na jeho práci sa v úlohe pozorovateľov zúčastňovali aj dvaja zástupcovia Rady Európy – z toho jeden z Európskeho súdu pre ľudské práva a dvaja zástupcovia európskeho súdneho dvora. Na príprave charty sa prostredníctvom pripomienok podieľali aj Hospodársky a sociálny výbor a výbor regiónov, ombudsman a reprezentanti záujmových skupín, resp. sociálnych partnerov. Po stanovení mechanizmu práce Konventu na zasadnutí Európskej rady v Tampere 15 – 16. 10. 1999 tento bezprecedentný orgán vypracoval návrh Charty základných práv EÚ, ktorý predložil 2. 10. 2000. Dokument bol schválený 7. 12. 2000 na summite EÚ v Nice.

Treba zdôrazniť, že Charta sa zrodila ako ťažko vybojovaný kompromis nielen medzi predstaviteľmi vlád vtedajších 15 – tich členských štátov EÚ, ale aj medzi rozhodujúcimi európskymi politickými stranami – Európskou ľudovou stranou a Stranou európskych socialistov ako aj ďalšími stranami pôsobiacimi v Európskom parlamente a podieľajúcimi sa na moci vo vláдах členských krajín EÚ. To sa stalo zdrojom latentnej nespokojnosti v niektorých názorových frakciách európskych politických strán, ale aj dôvodom, že keď sa rozbehli práce Konventu o budúcnosti Európy, ktorý na summite EÚ v Laakene dostal za úlohu pripraviť dokument, ktorý mal zmeniť a doplniť existujúce európske zmluvy, dohodnutý kompromisný text Charty základných práv EÚ sa už

²⁰ Fischer, J.: Vom Staatenbund auf Federation – Gedanken über die Finalität der Europäischen Integration. Rede in der Humboldt – Universität, Berlin, 12. 5. 2000, Internationale Politik 2000 Nr. 8, s. 106 - 108

²¹ Dellors J.: Ponowne zjednoczenie Europy: Nasza misja Historyczna. In: Oprzyslosci Europy. Warszawa, Glosy politikow, 2000, s. 8 - 9

²² tamtiež s.17

²³ Pozri Rede des französischen Staatspräsident, Jacques Chirac vor den Deutschen Bundestag am 27 Juli im Berlin. In: Internationale Politik 2000, nr 8, s. 126 – 130

nerenegocioval. Predmetom zásadnej diskusie sa stalo iba to, či má alebo nemá byť začlenený do textu pripravovanej európskej ústavnej zmluvy, či sa z politickej deklarácie bez právnej záväznosti má stať úradne záväzným dokumentom, skutočným katalógom základných práv a slobôd občanov EÚ.

Charta zakotvila spoločné hodnoty, uznané národmi Európy za „základný kameň“ pokroku v integrácii, a presne vymedzila, na čo majú občania EÚ voči inštitúciám EÚ nárok, aké sú ich práva, ktoré musia byť v rozhodovaní orgánov EÚ a pri implementovaní politik EÚ chránené a rešpektované, čo bol veľký krok k posilňovaniu občianstva únie. V preambule tohto dokumentu sa uvádza: „S vedomím svojho duchovného a morálneho dedičstva je únia založená na nedeliteľných a univerzálnych hodnotách ľudskej dôstojnosti, slobody, rovnosti a solidarity; je založená na zásade demokracie a právneho štátu. Do stredobodu svojej činnosti stavia človeka, a to zavedením občianstva únie a vytvorením priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti.“²⁴

Preambula ďalej hovorí o potrebe „posilniť ochranu základných práv s ohľadom na vývoj spoločnosti, sociálny pokrok, vedecký rozvoj a technologický rozvoj, a to zviditeľnením týchto práv v charte.“²⁵ Toto zviditeľnenie má zatiaľ iba podobu politickej deklarácie. Až keď bola Charty základných práv začlenená do textu Zmluvy o ústave pre Európu, základné práva občanov vymedzené v nej sa stanú právne záväznými, pravda, iba za predpokladu, že ústavná zmluva bude ratifikovaná.

Práve fakt komplexného zakotvenia základných práv, vrátane práv hospodárskych a sociálnych (Hlava IV Charty má názov Solidarita), a posilnenia pozícií občana Európskej únie sa stal dôvodom odmietania ústavnej zmluvy niektorými politickými silami. Nejde však o zavádzanie zásadne nových práv. Preambula hovorí, že „táto charta opätovne potvrdzuje práva vyplývajúce najmä z ústavných tradícií a medzinárodných záväzkov spoločných pre členské štáty, Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, sociálnych chárt prijatých úniou a Radou Európy, ako aj judikatúry Súdneho dvora Európskej únie a Európskeho súdu pre ľudské práva.“²⁶

V hlave V Charty nazvanej Občianstvo sa definuje právo voliť a byť volený vo voľbách do Európskeho parlamentu a do orgánov územnej samosprávy, právo na dobrú správu vecí verejných, právo na prístup k dokumentom, právo oznámiť Európskemu Ombudmanovi únie prípady nesprávneho úradného postupu v rámci inštitúcií, orgánov, alebo iných subjektov únie, petičné právo, právo na slobodu pohybu a pobytu a právo na diplomatickú a konzulárnu ochranu.²⁷ V tomto kontexte je dôležité, že sa v preambule uvádza, že uplatňovanie práv obsiahnutých v Charte „zahŕňa zodpovednosť a povinnosti vo vzťahu k iným osobám, ľudskému spoločenstvu a budúcim generáciám.“²⁸

Dôležité tiež je, že žiadne ustanovenie Charty sa nesmie vykladať tak, že by obmedzovalo ľudské práva a základné slobody priznané v iných dokumentoch únie, medzinárodným právom a medzinárodnými dohovormi, ktorých zmluvnou stranou je Únia alebo všetky členské štáty. Navyše sa zakazuje zneužívať v Charte zakotvené práva.²⁹

V hlave II Zmluvy o ústave pre Európu sa konštatuje: „1. Únia uznáva práva, slobody a zásady ustanovené v Charte základných práv, ktorá tvorí časť II.

2. Únia pristúpi k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Toto pristúpenie neovplyvní právomoci únie vymedzené v ústave.

²⁴ Siman, M. – Slašťan M.: Primárne právo Európskej únie, Bratislava 2004, s. 591

²⁵ tamtiež s. 591

²⁶ tamtiež s. 591 – 592

²⁷ pozri tamtiež s. 600 – 604

²⁸ tamtiež s. 592

²⁹ tamtiež s. 605

3. Základné práva tak, ako sú zaručené Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty, predstavujú všeobecné zásady práv únie.“³⁰

Občianstvo únie sa v článku 1 – 10 zmluvy o ústave pre Európu definuje v porovnaní s doteraz platnými zmluvami obdobne, ale v stručnejšej, zovretejšej a systematickejšej podobe: „1. každá osoba, ktorá má štátnu príslušnosť niektorého členského štátu je občanom únie. Občianstvo únie dopĺňa štátne občianstvo a nenahrádza ho.

2. Občania únie požívajú práva a podliehajú povinnostiam ustanoveným touto ústavou. Majú

- a) právo na slobodný pohyb a pobyt na území členských štátov;
- b) právo voliť a byť volený vo voľbách do Európskeho parlamentu a vo voľbách do orgánov územnej samosprávy v členskom štáte, v ktorom majú bydlisko, za rovnakých podmienok ako štátni príslušníci tohto štátu
- c) právo požívať na území tretej krajiny, v ktorej nieje zastúpený členský štát, ktorého sú štátnymi príslušníkmi ochranu diplomatických a konzulárnych orgánov ktoréhokoľvek členského štátu za rovnakých podmienok ako štátni príslušníci tohto štátu;
- d) právo obrátiť sa s petíciou na Európsky parlament, obrátiť sa na Európskeho ombudsmana a na inštitúcie a poradné orgány únie v ktoromkoľvek jazyku únie a dostať odpovede v tomto jazyku

Tieto práva sa uplatňujú v súlade s podmienkami a opatreniami prijatými na jej vykonanie.“³¹

Významným momentom z hľadiska váhy a prestíže euroobčianstva je aj riešenie otázky nediskriminácie. V článku 1 – 4 Základné slobody a nediskriminácia sa uvádza:

„1. Voľný pohyb osôb, služieb, tovaru a kapitálu a sloboda usadiť sa sú v súlade s ústavou zaručené v únii a úniiu.

2. v rozsahu pôsobnosti tejto ústavy a bez toho, aby boli dotknuté jej osobitné ustanovenia, je akákoľvek diskriminácia na základe štátnej príslušnosti zakázaná.“³²

V Hlave II. Časti III. Európskej ústavnej zmluvy pod názvom Nediskriminácia a občianstvo sa precizujú spôsoby, ako európskymi zákonmi alebo rámcovými zákonmi tento zákaz diskriminácie z dôvodu štátnej príslušnosti, ustanovený v článku 1 – 4 ods. II, upraviť.³³ Ide najmä o opatrenia potrebné na boj proti diskriminácii z dôvodu pohlavia, rasy alebo etnického pôvodu, náboženstva alebo presvedčenia, postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie, o motivačné opatrenia na dosiahnutie cieľov únie v tejto oblasti, opatrenia nevyhnutné na uľahčenie vykonávania práva každého občana únie na slobodný pohyb a pobyt, vrátane opatrení týkajúcich sa pasov, preukazov totožnosti, povolení na pobyt alebo akéhokoľvek iného obdobného dokladu a opatrenia týkajúceho sa sociálneho zabezpečenia a sociálnej ochrany, o stanovenie technických podrobností o výkone volebného práva občanov únie, o opatrenia potrebné na zabezpečenie diplomatickej a konzulárnej ochrany občanov únie, a o zabezpečenie práva komunikovať s inštitúciami a orgánmi únie v jazykoch únie. Dôležité je tiež to, že sa tu pre Európsku komisiu stanovuje povinnosť podávať

³⁰ tamtiež s. 563

³¹ 31. tamtiež s. 56

³² pozri tamtiež s. 561

³³ pozri tamtiež s. 607

Európskemu parlamentu, Rade a Hospodárskemu a Sociálnemu výboru každé tri roky správu o uplatňovaní článku 1 - 10 a Hlavy II časti III Zmluvy o ústave pre Európu.³⁴

Základné ľudské práva tak nielen prostredníctvom začlenenia Charty do tohto dokumentu získali v európskej ústavnej zmluve veľmi široký priestor. Ba možno povedať, že sa stali jej jadrom. Predseda Konventu o budúcnosti Európy, francúzsky exprezident Giscard d'Estaing pri predstavovaní tohto dokumentu Američanom hrdo povedal „Spomedzi všetkých mužov a žien na zemi budú mať občania Európy najrozsiahlejšie práva.“³⁵ J. Rifkin na základe podrobnej analýzy práv zakotvených v Európskej ústavnej zmluve konštatoval, že mnohé z nich ústava USA vôbec neobsahuje a mnohé sú v USA ešte stále sporné. Majú síce prívržencov, ale verejná mienka je ešte príliš rozdelená na to, aby im dala status základných práv.³⁶ V tomto kontexte prišiel k záveru, že „iba nemnohé neeurópske štáty by podpísali ľudské práva garantované v Európskej ústave. Pri základných právach jej občanov prevzala EÚ jednoznačne rolu priekopníka.“³⁷ Americký vedec, ktorý pôsobil ako poradca expredsedu Európskej komisie R. Prodiho a ďalších európskych politikov, konštatuje: „Európska ústava je niečo značne jedinečné v histórii. Je síce niekedy ťažkopádna a nie je tak eloquentne formulovaná ako francúzska alebo americká ústava, ale je prvým dokumentom tohto druhu, ktorý prináša práva a zodpovednosti celého ľudského bytia na Zemi do globálneho povedomia (predmetom všeobecnej deklarácie ľudských práv spojených národov síce sú privilégia jednotlivca, ale Spojené národy nie sú vládnucou inštitúciou, ktorá ako EÚ reprezentuje jednotlivých občanov). Text hovorí univerzálnou rečou a dáva jasne najavo, že sa neobmedzuje na jeden národ alebo územie, ale má namysli práva celého ľudstva.“³⁸

K posilneniu občianstva únie však nemalo prispieť iba začlenenie Charty základných práv do Európskej ústavnej zmluvy a precíznejšie definovanie občianstva EÚ a práv a povinností, ktoré s nimi súvisia vrátane garancií nediskriminácie. Týmto smerom ide aj článok 1 – 7, ktorý zakotvuje právnu subjektivitu EÚ 34 a článok 1 – 6, ktorý stanovuje, že „Únia a právo prijaté inštitúciami únie pri vykonávaní prenesených právomocí má prednosť pred právom členských štátov.“

Okrem právnych vymedzení sa inštitút európskeho občianstva posilňuje v texte európskej ústavnej zmluvy aj väčším dôrazom na formovanie spoločnej európskej identity pri vymedzovaní základných hodnôt a cieľov únie a pri definovaní účelu spoločných politík EÚ, spoločných právomocí, koordinácie politík a podpornej, koordináčnej a doplnkovej činnosti.

V článku 1 – 2 sa definujú základné hodnoty únie, ktoré sú aj hodnotami jej občianstva: „Únia je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobode demokracii, rovnosti, právnemu štátu a rešpektovaniu ľudských práv, ktoré zahŕňajú práva osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, kde prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarity a rovnosť mužov a žien.“³⁹

V článku 1 – 3 Ciele únie únia „ponúka svojim občanom priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti bez vnútorných hraníc a vnútorný trh s voľnou a nenarušenou hospodárskou súťažou.“⁴⁰ Ponúka tiež „sociálne trhové hospodárstvo... zamerané na

³⁴ pozri tamtiež s. 607 - 608

³⁵ pozri Rothstein, E.: Europe's Constitution: All Hail the Bureocracy. The New York Times 5. júl 2003.

³⁶ pozri Rifkin, J.: Der europäische Traum, Campus Verlag Frankfurt – New York 2004, s. 230 – 23

³⁷ tamtiež, s. 231 – 232

³⁸ 38. tamtiež. s. 232

³⁹ tamtiež s. 560

⁴⁰ tamtiež s. 561

dosiahnutie úplnej zamestnanosti a sociálneho pokroku, ..., bojuje proti sociálnej vylúčenosti a diskriminácii a podporuje sociálnu spravodlivosť a ochranu, rovnosť mužov a žien, solidaritu medzi generáciami a ochranu pri dieťaťu.“⁴¹ K týmto cieľom, ktoré smerujú k posilňovaniu reálnej rovnosti občanov únie a zároveň predstavujú aj nepriame vymedzenie európskej identity, možno priradiť aj to, že únia „podporuje hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť a solidaritu medzi členskými štátmi“. ⁴² V nadväznosti na to sa v článku 1 – 5 Vzťahy medzi úniou a členskými štátmi v ods. 2. uvádza: „Podľa zásady lojálnej spolupráce si únia členské štáty vzájomne pomáhajú pri vykonávaní úloh, ktoré im vyplývajú z ústavy, pričom sa plne vzájomne rešpektujú.“⁴³ Súčinnosť členských štátov s úniou pri napĺňaní občianstva únie vyplýva aj z ďalších častí ods. 2. „Členské štáty prijímajú všetky opatrenia všeobecnej alebo osobitnej povahy, aby zabezpečili splnenie záväzkov vyplývajúcich z Ústavy alebo z aktov inštitúcií únie. Členské štáty pomáhajú únii pri vykonávaní jej úloh a zdržia sa akéhokoľvek opatrenia, ktoré by mohlo ohroziť dosiahnutie cieľov únie.“⁴⁴

Významnou črtou prístupu európskej ústavnej zmluvy k európskemu občianstvu je rešpekt pred bohatou kultúrnou a jazykovou rozmanitosťou únie a záväzok zabezpečiť zachovávanie a zveľaďovanie kultúrneho dedičstva Európy, ktorý sa formuluje v článku 1 – 3, ⁴⁵ ako aj rešpektovanie národnej identity obsiahnutej v ich základných politických a ústavných systémoch, vrátane regionálnych a miestnych samospráv, ktoré sa formuluje v článku 1 – 5.⁴⁶ V oddieli 3 – Kultúra, článok III – 280, sa únia zaväzuje prispievať „k rozvoju kultúr členských štátov, pričom rešpektuje ich národnostnú a regionálnu rozmanitosť a súčasne kladie do popredia spoločné kultúrne dedičstvo.“⁴⁷ Činnosť únie sa zároveň zameriava na podporu spolupráce medzi členskými štátmi a v prípade potreby, na podporovanie a dopĺňanie ich činností „v takých oblastiach, ako sú „zlepšovanie znalosti a šírenia kultúry a histórie európskych národov“ „zachovávanie a ochrana kultúrneho dedičstva európskeho významu“, pričom, „únia zohľadňuje pri svojich činnostiach podľa iných ustanovení ústavy kultúrne aspekty, najmä s cieľom rešpektovať a podporovať rozmanitosť svojich kultúr.“ S cieľom prispievať k dosahovaniu zámerov uvedených v tomto článku môže únia európskymi zákonmi alebo rámcovými zákonmi ustanovovať motivačné opatrenia, „pričom je vylúčená akákoľvek harmonizácia zákonov a iných právnych predpisov“, a tieto zákony sa prijímajú po porade s Výborom regiónov.⁴⁸

Podstatou tejto úpravy je rešpekt pred spontánnou multikultúritou a mnohodomenzionalnosťou občianskej identity, ochrana mnohojazyčnosti, vytváranie podmienok pre vzájomnú otvorenosť národných kultúr ako aj kultúr národnostných menšín a etnických skupín, vrátane tých, ktoré sú produktom migračných procesov, stimulovanie permanentného dialógu a ich vzájomného poznávania sa. Zároveň ide o prevenciu voči možným negatívnym dôsledkom spontánnych, ale aj prípadných politicky forsírovaných kultúrno identifikačných tlakov v zjednotenom občiansko – politickom priestore rozšírenej EÚ.

Ponechanie práva veta v oblasti kultúry má byť zábezpekou proti prípadným unifikačným tlakom v jazykovej alebo kultúrnej oblasti. Svedčí o nerealnosti konceptov vytvárania jednotného európskeho národa, resp. európskeho politického národa. J. Mazák správne konštatuje: „Politický európsky národ v skutočnosti neexistuje. Naopak, dosiaľ silne

⁴¹ tamtiež s. 561

⁴² tamtiež s. 562

⁴³ tamtiež s. 562

⁴⁴ tamtiež s. 562

⁴⁵ tamtiež s. 561

⁴⁶ tamtiež s. 562

⁴⁷ pozri tamtiež s. 681

⁴⁸ pozri tamtiež s. 681

prevažuje identifikácia občanov s národnými štátmi.⁴⁹ Z neexistencie európskeho politického národa však vyvodzuje aj neexistenciu európskeho štátu, lebo, „a to je nespochybniteľné, európsky štát predpokladá európsky národ alebo európsky ľud.“⁵⁰ V tejto súvislosti podľa M. Gbúrovej „presnejšie by bolo hovoriť o európskom politickom spoločenstve národov a národností, pretože sa tým zvyrazňuje reálna politická skutočnosť, podľa ktorej v Európe máme dočinenia s politickým spoločenstvami skladajúcimi sa z dominantných (štátotvorných) národov a národnostných menšín a rozličných malých etnických komunit.“⁵¹

Po historicky najväčšom rozšírení EÚ, ktoré znásobilo kultúrnu, etnickú a jazykovú rôznorodosť, a v súvislosti s príchodom imigrantov z iných kontinentov sa európske zjednocovanie už nemôže uskutočňovať iba cestou ekonomicko – administratívnych a politických opatrení. Tento prístup k dosahovaniu európskej súdržnosti a zároveň formovaniu európskeho občianstva zjavne naráža na limity. Do popredia sa dostáva vytváranie podmienok súdržnosti a európskej občianskej identity, ktoré sú mimo rámcov jednotného trhu, inštitúcií a komunitárneho práva EÚ. Preto je dobré, že v Zmluve o ústave pre Európu sa odráža poznanie, „že šanca Európy sú v jej kultúrnom polymorfizme, v bohatstve ideí, v regenerácii jej duchovných tradícií a vo vzdelanosti.“⁵²

Novým momentom v politike posilňovania európskej identity, a tým aj povedomia občianstva EÚ, je dôraz na aktívne presadzovanie hodnôt únie navonok a posilňovanie pozície únie ako globálneho aktéra v medzinárodných vzťahoch. V článku 1 – 3, ods. 4 sa v tejto súvislosti uvádza: „Únia udržiava a podporuje svoje hodnoty a záujmy vo vzťahoch so svetom. Prispieva k mieru, bezpečnosti, trvalo udržateľnému rozvoju planéty, k solidarite a vzájomnému rešpektovaniu sa národov, k voľnému a spravodlivému obchodu, odstráneniu chudoby a ochrane ľudských práv, najmä práv dieťaťa, ako aj k prísnemu dodržiavaniu a rozvoju medzinárodného práva, najmä k dodržiavaniu zásad Charty organizácie spojených národov.“⁵³ V článku III – 292, ktorý sa nachádza v Hlave V Vonkajšia činnosť únie, sa stanovuje: „Činnosť únie na medzinárodnej scéne sa spravuje zásadami, ktoré inšpirovali jej vlastné vytvorenie, rozvoj a rozšírenie a ktorých šírenie vo zvyšku sveta chce napomáhať: demokracia, právny štát, univerzálnosť, a nedeliteľnosť ľudských práv a základných slobôd, zachovávanie ľudskej dôstojnosti, rovnosť a solidarita, a dodržiavanie zásad Charty Organizácie spojených národov a medzinárodného práva.“ V druhom odseku toho istého článku Európskej ústavnej zmluvy sa uvádza: „Únia vymedzuje a uskutočňuje spoločné politiky a činnosti a pracuje na dosahovaní vysokého stupňa spolupráce vo všetkých oblastiach medzinárodných vzťahov s cieľom: a) uchovávať svoje hodnoty, základné záujmy, bezpečnosť, nezávislosť a celistvosť; b) upevňovať a podporovať demokraciu, právny štát, ľudské práva a zásady medzinárodného práva; c) zachovávať mier, predchádzať konfliktom a posilňovať medzinárodnú bezpečnosť s cieľmi a zásadami Charty Organizácie spojených národov, zásadami Helsinského záverečného aktu a cieľmi Parížskej charty...“⁵⁴

Na presadzovanie vyššie uvedených hodnôt, zásad a cieľov slúži určovanie strategických záujmov a cieľov únie Európskou radou.⁵⁵ V rámci zásad a cieľov svojej

⁴⁹ Mazák, J.: Zmluva o ústave pre Európu. In: Budúcnosť Európy a ústavná zmluva. Úrad vlády Slovenskej republiky. Bratislava 2004, s. 11

⁵⁰ tamtiež. S. 11

⁵¹ Gbúrová, M.: Európska integrácia a národná identita (Poznámky k niektorým aspektom vzťahu národnej a občianskej identity v procese európskej integrácie) In: Formovanie občianskej spoločnosti (Zborník vystúpení z vedeckého kolokvia s medzinárodnou účasťou) M. Gbúrová (ed.), Filozofická fakulta v Prešove, Prešovská univerzita, Prešov 2005,

⁵² tamtiež, s. 55

⁵³ tamtiež s. 561

⁵⁵ tamtiež s. 687

vonkajšej činnosti únia vymedzuje a uskutočňuje spoločné politiky vo všetkých oblastiach medzinárodných vzťahov.⁵⁶ Posilneniu európskej identity a praktickej akcieschopnosti únie na medzinárodnej politickej scéne má slúžiť aj vytvorenie aj nového postu ministra zahraničných vecí únie,⁵⁷ v ktorom sa zlúčia právomoci doterajšieho komisára pre vonkajšie vzťahy EÚ a vysokého predstaviteľa únie pre spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku. V článku III – 294, ods. 2, kapitola II Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika sa kladie dôraz na spoločný postup a jednotné konanie v tejto dôležitej oblasti činnosti únie, ktorá bezprostredne súvisí s jej identitou a s formovaním povedomia európskeho občianstva: „Členské štáty aktívne a bezvýhradne podporujú spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku v duchu lojálnosti a vzájomnej solidarity... spolupracujú na posilnení a rozvoji ich vzájomnej politickej solidarity. Zdržiavajú sa akéhokoľvek konania, ktoré je v rozpore so záujmami únie, alebo ktoré by mohlo znížiť účinnosť jej pôsobenia ako súdržnej sily v medzinárodných vzťahoch.“⁵⁸ V článku 1 – 16 Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika, ktorý je súčasťou hlavy III Právomoci únie, sa vymedzuje právomoc únie v záležitostiach spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky tak, že sa „vzťahuje na všetky oblasti zahraničnej politiky a všetky otázky týkajúce sa bezpečnosti únie vrátane postupného vymedzenia spoločnej obrannej politiky, ktorá môže viesť k spoločnej obrane.“⁵⁹

O potenciálnom význame efektívneho uplatňovania spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ pre formovanie európskej identity a spolupatričnosti a posilňovanie pocitu euroobčianstva vypovedajú aj výsledky medzinárodného sociologického výskumu Transatlantické trendy 2004.⁶⁰ Až 71 % respondentov z krajín únie si myslí, že EÚ by sa mala stať supervelmocou ako USA, až 58 % Európanov považovalo silné vedúce postavenie USA vo svete za nežiadúce a až 50 % Európanov sa domnieva, že EÚ by mala v bezpečnostných a diplomatických otázkach uplatňovať nezávislejší prístup.⁶¹ 64 % Európanov je presvedčených, že Európa by mala získať väčšiu vojenskú silu, aby bola schopná chrániť vlastné záujmy nezávisle od USA. Aj keď Európania, ktorí uprednostňujú EÚ ako supervelmoc, zo 48 % svoju podporu takémuto postaveniu únie vo svete stiahli, keď vyžadovala zvýšenie vojenských výdavkov⁶², je zrejmé, že vnímanie EÚ ako entity, ktorá je samostatným globálnym politickým hráčom, je silné a má vzostupnú tendenciu. Dôležité je tiež to, že nejde iba o negatívne vymedzovanie európskej identity voči USA. Spomedzi Európanov, ktorí podporujú silnejšiu úniu, si 63 % myslí, že je to žiaduce z dôvodu účinnejšej spolupráce EÚ s USA. Iba 30 % európskych respondentov podporilo silnejšiu EÚ v záujme efektívnejšej konkurencie voči Spojeným štátom.⁶³

Je zrejmé, že pre posilňovanie pocitu euroobčianstva popri právnych aspektoch jeho vymedzenia a praktického uplatňovania má veľký význam aj úspešnosť politik EÚ, najmä tých, ktoré sú v oblasti výlučnej právomoci únie a v oblasti spoločnej právomoci, ako aj úspech spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Jej zlyhania, ako sa to stalo napríklad v prípade vojny v Iraku, a následné vnútorné politické krízy v únii a frustrácie z európskej

⁵⁶ pozri tamtiež s. 689

⁵⁷ pozri tamtiež s. 687

⁵⁸ pozri tamtiež s. 583, 689

⁵⁹ tamtiež s. 689

⁶⁰ tamtiež s. 567

⁶¹ Výskum uskutočnil medzinárodný tím pod vedením hlavného garanta projektu GMF (German Marshall Fund of the United States) v USA, Veľkej Británii, Francúzsku, Nemecku, Poľsku, Holandsku, Taliansku, Španielsku, Portugalsku, Turecku a Slovensku prostredníctvom siete EOS GALLUP Europe na reprezentatívnych náhodných vzorkách 1000 a viac respondentoch. Zamerail sa na otázky medzinárodnej politiky a bezpečnosti, globálnych hrozieb, použitia vojenskej sily, legitimacy medzinárodných inštitúcií a transatlantických vzťahov.

⁶² pozri *Slovensko v transatlantickom kontexte*. Výsledky výskumu transatlantické trendy

⁶³ 2004 s dôrazom na Slovensko, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2004, s. 6

nejednotnosti a slabosti, oslabujú pocity európskej spolupatričnosti a identity, a tým i povedomie euroobčianstva.

Podobné efekty má aj zlyhávajúce EÚ v globálnej hospodárskej súťaži, najmä s USA, ktorého symbolickým vyjadrením sa stala nevyhnutnosť zásadne revidovať podstatné ciele Lisabonskej stratégie v polčase jej plnenia. Riziko pre procesy formovania európskeho občianstva však predstavuje aj jednostranné vsádzanie na odbúravanie sociálnych nákladov ak hlavný predpoklad zvyšovania globálnej ekonomickej konkurencieschopnosti únie. Praktické riešenie otázky modernizácie európskeho sociálneho modelu v jeho rôznych podobách zďaleka nemá iba rozmer ideologického sporu medzi konzervatívami a liberálmi na jednej strane a socialistami na druhej strane. Zachovanie konceptu sociálne a ekologicky orientovaného hospodárstva a z neho vyplývajúcich prístupov k chápaniu a zabezpečovaniu kvality života je aj otázkou zachovania atraktívnosti európskeho sociálneho kultúrneho modelu vo vnútri únie i vo svete a od toho sa odvíjajúceho vplyvu starého kontinentu na svetový vývoj. Je tiež predpokladom hrdosť na Európu a identifikovanie sa s projektom európskej integrácie.

Riešenie otázok kvality života, miery sociálnej exklúzie a sociálnej súdržnosti bude mimoriadne dôležité pre budúcnosť európskeho občianstva aj preto, že rozšírenie EÚ o transformujúce sa a relatívne chudobné štáty EÚ, prinieslo v histórii únie nebývalé vysoké rozdiely medzi najbohatšími a najchudobnejšími štátmi a regiónmi. Neschopnosť prekonať tieto rozdiely v rozumnom historickom čase môže spochybniť samotný zmysel európskej integrácie a ohroziť budúcnosť európskeho projektu.⁶⁴ K riziku príliš veľkých a dlhotrvajúcich sociálnych a regionálnych rozdielov a narušeniu sociálnej súdržnosti v rozšírenej EÚ treba pridať aj problémy vnútornej migrácie v rámci únie a najmä nezvládnutie problémov prisťahovalectva do EÚ z Afriky a z Ázie a s tým spätý nárast multietnicity, multireligiozity a multikultúrnosti, ale aj problémov sociálnej vylúčenosti a kriminality.

Je zjavné, že otázky formovania európskeho občianstva zďaleka nemajú iba právny a inštitucionálny rozmer, ale aj rozmer sociálny, kultúrny a svetonázorový. Z tohto hľadiska rozšírenie EÚ prinieslo nielen veľkú príležitosť pre posilnenie európskej identity, ale aj veľkú výzvu. Je ňou prekonanie pokušenia budovať EÚ ako entitu s jedným centrom a viacerými perifériami. J. Reiter navrhuje polycentrickú štruktúru, ktorá má veľa centier s mnohými odlišnými, ale rovnako hodnotnými skúsenosťami, a dôvodí: „prečo by sme mali podceňovať výdobytky multikultúrnej komunity, aká existuje napr. vo Vilniuse, kde Židia, Poliaci, Nemci, Litovci a ďalší žili mierumilovne a pomáhali kultúre hostiteľskej krajiny prevíť? Prečo by sme ich mali hodnotiť o niečo menej ako, povedzme, úspech, ktorí dosiahli holandskí obchodníci? Nemôže byť pravda, že originálna Európa leží v Holandsku, Francúzsku alebo Taliansku a ostatok je iba úbohý napodobenina – Európa nefunguje týmto spôsobom.“⁶⁵

Pre formovanie Európskeho občianstva je tiež dôležité, ako uvádza N. Lenoir, že „existuje iba jedna koncepcia ľudských práv... kultúrny, jazykový a etnický pluralizmus je fundamentálny výdobytok demokracie, ktorá sama o sebe predpokladá rešpektovanie diverzity, ale... rešpekt k ľudským právam je univerzálna hodnota, ktorú treba zdieľať.“⁶⁶ Prvoradá pozornosť sa sústreďuje na odstraňovanie deficitov demokracie, transparentnosti a informovanosti o činnosti orgánov a inštitúcií únie. Formovanie európskeho občianstva je

---

⁶⁴ pozri tamtiež s. 8

⁶⁵ pozri tamtiež s. 8 – 9

⁶⁶ O reálnosti hrozby vzniku de facto dvoch kategórií občanov, ktoré sa navzájom podozrievajú, spochybňujú a obviňujú, svedčí príbeh „ossis“ a „wessis“ v zjednotenom Nemecku. Ved' integrácia bývalej NDR s NSR bola historicky prvým rozšírením Európskej únie, resp. Európskeho spoločenstva na Východ.

totiž nerozlučne späté, s európskym, teda nadnárodným, nadvládny a medzivládny politickým životom. Nízka účasť občanov na prvých voľbách do európskeho parlamentu po rozšírení únie, ale aj zaužívaná prax v niektorých krajinách, že do Európskeho parlamentu strany posielajú svoje „B tímy“ signalizujú, že tento atribút formovania euroobčianstva sa stále podceňuje. Z tohto hľadiska je dôležité, že Zmluva o ústave pre Európu posilňuje postavenie tak Európskeho parlamentu, ako aj národných parlamentov v procese európskej normotvorby. Posilňuje sa tiež vplyv Európskeho parlamentu na prijímanie politických rozhodnutí, vrátane formovania Európskej komisie. Ústavná zmluva zvyšuje právomoci parlamentu voleného priamo európskymi občanmi ako spoluzákonodarcu tým, že tzv. postup spolurozhodovania rozširuje na ďalšie oblasti, v ktorých sa bude uplatňovať. Tento postup, v rámci ktorého parlament prijíma rozhodnutia spoločne s Radou, dostal pomenovanie legislatívny postup. Do hlavy VI. Fungovanie únie, kapitola I. Ustanovenie o inštitúciách, oddiel I Inštitúcie, článok III – 333, sa dostalo ustanovenie, že „Európsky zákon alebo rámcový zákon Rady ustanoví opatrenia potrebné na priame a všeobecné voľby členov Európskeho parlamentu jednotným postupom vo všetkých členských štátoch alebo v súlade so zásadami spoločnými pre všetky štáty.“⁶⁷ V záujme rovnocenného zastúpenia občanov EÚ v Európskom parlamente bez ohľadu na to, z ktorej krajiny pochádzajú a v ktorej bývajú, sa vyvíja taktiež politické úsilie, aby aj platy europoslancov boli rovnaké.

Kvôli prekonaniu vyššie spomenutých deficitov demokracie vo fungovaní únie sa do Zmluvy o ústave pre Európu začlenila Hlava VI Demokratický život únie. V článku 1 – 45 sa formuluje zásada demokratickej rovnosti občanov, ktorým sa pri všetkých činnostiach únie „dostáva rovnakej pozornosti zo strany jej inštitúcií, orgánov a iných subjektov.“⁶⁸ V článku 1 – 46 sa formuluje zásada zastupiteľskej demokracie, v súlade s ktorou „každý občan má právo zúčastňovať sa na demokratickom živote únie. Rozhodnutia sa prijímajú podľa možnosti čo najotvorenejšie a čo najbližšie k občanovi.“⁶⁹ V článku 1 – 47 sa formuluje zásada participatívnej demokracie, v súlade s ktorou inštitúcie „dávajú občanom a reprezentatívnym združeniam možnosť oznamovať a verejne si vymieňať primeranými prostriedkami názory na všetky oblasti únie... udržiavajú otvorený, transparentný dialóg s reprezentatívnymi združeniami a občianskou spoločnosťou“ a „komisia vedie rozsiahle konzultácie s dotknutými stranami s cieľom zabezpečiť súdržnosť a transparentnosť činnosti únie.“⁷⁰ Nóvum spočíva v tom, že „najmenej jeden milión občanov, ktorí sú štátnymi príslušníkmi významného počtu členských štátov, môže iniciatívne vyzvať Komisiu aby predložila rámci svojich právomocí akýkoľvek vhodný návrh týkajúci sa otázok, o ktorých sa občania domnievajú, že na účely vykonania tejto ústavy je nevyhnutný právny akt únie.“⁷¹

V článku 1 – 48 sa zakotvuje uznanie a podpora únie v úlohe sociálnych partnerov a uľahčenie dialógu medzi sociálnymi partnermi, ktorých autonómnosť sa pri tom rešpektuje⁷². V článku 1 – 49 sa upravujú postavenie a právomoci európskeho ombudsmana voleného Európskym parlamentom, ktorý je pre výkon funkcie úplne nezávislý a ktorý „prijíma, preskúmava a podáva správy o sťažnostiach na nesprávny úradný postup v rámci činnosti inštitúcií, orgánov alebo iných subjektov únie za podmienok stanovených v ústave.“⁷³

⁶⁷ 67. Reiter, J.: Europe: no coppies please. In: Europe – Global Player or sideline spectator F.A.Z. – Institut für management, markt und Median informationen GmbH, Frankfurt am Main: 2003, s. 95

⁶⁸ tamtiež s. 69

⁶⁹ Siman, M. – Slašťan M.: Primárne právo Európskej únie, Bratislava 2004, s. 707

⁷⁰ tamtiež s. 584

⁷¹ tamtiež s. 584

⁷² tamtiež s. 584 – 585

⁷³ tamtiež s. 585

Článok 1 – 50 Transparentnosť práce inštitúcií, orgánov a subjektov únie zakotvuje práva občanov únie na prístup k dokumentom inštitúcií, orgánov a subjektov únie a verejnosť zasadnutí Európskeho parlamentu ako aj tých zasadnutí rady, ktoré prerokovávajú a hlasujú o návrhu legislatívneho aktu. V ods. 1. sa uvádza: „S cieľom podporovať dobrú správu vecí verejných a zabezpečiť účasť občianskej spoločnosti dodržiavajú inštitúcie, orgány a subjekty únie v čo najväčšie možnej miere zásadu otvorenosti.“⁷⁴ Článok 1 – 51 stanovuje spôsob ochrany osobných údajov občanov únie.⁷⁵

Európska ústavná zmluva upresňuje aj pôsobenie a financovanie európskych politických strán. V článku 1 – 46 sa píše: „Politické strany na európskej úrovni prispievajú k formovaniu európskeho politického vedomia a k vyjadrovaniu vôle občanov únie.“⁷⁶ Článok III – 331 (hlava VI fungovanie únie) uvádza: „Európsky zákon stanoví úpravu, ktorú sa spravujú politické strany na európskej úrovni uvedené v článku 1 – 46, ods. 4, a najmä týkajúce sa ich financovania.“⁷⁷ Úroveň fungovania európskych politických strán v Európskom parlamente a vo vzťahu k ďalším inštitúciám a orgánom EÚ, ale najmä v jednotlivých členských štátoch, je vzhľadom na ich nezastupiteľné poslanie v politickom živote únie kľúčovým faktorom posilňovania občianstva EÚ.

Pre vytváranie podvedomia európskeho občianstva nie je nevýznamné, že európska ústavná zmluva nielen reformuje, ale aj zjednodušuje – napriek všetkej pretrvávajúcej komplikovanosti a pre laika ťažkej zrozumiteľnosti jej textu – primárne právo Európskej únie. Fakt, že úprava vzťahov medzi štátmi únie navzájom, medzi štátmi a jednotlivými orgánmi a medzi inštitúciami únie navzájom ako aj vzťahy občanov EÚ k inštitúciám únie, ktorá je dnes obsiahnutá v približne 20 – tich zmluvách sa koncentruje v jednom dokumente, nepochybne uľahčuje občanom EÚ oboznamovanie sa so zmyslom a pravidlami fungovania Európskej únie, s jej cieľmi a hodnotami. Tak, ako má občan členského štátu k dispozícii jeho ústavu, mal by mať ako občan EÚ k dispozícii jej základnú právnu normu v podobe jedného textu miesto doterajšieho nesúrodého súboru zmlúv a dokumentov, ktoré tvoria primárne právo EÚ.

Z pohľadu občana EÚ je dôležité aj to, že uplatnením zásady „Jedna zmluva, jedna únia, jedna subjektivita“ sa mala odstrániť doterajšia anomália, keď každé z Európskych spoločenstiev malo vlastnú právnu subjektivitu. Tým, že Európska ústavná zmluva zakladá Európsku úniu ak univerzálneho právneho nástupcu Európskeho spoločenstva a dnešnej EÚ, vytvárajú sa podmienky pre prekonanie stavu, keď EÚ nemala výslovne priznanú právnu subjektivitu, hoci Európske spoločenstvá tvorili jeden z troch pilierov únie. Zároveň sa má zrušiť doterajšia trojpilierová štruktúra EÚ – politiky Európskych spoločenstiev, spoločná zahraničná a bezpečnostná politika a policajná a súdna spolupráca v trestných veciach sa mali v prípade ratifikácie zastrešiť jednou zmluvou.⁷⁸

Z pohľadu európskeho občianstva je dôležitý aj ďalší moment. Hoci európska ústavná zmluva na rozdiel od predchádzajúcich zásadných reforiem, akými boli napr. jednotný európsky akt a Maastrichtská zmluva, neprináša významnejšie rozšírenie kompetencií únie, ale usiluje sa „iba o prehľadnejšie usporiadanie existujúcej delby kompetencií medzi úniou a členskými štátmi, prináša to, čo doteraz chýbalo nielen v primárnom práve únie. Prekonáva sa – aspoň do istej miery – aj vážna bariéra, ktorú mal

⁷⁴ tamtiež s. 585

⁷⁵ tamtiež s. 585

⁷⁶ tamtiež s. 585

⁷⁷ tamtiež s. 586

⁷⁸80. Pozri Ružička, F.: Idea ústavnej reformy vo svetle modernej Európy 21. storočia.

Časopis reprezentácie Európskej komisie v Slovenskej republike r. 7, č. 4/2004, príloha: Idea ústavnej reformy, s. II – III.

občan EÚ v prístupe k dokumentom primárneho práva EÚ a k ich pochopeniu tým, že ich má sprístupnené v jednom texte a v jednej publikácii, obdobne ako v prípade národnej ústavy.

KONTAKT

PhDr. Peter Weiss, CSc.
Katedra diplomacie a medzinárodných vzťahov
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
weiss@euba.sk

RESUMÉ

Všeobecne prijatým cieľom maďarskej zahraničnej politiky sa stalo zjednotenie, resp. znovuzjednotenie maďarského národa.. Prvý variant, prezentovaný konzervatívnym FIDESZ, kladie dôraz na právne a politické aspekty integrácie, ktoré sa však dostáva do konfliktu s rešpektovaním štátnej suverenity a komplikujú vzťahy Maďarska so susednými štátmi. Táto koncepcia, ako to ukázal predovšetkým zákon o zahraničných Maďaroch v konečnom dôsledku nenachádza medzinárodnú podporu.

Socialisticko-liberálny prístup preferuje vytváranie hospodárskych maďarsko-maďarských vzťahov s využitím tých možností, ktoré vytvára európska integrácia z hľadiska existencie jednotného trhu, cezhraničnej spolupráce a financovania z fondov EÚ. Limitujúcim faktorom tu však vystupuje legislatíva EÚ, a to tak jej ustanovenia o štátnej pomoci, ako aj o zákaze diskriminácie.

SUMMARY

Generally accepted goal of the Hungarian foreign policy became the unification of the Hungarian nation. The first scenario, represented by conservative Fidesz, accentuates the political and legal aspects of integration, but this is in conflict with the right of all countries for sovereignty and has bad impact on relations with other countries. This conception, especially the law about *abroad Hungarians*, has no international support.

The socio-liberal scenario prefers the creation of economic relations, making use of the European integration, especially of common market, cross border cooperation and the possibility of using the European funds. The EU legislative presents a limit to these plans, especially provisions about state authority and discrimination.

Podpora maďarských menšín v zahraničí sa po roku 1990 stala jednou z troch priorít zahraničnej politiky Maďarska spolu s integráciou do euroatlantických štruktúr a susedskou politikou. Národnostná problematika je odvtedy súčasťou agendy jeho dvojstranných vzťahov a aktivít maďarskej diplomacie na multilaterálnych fórach. Tento prístup sa opiera o dve základné tézy: 1.maďarský národ a maďarský štát nie sú identické entity; 2 zahraniční Maďari sú súčasťou maďarského národa. V ústave novelizovanej v roku 1989 sa hovorí o zodpovednosti maďarského štátu za zahraničných Maďarov. To bol prelom v dovtedajších oficiálnych prístupoch k maďarským menšinám v zahraničí, keď niekoľko desaťročí bola otázka minorít deklarovaná ako vnútorná záležitosť štátov v ktorých žijú¹. Jednotlivé vlády ktoré sa od roku 1990 vystriedali pri moci chápali starostlivosť o maďarské menšiny ako svoju ústavnú povinnosť, ktorá však bola uskutočňovaná odlišnými prostriedkami a jej realizácia mala často až výrazne rozdielne dopady na vzťahy Maďarska k okolitým štátom a jeho integračné ciele².

1 Politicko-právne chápanie integrácie národa

V súvislosti s perspektívou vstupu Maďarska do EÚ prišla vláda V. Orbána s koncepciou dvojakej integrácie. Paralelne s európskou integráciou by mala prebiehať

---

¹ Pozn.: obrat v tomto prístupe sa začal črtáť už od roku 1985 na následných konferenciách Helsinského procesu

² Pozri Kurucz, M.: Maďarská zahraničná politika : Medzi konsenzom a sporom. In: Medzinárodné vzťahy 1/2004, s 53-63

integrácia maďarského národa, pričom podľa tejto predstavy by malo ísť o mierové zjednotenie ponad hranice, ktoré sa v EÚ stávajú priechodnými.

Vláda FIDESZ presadzovala v rokoch 1998-2002 taký spôsob integrácie, ktorá vytvárala právne väzby medzi maďarským štátom a zahraničnými Maďarmi a výrazne presahoval chápanie maďarského národa ako kultúrno-jazykovej entity. Z politického hľadiska to súviselo s posilnením medzinárodnej pozície Maďarska. Jeho faktormi bola stabilizácia regionálnej situácie po podpise základných , vstup do NATO, začatie prístupových rokovaní s EÚ a v nemenšej miere rast ekonomiky po období stagnácie a krízy. V roku 2001 prijal parlament zákon o zahraničných Maďaroch. Touto právnou normou podľa N. Bárdiho vláda FIDESZ „na rozdiel od dovtedajšej maďarskej susedskej politiky prispôbenej na riešenie kríz a reagovanie vystúpila v iniciatívnej pozícii“³. Zákon predpokladal poskytovanie pomoci a podpôr v oblasti vzdelávania, kultúry, vedy, ale podnikania príslušníkom maďarských menšín žijúcim v susedných krajinách. Tieto podpory sa mali poskytovať tak na území Maďarska, ako aj susedných štátov na základe tzv. maďarského preukazu. Práve tento osobný doklad potvrdzoval vznik väzby medzi štátom a príslušníkom menšiny. Vtedajší štátny tajomník ministerstva zahraničných vecí Zs. Németh definoval preukaz ako verejnú listinu „ktorej vystavenie znamená, že maďarský štát preberá na seba spolupatričnosť so zahraničnými Maďarmi. Osobne s ním. Práve tak osobne ako aj k svojim občanom“⁴. Z hľadiska susedných štátov bolo zvlášť citlivým bodom zákona ustanovenie o organizáciách, ktorých úlohou bolo poskytovanie odporúčaní na vydávanie maďarských preukazov a zabezpečovanie administratívy súvisiacej s prijímaním žiadostí, keďže spoločenská organizácia bola využívaná na vykonávanie funkcií cudzieho štátu.

V preambule zákona bola zmienka o tom, že zahraniční Maďari patria k jednotnému maďarskému národu. Táto formulácia vyvolávala v susedných krajinách pochybnosti o zámeroch, ktoré Maďarsko sleduje týmto zákonom najmä vzhľadom na argumentáciu o tom, že zákon prispieva „k riešeniu 80 ročnej traumy Trianonu“⁵.

Vynikajúcu interpretáciu termínu jednotný národ vypracoval v súvislosti s analýzou zákona o zahraničných Maďaroch známy maďarský filozof J. Kis, pričom ho rozlišoval v dvoch významoch – jazykovo-kultúrnom a politickom. V prvom v ponímaní jednota maďarského národa podľa Kisa znamená, že nositelia maďarského jazyka a kultúry žijúci v rôznych štátoch sa zaraďujú k súhrnu všetkých Maďarov a nepotrebujú cetrum, ktoré by ich zjednocovalo. „Kultúrny národ nemá centrum. Jeho členovia žijúci v rôznych štátoch sa k sebe nevyhnutne neviažu prostredníctvom Budapešti“⁶. Ináč vyzerá situácia v prípade definície jednotného národa ako politického národa. Tá predpokladá právny vzťah medzi Maďarmi a maďarským teritoriálnym štátom. Jednotný maďarský národ sa stáva realitou „vďaka politickému znovuzjednoteniu. Úloha v takomto ponímaní je zadávaná politickou rozčlenenosťou maďarského národa“⁷.

Vytvorenie právnej väzby medzi maďarským štátom a príslušníkmi menšín-občanov susedných štátov a zámer uplatňovať ho na území týchto krajín znamenalo porušenie princípu suverenity. V období, ktoré predchádzalo prijatiu zákona o zahraničných Maďaroch sa maďarská zahraničná politika usilovala o presadenie menšinových práv do medzinárodno-právnych dokumentov vrátane dvojstranných zmlúv prípadne do legislatívy

³ Bárdi, N.: Tény és való. A budapesti kormányzatok és határon túli magyarság kapcsolattörténete. Kalligram, Bratislava 2004, 159.o.

⁴ Németh, Zs.: Bontsuk le a nemzetet megosztó korlátokat. In: Magyar Nemzet 2001. január 4.

⁵ Vystúpenie Zs. Németha pri prerokúvaní zákona o zahraničných Maďaroch v parlamente. In: A Státusztorvény. Dokumentumok, Tanulmányok, Publicistika. Teleki László Alapítvány, Budapest 2002, 96.o.

⁶ Kis J.: „Státusztorvény. Magyarország válaszüton. In: Beszélő, 2002, 3.sz., 47.o.

⁷ cit.d. s.47

príslušného štátu pomocou medzinárodných organizácií. To znamenalo rešpektovanie skutočnosti, že príslušníci maďarských menšín sú občanmi iných štátov. Výnimkou je obdobie rokov 1990-1992, keď sa vláda vlád J. Antalla snažila o spojenie otázky maďarských menšín s otázkou uznania územnej integrity niektorých susedných krajín, či presnejšie s nastoľovaním možnosti mierovej zmeny hraníc⁸, čo malo negatívne dopady tak na situáciu v stredoeurópskom regióne, ako aj na medzinárodnú pozíciu Maďarska. Po vážnych signáloch so strany európskych i svetových mocností otázka zmeny hraníc prestala v maďarskej zahraničnej politike nastoľovaná.

Európska komisia pre demokraciu prostredníctvom práva (Benátska komisia) posudzovala na základe žiadosti Rumunska a Maďarska okrem Zákona o zahraničných Maďaroch aj zákony ďalších krajín upravujúcich podporu pre menšiny žijúce v zahraničí. Podľa jej záverov je jedným zo základných princípov vzťahov tzv. príbuzenského štátu a národnostnej menšiny rešpektovanie suverenity a medzištátnych zmlúv a dohôd. Komisia síce označila podporu menšín za legítimnú, avšak len na území príbuzenského štátu.⁹

Koncepciu integrácie národa ponad hranice a jej realizáciu prostredníctvom zákona o zahraničných Maďaroch jej autori zdôvodňovali tým, že, v Európskej únii dochádza k oslabovaniu pojmu absolútnej teritoriality a rastu významu nadštátnych a subštátnych jednotiek a únia sa stáva spoločenstvom spoločenstiev¹⁰. Podľa tejto predstavy logika národných štátov prestáva fungovať a stále viac dochádza k zdieľaniu suverenity. Ustupuje aj výlučná podriadenosť občana štátu a stále viac napreduje spájanie spoločenstiev vrátane národných na neteritoriálnom základe. Súčasťou Európskej únie sa na základe tejto interpretácie nestáva len maďarský štát a jeho občania, ale k únii sa pripája aj maďarský národ ako kultúrno-jazykové spoločenstvo. Tým, že sa občanmi EÚ popri Maďaroch z Rakúska stávajú príslušníci maďarských menšín žijúcich v Slovenskej republike a v Slovinsku vzniká podľa takého chápania jeden maďarský jazykový makroregión¹¹. Na niektoré problematické momenty tejto koncepcie poukázala napr. britská výskumníčka B. Fowlerová. Teritoriálny štát zostáva podľa nej základným prvkom medzinárodného práva a politickej organizácie, a to aj napriek tomu, že skutočne dochádza k rastu významu medzinárodných právnych režimov a nadnárodných aktérov. Aj medzinárodné normy práv menšín sú viazané na rešpektovanie teritoriálnej suverenity štátu. Rozhodujúca úloha národného štátu v niektorých kľúčových aspektoch platí aj vo vnútri EÚ, i keď sa rozširuje priestor pre supranacionálne inštitúcie a komunitárnu legislatívu. Len štáty môžu byť členmi EÚ a občianstvo únie je podmienené občianstvom členského štátu. Paralela medzi európskou integráciou a integráciou maďarského národa podľa britskej vedkyne neplatí aj preto, že kým únia vznikala na základe dohôd medzi zainteresovanými štátmi, Budapešť chcela v súvislosti so zákonom vstúpiť do priamych vzťahov s maďarskými menšinami a nie so štátmi, ktorých sú občanmi¹².

Postup Maďarska smerujúci k narušeniu suverenity susedných štátov viedol k zhoršeniu vzťahov v stredoeurópskom regióne. Jeho jednostranné kroky vyvolali kritiku aj

⁸ Pozri: Dunai P.: Az átmenet magyar külpolitikája. In: Magyar külpolitika a 20.században. Tanulmányok. Zrínyi kiadó, Budapest 2004, 227.o.

⁹ Report on the preferential treatment of national minorities by their kin-state. Adopted by the Venice Commission at its 48th Plenary Meeting (Venice, 19-20 October 2001)

¹⁰ Martonyi J. A jövő Európája a közöség községe. In: Magyar Nemzet Online. www.mn.mno.hu/mno?type=2&id=40264&rvt=15&t

¹¹ Csak együtt sikerülhet! A FIDESZ-Magyar polgári szövetség Európa programja. www.szabad-europa.hu/binary/10/07/66/europaprogram

¹² Fowler, B.: Fuzzing citizenship, nationalising political space: A framework for interpreting Hungarian „status law as new form of kin-state policy in Central and Eastern Europe, Working paper 40/02, Sussex European Institute 2002, p. 47

zo strany Európskej komisie, ktorá vo svojej pravidelnej správe hodnotiacej pokrok v príprave na členstvo v EÚ vyzvala Maďarsko na konzultácie a dohodu so susedmi¹³. Výsledkom bolo oslabenie medzinárodnej pozície krajiny, pochybnosti o jej úlohe a zámeroch v regióne. To bol zároveň jeden z hlavných motívov, prečo sa socialisticko-liberálna vláda, ktorá vzišla z parlamentných volieb v roku 2002 rozhodla zákon novelizovať a pozmeniť predovšetkým tie jeho časti, ktoré boli v rozpore so závermi Benátskej komisie a usilovala sa dohodnúť o jeho uplatňovaní so susednými krajinami. Slovenská republika akceptovala právo na podporu maďarskej menšiny, avšak považovala za neprípustnú jej úpravu jednostranným legislatívnym opatrením Maďarska a požadovala, aby podpora bola upravená dvojstrannou dohodou bez toho, aby sa zaoberala zákonom. Slovensko-maďarská dohoda uzavretá v roku 2003 predpokladá podporu pre maďarskú menšinu zo strany Maďarska a pre slovenskú menšinu zo strany Slovenska a obmedzuje ju len na oblasť školstva a kultúry, pričom jej hlavnými adresátmi nie sú jednotlivci, ale inštitúcie.

Ďalším pokusom o presadenie národnej integrácie formou vytvorenia právnej väzby príslušníkov maďarských menšín na maďarský štát bol návrh na udelenie maďarského občianstva zahraničným Maďarom žijúcim v susedných krajinách. Iniciátorom tejto myšlienky bol ešte v roku 1997 Svetový zväz Maďarov, ale na konci deväťdesiatych rokov minulého storočia nenašla širšiu politickú podporu a neujala sa jej ani vláda FIDESZ po svojom nástupe do úradu, najmä vzhľadom na obavy z medzinárodnopolitických komplikácií a následného ohrozenia práve v tomto období prebiehajúcich prístupových rokovaní s EÚ. Poukazovalo sa napríklad na existenciu legislatívy v niektorých susedných krajinách zakazujúcej dvojaké občianstvo, prípadne platnosť dvojstranných dohôd vylučujúcich takéto riešenie vo vzájomných vzťahoch signatárskych štátov. Jeho presadenie nebolo reálne ani vzhľadom na nedostatok vnútropolitckej podpory. Najmä socialisti sa obávali, že právo na účasť na maďarských voľbách vyplývajúce z občianstva by mohlo výrazne ovplyvniť pomer politických síl v ich neprospech. Paradoxným spôsobom v tomto období sa za prijateľnejší, vyhovujúci novým vývojovým trendom považoval zákon o zahraničných Maďaroch.

Druhýkrát sa téma dvojakého občianstva opätovne na podnet Svetového zväzu Maďarov, ktorý v roku 2004 začal petičnú akciu na vypísanie referenda. Bola to reakcia na požiadavky predstaviteľov maďarskej menšiny vo Vojvodine, na preskúmanie ktorej ministerstvo zahraničných vecí vytvorilo dokonca pracovnú skupinu, ale jej činnosť skončila v bez konkrétnych výsledkov. Akcia Svetového zväzu Maďarov by bola zostala na okraji pozornosti, keby sa jej nebol ujal predseda FIDESZ V. Orbán. Jeho motívy boli predovšetkým vnútropolitcké. Po víťazstve vo voľbách do Európskeho parlamentu sa snažil ďalej posilňovať pozície svojej strany, čo sa mu však nepodarilo, lebo vypísané referendum bolo neplatné.

Mocenským hľadiskám v danom prípade ustúpila aj potreba určitej konzistencie cieľov v oblasti menšinovej politiky. Presadzovanie dvojakého občianstva nie je totiž kompatibilné s požiadavkou autonómie, ku ktorej sa FIDESZ po dlhšej prestávke vrátil v roku 2003¹⁴. Vo svete neexistuje precedens, podľa ktorého by vláda akejkoľvek krajiny súhlasila s udelením osobitného štatútu pre časť svojho územia, na ktorom žijú občania cudzieho štátu. Takisto problematické môže byť dvojaké občianstvo z hľadiska často proklamovaného cieľa zotrvania a uplatnenia sa v domovine, keďže je spojené s možnosťou migrácie zahraničných Maďarov do tzv. materskej krajiny.

Po neúspešnom referende ako alternatívu dvojakého občianstva socialisticko-liberálna vláda F. Gyurcsányja pripravovala zákon o skrátenej naturalizácii, ktorým sa

¹³ Commission of the European Communities: „2001 Regular Report on Hungary's Progress Towards Accession“. Brussels 13.11.2001.SEC (2001) 1748.

¹⁴ Pozri A mumusok és a kém madár. Kettős állampolgárság: mi történt? Miről beszél(t)ünk? www.martonaron.hu/kettosallampolgarsag/interjuk/int_22html

zjednodušujú procedúry získania maďarského občianstva pre zahraničných Maďarov. Podmienkou však zostáva trvalý pobyt na území Maďarska. Navrhla zaviesť aj inštitút tzv. národného občianstva. Z hľadiska medzinárodného práva ide o veľmi nezvyklý a hmlistý pojem, spájajúci etnickú príslušnosť s občianstvom. Jeho podstatou by malo byť vydávanie cestovných dokladov pre zahraničných Maďarov, ktorý by im umožňoval cestovať aj do ostatných členských štátov EÚ.

Politický rámec znovuzjednotenia maďarského národa vytvára Stála maďarská konferencia (skratka MÁÉRT). Združuje maďarskú vládu, maďarské parlamentné strany, politické strany a organizácie zahraničných Maďarov v susedných štátoch, ako aj maďarskú diasporu v západnej Európe a USA. Ide o politicko-konzultačný orgán, ktorého zasadania zvoláva predseda vlády MR. MÁÉRT prijíma odporúčania pre maďarskú vládu, v kľúčových otázkach týkajúcich sa vzťahu maďarského štátu a zahraničných Maďarov. Prostredníctvom odborných komisií má priame prepojenie na výkonnú moc, pričom v niektorých prípadoch sa môže podieľať na zákonodarných iniciatívach, ako to bolo napríklad v prípade zákona o Zahraničných Maďaroch. Vzniká tak zaujímavé prepojenie, keď osoby, ktoré sú vo svojich krajinách dokonca ústavnými činiteľmi sa zúčastňujú na politickom živote iného štátu. MÁÉRT sa však čoraz viac stáva aj priestorom politického zápasu medzi politickými stranami z Maďarska, do ktorého sú vťahované aj reprezentácie zahraničných Maďarov.

2 Koncepcia vytvárania hospodárskych maďarsko-maďarských vzťahov

Terminológia mierového znovuzjednotenia maďarského národa bez zmeny hraníc, ktorá pôvodne patrila do politického inventára FIDESZ prevzala aj Maďarská socialistická strana, hoci sa jej dlho vyhýbala. Integrácia národa v európskom rámci je ako cieľ sformulovaný v programe vlády F. Gyurcsány¹⁵. Ide o to, či sa ťažisko reintegrácie líši od prístupu FIDESZ, ktorý kladie do popredia právne a politické väzby maďarského štátu so zahraničnými Maďarmi. Socialisti vychádzajú z toho, že európska integrácia, vstup Maďarska a s ním susediacich krajín do Európskej únie vytvára možnosti pre cezhraničnú spoluprácu s tými regiónmi, kde žijú príslušníci maďarskej menšiny. Socialisti sa vrátili k svojej koncepcii z polovice deväťdesiatych rokov minulého storočia, v ktorej sa dôraz kladie na hospodárske väzby, keďže ekonomický rozvoj sa chápe ako dôležitý predpoklad sociálnej kohézie menšín, ich zotrvania v *domovine* a rozvoja ich inštitúcií. Na základe tejto teoreticko-politickej konštrukcie bol prijatý Program *domovina*. Jeho cieľom je zapojenie maďarských minorít do hospodárskeho života Maďarska, pričom maďarsko-maďarské vzťahy sú chápané ako súčasť hospodárskej spolupráce v regióne, ako ich osobitný segment¹⁶.

Strategická štúdia vypracovaná Nadáciou pre európske menšinové porovnávacie výskumy v ktorej je sformulovaná filozofia programu *domovina* odporúča ako reakciu na zosilnenie konkurenčného prostredia po vstupe do EÚ a rozhodujúci vplyv nadnárodných spoločností vytvorenie spolu so zahraničnými Maďarmi siete malých a stredných podnikov v stredoeurópskom regióne. Siete budované na jazykovom a kultúrnom spoločenstve a organizovanie regionálne významných podnikov a podnikateľských skupín by mali posilniť regionálnu, európsku a globálnu pozíciu Maďarska a zároveň prispieť k integrácii regiónu, k posilňovaniu kontaktov medzi ľuďmi a k odstráneniu historických napätí¹⁷.

¹⁵ Lendületben az Ország. A Köztársaság Kormányának programja. A szabad és igazságos Magyarországot 2004-2006.

www.mise.magyarország.hu/mbinary/kormanyprogram_2004_2006_magyar.pdf

¹⁶ Pozri: Somogyi, F: Magyar érdekek, uniós értékek. Népszabadság, Hétféle melléklet, 2005.4.9.

¹⁷ Pozri: Szülőföld Program. Az Európai összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány stratégiai tanulmánya. Európai Műhelytanulmányok. 98 szám, 114.o.

Autori štúdie odporúčajú stimulovať expanziu malých a stredných podnikov do susedných krajín v oblasti poľnohospodárstva, potravinárskeho priemyslu, ako aj služieb, stavebníctva, bankovníctva a pod. Pri svojom prenikaní do stredoeurópskych krajín by sa mali opierať o pozície takých vlajkových lodí maďarského hospodárstva akými sú MOL a OTP¹⁸.

Súčasťou Programu *domovina* je Fond Domovina vytvorený na základe osobitného zákona a Rámcový program hospodárskeho rozvoja a tvorby pracovných miest. Prostriedky fondu sú určené na dve skupiny cieľov. Prvá zahŕňa problematiku vzdelávania, kultúry a vedy a je v značnej miere identická s opatreniami, ktoré predpokladá aj Zákon o zahraničných Maďaroch. Druhá sa zameriava na cezhraničnú spoluprácu, budovanie ciest a mostov spájajúcich prihraničné regióny, a predovšetkým podporu malých a stredných podnikov¹⁹. V spojitosti s tým zákon vymedzuje prijímateľov prostriedkov z fondu na základe troch kritérií: etnického a príbuzenského, geografického a podpory cieľov fondu. Môžu byť teda pridelené osobám maďarskej národnosti, ich partnerom a deťom (aj keď nie sú maďarskej národnosti) žijúcim v štáte susediacom s Maďarskom²⁰, prípadne samosprávam, vedeckým a kultúrnym inštitúciám a podnikateľským subjektom. Na rozdiel od zákona o zahraničných Maďaroch poskytovanie prostriedky súkromným osobám nebude riadiť osobitným dokladom vydávaným maďarským štátom.

Aj táto právna norma, presnejšie jej pôvodná verzia sa v celom rade ustanovení dostala do rozporu so stanoviskami Benátskej komisie týkajúcimi sa princípov podpory menšín so strany tzv. príbuzenského štátu. Išlo predovšetkým o individuálne sociálne podpory na základe odkázanosti, ale aj ďalšie, presahujúce oblasť vzdelávania a kultúry, ktoré komisia neuznala za akceptovateľné z hľadiska zachovania identity príslušníkov menšín. V priebehu krátkeho času vláda predložila do parlamentu novelu zákona o Fonde domovina, pričom tam, kde prekračoval medzinárodne uznávaný rámec podpôr, sa situáciu snažila riešiť doplnkom o poskytovaní podpôr na základe dvojstranných dohôd v oblasti zdravotníctva, sociálnych vecí, cezhraničnej a hospodárskej spolupráce²¹. Po vstupe do EÚ sa maďarská vláda, zrejme sa aj na základe skúseností so zákonom o zahraničných Maďaroch, snažila vyhnúť medzinárodnej polemike, a tým aj prípadnému opätovnému oslabeniu medzinárodného postavenia krajiny a snažila sa dokonca aj určitou sebakorekciou zohľadniť medzinárodné pravidlá vzťahujúce sa na pomoc poskytovanú príslušníkom menšín. Napriek tomu však regulovanie podpôr menšinám vnútroštátnym zákonom zostáva jednostrannou akciou, ktorá má pred dvojstrannými dohodami celý rad právnych, ako aj politických nevýhod.

Rámcový program hospodárskeho rozvoja a tvorby pracovných miest, ktorého úlohou je podporovať a dopĺňať ciele fondu, poskytuje štátnu pomoc prostredníctvom úverových projektov. Úvery sa prideľujú finančnými inštitúciami s majetkovou účasťou štátu na rozvojové investície maďarských podnikov v zahraničí, na zvýšenie konkurencieschopnosti podnikov v geografickej oblasti vymedzenej ako Karpatský región, infraštruktúrne projekty v oblastiach obývaných maďarskou menšinou a pod.

Pri porovnaní cieľov zákona o fonde *domovina* a rámcového programu sa ukazuje ich nesúlad alebo aspoň čiastočná divergencia. Zákon má predovšetkým etnické zámery, kým rámcový program vychádza z hospodárskych hľadísk²², pričom musí rešpektovať

¹⁸ tamže 119-120.o.

¹⁹ 2005 évi törvény a Szülőföld Alapról. www.htmh.hu/2005_2_egys.htm

²⁰ Na rozdiel od zákona o zahraničných Maďaroch medzi beneficentov patria aj príslušníci maďarskej menšiny v Rakúsku

²¹ 2005 évi törvény a Szülőföld Alapról. www.htmh.hu/2005_2_egys.htm

²² Pozri: Huszka, B.: Szülőföld Program – elméletben és gyakorlatban. www.eokik.hu/html/pub/cikkek/hb-velemeny_a_Sz.pdf

legislatívu európskej únie, v prvom rade zákaz diskriminácie. Napríklad úverový program Partner sa orientuje na stimulovanie investícií maďarských podnikov nielen v susedných krajinách a osobitne v oblastiach, kde žije maďarská menšina, ale v akejkoľvek destinácii mimo územia Maďarska. O prostriedky z ďalších úverových programov, ako aj z fondu, sa môžu uchádzať aj nemaďarskí podnikatelia a investície v susedných krajinách môžu byť umiestňované aj v oblastiach, kde je zastúpenie maďarskej minority slabé alebo vôbec neexistuje.

Uvedený nesúlad odráža reálne ťažkosti uskutočňovania etnických cieľov ekonomickými prostriedkami. Problematickou je už skutočnosť, že neexistujú „etnicky čisté“ regióny a ďalšou vážnou prekážkou je zákaz diskriminácie platný v EÚ.

3 Menšinová politika Maďarska v EÚ

Napriek rozdielom v chápaní znovuzjednotenia národa, tak socialisticko-liberálna vládna koalícia, ako aj FIDESZ chápu Európsku úniu ako ten priestor, v ktorom tento proces prebieha. Logickou je preto podpora ďalšieho rozširovania únie o krajiny, v ktorých žije maďarská menšina. Predovšetkým FIDESZ však zápasí s dilemou, či členstvo v únii nepodmieňovať určitými menšinovými požiadavkami. V prípade Rumunska bola nastolovaná otázka autonómie ako možná podmienka vstupu krajiny do únie. FIDESZ na jednej strane podporoval tú časť menšinovej reprezentácie, ktorá vystupuje s programom teritoriálnej autonómie, ale zároveň sa dostáva pod jej tlak. Keďže autonómia nepatrí medzi kodanské kritériá vstupu do EÚ, nemá táto požiadavka podporu ani v Európskom parlamente ani medzi členskými štátmi. Preto ak sa FIDESZ nechcel dostať do ťažkej situácie na medzinárodnej scéne, ale aj vo vzťahu k rozhodujúcej časti maďarskej menšiny v Rumunsku, musel v maďarskom parlamente podporiť ratifikáciu prístupovej zmluvy medzi Bukurešťou a členskými štátmi únie.

Z hľadiska maďarskej politiky v menšinovej oblasti na pôde únie sa črtá konsenzus v tom, že členstvo v EÚ negarantuje splnenie legislatívnych, právnych a politických cieľov zahraničných Maďarov. Preto Maďarsko musí iniciatívne presadzovať ďalší rozvoj menšinovej legislatívy EÚ, ale aj Rady Európy a OBSE a ako precedensy využiť osvedčené riešenia jednotlivých členských štátov. Predstavitelia FIDESZ otvorene hovoria o zámere presadzovať požiadavku teritoriálnej a kultúrnej autonómie, ktorá sa uplatňuje v starých členských štátoch²³. Tento prístup je motivovaný predovšetkým tým, že obe doterajšie maďarské vnútroštátne normy, tak zákon o zahraničných Maďaroch ako aj Zákon o Fonde domoviny, narážajú na limity vytvárané legislatívou únie..

Za dôležitý výsledok zaradenia problematiky národnostných menšín do právneho poriadku EÚ sa v Maďarsku považuje presadenie zmienky o rešpektovaní práv osôb patriacich k menšinám do preambuly zatiaľ neratifikovanej Ústavnej zmluvy, aj keď maďarskí predstavitelia neuspeli s formuláciou o kolektívnych právach národnostných menšín. Táto sa ukázala neprijateľnou pre celý rad členských štátov, čo naznačuje, že ani v budúcnosti nebude jednoduché realizovať v legislatíve únie maďarské predstavy o postavení a právach etnických minorít. Štáty EÚ uprednostňujú zatiaľ úpravu tohto okruhu otázok na úrovni svojej národnej legislatívy.

---

²³ Porovnaj: Somogyi, F: Magyar érdekek, uniós értékek. Népszabadság, Hétvége melléklet, 9.4. 2005, Kövér, L.-Németh, Zs. Válságban a hivatalos nemzet politika. Magyar Nemzet 16.9.2005

ZÁVER

Maďarská zahraničná politika vychádza z predpokladu, že vstupom Maďarska a jeho susedov v Európskej únii vznikli podmienky pre zjednotenie resp. znovuzjednotenie maďarského národa. Osobitne sa aj vzhľadom na predchádzajúci vývoj zdôrazňuje, že ide o integráciu bez zmeny existujúcich štátnych hraníc. Koncepcia považujúca za ťažiskové vytváranie politicko-právnych väzieb medzi príslušníkmi maďarského národa, ktorí sú občanmi rôznych krajín a maďarským štátom sa opiera o predstavu znižovania významu teritoriality a suverenity v únii. Tento prístup však prehliada skutočnosť, že štáty zostávajú ešte stále hlavnými subjektami medzinárodného práva a sú aj hlavnými konštitučnými prvkami únie. Zdieľanie suverenity medzi členskými štátmi únie a jej nadnárodnými orgánmi je výsledkom dohôd. To isté platí na vzťahy medzi jednotlivými krajinami. Akékoľvek jednostranné kroky sa dotýkajú princípu suverenity a vyvolávajú komplikácie vo vzťahoch medzi štátmi, ako to bolo aj v prípade zákona o zahraničných Maďaroch.

Politika hospodárskej integrácie maďarského národa chce využívať možnosti vnútorného trhu únie a cezhraničnej spolupráce. Snaha zapojiť príslušníkov maďarských menšín do maďarského hospodárstva a určité etnické vyčleňovanie hospodárskom priestore naráža na univerzalistické princípy Európskej únie.

KONTAKT

doc. Milan Kurucz, CSc.
Ministerstvo zahraničných vecí SR
milan_kurucz@mfa.sk

ABSTRAKT

Tento rok si svet pripomenie 60. výročie prvého zasadnutia Zboru guvernérov Medzinárodného menového fondu, ktoré sa konalo v roku 1946 v Savannah, v štáte Georgia (USA), a ktorým sa oficiálne začala jeho činnosť. Je to vhodná príležitosť pripomenúť si jeho aktivity. Autor sa v článku zaoberá základnými otázkami právnej úpravy Medzinárodného menového fondu, najmä stručnou analýzou Článkov Dohody o Medzinárodnom menovom fonde, orgánmi fondu, hlasovaním v orgánoch Fondu, problematikou kvót a emitovaním osobitných práv čerpania.

SUMMARY

This year is 60th anniversary of first session of Board of Governors of the International monetary fund which took place in 1946 in Savannah, state Georgia (USA), and which has opened official business of the Fund. It's aim is to be an occasion to remind its activity. Author of this article occupies with basic issues of legal regulations of IMF, especially with brief analysis of Articles of Agreement of the International monetary fund as the basic document of the Fund, with bodies of the Fund, with voting in the bodies of the Fund, with problems of quotas and with allocation of special drawing rights.

Úvod

1. júna 1944 sa v hoteli Mount Washington v Bretton-Woods v štáte New Hampshire v Spojených štátoch amerických začala Menová a finančná konferencia Spojených národov. Zúčastnilo sa na nej sedemsto tridsať delegátov zo 45 štátov; viaceré európske štáty boli zastúpené predstaviteľmi exilových vlád (vrátane Československa)¹. Ako je známe, cieľom konferencie bolo nájsť nové usporiadanie svetového hospodárstva, ktoré by zamedzilo takým krízam, akých svedkami sa ľudstvo stalo koncom dvadsiatych rokov a v tridsiatych rokoch minulého storočia a zároveň konsolidovať rozvrát spôsobený svetovou vojnou, ktorá v tom čase ešte prebiehala. Konferencia sa skončila 22. júna podpisom viacerých veľmi dôležitých dokumentov. Jedným z nich boli Články Dohody o Medzinárodnom menovom fonde (ďalej len "Dohoda o MMF"), ktorým sa táto celosvetová finančná inštitúcia založila.

1 Charakteristika Fondu

Medzinárodný menový fond (v ďalšom texte len "MMF" alebo "Fond") je medzinárodná organizácia, ktorá má kľúčovú úlohu v oblasti medzinárodných menových vzťahov. Ako už bolo uvedené, základným dokumentom Medzinárodného menového fondu, vlastne štatútom MMF je Dohoda o MMF. Dohoda o MMF je medzinárodnou zmluvou, ktorá si nevyžaduje ratifikáciu. Dohoda bola otvorená na podpis pre štáty, ktoré boli zastúpené na bretton-woodskej konferencii a je otvorená na podpis aj ostatným štátom za podmienok, ktoré môže určiť Zbor guvernérov. Depozitárom Dohody o MMF je podľa

---

¹ LENAIN, P.: Medzinárodný menový fond. Bratislava: Elita, 1995 s. 16.

BALAŠ, V., ŠTURMA, P.: Kurs mezinárodního ekonomického práva. Praha: C. H. Beck. 1997, s. 75. <http://www.imf.org/external/np/arc/eng/fa/BWC/s4.htm>, 28. 12. 2005.

článku XXXI oddiel 1 (pôvodne článku XX oddiel 1) vláda Spojených štátov amerických. V zmysle toho istého článku nadobudla Dohoda o MMF platnosť 27. decembra 1945².

Dohoda o MMF bola pôvodne zložená z uvádzacieho článku, dvadsiatich článkov očíslovaných rímskymi číslicami a z piatich príloh (A až E). Dohoda o MMF sa však viackrát zmenila. Najvýraznejšia zmena Dohody o MMF bola schválená na výročnej schôdzi Zboru guvernérov MMF v Rio de Janero v roku 1967. Touto zmenou bol zavedený veľmi významný inštitút – osobitné práva čerpania (special drawing rights – SDR). Zmena vstúpila do platnosti v roku 1969. Dnes sa Dohoda o MMF skladá z uvádzacieho článku, z 31 článkov a z dvanástich príloh (A až L).

Sídlom MMF je v zmysle článku XIII oddiel 1 členský štát s najvyššou kvótou – teda Spojené štáty americké (Washington D. C.)

Cieľmi Medzinárodného menového fondu sú podľa článku I Dohody o MMF:

- (i) podpora medzinárodnej menovej spolupráce prostredníctvom stálej inštitúcie, ktorá vytvára priestor pre konzultácie a súčinnosť v oblasti medzinárodných menových otázok,
- (ii) napomáhanie rozvoja a vyrovnaného rastu medzinárodného obchodu a tým prispievania k podnecovaniu a udržiavaniu vysokej miery zamestnanosti a reálnych príjmov a k rozvoju výrobných síl všetkých členov ako hlavných cieľov hospodárskej politiky,
- (iii) podpora stability mien, udržiavanie dohodnutých devízových vzťahov medzi členmi a zabránenie súťažnému poklesu výmennej hodnoty,
- (iv) pomoc pri založení mnohostranného systému platieb pre bežné transakcie medzi členmi a pri eliminácii devízových reštrikcií, ktoré vytvárajú prekážky rastu medzinárodného obchodu,
- (v) vytváranie istoty pre členov možnosťou dočasného využívania všeobecných zdrojov Fondu, ktoré a členom slúžia na odstránenie porúch vo vyrovnanosti platobnej bilancie, na základe primeraného zabezpečenia, tak, aby to nevedlo k škodlivým opatreniam pre národnú alebo medzinárodnú prosperitu,
- (vi) v súlade s predchádzajúcimi ustanoveniami skrátenie trvania a zníženie miery nevyrovnanosti medzinárodnej platobnej bilancie medzi členmi.

2 Orgány Fondu

Orgánmi Fondu sú Zbor guvernérov (Board of Governors), Výkonný zbor (Executive Board), vedúci riaditeľ (Managing Director) a aparát. Dohoda o MMF umožňuje aj ustanovenie Rady, Rada však doteraz ustanovená nebola³. Zbor guvernérov aj Výkonný zbor okrem toho môžu ustanoviť aj iné výbory, ktorých členmi nemusia byť len guverneri alebo výkonní riaditelia.

Zbor guvernérov je najvyšším orgánom Fondu. Skladá sa z jedného guvernera a z jedného zástupcu guvernera za každý členský štát. Členské štáty obyčajne menujú za guvernérov svojich ministrov financií alebo šéfov centrálnych bánk⁴. Zbor guvernérov volí zo svojho streda predsedu. Právomoci Zboru sú takpovediac univerzálne. Zboru guvernérov patria právomoci, ktoré mu jednak výslovne dáva Dohoda o MMF [napríklad všeobecná revízia kvót podľa článku III oddiel 2, oprávnenie zrušiť Oddelenie Osobitných práv čerpania podľa čl. XXV písm. a), zrušenie samotného MMF podľa článku XXVII oddiel 2 písm. a), zmena “druhostupňového” rozhodnutia Výboru Zboru guvernérov vo veci výkladu

² MOKRÝ, V.: Medzinárodný menový fond. Chronológia kľúčových aktivít MMF. In: Biatec, roč. 13, 2005, č. 8, s. 14 – 16.

³ BALAŠ, V., ŠTURMA, P.: Kurs mezinárodního ekonomického práva. Praha: C. H. Beck. 1997, s. 78.

⁴ BALAŠ, V., ŠTURMA, P.: Kurs mezinárodního ekonomického práva. Praha: C. H. Beck. 1997, s. 78.

Dohody o MMF podľa článku XXIX písm. b)), ale aj všetky právomoci, ktoré nie sú výslovne udelené Zboru guvernérov, Výkonnému zboru alebo vedúcemu riaditeľovi. Zbor guvernérov môže poveriť výkonom niektorých svojích právomocí Výkonný zbor, nemôže ho však poveriť právomocami, ktoré Dohoda o MMF výslovne určuje Zboru guvernérov. Kvórum pre rozhodnutie Zboru guvernérov je prítomnosť nadpolovičnej väčšiny všetkých guvernérov, ktorí majú aspoň dve tretiny všetkých hlasov. V Zbore guvernérov hlasujú guvernéri, ich zástupcovia hlasujú iba v prípade neprítomnosti guvernéra. Zbor guvernérov sa schádza z vlastnej iniciatívy alebo keď schôdzu zvolá Výkonný zbor. Zbor guvernérov sa zide tiež vtedy, keď o to požiada pätnásť štátov alebo štáty, ktoré majú štvrtinu všetkých hlasov.

Výkonným orgánom Fondu je Výkonný zbor. Podľa článku XXII oddielu 3 písm. a) Dohody o MMF je Výkonný zbor zodpovedný za riadenie činnosti MMF a v súvislosti s tým vykonáva oprávnenia, ktorými ho poverí Zbor guvernérov. Výkonný zbor je zložený z výkonných riaditeľov a z vedúceho riaditeľa (managing director), ktorý vykonáva funkciu predsedu Výkonného zboru. Výkonných riaditeľov je v zásade dvadsať. Z nich piatich menujú štáty s najvyššími kvótami a zvyšných pätnásť volia ostatné štáty. Počet a štruktúra výkonných riaditeľov sa však môže meniť. Zbor guvernérov môže rozhodnúť o znížení alebo zvýšení počtu volených výkonných riaditeľov. Zvýšiť sa môže aj počet menovaných výkonných riaditeľov o dvoch. Na vymenovanie týchto dvoch výkonných riaditeľov sú oprávnené tie dva štáty, ktorých držba ich mien v MMF na Účte všeobecných zdrojov klesla v priemere v priebehu predchádzajúcich dvoch rokov pod úroveň ich kvót na najvyššiu mieru, za podmienky, že nejde o štáty, ktoré patria medzi päť štátov s najvyššími kvótami (lebo týchto päť štátov má automaticky právo vymenovať "svojich" výkonných riaditeľov). Ako vidno, kritériom na určenie štátov, ktoré môžu vymenovať "dodatočných" výkonných riaditeľov, je využívanie ich mien v rámci všeobecných zdrojov MMF. Výkonní riaditelia sú volení na dva roky. Výkonní riaditelia disponujú toľkými hlasmi, koľkými hlasmi disponujú štáty, ktoré ich vymenovali alebo zvolili. Kvórum pre rozhodnutie Výkonného zboru je prítomnosť nadpolovičnej väčšiny výkonných riaditeľov, ktorí majú aspoň polovicu všetkých hlasov. V súčasnosti (*december 2005*) má Výkonný zbor Fondu 24 výkonných riaditeľov, z toho päť výkonných riaditeľov vymenovaných Spojenými štátmi americkými, Japonskom, Nemeckom, Francúzskom a Veľkou Britániou a 19 zvolených výkonných riaditeľov. Každý výkonný riaditeľ vymenúva svojho zástupcu, ktorý je oprávnený za neho konať v jeho neprítomnosti.

Výkonný zbor volí vedúceho riaditeľa, ktorý vykonáva funkciu predsedu Výkonného zboru. Funkcia vedúceho riaditeľa je nezlučiteľná s funkciou guvernéra a výkonného riaditeľa. Vedúci riaditeľ nemá právo hlasovať vo Výkonnom zbore s výnimkou situácie, keď dôjde k rovnosti hlasov – v takom prípade je hlas vedúceho riaditeľa rozhodujúci. Vedúci riaditeľ má právo zúčastňovať sa aj zasadnutí Zboru guvernérov bez práva hlasovať. Vedúci riaditeľ stojí na čele aparátu MMF a riadi jeho fungovanie. V súčasnosti je vedúcim riaditeľom pán Rodrigo de Rato zo Španielska⁵.

3 Kvóty

Kvóty predstavujú členské príspevky členských štátov MMF. Výška kvót má pre MMF a aj pre členské štáty význam vo viacerých smeroch:

- vytvárajú peňažný fond, ktorý môže MMF používať na poskytovanie devízových úverov členským krajinám,
- sú dôležité pri rozhodovaní o tom, koľko devízových úverov si môže členský štát od MMF požičať,
- ovplyvňujú výšku alokácie špeciálnych práv čerpania (SDR)

---

⁵ <http://www.imf.org/external/np/omd/bios/rdf.htm>, 29. 1. 2006

- sú rozhodujúce pre určenie počtu hlasov členských štátov v orgánoch MMF⁶. Každému členovi je určená kvóta vyjadrená v špeciálnych právach čerpania (SDR). Kvóty zakladajúcich členských štátov boli stanovené priamo v prílohe A Dohody a boli vyjadrené v amerických dolároch. Kvóty ostatných členov určuje Zbor guvernérov.

Výška kvôt členských štátov sa môže meniť. Ak sa hovorí o zmene kvót, myslí sa tým predovšetkým ich zvýšenie; k zníženiu kvôt doteraz nedošlo. Všeobecné ustanovenie článku III oddielu 2 písm. a) Dohody o MMF hovorí, že Zbor guvernérov vykoná všeobecnú revíziu kvôt v lehotách nie dlhších ako päť rokov. Zmenu výšky kvót môže navrhnúť Zbor guvernérov a vyžaduje sa na to osemdesiatpäťpercentná väčšina hlasov. Kvóty môžu byť zmenené tromi spôsobmi:

- zvýšenie kvót navrhne Zbor guvernérov v rámci všeobecnej revízie kvót; na účinnosť zvýšenia kvóty členského štátu sa vyžaduje jeho súhlas a zaplatenie zvýšenej kvóty,
- Zbor guvernérov zvýši kvótu jednotlivému členskému štátu na jeho vlastnú žiadosť nezávisle od všeobecnej revízie kvót; aj v tomto prípade sa vyžaduje súhlas a zaplatenie zvýšenej kvóty príslušným štátom,
- MMF navrhne zvýšenie kvót členským štátom, ktoré boli členskými štátmi Fondu k 31. augustu 1975 z časti výťažku predaja zlata (konkrétne zo sumy, ktorá prevyšuje kúpnu cenu zlata z hodnoty 0,888671 g za 1 SDR) a ktorá sa prevádza v súlade s rozhodnutím MMF z Osobitného výplatného účtu na Účet všeobecných zdrojov na účel zvýšenia kvót alebo pri uzavretí Osobitného výplatného účtu pred zrušením MMF; v týchto prípadoch sa síce vyžaduje súhlas dotknutých štátov so zvýšením kvóty, ale zaplatenie zvýšenej kvóty nie je potrebné, keďže sa zvýšená kvóta uhrádza z uvedených prostriedkov.

Ak MMF navrhne zvýšenie kvóty a príslušný členský štát s tým súhlasí, je povinný zaplatiť zvýšenú kvótu z 25 % v SDR alebo v mene určenej Fondom a zvyšok vo vlastnej mene (to samozrejme neplatí pri zvýšení kvóty, pri ktorom jej zaplatenie nie je potrebné).

Fond doteraz vykonal 13 revízií (review). Fond navrhol zvýšenie kvót osemkrát (v rokoch 1959, 1965, 1970, 1976, 1983, 1990 a 1998)⁷.

4 Hlasovanie

V rozhodovacích procesoch v orgánoch MMF sa používa hlasovanie s váženými hlasmi. Všeobecne platí, že každý členský štát má 250 hlasov plus ďalšie hlasy zodpovedajúce jeho kvótam a to tak, že jeden hlas pripadá na 100 000 SDR (čl. XII oddiel 5). Na prijatie rozhodnutia je potrebná obyčajná väčšina hlasov, v mnohých prípadoch sa však vyžaduje iná väčšina, a to 70 % – napríklad určenie poplatkov za používanie všeobecných zdrojov MMF [článok V oddiel 8 písm. d)], určenie výšky výnosov z kladného rozdielu medzi určenou časťou kvóty členského štátu a priemerného denného zostatku jeho meny na Všeobecnom účte zdrojov [článok V oddiel 9 písm. a)] – a 85 % – napríklad návrh na zmenu kvót [článok III písm. c)], rozhodnutie o iných lehotách na spätný odkup meny pri používaní všeobecných zdrojov MMF, ako je ustanovené v Dohode o MMF [článok V oddiel 7 písm. d)]. Toto hlasovanie sa používa tak v Zbore guvernérov ako aj vo Výkonnom zbore. Ako vidno, pri hlasovaní sa neuplatňuje princíp zvrchovanej rovnosti štátov, ale rozhodujúca je výška kvóty členského štátu a teda jeho účasti na kapitále MMF s miernou korekciou dvestopäťdesiatich hlasov, ktoré patria každému členskému štátu bez ohľadu na výšku kvóty. Ekonomicky silné štáty majú potom v MMF výrazne silnejšie postavenie než slabšie krajiny, čo je vidieť aj na nasledovnom prehľade kvót a hlasov štátov skupiny G8:

⁶ JANKOVSKÁ, A.: Medzinárodný menový fond. Úlohy, Finančné zdroje a devízové úvery. 1. časť. In: Biatec, roč. 8, 2000, č. 1, s. 21.

⁷ <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/quotas.htm>, 5. 1. 2006.

	kvóta (v mil. SDR)	podiel na celkových kvótach (v %)	počet hlasov	podiel na všetkých hlasoch (%)
Veľká Británia	10738,5	5,03	107,64	4,95
Spojené štáty americké	37149,3	17,4	371,74	17,08
Nemecko	13008,2	6,09	130,33	5,99
Francúzsko	10738,5	5,03	107,64	4,95
Japonsko	13312,8	6,24	133,38	6,13
Kanada	6369,2	2,98	63,94	2,94
Taliansko	7055,5	3,31	70,81	3,25
Ruská federácia	5945,4	2,79	59,7	2,74
G8 spolu	104317,4	48,87	1045,17	48,03

Celkové kvóty všetkých členských štátov v MMF sú nasledovné:

	kvóta (v mil. SDR)	podiel na celkových kvótach (v %)	počet hlasov	podiel na všetkých hlasoch (%)
Celkovo	213,478.4	100	2,176,037	100

Pre porovnanie: kvóta Slovenskej republiky v MMF

	kvóta (v mil. SDR)	podiel na celkových kvótach (v %)	počet hlasov	podiel na všetkých hlasoch (%)
Slovenská republika	357,5	0,17	3,83	0,18

Trochu inú váhu majú hlasy štátov, ak sa rozhoduje o odpustení podmienok používania všeobecných prostriedkov MMF členskému štátu alebo, naopak, o nespôsobilosti členského štátu používať všeobecné zdroje MMF. Vtedy sa k hlasom členského štátu pripočíta jeden hlas za každých 400 000 SDR čistých predajov jeho meny zo všeobecných zdrojov MMF až do dňa hlasovania alebo sa od hlasov členského štátu odpočíta jeden hlas za každých 400 000 SDR jeho čistých nákupov iných mien až do dňa hlasovania.

Jediný orgán, v ktorom sa neuplatňuje váženie vyššie uvedené váženie hlasov je Výbor Zboru guvernérov zriadený pre výklad Dohody o MMF.

5 Činnosť Fondu

Podľa článku V oddiel 1 Dohody o MMF členské štáty vykonávajú úkony voči MMF iba prostredníctvom štátnej pokladnice, centrálnej banky, stabilizačného fondu alebo inej podobnej finančnej inštitúcie a takisto MMF môže konať iba s takýmito inštitúciami. MMF teda komunikuje len s príslušnými štátnymi orgánmi členských štátov, nie so súkromnými osobami (bankami a pod.)

Činnosť MMF sa dá rozdeliť do štyroch hlavných oblastí:

- 5.1 pomoc členským štátom poskytovaná zo všeobecných zdrojov, teda z kapitálu fondu, ktorý je tvorený najmä kvótami, ale aj doplnkovými zdrojmi ako sú pôžičky, ktoré čerpá samotný Fond a osobitnými právami čerpania. Členské štáty, ktoré sa ocitnú v ťažkostiach s platobnou bilanciou alebo so stavom svojich rezerv,

môžu dostať od MMF pomoc v podobe tzv. devízových úverov⁸. Ich základnú právnu úpravu obsahuje Dohoda o MMF vo svojom článku V s tým, že podrobné pravidlá používania všeobecných zdrojov upraví vo svojich smerniciach Fond. Podstatou devízových úverov poskytovaných Fondom je právo členského štátu kúpiť menu iného štátu za svoju vlastnú menu od MMF a povinnosť štátu po istom čase odkúpiť od MMF svoju vlastnú menu naspäť za osobitné práva čerpania alebo za menu určenú Fondom.

- 5.2 MMF poskytuje finančnú a technickú pomoc členským štátom,
- 5.3 MMF vykonáva dohľad nad medzinárodnou menovou sústavou a nad devízovým usporiadaním. Členské štáty sú povinné poskytovať Fondu informácie o svojej devízovej politike a viesť s Fondom nevyhnutné konzultácie.
- 5.4 Fond emituje osobitné práva čerpania (SDR). Špeciálne práva čerpania (SDR) boli zavedené v roku 1969 ako umelá peňažná jednotka⁹. Operácie so špeciálnymi právami čerpania sa vykonávajú v rámci tzv. Oddelenia špeciálnych práv čerpania. Účastníkom Oddelenia špeciálnych práv čerpania sa môže stať každý členský štát na základe jednoduchého oznámenia o svojej účasti, ktoré doručí Fondu. Podobne jednoducho môže každý účastník Oddelenia špeciálnych práv čerpania ukončiť svoju účasť v tomto Oddelení výpoveďou, ktorá sa stane účinnou okamihom jej doručenia Fondu. V súčasnosti sú všetky členské štáty účastníkmi Oddelenia špeciálnych práv čerpania¹⁰. Držiteľmi SDR môžu byť okrem účastníkov Oddelenia SDR aj samotný Fond a podľa rozhodnutia MMF aj nečlenské štáty, členské štáty, ktoré nie sú účastníkmi Oddelenia SDR, inštitúcie, ktoré plnia funkciu centrálnej banky pre viaceré členské štáty, prípadne aj iné oficiálne inštitúcie¹¹. Fond prideluje SDR v základných päťročných časových periódach. Pre výšku pridelu SDR jednotlivým štátom je rozhodujúca kvóta štátu. Pridel SDR sa vyjadruje v percentách kvóty a je pre všetky členské štáty, ktoré sú účastníkmi Oddelenia SDR rovnaký. To obdobne platí aj pri zrušení časti emitovaných SDR.

6 Použitie SDR

O metódach určovania hodnoty SDR rozhoduje Fond 70 % väčšinou hlasov, pričom na zmenu takéhoto rozhodnutia sa vyžaduje 85 % väčšina. V súčasnosti sa určuje hodnota SDR na základe koša štyroch mien: americký Dolár, Euro, japonský Jen a britská Libra, pričom v koši mien sú podľa posledného rozhodnutia Fondu z 30. decembra 2005, účinného od 1. 1. 2006, jednotlivé meny v pomere k jednej jednotke SDR zastúpené nasledovne:

---

⁸ JANKOVSKÁ, A.: Medzinárodný menový fond. Úlohy, Finančné zdroje a devízové úvery. 2. časť. In: Biatic, roč. 8, 2000, č. 2, s. 16.

⁹ JANKOVSKÁ, A. 2000. Medzinárodný menový fond. Úlohy, Finančné zdroje a devízové úvery. 2. časť. In: Biatic, roč. 8, 2000, č. 2, s. 18.

¹⁰ <http://www.imf.org/external/np/exr/glossary/showTerm.asp#73>, 1. 2. 2006.

¹¹ Podľa rozhodnutí Fondu ďalšími držiteľmi SDR sú (alebo boli): Severokaribská menová autorita (zanikla a jej nástupcom sa v roku 1983 stala Stredokaribská centrálna banka), Severská investičná banka, Medzinárodný fond pre poľnohospodársky rozvoj, Arabský menový fond, Medzinárodná banka pre obnovu a rozvoj a Medzinárodné združenie pre rozvoj, Centrálna banka západoafrických štátov, Banka stredoafriických štátov, Islamská rozvojová banka, Ázijská rozvojová banka, Východoafrická rozvojová banka, Stredokaribská centrálna banka, Africká rozvojová banka a Africký rozvojový fond, Európska centrálna banka.

Euro	0,4100 Eura (43 %)
japonský Jen	18,400 Jenov (11 %)
britská Libra	0,0903 Libry (11 %)
americký Dolár	0,6320 USD (44 %) ¹² .

SDR slúži ako rezervné aktívum, pričom účastníci Oddelenia SDR sú oprávnení nakúpiť za SDR iné meny od účastníkov Oddelenia SDR. Pokiaľ ide o nakladanie s SDR, pôvodne boli v Prílohe G Dohody o MMF ustanovené pravidlá a držby SDR. Podľa článku XIX oddiel 6 písm. b) však môže Fond preskúmať, zmeniť prípadne zrušiť tieto pravidlá 70 % väčšinou hlasov. Výkonný zbor toto svoje oprávnenie využil a rozhodnutím č. 6832-(81/65) S z 22. apríla 1981 zrušil odsek 1 písm. a) bod I prílohy G Dohody o MMF, ktoré ustanovovalo najdôležitejšie pravidlo pre obnovu a držby SDR¹³.

Účastník je oprávnený použiť SDR na nadobudnutie ekvivalentného množstva meny od účastníka Oddelenia SDR určeného Fondom, ktorý spĺňa viaceré kvalifikované podmienky, ako vyrovnaná platobná bilancia a dostatočne vysoká úroveň rezerv, prípadne možno SDR použiť aj na nákup meny iného účastníka Oddelenia SDR.

7 Ukončenie členstva, vylúčenie, zrušenie MMF

Podľa článku XXVI oddiel 1 Dohody o MMF každý členský štát má právo kedykoľvek vystúpiť z MMF. Vystúpenie je pomerne jednoduché a nadobúda účinnosť len čo členský štát doručí Fondu svoju výpoveď.

Členský štát MMF môže byť z MMF aj vylúčený. Dohoda o MMF v článku XXVI oddiel 2 hovorí o nútenom vystúpení. Ak členský štát porušuje povinnosti vyplývajúce z Dohody o MMF, v "prvom kole" môže MMF vyhlásiť takýto členský štát za nespôsobilý na využívanie všeobecných zdrojov Fondu. Ak príslušný členský štát aj po uplynutí určenej lehoty pokračuje v porušovaní svojich povinností, MMF môže pozastaviť jeho hlasovacie práva v orgánoch Fondu. Na takéto rozhodnutie sa vyžaduje 70 % väčšina, pričom rovnakou väčšinou Fond určí aj trvanie pozastavenia hlasovacích práv. Ak aj po uplynutí tejto lehoty členský štát porušuje svoje povinnosti, môže ho Zbor guvernérov 85 % väčšinou hlasov požiadať o vystúpenie z Fondu. Takéto rozhodnutie sa vlastne rovná vylúčeniu z Fondu.

MMF možno zrušiť iba rozhodnutím Zboru guvernérov. Ide teda o výlučnú právomoc Zboru guvernérov, zaujímavé však je, že na takéto rozhodnutie postačuje nadpolovičná väčšina hlasov. Okrem toho ak Výkonný zbor považuje zrušenie Fondu za nevyhnutné, môže rozhodnúť o dočasnom pozastavení všetkých operácií a transakcií. Aj na takéto rozhodnutie postačuje nadpolovičná väčšina hlasov.

8 Zmena Dohody o MMF

Pomerne jednoduchá je procedúra zmeny Dohody o MMF. Upravuje ju Článok XXVIII Dohody o MMF. Návrh na zmenu môže podať členský štát, guvernér alebo Výkonný zbor. Návrh sa podáva predsedovi Zboru guvernérov. Následne návrh prerokuje Zbor guvernérov. Ak ho schváli (nadpolovičnou väčšinou hlasov), vyzve Fond obežníkom alebo telegramom členské štáty, aby sa vyjadrili, či navrhovanú zmenu Dohody o MMF prijímajú. Ak navrhnutú zmenu prijímajú tri pätiny všetkých členských štátov (bez ratifikácie), ktoré majú aspoň 85 % všetkých hlasov, osvedčí Fond túto skutočnosť všetkým členským

¹² <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bl/rr15.htm>, 1. 2. 2006.

¹³ Podľa zrušeného odseku 1 písm. a) bod I boli účastníci Oddelenia SDR povinní udržiavať a obnovovať držbu SDR tak, aby ich priemerná denná držba SDR na konci päťročného obdobia po prvom prúde a potom na konci každého štvrtého roka za obdobie predchádzajúcich piatich rokov neklesla pod tridsať percent ich celkového denného čistého prídeltu SDR v tom istom období.

štátom oficiálnym oznámením. Zmena Dohody o MMF je účinná pre všetky členské štáty tri mesiace po oficiálnom oznámení zmeny, ak v obežníku alebo telegrame nebola určená skoršia lehota.

Výnimkou je len zmena Dohody o MMF v troch veciach:

- a) právo vystúpenia z MMF podľa článku XXVI, oddielu 1,
- b) ustanovenie, podľa ktorého zmenu v členskej kvóte nemožno urobiť bez súhlasu členského štátu podľa článku III, oddiel 2 písm d),
- c) ustanovenie, podľa ktorého nie je prípustná zmena parity meny členského štátu, pokiaľ by to sám člen nenavrhol podľa Prílohy C, odseku 6 .

Na zmenu týchto ustanovení Dohody o MMF sa vyžaduje súhlas všetkých členských štátov.

ZÁVER

Tento článok obsahuje len základné informácie o MMF, najmä z právneho hľadiska. Autor sa nezaobrá v súčasnosti takou populárnou kritikou Fondu, rozjímaním nad globalizáciou, či riešením problémov bohatého severu a chudobného juhu. Na všetky tieto otázky autor v článku celkom rezignoval. Samotné nezaujaté skúmanie problému právej úpravy Fondu však môže predstavovať dobrú bázu pre budúcu diskusiu, ktorú, samozrejme, môže viesť v našej (snád) slobodnej a demokratickej spoločnosti každý, nielen autor tohto článku.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- KUNIG, L., LAU, N., MENG, W.: *International economic law. Basic documents.* Berlin, New York: de Guyer. 1993, 834 s.
- LENAIN, P.: *Medzinárodný menový fond.* Bratislava: Elita, 1995, 113 s.
- JOVOVIC, D.: *Medunarodni monetarni fond.* Beograd: Institut ekonomskih nauka. 1992, 260 s.
- ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P.: *Mezinárodní právo veřejné.* Praha: Eurlex Bohemia. 2003, 761 s.
- BALAŠ, V., ŠTURMA, P.: *Kurs mezinárodního ekonomického práva.* Praha: C. H. Beck. 1997, 219 s.
- JANKOVSKÁ, A.: *Medzinárodný menový fond. Úlohy, Finančné zdroje a devízové úvery.* 1. časť. In: Biatec, roč. 8, 2000, č. 1, s. 20 – 22.
- JANKOVSKÁ, A.: *Medzinárodný menový fond. Úlohy, Finančné zdroje a devízové úvery.* 2. časť. In: Biatec, roč. 8, 2000, č. 2, s. 16 – 20.
- MOKRÝ, V.: *Medzinárodný menový fond. Chronológia kľúčových aktivít MMF.* In: Biatec, roč. 13, 2005, č. 8, s. 14 – 16.
- JANKOVSKÁ, A.: *Medzinárodný menový fond. Organizácia a riadenie.* In: Biatec, ročník 8, 2000, č. 7, s. 18 – 19.

INTERNET

www.imf.org

KONTAKT

JUDr. Roman Jurík
Katedra medzinárodného práva
Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave
jurik@euba.sk

ABSTRAKT

Jedným extrémom v ponímaní priemyselnej politiky je štátny intervencionizmus, ktorý umožňuje podporovať podniky alebo sektory, ktorých prežitie považuje vláda za nevyhnutné z rôznych sociálno-ekonomických a strategických dôvodov. V takom prípade používa vláda nástroje, akými sú úvery, daňové úľavy, garantované vládne objednávky, podpora exportu a ďalšie.

Politika laissez-faire (nezasahovania) je druhým extrémom v ponímaní priemyselnej politiky. Aj keď sa vlády v tomto prípade vyhýbajú priamemu zasahovaniu, majú podstatný vplyv na priemyselné plánovanie a produkciu. Verejné obstarávanie je obvyklým spôsobom, ako vlády podporujú národných výrobcov. Rímska zmluva obsahovala málo ustanovení, ktoré by upravovali priemyselnú politiku na úrovni Spoločenstva. Členské štáty Spoločenstva umožnili uplatňovať priame intervencie v sektoroch, ktoré sa dostali do vážnych ekonomických problémov. Predovšetkým na začiatku 80. rokov 20. storočia ES poskytovalo rôzne formy pomoci týmto sektorom, aby prešli reštrukturalizáciou a prežili. V úsilí dosiahnuť štrukturálne zmeny, zlepšiť podnikateľské prostredie a lepšie využitie výsledkov inovácií a výskumu, Zmluva o EÚ stanovila, že Európska rada môže prijať špecifické opatrenia na ich podporu. Schvaľovanie však musí byť jednomyselné, čo znamená, že priemyselná politika ostáva v rukách jednotlivých členských štátov EÚ.

KEÚČOVÉ SLOVÁ

priemyselná politika, štrukturálne zmeny, lodiarstvo, priemysel, inovácie, výskum

ABSTRACT

At one extreme, industrial policy means government intervention to underwrite specific enterprises or sectors whose survival the government deems essential for socioeconomic or strategic reasons. The instruments of a such policy include grants, tax concessions, guaranteed procurement contracts, export assistance and trade barriers.

A laissez-faire approach is the other extreme form of industrial policy. Even if governments deliberately eschew direct intervention, however, they have a major impact on industrial planning and production. Public contracts and defense-related procurement are obvious ways in which all governments, intentionally or unintentionally assist national manufacturers. The Treaty of Rome included few provisions for the Community-level industrial policy. National governments allowed EC to intervene directly in industries in serious economic troubles. Especially in the early 1980s, the EC provided various kinds of assistance to help such industries restructure and survive. In order to achieve the objective of structural change, a favourable business environment and better exploitation of innovation and research, the Treaty on EU stipulates that EU can adopt specific measures in support of action taken by member states. However, the Council may act unanimously, effectively denying the EU authority in the area of industrial policy.

KEY WORDS

industrial policy, structural changes, shipbuilding, innovation, research

---

S procesom prehlbovania integrácie v EÚ nadobúda čoraz väčší zmysel priemyselná politika, ktorú ale členské štáty nechcú prenechať nadnárodným inštitúciám. Zjednotenie trhu v rámci EÚ však prináša so sebou rozsiahle hospodárske zmeny. Mení sa priemyselná výrobná štruktúra (rozvoj a postupné upadanie rôznych odvetví) a jej územného

rozmiestnenia. V tomto procese integrácie trhov nie všetci aktéri prežijú. Okrem toho úspory z rozsahu produkcie súčasne podporujú koncentráciu a vedú k nej vďaka tlakom medzinárodnej konkurencie. To vysvetľuje problematickú povahu priemyselnej politiky: ako konkurenčný nástroj sa môže zmeniť na hrozbu pre niektoré členské štáty, na druhej strane ale dochádza k jej využitiu voči tretím krajinám a ku kontrole zmien spôsobených jednotným trhom. V EÚ sa dodnes neuplatňuje komplexná priemyselná politika.

Priemyselná politika sa realizuje v EÚ prostredníctvom čiastkových politik, napríklad dopravnej, energetickej, politiky výskumu a vývoja, politiky podpory malých a stredných podnikov, ale aj regionálnej politiky a ďalších.

Názorová diferenciácia v pohľade na priemyselnú politiku

Priemyselná politika je predmetom sporu medzi liberálmi a zástancami voluntaristickej a ofenzívnej priemyselnej politiky. Podľa liberálov je potrebné priemyselnú politiku minimalizovať, pretože najefektívnejšie činnosti vyberá trh. Ak má trh svoje nedostatky, tak štátne zasahovanie ich má tiež. To je dôvodom, pre ktorý je nutné pred aktívnymi a cieľovými zásahmi prezentovať skôr horizontálnu politiku, ktorá sa zameriava na usporiadanie podnikateľského prostredia.

Podľa koncepcie ofenzívnejšej intervenčnej priemyselnej politiky musí byť priemyselná politika vertikálna a selektívna, teda zameraná na určité podniky a sektory.

Zdôvodnenie potreby európskej priemyselnej politiky

Zatiaľ čo klasická teória konkurencie a voľného obchodu sa domnieva, že *laissez-faire* je univerzálny princíp, ktorý si nevyžaduje žiadne náklady, nové teórie obchodu a priemyselnej politiky dokazujú, že v určitých prípadoch môžu štátne zásahy kompenzovať nedokonalosť trhu. Keďže konkurencia je nedokonalá, stratégie, ktoré podniky uskutočňujú – stratégie koncentrácie, inovácií, diferenciácie, vytvárania bariér vstupu – vytvárajú prostriedky privlastňovania si monopolnej renty. Komparatívne výhody závisia od správania podnikov a štátov. Keďže prvá firma, ktorá vstupuje na trh, získava najväčšiu výhodu, štát by mal pomáhať podnikom pri vytváraní komparatívnych výhod a odčerpaní týchto ziskov. Na rozdiel od neoklasickej teórie sa predstavitelia novej teórie obchodu a strategickej priemyselnej politiky domnievajú, že určité priemyselné aktivity a aktivity v oblasti služieb sú dôležitejšie, ako iné. Sú to tie, v ktorých sa dosahujú úspory z rozsahu produkcie, tie, ktoré majú silné väzby na predchádzajúce aj na nasledujúce štádiá reprodukčného procesu, ako aj tie, ktoré realizujú necenové efekty. Stimulovanie takýchto priemyselných odvetví môže pre krajinu vytvoriť novú výhodu. Takáto politika pomoci (napr. subvencie do Airbusu a Boeingu) má však veľké slabiny: je drahá a ako forma protekcionizmu je spojená s odvetnými opatreniami a môže byť teda neefektívna. Ak je priemyselná politika selektívna, čo znamená, že smeruje k výberu víťaza (vyrába národného šampióna) a k výberu porazeného (určeného na vylúčenie), stáva sa riskantnou a vyžaduje si rozsiahle a drahé informácie.

Opodstatnenosť priemyselnej politiky spočíva najmä v tom, aby sa brali do úvahy zmeny, ktoré so sebou prináša integračný proces. Všeobecne totiž platí, že technologické inovácie, zmeny v medzinárodnej konkurencii, zmeny dopytu a objemu produkcie, ktoré z toho vyplývajú, znamenajú prispôbienie, a teda zmenu v alokácii zdrojov. Toto prispôbienie nie je ani bezbolestné, ani bez nákladov, a práve tým sa zdôvodňuje hľadanie útočísk v priemyselnej politike.

Prvoradým oprávneným cieľom priemyselnej politiky môže byť pomoc podniku pri vstupe na trh. Bez verejnej pomoci je podnik stratový, jeho náklady sú vyššie, ako príjmy. Táto pomoc je opodstatnená vtedy, ak podniku umožňuje postupne znižovať náklady tak, aby k určitému dátumu jeho náklady dovolili dosahovať zisk bez pomoci.

Ďalším argumentom v prospech priemyselnej politiky sú externality. Základný výskum vytvára pozitívne externality (efekt prelievania-spillover). Externé efekty v rámci danej činnosti alebo medzi jednotlivými činnosťami a efekty prelievania poskytujú silné argumenty v prospech priemyselnej politiky, tak isto, ako aj vzdelávanie pracovníkov. Ak neexistujú prekážky mobility pracovníkov, potom im to umožňuje zhodnotiť získané skúsenosti a privlastniť si investície do ľudského kapitálu realizované firmou, potom nemajú firmy záujem na vzdelávaní svojich pracovníkov. Politika, ktorej súčasťou je aj vzdelávanie a rekvalifikácia pracovníkov, umožňuje dosahovať kolektívne zisky, ktoré by nevznikli, ak by sa vychádzalo len z logiky samotného trhu. Napriek tomu liberálni ekonómovia zdôrazňujú, že znižujúca sa výkonnosť ekonomiky nie je dostatočným dôvodom k aktívnym zásahom do oblasti priemyslu a že sa vynára otázka, či je aktívne zasahovanie štátu efektívnejšie, ako voľné pôsobenie trhu, inými slovami, či môžu nedokonalé vlády konať lepšie, ako nedokonalé trhy.

Pre existenciu komunitárnej priemyselnej politiky existuje viacero zdôvodnení. Predovšetkým je to argument, že nekoordinované národné politiky môžu viesť k tomu, že to isté sa bude robiť dvakrát, čo je zdrojom plytvania (požiadavka vynaloženia veľkého množstva prostriedkov na dosiahnutie úspor z veľkovýroby). V dôsledku tohto je hľadanie tzv. „európskeho šampióna“ opodstatnené viac, ako hľadanie národného šampióna.

Ďalším argumentom pre uplatňovanie priemyselnej politiky v rámci EÚ je skutočnosť, že existujú pozitívne alebo negatívne externality priemyselnej politiky, ktoré presahujú hranice jednej krajiny a preto spoločná politika alebo koordinované politiky vzťahujúce sa na veľký trh sú efektívnejšie, ako národná izolovaná politika. A napokon, európska priemyselná politika je vo vzťahu k tretím krajinám doplnkom k spoločnej obchodnej politike.

Legislatívna úprava priemyselnej politiky

Právny základ priemyselnej politiky EÚ je neúplný. EÚ využíva na uplatňovanie priemyselnej politiky a čiastočne aj politiky výskumu a vývoja článok 308 Zmluvy o EHS, ako aj Parížsku zmluvu a skúsenosti z ESUO.

Koncepcia Rímskej zmluvy (Zmluva o EHS) bola zameraná hlavne na vytvorenie veľkého trhu produktov a neobsahovala žiadne zvláštne opatrenie z oblasti priemyselnej politiky, na rozdiel od toho, s čím sa počítalo v oblasti poľnohospodárstva alebo dopravy. Pravidlá, ktoré usmerňovali priemyselnú výrobnú činnosť, vymedzovala len politika konkurencie a spoločná obchodná politika.

Prijatie Jednotného európskeho aktu (JEA) v roku 1987 znamenalo zahrnutie postupov uplatňovaných pre štátne objednávky, schvaľovanie všetkých typov pravidiel a spoločných noriem do legislatívnej úpravy. JEA zahrnoval aj politiku vedy a výskumu.

Európska komisia, ktorá sa snažila vytvoriť ucelenejšiu priemyselnú politiku, v roku 1990 v dokumente „Priemyselná politika v otvorenom konkurenčnom prostredí“ zdôraznila potrebu zrušiť protekcionistickú politiku intervencionalistov a navrhla podporu konkurenčného prostredia, ktoré sa má udržať prostredníctvom horizontálnych opatrení Komisie. Zrušenie politiky protekcionizmu, ktoré smerovalo k odstráneniu obchodných bariér a podpore využitia úspor z rozsahu veľkovýroby, vyvolalo napätie medzi jednotlivými sektormi (predovšetkým v sektore elektroniky), aj medzi niektorými štátmi (predovšetkým Francúzsko bolo zástancom štátneho intervencionizmu).

Maastrichtská zmluva prináša inováciu v tom, že zavádza priemyselnú politiku do zmluvy (čl.157, predtým čl.130).

Prvý paragraf je značne ambiciózny v cieľoch, ktoré načrtáva: „Spoločenstvo a členské štáty dohliadajú, aby podmienky nutné na konkurencieschopnosť priemyslu Spoločenstva boli zabezpečené. Ich činnosť smeruje v súlade s vytváraním otvorených a konkurenčných trhov k urýchleniu adaptácie priemyslu na štrukturálne zmeny,

stimulovaniu vytvárania priaznivého prostredia pre vznik a rozvoj podnikov celého Spoločenstva a najmä malých a stredných podnikov, ako aj k vytváraniu priaznivého prostredia pre spoluprácu medzi podnikmi.“

Druhý paragraf upravuje spoluprácu členských štátov, ktoré majú navzájom konzultovať, spolupracovať v tejto oblasti s Komisiou a podľa potreby koordinovať svoju činnosť.

Tretí paragraf sa podrobnejšie zameriava na obsah priemyselnej politiky, vymedzuje osobitosť priemyselnej politiky, zdôrazňujúc, že ostatné politiky, obsiahnuté v Zmluve sa zúčastňujú na jej realizácii, a zvlášť obmedzuje prínos vlastných opatrení tým, že stanovuje dve silné obmedzenia: jedno je procedurálneho charakteru, pretože definovanie komunitárnych pravidiel predpokladá jednomyselnosť, druhé sa týka samotnej podstaty, pretože priemyselná politika nesmie vyvolávať rozpory akejkolvek povahy: „Spoločenstvo má prispievať k realizácii cieľov obsiahnutých v paragrafe 1 prostredníctvom politik a činností, ktoré uskutočňuje v súlade s ostatnými nariadeniami tejto zmluvy. Rada sa uznáva jednomyselne, ak rozhoduje o osobitných opatreniach určených na podporu činností uskutočňovaných v členských štátoch s cieľom realizovať zábery, na ktoré sa vzťahuje paragraf 1. Tento odstavec nemá vytvárať základňu pre to, aby Spoločenstvo zaviedlo nejaké opatrenie, ktoré by mohlo vyvolať prekážky konkurencie.

Priemyselná politika EÚ je silne presiaknutá princípmi liberalizmu a ponecháva na trh starostlivosť viesť a orientovať vývoj výrobných činností.

Počiatky európskej priemyselnej politiky

Prvou právnou podporou pre zásahy priemyselnej politiky bola Parížska zmluva (Zmluva o ESUO – 1952). Jean Monnet mal skúsenosti z riadenia Vysokého plánovacieho úradu, vo Francúzsku zameraného na povojnovú obnovu hospodárstva, ktorej cieľom bola industrializácia realizovaná cieleným plánovaním a priamou účasťou štátu prostredníctvom štátnych podnikov. Tieto skúsenosti využil Monnet aj pri založení ESUO. Vysoký úrad bol oprávnený plánovať výrobu, spotrebu, export a import, stanovovať ciele rozšírenia a modernizácie. Vysoký úrad bol oprávnený subvencovať aj aktivity vedy a výskumu a podporovať prostredníctvom lacných úverov investície podnikov, ak sa dodržiavali stanovené smernice. Finančné prostriedky (vytvorené 1% dane z hodnoty výroby uhlia a ocele) smerovali aj na financovanie pohybu pracovných síl z upadajúcich oblastí. Aj pri počiatkoch politiky konkurencie sa v rámci ESUO vytváralo prostredie, ktoré zabráňovalo vzniku fúzií a bránilo kartelom určovať ceny. V roku 1958 ťažba uhlia čelila kríze, ktorú sa Vysoký úrad snažil riešiť priamou reguláciou výroby prostredníctvom kvót a minimálnych cien. Tento návrh ale Rada odmietla a členské štáty ESUO sa samy snažili chrániť svoj priemysel.

V dôsledku ekonomickej krízy v 70. rokoch 20. storočia zaviedla Komisia v roku 1977 s podporou Rady politiku minimálnych cien pre oceľarský sektor. V roku 1980 zaviedla režim výrobných kvót. Cieľom tohto opatrenia bolo zabrániť obchodnej vojne medzi členskými štátmi Spoločenstva prostredníctvom štátnych dotácií. Cieľ zníženia výrobných kapacít a modernizácie sa však podarilo splniť len čiastočne. Problémom sa ukázalo aj zníženie dovozu, ktoré si na jednej strane vyžadovalo jednomyselný súhlas Rady a na druhej strane Nemecko, ktoré disponovalo konkurencieschopným uhoľným a oceľarským priemyslom, žiadalo postupné odbúravanie subvencií vedúce až k ich úplnému zrušeniu. Po uzatvorení dohody v roku 1981 sa podpory presunuli na procesy reštrukturalizácie, ktoré však boli pomalé.

V počiatkoch EHS sa členské štáty nezamýšľali nad nutnosťou vytvorenia spoločných sektorových politik (okrem uhlia a ocele a svojím spôsobom poľnohospodárstva) a všetka pozornosť sa venovala colnej únii. Napriek tomu Rímska zmluva zahŕňovala priemyselnú stratégiu v širšom zmysle, pretože podporovala širokú ochranu jednotného trhu,

ktorá by povzbudzovala koncentráciu a využitie úspor z rozsahu produkcie európskeho priemyslu. Chránený trh sa však deformoval rozšírením iných, ako colných bariér. V tomto období členské štáty Spoločenstva uvažovali len o možnej koordinácii národných priemyselných politik tak, aby svoje úsilie zamerali na niektoré vopred vybrané odvetvia a zabránili deformácii konkurencie skrytej v niektorých plánoch na rozvoj regiónov.

Počas krízy v 70. rokoch Spoločenstvo len regulovalo podpory sektorov a prostredníctvom spoločnej obchodnej politiky chránilo jednotný trh voči tretím krajinám. Myšlienku priemyselnej politiky, ktorá sa objavila v 70. rokoch 20. storočia, spolu s programom „priemyselnej a technologickej politiky“ a na začiatku 80. rokov s programom „priemyselnej stratégie Spoločenstva“ však nesprevádzala úplne zrejmá konkretizácia ich náplne.

Nové poňatie priemyselnej politiky sa rozvíja v polovici 80. rokov a prejavuje sa tak v rovine koncepcnej, ako aj v realizačnej. V praktickej rovine sa dohľad EK nad verejnou národnou pomocou stal oveľa prísnejším, najmä pokiaľ ide o investičnú pomoc a pomoc štátnym podnikom. Biela kniha o priemyselnej politike z roku 1990 sa venuje vývoju v samotnej koncepcii tejto politiky. Kritika sektorových politik, ktoré podľa záverov Bielej knihy môžu fungovať len určitý čas, ale nutne plodia riziko oneskorenia štrukturálnych zmien a ústia do strát pracovných miest, je sprevádzaná velebením environmentálnej politiky.

Boli definované tri smery, z ktorých len posledný zdôrazňuje osobitne priemyselnú politiku. Prvý smer presadzuje politiku, ktorá stanovuje stabilné a dlhodobé podmienky umožňujúce efektívne fungovanie ekonomiky udržiavaním konkurenčného prostredia, vysokej úrovne vzdelávania, súdržnosti a ochrany životného prostredia.

Druhý smer úzko spája priemyselnú politiku s vytvorením jednotného trhu, ktorého dobudovanie hrá strategickú úlohu.

Tretí smer načrtáva cesty umiernennej priemyselnej politiky a nie sektorovej politiky rozvíjaním nástrojov umožňujúcich štrukturálne zmeny, posilnením technologickej bázy a zvýšením konkurencieschopnosti, najmä využitím výhod, ktoré ponúka regionálna rôznorodosť a podpora malých a stredných podnikov.

Odvetvia v kríze

Po druhej svetovej vojne dlhodobým problémom železiarskeho a oceliarskeho priemyslu bolo uspokojiť vnútorný dopyt. Postupne sa táto tendencia zmenila a problémom sa stalo zníženie zavedených kapacít. Zníženie dopytu vzniklo na jednej strane v dôsledku cyklickej kontrakcie, ale aj v dôsledku príchodu nových konkurentov a náhradných materiálov, čím vznikol prebytok kapacít. V období, keď sa začala kríza v týchto odvetviach, pokračovalo sa v podpore zvyšovania výrobných kapacít. Zmluva o ESUO umožnila ďaleko ucelenejší zásah než v ktoromkoľvek inom sektore. Spoločenstvo z toho malo úžitok, pretože prvé podpory dobrovoľnej úpravy zlyhali. Stratégia Komisie sa skladala z dvoch druhov opatrení:

Jeden bol zameraný na kontrolu situácie z krátkodobého hľadiska a snažil sa posilniť ochranu jednotného trhu (dobrovoľné dohody o obmedzeniach vývozu s krajinami mimo ES) a rozšíriť dopyt s kvótami medzi výrobcami, aby sa predišlo poklesu cien (zavedenie minimálnych cien). Ďalšie opatrenia boli zamerané na reštrukturalizáciu sektora. Bola schválená pomoc na zmiernenie sociálnych dopadov spôsobených procesom reštrukturalizácie. Schválené boli aj iné štátne pomoci, a to na opätovné rozbehnutie železiarskych a oceliarskych podnikov (navzdory výslovnému zákazu ESUO), pokiaľ sa tieto podniky nestanú ziskovými. Zníženie zamestnanosti v tomto sektore bolo hrozivé, ale v rámci jednotlivých členských štátov ES nerovnomerne rozložené. Podarilo sa však zabrániť prílišnému predĺženiu procesu úpravy a zabrániť rozsiahlej vojne medzi rôznymi štátmi o udržanie deficitného priemyslu. Vďaka týmto opatreniam sa dosiahlo, že bolo využívaných 70% existujúcej kapacity, a to až do krízy v roku 1993, keď bol prijatý ďalší

reštrukturalizačný plán. Vtedy sa Európa nachádzala v cyklickej kríze, USA začali uplatňovať protidumpingové opatrenia na oceľ vyvážanú z Európy, a z východnej Európy začala prichádzať lacná oceľ. Došlo teda k prebytku kapacít a znova sa aplikovali plány na reštrukturalizáciu, ktorých výsledkom malo byť zníženie kapacít a tiež prísna kontrola podpôr a cien, aby sa zabránilo opätovnej panike a chaosu v Spoločenstve. Komisia vytvorila program RESIDER na podporu regiónov ovplyvnených priemyslom (železiarskym a oceliarskym) v konkrétnych zónach.

V roku 1996 bol schválený nový zákon o podporách, ktorý povoľuje len podporu výskumu a vývoja, podporu zníženia kapacít a opatrenia na ochranu životného prostredia. Komisia však mohla zasiahnuť len pod záštitou Zmluvy o ESUO. Preto sa ostatné sektory museli riadiť podľa typických obchodných politík a podliehať kontrole štátnych podpôr.

Textilné odvetvie, ktoré nemalo ochranu ESUO, sa mohlo brániť len pomocou Multifibre Agreements, ktorá nezodpovedala princípom uplatňovaným v rámci Všeobecnej dohody o clách a obchode (GATT), s povinnosťou návratu k bežnému režimu po uplynutí prechodného obdobia. Avšak problémy textilného priemyslu pretrvávali, dopyt rástol pomaly a navyše tu pôsobí silná vonkajšia konkurencia. Dohody Multifibre Agreements sa predlžovali až do januára 2005, keď táto dohoda definitívne skončila platnosť. Naďalej sa očakáva prehlbovanie krízy tohto sektora vo všetkých členských štátoch EÚ, predovšetkým v dôsledku lacných dovozov z Číny, ale aj iných ázijských krajín.

Mimoriadne postihnutý bol námorný sektor, nielen kvôli ropnému šoku, ale obzvlášť pre konkurenciu krajín mimo ES (čo je dlhšie trvajúci faktor ako pokles dopytu). Vďaka novým technológiám výstavby lodí, nízkym mzdovým nákladom a štátnym dotáciám ovládli svetový trh podniky z Orientu (väčšina z nich sú japonské a kórejské). Dôvodom krízy bol prebytok kapacít, keď prestal vzrastať dopyt po lodnej doprave. Podiel Spoločenstva na celosvetovom trhu aj napriek modernizácii, zníženiu kapacít a ešte viac zamestnanosti stále klesal, preto bola reštrukturalizácia nevyhnutná. Kvôli zníženiu jednotkových nákladov bolo povolené lodeniciam nakupovať bez platenia cla, ako by boli bezcolnými zónami, a boli povolené podpory obmedzené s ohľadom na hodnotu objednávky a len na obmedzenú dobu, pokiaľ sa výrobná kapacita nezvýši. Začiatkom 80. rokov 20. storočia sa výrobná kapacita tohto sektora výrazne znížila (proces reštrukturalizácie prebieha doposiaľ). Pretože za znižovaním kapacity nasledovala modernizácia zameraná na zvýšenie produktivity a zníženia potreby dotácií, zamestnanosť klesala ešte rýchlejšie.

Ostatné priemyselné odvetvia

Procesmi reštrukturalizácie a modernizácie prešiel aj automobilový priemysel EÚ, ktorý z hľadiska výroby a zamestnanosti predstavuje dôležitý priemyselný sektor nielen v pôvodných štátoch Únie, ale aj v nových členských štátoch EÚ, kde sa rozvíja vďaka zahraničným investíciám. Tento sektor bol chránený predovšetkým opatreniami spoločnej obchodnej politiky, ale aj štátnymi podporami. Štátne zásahy napomáhali urýchľovať procesy koncentrácie, ktoré umožňujú využiť úspory z rozsahu veľkovýroby, vznikajúce v dôsledku vybudovania jednotného trhu EÚ. Úprava štátnych podpôr v rámci Únie napomáha procesom modernizácie a reštrukturalizácie spolu s procesmi koncentrácie, ktoré prebiehajú v rámci jednotného trhu. Prostredníctvom rôznych programov podporuje Únia tento sektor aj v rámci politiky výskumu a vývoja. Hrozbu konkurencie v tomto odvetví predstavuje Japonsko, ale aj ďalšie ázijské krajiny, ktoré začali investovať priamo v EÚ.

Ďalším dôležitým priemyselným sektorom EÚ je chemický priemysel, ktorý vyrába základné materiály, uhľovodíky, ale aj úplne nové odvetvia spojené s novými materiálmi a farmaceutickými výrobkami. Rafinácia a distribúcia ropy je závislá na produkcii a dovoze ropy, rozvoji alternatívnych zdrojov, kolísaní hodnoty dolára a konkurencii z východnej Európy.

Osobitý prístup má EÚ k audiovizuálnemu priemyslu, kde iniciatívu prevzali predovšetkým súkromné firmy. Okrem toho sa rôznymi fúziami a alianciami vytvorili skupiny so silným vplyvom v médiách, informáciách, ako aj v oblasti kultúry a zábavy. V tomto sektore sa priemyselná politika zameriava tiež na dosiahnutie úspor z rozsahu výroby, ale aj na ochranu a stimuláciu domácej výroby. EÚ zabezpečila sústredenie autorských práv podľa spoločných kritérií na reguláciu štátnych podpôr výrobným a vysielacím spoločnostiam. Zdôrazňuje sa dôležitosť výskumu a vývoja v oblasti audiovizuálneho priemyslu, na čo boli vytvorené rôzne programy (IMPACT, TEDIS a ďalších).

Politika výskumu a vývoja

Počiatky politiky výskumu a vývoja sú spojené s činnosťou ESUO. Vysoký úrad mal právomoc podporovať a financovať výskum a vývoj v oblasti uhlia a ocele. Po vzniku Euratom sa počítalo aj s podporou zameranou na výskum v oblasti jadrovej energie, ale po nástupe do úradu prezidenta de Gaulla ambície Francúzska v oblasti jadrovej energie prispeli k ústupu tohto Spoločenstva do úzadia.

Politika výskumu a vývoja v Spoločenstve zaostávala, pretože členské štáty podporovali veľké štátne podniky (voľba „národného šampióna“) a rozdrobenosť národných trhov, a teda aj podnikov bránila väčšiemu rozvoju nielen tejto politiky, ale aj ostatných sektorov. Zaostávanie Európy v technologickom rozvoji sa naplno prejavilo v 80. rokoch 20. storočia. Komisár pre priemysel Davignon presadzoval nadviazanie spolupráce v oblasti výskumu a vývoja medzi hlavnými spoločnosťami v informačných technológiách (Davignonova správa, 1979). Tento návrh spoločnosti prijali len v oblasti výskumu, ktorý predchádzal konkurencieschopný výskum (základný, nie aplikovaný), ktorý však nemožno využiť na výrobný proces alebo výrobky.

V roku 1983 Komisia začala uskutočňovať plán ESPRIT (Európsky strategický program pre výskum a vývoj informačných technológií), ktorý zaznamenal veľký úspech. Počínanie Komisie v oblasti technologickej politiky sa však stretlo s nedôverou niektorých členských štátov (Veľká Británia, Francúzsko). V roku 1985 začalo Francúzsko samostatne mimo Spoločenstva realizovať program EUREKA s cieľom podporovať intenzívnu technologickú, priemyselnú a vedeckú spoluprácu podnikov a výskumných inštitúcií v Európe. To vyvolalo spor medzi Delorsom a Mitterandom na summite v Miláne v roku 1985. Po prijatí JEA (1987) sa našlo riešenie pre plány Komisie aj programov EUREKA. Do zmluvy boli zahrnuté niektoré nové články venované výskumu a vývoju a bolo navrhnuté viacročné plánovanie výskumu a vývoja (rámcové programy), ktoré zahŕňali aktivity Komisie. Spoločenstvo nemalo teda do prijatia JEA legislatívnu právomoc zasahovať v záležitostiach výskumu a vývoja. Maastrichtská zmluva posilnila tieto články a pripojila nový článok o priemysle, ktorý má vytvárať základ pre širšiu priemyselnú politiku. Amsterdamská zmluva (1997) zaviedla schvaľovanie rámcových programov väčšinovým hlasovaním, pričom Parlament a Rada majú spolurozhodovaciu právomoc.

Okrem spomínaného plánu ESPRIT začala Európska rada schvaľovať ďalšie konkrétne plány, napr. RACE (Výskum a vývoj pokrokových komunikačných technológií v Európe), BRITE (Základný výskum priemyselných technológií v Európe), FAST (Predpovede a hodnotenia na poli vedy a technológie), ERASMUS (Podpora pohybu študentov medzi európskymi univerzitami), COMETT, ktorý sa snaží podporiť spoluprácu medzi univerzitami a priemyslom, EURAM (nové materiály), BAP (biotechnológie), ECLAIR (vzťahy medzi poľnohospodárstvom a priemyslom) a ďalšie.

Celkovo sú iniciatívy, programy a projekty smerujúce k podpore výskumu a technologického rozvoja zamerané na tieto oblasti:

- oblasť výskumu, vývoja a uplatňovania progresívnych technológií
- informačné systémy a databanky
- podpora malých a stredných podnikov
- podpora zmien v infraštruktúre

Projekty, ktoré zodpovedajú hlavným úlohám rámcových programov sú spolufinancované, pokiaľ ide o základný výskum a pokiaľ sa na ňom zúčastnia najmenej dve organizácie z rôznych členských štátov. Na rámcových programoch sa zúčastňujú aj krajiny mimo EÚ, predovšetkým Island, Nórsko, Lichtenštajnsko a Izrael.

Energetická politika EÚ

Energetickú politiku EÚ je možné považovať za ďalšiu základnú zložku priemyselnej politiky. Tento sektor výrazne ovplyvňuje schopnosť celého priemyslu. Význam presadzovania spoločnej energetickej politiky vystúpil do popredia predovšetkým po ropnej kríze v 70. rokoch 20. storočia, keď sa ukázalo, že členské štáty ES sú príliš závislé od externých zdrojov energie.

Energetická politika má od počiatkov rozvoja integrácie v Európe silné zastúpenie v Zmluvách: Zmluva o ESUO (1951), Zmluva o Euratom (1957), Zmluva o EHS (1957). Spočiatku sa energetický sektor rozvíjal oddelene, ESUO malo na starosti rozvoj uhlia a ocele, Euratom atómovú energiu a EHS výrobu elektrickej energie a uhl'ovodíky (plyn a ropa). Do roku 1964 išlo predovšetkým o koordináciu a harmonizáciu národných energetických politík, postupne boli prijaté opatrenia zamerané na diverzifikáciu zdrojov a koordináciu vonkajších nákupov so spoločnou politikou fondov, jednotným režimom podpôr energetického priemyslu a podpory atómovej energetiky.

V súčasnosti sú ciele a princípy energetickej politiky zakotvené v Maastrichtskej zmluve (Zmluva o ES, 1992), ktorá je zameraná na zavádzanie a rozvíjanie transeurópskych energetických infraštruktúr, odstraňovanie bariér v obchode s energiou, odstraňovanie subvencií v tomto sektore, stabilizáciu dodávok a úspory energie. Kľúčovými prvkami energetickej politiky EÚ sú nasledovné ciele:

- Vytvoriť integrovaný európsky energetický trh, ktorý umožní neobmedzený obchod s elektrickou energiou a plynom.
- Zvýšiť konkurencieschopnosť európskych energetických odvetví na svetovú úroveň.
- Zvýšiť bezpečnosť výroby a transportu energií.
- Zvýšiť ochranu životného prostredia vo vzťahu k výrobe energie.
- Podporovať výskum zameraný na náhradu ropy inými palivami a na úspory energií, alternatívne a obnoviteľné zdroje.

Národné energetické politiky členských štátov musia v nadväznosti na energetickú politiku EÚ rešpektovať tieto zásady:

- Spotrebiteľské ceny energií musia byť odvodené od svetových cien.
- Do spotrebiteľských cien majú byť zahrnuté aj náklady na náhradu vyčerpaných a získavanie nových zdrojov energií.
- Ceny energií musia byť transparentné a potrebné informácie musia byť k dispozícii spotrebiteľom.
- Spotrebiteľ si musí byť vedomý nákladov na alternatívne spôsoby spotreby energie.

V oblasti energetiky je výskum a vývoj zameraný na nové zdroje energie (slnečná energia, biomasa – rozklad organických materiálov, pri ktorom vzniká plyn alebo alkohol, geotermálna energia a jadrová energia), ako aj účinnejšie využitie existujúcich zdrojov. Rada EÚ v roku 1986 stanovila nutnosť liberalizácie tohto sektora, ktorá mala byť dokončená do

roku 1992. Bolo potrebné odstrániť celý rad prekážok, počnúc od rozdielných národných technických noriem, ktoré bránili využitiu úspor z rozsahu výroby, existencie štátnych monopolov v mnohých členských štátoch Únie, rôznorodosti daní uplatňovaných v členských štátoch. V dôsledku existencie týchto prekážok, ako aj prijatím základných spoločných pravidiel týkajúcich sa životného prostredia, členské štáty EÚ presadili posun dokončenia liberalizácie energetiky na rok 1999.

V roku 1995 bol vydaný dokument Zelená listina pre energetickú politiku EÚ, ktorá bola venovaná spoločnej energetickej politike s jednotným trhom bez prekážok v oblasti energetiky, vnútornej energetickej politike so spoločnými smermi intervencie vrátane faktorov životného prostredia a spoločnej vonkajšej energetickej politike. Kľúčové smery energetickej politiky (diverzifikácia zdrojov a zabezpečenie ponuky) zostávajú v platnosti. Veľká pozornosť je v rámci energetickej politiky EÚ venovaná úsporám a racionalizácii spotreby vo všetkých oblastiach, v distribúcii energie, priemyselnej spotrebe a v spotrebe domácností. Úspory energie stimulujú rôzne projekty a granty (SAVE a THERMIE), daňové úľavy a podpory prostredníctvom programov výskumu a vývoja.

Politika podpory malých a stredných podnikov (SMES) v EÚ

Pre ekonomiku štátov sú dôležité prosperujúce malé a stredné podniky, ktoré zvyšujú mnohotvárnosť ekonomiky, rozširujú konkurenciu, často sú dôležitými subdodávateľmi veľkých firiem a pomáhajú riešiť problém nezamestnanosti vytváraním nových pracovných miest. SMES na rozdiel od veľkých podnikov nemôžu využiť úspory z rozsahu výroby, ani možnosti, ktoré ponúka jednotný trh EÚ. Sú obmedzené len na určité trhy a z iných sú, naopak, vytlačené. Malé a stredné podniky však tvoria viac ako 90% podnikov EÚ a predstavujú viac ako 70% zamestnanosti. Z tohto dôvodu sa EÚ snaží vytvoriť pre SMES lepšie hospodárske prostredie, zjednodušiť administratívne procedúry a poskytnúť im služby, ktoré sú pre ne obvykle nedostupné. Prvý takýto program na podporu SMES vytvorila Komisia v roku 1983, ktorý bol vyhlásený za Európsky rok SMES a lodného priemyslu. Zásady politiky pre malé a stredné podnikanie boli v roku 1986 zakotvené do „Akčného programu pre malé a stredné podniky“.

V roku 1993 Komisia vydala dokument s názvom „Rast, konkurencieschopnosť a zamestnanosť“, ktorý rozšíril základný rámec na politiku podpory podnikov. Dôraz sa kladol na posilnenie konkurencieschopnosti podnikov (predovšetkým SMES) a rozvoj zamestnanosti v EÚ. Tretí viacročný program pre SMES na roky 1997-2000 zahŕňoval ďalšie iniciatívy v tejto oblasti a získal podporu aj v kontexte prijatia Amsterdamskej zmluvy (1997).

V decembri 2000 prijala Rada nový viacročný program pre podniky a podnikanie, obzvlášť pre SMES na roky 2001-2005, ktorý bol rozšírený oproti predchádzajúcim programom aj na členské štáty Európskeho hospodárskeho priestoru a kandidátske štáty.

V oblasti podpory podnikov si EÚ stanovila nasledovné kľúčové ciele:

- *Vytvorenie podmienok pre výhodné podnikateľské prostredie*, ktoré bude viesť k dosiahnutiu konkurencieschopných a na znalostiach založených odvetví v EÚ
- *Podpora inovačného podnikateľského prostredia*, ktoré je základom znalostnej ekonomiky využitím výsledkov výskumu, posilnenie konkurencieschopnosti a využitie nových technológií
- *Využitie možností, ktoré ponúka jednotný trh*. Odstránenie pretrvávajúcich prekážok na jednotnom trhu, zabezpečenie prístupu na trh, liberalizácia takých sektorov, ako sú doprava a telekomunikácie, zjednodušenie regulácie, aby sa mohol využiť potenciál, ktorý jednotný trh ponúka

Politika podpory podnikov v EÚ je financovaná z rôznych zdrojov Spoločenstva. Hlavným je viacročný Program pre podniky a podnikanie na roky 2001-2005. Aktivita

súvisiace s inováciami sú podporované v rámci Inovačného programu. Iné zdroje financovania, ktoré sú zamerané na podniky, zahŕňujú štrukturálne fondy EÚ a Európska investičná banka (EIB). EIB podporuje projekty a poskytuje pôžičky prostredníctvom financovania na národnej, regionálnej a miestnej úrovni. Financované aktivity sú zamerané aj na vzdelávacie programy, podporu prístupu na nové trhy zlepšenie kvality, ochranu životného prostredia a ďalšie.

POŽITÁ LITERATÚRA

1. Fiala, P.; Pitrová, M.: *Evropská unie*. CDK Brno, 2003. ISBN 80-7325-015-2
2. Keřkovský, M.; Keřkovská A.: *Evropská unie historie, instituce, ekonomika a politiky*. Computer Press, Praha 1999. ISBN 80-7226-196-7
3. Cairns, W.: *Introduction to European Law*. Cavendish Publishing Limited, London, 1997. ISBN 1 85941 205 X
4. Faugère, J.P.: *Économie européenne*. Presses de Sciences Po, 2002. ISBN 2-247-04989-3

KONTAKT

Ing. Beata Tomková
Katedra diplomacie a medzinárodných vzťahov
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
tomkova@euba.sk

Automobilový priemysel 20. storočia môžeme označiť ako „priemysel priemyslov“. Jeho produkty sú zodpovedné za takmer polovicu spotreby svetovej ropy. Vytvára približne 10% HDP vyspelých krajín a každé deviate pracovné miesto. Okrem samotnej výroby motorových vozidiel predstavuje automobilový priemysel množstvo ďalších nadväzujúcich výrobných odvetví. Na montáž automobilov je priamo napojených viacero dodávateľov dielov a komponentov a následne ich vlastných subdodávateľov z rôznych priemyselných odvetví. Automobilový priemysel je teda komplexným odvetvím, ktoré primárne vplýva na strojársky, hutnícky, elektrotechnický, chemický priemysel i výrobu gúmy a plastov. Sekundárne, v súvislosti s rozširovaním výrobných kapacít a budovaním priemyselných zón, podporuje rozvoj stavebníctva. V oblasti ťažobného priemyslu sú jeho produkty zodpovedné za spotrebu takmer 50% ropy a kaučuku, 25% skla a 15% ocele.¹

The car making industry of the 20-th century can be named the “industry of the industries”. It’s products consume one half of the whole world oil consumption. It also present 10% of the GNP of developed countries and one out nine workers work here. Besides the production of cars it also presents a chain of other products. The assembly of cars is closely interconnected with many suppliers and subcontractors from various industries. Car industry is complex industry that is directly affecting other industries like electro technical, chemical or plastic and rubber industry. Indirectly, in connection with increasing production capacity, it contributes to the growth o construction industry. In extractive industry it represents 50% of oil and caoutchouc, 25% of glass and 15% of steel consumption.

V roku 2004 sa celosvetovo vyrobilo 63 956 415 automobilov. V porovnaní s rokom 2003 to predstavuje nárast o 5,6 %. Najväčším príležitostiami pre investorov do automobilového priemyslu boli Čína ľudová republika, Južná Kórea, Brazília a India s vysokým rastom produkcie a obrovskou perspektívou. Najviac osobných automobilov podľa grafu č.1 v roku 2004 vyprodukovali USA (11 989 387), nasleduje Japonsko (10 511 518) a Nemecko (5 569 954).²

Celosvetový odbyt automobilov sa v roku 2004 zvýšil o 4%. Predaj osobných automobilov v západnej Európe vzrástol prvýkrát po troch rokoch, a to o 2%. V Japonsku sa zvýšil predaj o 7%, v Spojených štátoch amerických iba o 1% a v krajinách Mercosur až o 19%.³

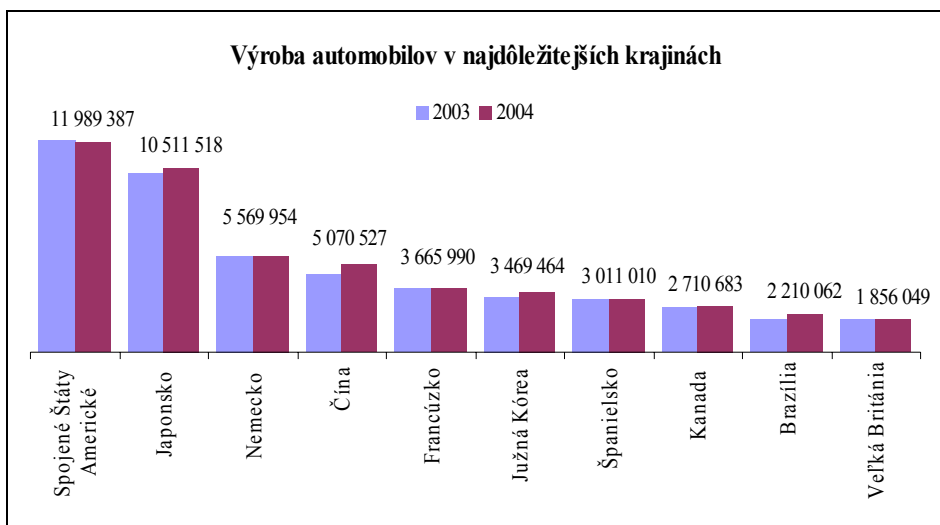
Medzi automobilovými producentmi dominuje na svete šesť globálnych skupín – General Motors, Toyota, Ford, Renault/Nissan, Volkswagen a DaimlerChrysler, ktoré tvoria 60% celkovej výroby vozidiel.

Graf č. 1

¹ Perpetual Motion. In *Economist* [online]. 2.9.2004 [cit. 2004-09-03]. Dostupné na internete <http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=S%27%29%28%28%>

² [OICA]: World Motor Vehicle production by Country [online]. 2005 [cit. 2005-04-14]. Dostupné na internete <<http://www.oica.net/htdocs/Main.htm>>

³ [VDA]: Westeuropäer: Pkw-Absatz legt 2004 erstmals seit drei Jahren wieder zu. [online]. Frankfurt am Main, 14.1.2005 [cit. 2005-02-06]. Dostupné na internete <<http://www.vda.de/CGI-bin/dps/dps-query.cgi?inclfile=2005011401&ini=./dps-query-DE.ini>>

Zdroj: World motor vehicle production by country 2003-2004 by OICA

Historické východiská

Pre obdobie etablovania sa automobilu ako nového druhu výrobkov na začiatku 20. storočia je typická remeselná výroba. Jej charakteristickými znakmi sú používanie univerzálnych strojov a nástrojov, práca kvalifikovaných a zručných remeselníkov schopných vykonávať množstvo operácií, decentralizovaný spôsob výroby súčiastok v rôznych dielňach a veľký rozsah prispôbovacích prác. Nízky objem výroby - 1000 alebo menej automobilov ročne, z ktorých len niekoľko desiatok bolo zostrojených podľa rovnakého návrhu spôsoboval nízku produktivitu. Po roku 1920 remeselná výroba ustupovala, pretože čiastkové inovácie vo vzájomnej vymeniteľnosti súčiastok, del'be pracovných operácií a zvýšení sériovosti preberané z hromadnej výroby nezabezpečovali dostatočný rast produktivity ako aj dostatočné stimuly na rozvoj technológií.

Modifikácia remeselnej výroby sa v súčasnosti uplatňuje len okrajovo, pri výrobe športových špeciálnych modelov, replík historických vozidiel, luxusných modelov a inovačných štúdií.

Limity remeselnej výroby automobilov odstránil až nový spôsob výroby označovaný ako fordizmus. Tento princíp Henry Ford nazval v roku 1926 hromadnou výrobou. Reálnym medzníkom nástupu hromadnej výroby automobilov je rok 1908, kedy začala hromadná výroba modelu FORD T. Inovačnými východiskami pre hromadnú výrobu boli úplná a konzistentná vzájomná súčiastok, jednoduchá pripojiteľnosť jednej súčiastky k druhej, umožňujúca rozdeliť pracovný proces na sekvenciu jednoduchých operácií, prechod na pásovú výrobu, možnosť vyrábať so zaškolenými pracovníkmi, rast sériovosti umožňujúci amortizovať vysokovýkonné výrobné zariadenia a nástroje.

Nárast produktivity a zníženie nákladov spojené s expanzívnym rastom trhu následne otváral priestor pre ďalšie inovácie zvyšovanie presnosti výroby, s dopadom na spoľahlivosť automobilov, stavbu vysokoproduktívnych mechanizovaných a neskoršie automatizovaných strojov a liniek, s vplyvom na produktivitu, technologickú úroveň výrobkov, neustály vývoj technológií a organizácie práce. V 50-tych rokoch dominovala hromadná výroba automobilov prakticky na celom svete. V tomto čase sa však začali prejavovať nedostatky hromadnej výroby v nízkej reakčnej schopnosti na nové požiadavky zákazníkov.

Hromadná výroba bola postupne do 80-tych rokov vytlačená novým princípom - flexibilnou výrobou (Just-In-Time). Tak, ako v prvej polovici 20. storočia dominoval

inovačný princíp hromadnej výroby automobilov, od 60-tych rokov určuje inovačné trendy variabilná výroba orientovaná na zákazníka označovaná pojmom Just-in-Time. Systém Just-in-Time vznikol vo firme Toyota na základe riešenia kritických faktorov hromadnej výroby, ako je dlhý priebežný čas výroby, veľké zásoby, nízka pružnosť. Po osvojení systému ďalšími japonskými automobilkami, Just-in-Time preniká do celého sveta a je dominantný aj v súčasnosti. Just-in-Time je komplexný prístup ako vyrábať okamžite, s perfektnou kvalitou a minimom nadbytočnosti. Jeho jadro predstavujú tieto techniky riadenia výroby: ťahový princíp objednávaní t.j. od finálnych operácií, minimalizácia výrobných dávok a skladovania, synchronizácia výrobného toku, totálne riadenie kvality a kontinuálne zlepšovanie.

Hlavné inovačné princípy Just-in-Time sú:

1. minimalizácia zásob (minimálne výrobné dávky, eliminácia prerušení výrobného toku, prestavba operačnej logistiky, nové technické prostriedky skladovania a informačné technológie),
2. minimalizácia prestojov pri zmene výroby (rýchle zoraďovanie nástrojov a strojov, predzoraďovanie, výmenné systémy),
3. eliminácia výrobných prestojov (prevencia porúch, vizuálne riadenie, zastavenie linky pri neregulárnej práci, riešenie úzkych miest, spoľahlivejšia výrobná technika),
4. totálne riadenie kvality (vnútroprocesové riadenie kvality, zodpovednosť za kvalitu v operáciách a procesoch, certifikácia, stopercentná kvalita vstupov),
5. pružný systém plánovania (objednávkový spôsob Kanban, vyvažovanie výrobných kapacít, počítačová podpora plánovania),
6. zapojenie pracovníkov do zlepšovania (precízny poriadok na pracoviskách, pracoviská bez nadbytočnosti, stimulovanie návrhov na zlepšenie produktivity a kvality, tímová práca, tréning a vzdelávanie pracovníkov pre túto činnosť),
7. technické vybavenie (bunkové pracoviská, efektívna automatizácia a robotizácia, využívanie výrobných technológií).

V 90-tych rokoch boli pokusy integrovať veľký počet všeobecných inovačných zmien vo vedúcich odvetviach priemyslu o nový pojem Factory of Future (továreň budúcnosti, výroba pre 21. storočie atď.). Formulovali sa koncepty agilnej výroby, štíhlej výroby, dýchajúcej továrne, excelentnej výroby učiacej sa organizácie a mnoho ďalších. Nezávisle od pojmových problémov automobilový priemysel dynamizoval inovačné tempo vo všetkých zložkách hodnototvorného reťazca a dosiahol novú kvalitatívnu úroveň.

Základné inovačné trendy agilnej výroby sú:

1. technologické spracovanie - kontinuálne inovácie v technologických metódach. Dominantné sú aplikácie energolúčových technológií (najmä laserov), presné metódy spracovania a zvyšovanie rýchlostí technologického spracovania,
2. uplatňovanie vysokých technológií (high-tech) - automobilový priemysel infiltroval potenciál mikroeletektrotechniky, optoelektroniky, nanotechnológií, počítačovej komunikácie nielen v automobiloch, ale aj na výrobnéj ploche,
3. rozvoj technologických štruktúr, pre ktoré sú typické inovácie v komplexných nástrojových systémoch, multifunkčných výrobných centrách, pracovných staniciach, automatickej manipulácii a procesovej logistike.

Postavenie automobilového priemyslu v súčasnosti

Automobilový priemysel, ktorý ovplyvnil vývoj 20. storočia, je v súčasnosti po viac ako 100 ročnej existencii starý a stagnuje. Priemerná zisková marža klesla z viac ako 20% v čase jeho vzniku v 20-tych rokoch 20. storočia na približne 10% v 60-tych rokoch 20. storočia a na menej ako 5% v súčasnosti. Z finančného hľadiska možno pokladať automobilový priemysel za upadajúci na rozdiel od jeho sociálnej úlohy, tvorby zamestnanosti a politického vplyvu. Podľa štúdie Deutsche Bank sa automobilový priemysel podieľa na kapitalizácii európskeho trhu cenných papierov len 1,6% a na americkom len 0,6%. Pred dvoma desaťročiami boli tieto čísla 3,6% a 4% v uvedenom poradí. Súčasný automobilový priemysel je charakteristický masovou výrobou, masovým marketingom a masovou spotrebou, pričom v ňom dominuje niekoľko silných značiek. Pre väčšinu domácností vyspelých krajín predstavuje nákup automobilu druhú najväčšiu kúpu po kúpe domu alebo bytu. Výrobcovia áut čelia problému, že spotrebiteľia často z finančných dôvodov uprednostňujú nákup ojazdených áut.

Súčasná zmeny uskutočňované v automobilovom priemysle podmieňujú nasledujúce sily:

1. fragmentácia trhu, ktorá vedie k nižšej výrobe, nákladným systémom výroby na sklad a nie na základe objednávok,
2. modulové inovačné konštrukcie, ktoré umožňujú výrobu áut poskladaním jednotlivých dielov od dodávateľov,
3. uprednostňovanie elektrických áut s elektronickým a elektrickým riadením miesto mechanického,
4. roztrieštenosť.

Trhy Ameriky, Európy a Japonska, na ktorých sa doteraz predávalo 80% vyrobených áut, prestávajú vykazovať nárast predaja. V USA vytvoril príchod európskych, japonských a kórejských áut nadbytočné kapacity. Americkí výrobcovia áut sa neustále snažia zvýšiť svoju produktivitu, ale vyššia efektívnosť zvyšuje kapacity len približne o 3% ročne. V Nemecku a Francúzsku nedovoľujú prísne zákony zatvoriť zbytočné staré závody. V Japonsku sa stali keiretsu prísne pre niektorých výrobcov. V čisto japonskom vlastníctve zostali Toyota a Honda. Menší japonskí producenti nevykazujú na domácom trhu takmer žiadny zisk a v Európe sa tiež dostávajú do červených čísiel. Zvyšok sveta ponúka zmiešaný obraz. V roku 1997 spôsobila finančná kríza v Ázii značné problémy aj v automobilovom priemysle. Jedine Hyundai prekonala krízu ako nezávislá spoločnosť. V Latinskej Amerike zastavil hospodársky kolaps rapidnú expanziu automobilového priemyslu. Rozmach Číny je v súčasnosti obrovský, percentá neustále rastú, ale hodnota ročného predaja na tomto trhu je ekvivalentná len asi s mesačným predajom vo zvyšku sveta.

Nové postavenie dodávateľov

Odvetvie automobilového priemyslu čoraz menej charakterizujú len tradičné značky automobiliek, rastie význam dodávateľov. Zvyšujúci sa modulárny systém produktov pôsobí na zmenu orientácie automobiliek z výrobných na montážne závody. Základom tejto koncepcie je silná logistická štruktúra a vznik dodávateľských sietí. Jednu časť tvoria dodávatelia, ktorí vyrábajú takmer všetky komponenty potrebné na výrobu automobilu, druhú skupinu tvoria dodávatelia, ktorí sa špecializujú na konkrétne komponenty a dodávajú ich finálnym výrobcom.

Súčasných približne 5 tisíc spoločností, ktoré majú kontrakty s finálnymi výrobcami, produkuje tretinu výnosov v automobilovom odvetví. Do roku 2015 ich počet poklesne na asi 2800 (tab.č.1), z čoho asi 150 bude predstavovať tzv. MEGA dodávateľov, s takmer dvojnásobkom dnes vytvorenej hodnoty. Takým pomerom narastie aj celkový výnos automobilovej výroby (asi na 2500 miliárd dolárov vo výnosoch ročne), pričom sa očakáva nárast počtu montážnych závodov automobilov o viac ako 100. Nárast výnosov dodávateľov

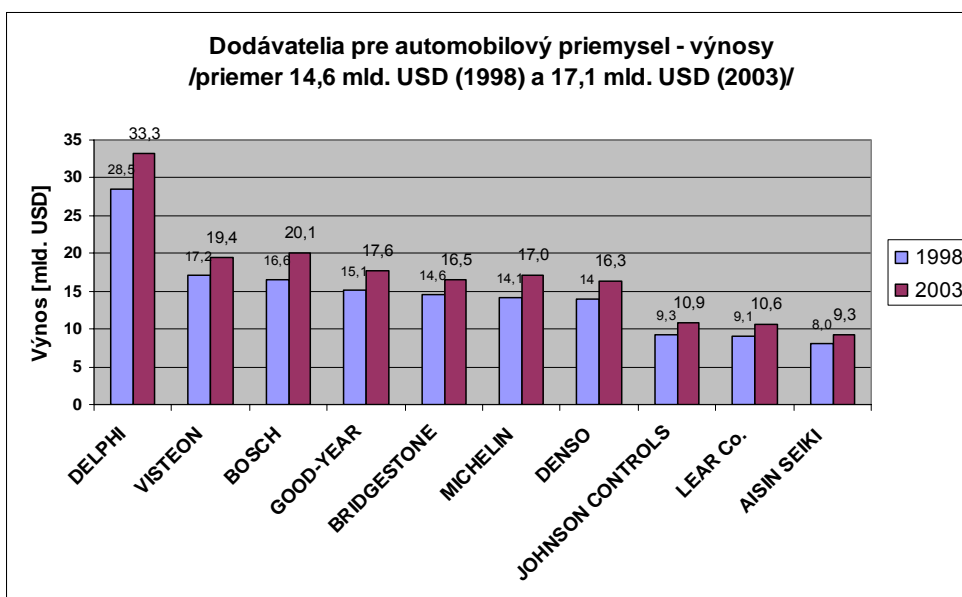
udáva graf.č.2. Zaznamenaný stav z roku 1998, kedy bol priemerný výnos desiatich najväčších spoločností na dodávateľa 14,6 mld. USD, stúpol v roku 2003 na 17,1 mld. USD. Tabuľka č. 1

Vývoj počtu automobilových výrobcov a ich dodávateľov			
Rok	Počet nezávislých finálnych výrobcov	Rok	Počet dodávateľov
1900	30	-	
1910	500	-	
1950	50	1988	30 000
1980	30	1998	8 000
2000	13	2000	5 600
2015	9 – 10	2015	2 800

Zdroj: ZAPSR

Tržby firmy BOSCH vzrástli z 16,6 mld. USD v roku 1998 na 26,3 mld. USD v roku 2003. Podľa trendu vývoja tržieb je zjavné, že najväčší európsky dodávateľ BOSCH, bude aj v budúcnosti najväčším dodávateľom pre automobilový priemysel na svete.

Graf č.2

Zdroj: LEŠINSKY, Ján: Dodávateľia a ich štruktúra. In: *Motori*, 2004, 3, str. 8 – 10.

⁴ LEŠINSKÝ, J.: Dodávateľia a ich štruktúra. In: *Motori*, 2004, 3, str. 8 – 10.

Tvorba hodnoty u dodávateľov, akými sú napríklad Bosch, Siemens VDO Automotive, Delphi, Continental, Lear, Magna, Johnson Controls, Thyssen Krupp, Visteon, ZF a iní, sa do roku 2015 zvýši zo súčasných 417 mld. eur na 700 mld. eur . Tento obrovský rast vytvorí na svete 3,3 milióna nových pracovných príležitostí.

Tab.č. 2

Presun pridanej hodnoty od výrobcov automobilov k dodávateľom komponentov

Typ modulu	Pridaná hodnota v 2002	finálnych výrobcov % 2015
Podvozok	23	15
Prevody, hriadele	37	20
Motor a agregáty	50	36
Skelet karosérie	96	59
Exteriér karosérie	55	29
Interiér karosérie	16	14
Elektrika/ elektronika	16	16

Zdroj: Future Automotive Industry Structure

Na tomto raste sa budú podieľať všetky moduly automobilu (tab.č.2), najviac však oblasť elektrických a elektronických systémov, kde sa iba v Európe predpokladá vytvorenie vyše 600-tisíc nových pracovných miest. Konzorciá, ktoré dodávajú tieto moduly sa nazývajú systémoví dodávatelia. Väčšinou kombinujú napríklad výrobcov elektronických komponentov, textílií, kovových častí karosérií, svetiel a plastových súčiastok a títo sú schopní potom zložiť kompletné dvere automobilu. Tento systém dramaticky zvýšil potrebu kooperácie medzi dodávateľmi rôznych súčiastok. Označenie „systémový dodávateľ“ zvyšuje silu dodávateľa a upevňuje jeho postavenie, takže získať podobný status pre lokálnych dodávateľov je veľmi náročné. Systémoví dodávatelia nie sú ľahko nahraditeľní, zaberajú veľmi dobre definované miesto v sofistikovanom systéme kooperujúcich výrobcov. Ich vznik priniesol pre automobilový priemysel výhody :

1. vyjednávanie s menším množstvom dodávateľov,
2. výrobcovia narábajú s menším množstvom rozhraní, pretože tieto sú štandardizované⁵.

V dôsledku zavedenia systémov Just-in-Time dochádza ku kompletizácii finálnych výrobkov v tesnej blízkosti automobilky. So zaradením sa do skupiny systémových dodávateľov je spojená „povinnosť“ nasledovať automobilky na nové trhy. Hranica ich vzdialeností je obvyčajne 60 – 80 km od centrálnej fabriky. Okrem nevyhnutnosti zvládnuť prevzatie systému práce a logistiku podmieňuje funkčnosť dodávateľského reťazca využívanie sofistikovaných informačných systémov – v súčasnosti sa získavanie požadovaných informácií zabezpečuje prostredníctvom systémov elektronickej výmeny informácií (EDI). Cez ne môžu komunikovať nielen podnikové informačné systémy, ale aj menší výrobcovia, ktorí nedisponujú rozvinutým podnikovým informačným systémom. Dodávaná produkcia musí spĺňať nielen náročné kvalitatívne parametre, ale vysokú kvalitu musí sprevádzať aj nízka cena.

Výrobcovia automobilov budú teda v budúcnosti viac orientovať svoju pozornosť na značku a aktivity smerujúce k zákazníkovi, súčasne časť svojej výroby a vývoja presunú

⁵ www.tuke.sk

⁶ Napríklad v súčasnosti je Toyota automobilový koncern s najvyššou hodnotou značky v rámci automobilového odvetvia s hodnotou 22,67 mil. USD je na 9. mieste v celkovom hodnotení značiek.

ďalej na dodávateľov. Dnes tvoria finálni výrobcovia približne 35 % hodnoty automobilu, čo je pri „priemernom automobile“ okolo štyritisíc eur. Táto hodnota sa do roku 2015 zníži na 2 670 eur, takže približne štyri pätiny hodnoty automobilu budú vyrábať dodávatelia.

Scenáre vývoja automobilového priemyslu

Vývoj situácie v automobilovom priemysle bude závisieť od rôznych externých zmien, politických opatrení a stratégií výrobcov na životné prostredie a potenciál technológie. Na základe súčasnej situácie, bez nejakých vážnych udalostí, predpokladá, že v najbližšom desaťročí bude konkurencia v automobilovom priemysle intenzívnejšia, hlavne vo vzťahu k environmentálnym opatreniam a ku využívaniu energetických zdrojov, pretože záujem zákazníkov o životné prostredie, hlavne kvôli emisiám oxidu uhličitého a globálnemu otepľovaniu, sa bude postupne zväčšovať. Vývoj nových materiálov a nových metód pohonu budú viesť k rozmanitým technickým inováciám týkajúcich sa automobilov, napríklad:

1. v dlhodobom horizonte alternatívne formy pohonu (elektrické, vodíkov, hybridné) a energie zvýšia svoj trhový podiel, hoci stále bude možné splniť súčasné zákonné normy, na ochranu životného prostredia pomocou zvýšenia účinnosti tradičných, konvenčných foriem pohonu,
2. navigačné systémy, lokalizačné systémy a internetové informačné služby sa zlepšia a uľahčia pohyblivosť,
3. asistenčné systémy, ako napríklad kamery na rozpoznávanie objektov a na zlepšenie videnia v noci, sa preukážu ako obzvlášť nápomocné vo zvyšovaní aktívnej bezpečnosti a pohodlia cestovania.

Uvedené trendy by mohli byť narušené vysokými cenami ropy, nečakanými objavmi v konštrukcii motorov alebo dopravnej infraštruktúry, rapídny ekonomickým rastom, najmä v Číne, rozbitím tradičných prepravných systémov teroristami a pod. Preto pre horizont 20 rokov existuje niekoľko scenárov.

Základný scenár predpokladá pokračovanie súčasných trendov v dopyte, cenách a trhoch s palivami a neočakáva žiadne zásadné zmeny v politike. Za týchto okolností, postupný vývoj hybridných vozidiel, zlepšovanie konvenčných technológií a odstraňovanie starších áut budú viesť k miernemu nárastu obsahu emisií oxidu uhličitého (o 3 %) v roku 2010, ale k redukcii o 13 % dôjde v roku 2020.

Vysoká cena ropy zníži rast v požiadavkách na prepravu a v dlhodobom horizonte podporí prechod k alternatívnym technológiám. V krátkodobom horizonte bude príčinou prechodu od benzínu k naftu, kvôli tomu, že nižšia spotreba sa stane rozhodujúcim faktorom. Aj nižší nárast dopytu aj presun k alternatívnym a viac efektívnym vozidlám by mali viesť k ďalšej redukcii emisií oxidu uhličitého.

Nízka cena ropy by mohla zdržať predstavenie nových technológií a ako dôsledok by sa mali do roku 2010 zvýšiť emisie oxidu uhličitého aj keď vylepšené technológie by ich v dlhodobom horizonte mali vrátiť na úroveň roku 2000.

Politika nulových emisií by zakázala vozidlá s konvenčným pohonom v obývaných oblastiach, by mohlo predstavovať vážnu prekážku ďalšieho rastu automobilového priemyslu, čo by možno v strednodobom horizonte naštartovalo používanie vozidiel s hybridným pohonom⁷.

Do popredia ju posúva vysoká kvalita a hybridné autá. Mercedes s hodnotou 21,33 mil USD obsadil 11. miesto. Má problémy s kvalitou a stráca pozíciu prémiovej značky. Na 17. mieste je BMW s hodnotou značky 15,89 mil.USD. Ford na 19. mieste s hodnotou 14,48 mil. USD prepadol oproti minulému roku o 15%.

⁷ Napríklad koncerny General Motors a DaimlerChrysler už dnes v štúdiu päťmiestneho offroadera GMC Graphyte s hybridným pohonom ponúkajú v porovnaní s klasickým pohonom o 25% priaznivejšiu ekonomiku prevádzky.

Dotácie pre elektrický a hybridný pohon alebo pohon na základe princípu palivových článkov naštartujú a podnietia ich rozvoj do roku 2020.

Aj napriek uvedeným trendom zostane ropa do roku 2020 dominantným zdrojom energie. V dlhodobom horizonte, po dobudovaní infraštruktúry, ropu ako zdroj energie nahradí vodík. Ako dôsledok bude to, že hybridné motory budú hrať čoraz dôležitejšiu rolu.

Záver

Predpokladá sa, že v automobilovom odvetví nás čaká podobná revolúcia ako v osemdesiatych rokoch – tentoraz však intenzívnejšie zasiahne procesy logistiky, vývoja a globálnej kooperácie v zásobovaní a predaji. Výrobcovia sa presúvajú do krajín s lacnejšou pracovnou silou. Zväčší sa význam emocionálnej hodnoty a značky automobilu. Imidž sa dostane na rovnakú úroveň dôležitosti ako výkon a cena. Kľúčovým prvkom podnikania finálnych výrobcov automobilov sa stane budovanie značky a vzťahov so zákazníkmi.

V súčasnosti z 8,8 milióna priamych pracovných miest tvoria automobilky a ich dodávatelia 15 percent svetového HDP. Automobilový priemysel bude do roku 2015 rásť zo súčasnej hodnoty 645 miliárd eur na 903 miliárd eur, čo predstavuje ročný rast 2,6 %. Predpokladá sa ročný nárast výroby zo súčasných 57 miliónov na 76 miliónov automobilov. Celková suma investícií v automobilovom priemysle do roku 2015 sa odhaduje na dva bilióny eur.

Aj napriek úvahám o veľkom raste indickej a čínskej produkcie, Európa by mala byť do roku 2015 lídrom. Svetovým konkurentom číslo jedna v lákaní zahraničných investícií do automobilovej výroby sa pre všetky ostatné krajiny stáva Čína. Čínske automobilky dnes vyrábajú 1,8 percenta svetovej produkcie automobilov a do roku 2015 by mali vyrábať 4,8 percenta. V automobilovom priemysle Európy by sa malo do roku 2015 vytvoriť 1,2 mil. nových pracovných miest a objem výroby by mal vzrásť zo súčasných 204 mld. eur (30 percent svetovej výroby) na 318 mld. eur. Európsky región by mal teda v roku 2015 dominovať svetovej výrobe automobilov.

S predpokladaným zvyšovaním pridanej hodnoty u dodávateľov, ktorí dodávajú pre finálnych výrobcov sa bude podobným smerom uberať aj rast počtu ich zamestnancov. Do roku 2015 sa predpokladá pokles zamestnanosti u finálnych výrobcov o 18 tisíc zamestnancov pri súčasnom náraste počtu zamestnancov o 1 232 tisíc u dodávateľských organizácií. Automobilový priemysel zostane nadalej významným priemyselným odvetvím, avšak pri značnom preskupení síl medzi jednotlivými hráčmi.

POUŽITÁ LITERÁURA

1. BALÁŽ, V. – WILLIAMS, A. M. – WALLACE, C.: *International Labour Mobility and Uneven Regional Development in Europe*. In: European Urban and Regional Studies, 11, 2004, č. 1, s. 27 - 46, ISBN 1 89 7721 09 9
2. CHASE R. A.: *Aerospace Industry Cluster Analysis*. In: Implications for Workforce Development. ISBN 05-6873-295
3. PORTER, M. E.: *On Competition*. Boston: Harvard Business School Press, 1998. ISBN 0875847951
4. DOHNÁL V.: *Nebát sa závislosti od automobiliek*. In: Trend TOP v priemysle, príloha týždenníka Trend, 13, 2004, č. 45, s. 10 – 12
5. LEŠINSKY, J.: *Dodávatelia a ich štruktúra*. In: Motori, 13, 2004/ 3, str. 8 – 10, ISSN: 1210-2083
6. ZORKÓCIOVÁ, O. – KNAPÍK, P.: *Exporetné clustry- prípad hodný nasledovania*. IBC 2004/4, str. 25, ISSN 1336-2828

INTERNETOVÉ ZDROJE

www.ba-ca.com
www.bicgroup.sk
www.db.de
www.dnv.sk
www.dw-world.de
www.economist.com
www.eiro.eurofound.eu.int
www.etrend.sk
www.emcc.eurofound.eu.int
www.europa.eu.int
www.fae.sk
www.fundacio-clusters-competitivitat.org
www.hvbbank.sk
www.oecd.org
www.saits.sjf.stuba.sk
www.sario.sk
www.statistics.sk
www.tuke.sk
www.vda.de
www.zapsr.sk

KONTAKT

RNDr. Jana Pásztorová, PhD. - Ing. Simona Skorvagová
Katedra medzinárodného obchodu
Obchodná fakulta
Ekonomická univerzita v Bratislave
pasztoro@dec.euba.sk

Abstrakt

Fenoméni priamych zahraničných investícií (ďalej len PZI) patrí medzi najdôležitejšie fenomény v súčasnom svetovom hospodárstve. Nadnárodné korporácie prostredníctvom nich vytvárajú svoje podnikové siete, do ktorých zapájajú všetky kontinenty. Vhodným usmernením PZI je možné získať chýbajúci kapitál, technológie alebo know-how. Obzvlášť dôležité sú PZI pre rozvojové štáty, ktoré trpia nedostatkom domáceho kapitálu a okrem zahraničných úverov sú PZI ich jedinou alternatívou hospodárskeho rozvoja.

S dôležitosťou PZI pre hospodársky rozvoj súvisí aj fakt, že teórie venujúce sa PZI začali postupne venovať čoraz väčší priestor skúmaniu vzťahu PZI a hospodárskeho rozvoja. V súčasnosti už tieto teórie tvoria dôležitú vetvu skúmania PZI. Cieľom tohto článku je predstaviť a zhodnotiť najznámejšie a najdôležitejšie teórie v oblasti PZI a hospodárskeho rozvoja. Motívom vzniku tohto článku bol najmä fakt, že tieto teórie sú na Slovensku pomerne málo známe a článok by mal pomôcť aspoň čiastočne odstrániť tento nedostatok.

Summary

The phenomenon of foreign direct investments (FDI) belongs to the most important factors in the current world economy. Global transnational corporations create their production, marketing and R&D networks using FDI to maximize their profit. On the other hand, states can use the FDI inflow to bolster their economic development as FDI can provide new technologies and managerial know-how.

FDI theories are a relative new field in economic studies. As economic development of developing countries became important, more and more theories began to analyze the role of FDI inflows for the economic development. The aim of this article is to present the most important theories in this field, with a special highlight on the theories of John Dunning, Raymond Vernon and Terumoto Ozawa. The main goal of the article is not only to present these theories but also to provide their critical assessment.

---

1 Úvod

Fenoméni priamych zahraničných investícií (ďalej len PZI) patrí medzi najdôležitejšie fenomény v súčasnom svetovom hospodárstve. Nadnárodné korporácie prostredníctvom nich vytvárajú svoje podnikové siete, do ktorých zapájajú všetky kontinenty. Základným motívom nadnárodných korporácií je síce zisk a svoje siete vytvárajú na báze najvyššieho možného zisku, toky PZI však môžu byť dôležitým impulzom hospodárskeho rastu pre národné štáty. Vhodným usmernením PZI je možné získať chýbajúci kapitál, technológie alebo know-how. Obzvlášť dôležité sú PZI pre rozvojové štáty, ktoré trpia nedostatkom domáceho kapitálu a okrem zahraničných úverov sú PZI ich jedinou alternatívou hospodárskeho rozvoja.

S dôležitosťou PZI pre hospodársky rozvoj súvisí aj fakt, že teórie venujúce sa PZI začali postupne venovať čoraz väčší priestor skúmaniu vzťahu PZI a hospodárskeho rozvoja. V súčasnosti už tieto teórie tvoria dôležitú vetvu skúmania PZI. Cieľom tohto článku je predstaviť a zhodnotiť najznámejšie a najdôležitejšie teórie v oblasti PZI a hospodárskeho rozvoja. Motívom vzniku tohto článku bol najmä fakt, že tieto teórie sú na Slovensku pomerne málo známe a článok by mal pomôcť aspoň čiastočne odstrániť tento nedostatok.

Keďže priestor jedného článku je limitovaný, bolo nutné obmedziť počet skúmaných teórií. Prvou predstavenou teóriou je teória životného cyklu, ktorá nie je síce prvoplánovo previazaná s hospodárskym rozvojom, patrí však medzi prvé, ktoré túto oblasť

skúmania otvorili (1966). Následne bude priestor venovaný japonským rozvojovým teóriám a teórii Johna Dunninga, ktorý patrí medzi najuznávanejších vedcov zaoberajúcich sa problematikou PZI.

2 Teória životného cyklu

Ako sme už v úvode naznačili, ide o pomerne starú teóriu, ktorú vypracoval ešte v roku 1966 americký ekonóm Raymond Vernon¹. On prvýkrát vypracoval dynamickú teóriu PZI, v ktorej analyzoval vzťahy PZI a jednotlivých fáz životného cyklu výrobkov a hospodárskej vyspelosti národných ekonomík. Vernon vychádzal z činnosti amerických nadnárodných korporácií, keď skúmal ich investičné vzorce.

Hlavnou otázkou, ktorú táto teória skúma, je to, v ktorej fáze životného cyklu výrobku dochádza k investícii v zahraničí a kam táto investícia bude smerovať. Podľa tejto teórie výrobca ponúka svoj produkt najprv na domácom trhu a vyrába ho taktiež doma. Riziko prenosu výroby do zahraničia je ešte príliš vysoké a tiež záujem o produkt v zahraničí je nižší. Ku zmene však dôjde, ak je produkt na domácom trhu úspešný. Domáci trh už po určitej dobe nedokáže saturať viacero výrobkov a preto sa firmy využívajú zahraničné trhy na ďalšie rozšírenie výroby. Výroba sa však ešte aj v tomto štádiu uskutočňuje doma, firma vstupuje na zahraničné trhy nepriamo.

Ďalšie štádium je štádium zrelosti výroby, keď výrobca prenáša aj samotnú výrobu do zahraničia. Činí tak, lebo prenosom výroby dosahuje určitú konkurenčnú výhodu – nižšie náklady, ľahší prístup na trh atď. Toto je štádium, keď dochádza k priamym investíciám v zahraničí. Zároveň firma už pripravuje zavedenie inovovaného výrobku na domácom trhu, ktoré zabezpečí firme zachovanie svojej trhovej pozície. V tejto fáze dochádza k PZI hlavne do ostatných priemyselných štátov, keďže domáca firma chce využiť vysokú kúpnu silu týchto štátov a chce zúžitkovať svoju monopolistickú výhodu. Časom sa však produkcia výrobku štandardizuje a zjednodušuje a zároveň cena produktu klesá. To vedie korporácie k tomu, aby v záujmu zachovania výnosnosti preniesli výrobu svojho produktu do menej rozvinutých štátov, ktoré ponúkajú nízke výrobné náklady.

Ak sa pôvodný produkt dostáva do fázy poklesu, často dochádza k ďalšiemu presunu výroby opäť do rozvojových štátov, kde vďaka extrémne nízkym nákladom a menšej náročnosti spotrebiteľov môže aj relatívne zastaralý produkt prinášať ďalšie zisky. Príkladom môže byť slávny Volkswagen chrobák, ktorý zostával vo výrobe v Južnej Amerike dlho po tom, ako bola výroba v Európe zastavená.²

Práca Vernona bola vo svojom čase priekopnícka a dodnes patrí medzi najviac citované vedecké práce v oblasti teórii PZI. Jej platnosť je však v súčasnosti už otázná. Veľké nadnárodné korporácie už len zriedkavo vyrábajú svoje produkty v domovskom štáte. Už aj nové produkty sa hneď vyrábajú v rozličných kútoch Zeme, často aj na viacerých miestach. Štandardom je rozloženie, keď sa výskum a vývoj nachádza v priemyselne vyspelých štátoch (domovských štátoch) a výroba sa kompletne uskutočňuje v menej vyspelých štátoch sveta. Príkladom môžu byť firmy v textilnom priemysle (napr. Nike, Adidas, Next atď) alebo firmy v elektrotechnickom a IT priemysle.

Nesporným faktom však je, že na teórii životného cyklu boli založené ďalšie teórie zamerané na oblasť PZI, napríklad model Paula Krugmana, ktorý sa pomocou teórie

¹ Pozri článok - Vernon, R.: International Investment and International Trade in the Product Cycle. Quarterly Journal of Economics 83, 1966, s. 190-207.

² Produkcia automobilu VW Chrobák skončila v Európe a v USA v polovici 70. rokov, keď záujem o tento model postupne klesal. Hlavné výrobné kapacity však boli demontované a prevezené do Brazílie a Mexika, kde sa Chrobák vyrábala niekoľko ďalších desaťročí. Výroba modelu Chrobák sa v Brazílii skončila v roku 1996 a v Mexiku dokonca až v roku 2003.

životného cyklu snažil vysvetliť procesy inovácie a imitácie výrobkov v priemyselne vyspelých štátoch a v rozvojových štátoch. Krugman prišiel s hypotézou, že iba menšia časť výrobkov sa vyrába v priemyselne vyspelých štátoch, keď sa pomocou procesu imitácie výroba rýchlo presúva do rozvojových štátov. Priemyselne vyspelé štáty teda exportujú inovatívne produkty a rozvojové štáty zastaralejšie staršie produkty. Keďže aj tento model vznikol už v roku 1979, jeho platnosť je v súčasnom globálnom svete už tiež obmedzenejšia.

3 Japonské rozvojové teórie PZI

Základy japonských rozvojových teórií PZI položil Kyoshi Kojima v 70. rokoch 20. storočia, keď sa venoval skúmaniu priamych zahraničných investícií japonských firiem a vyslovil hypotézu, že japonské PZI sa líšia od amerických PZI. Podľa neho japonské PZI vytvárajú tovarové toky, kým americké PZI nahrádzajú tovarové toky. Japonské investície dokázali lepšie využiť komparatívne výhody jednotlivých štátov v juhovýchodnej Ázii. Japonské priame zahraničné investície v prvej fáze podporovali presun priemyselných odvetví náročných na prácu alebo citlivých na životné prostredie. Japonské rozvojové teórie PZI ďalej rozvinuli americký ekonóm japonského pôvodu Terutomo Ozawa a ekonóm nigérijského pôvodu Rajneesh Narula.

Zaujímavá je najmä práca Ozawu, ktorý medzi prvými vyslovil tézu, že ak sa rozvojové štáty chcú pohnúť smerom dopredu, je nutné, aby otvorili svoje hospodárstva a zamerali sa na získavanie PZI. Ozawa píše, že rozvojové štáty musia vstupovať do interakcie s rozvinutejšími ekonomikami a postupne preberať ich know-how a znalosti. Ilustruje to na príklade USA, ktoré v 19. storočí iba kopírovali úspešné kroky Veľkej Británie a na príklade Japonska, ktoré po druhej svetovej vojne úspešne emulovalo výsledky priemyselne rozvinutých štátov.

Ozawa³ skúmal vzťahy akumulácie fyzického a ľudského kapitálu, stupňa hospodárskeho rozvoja a PZI. Pri svojom skúmaní Ozawa využil model Michaela Portera, ktorý skúmal konkurenčné výhody štátov. Porter identifikoval štyri rozvojové fázy (fázy konkurencieschopnosti) – fázu založenú na výrobných faktoroch, fázu založenú na investíciách, fázu založenú na inováciách a fázu založenú na bohatstve. Ozawa využil tieto fázy a skúmal prílev a odlev PZI v jednotlivých fázach hospodárskeho rozvoja. Výsledkom skúmania bolo nasledovné zistenie:

- na prvom vývojovom stupni prichádzajúce investície hľadajú výhodné výrobné faktory a odchádzajúce investície sú zatiaľ nepodstatné. Z výrobných faktorov je dôležitá najmä lacná pracovná sila, ktorá priťahuje najväčšiu pozornosť zahraničných investorov,
- na druhom vývojovom stupni prichádzajúce investície sú zamerané na rastúce domáce trhy, keď je dôležitá najmä rastúca kúpna sila obyvateľov. Odchádzajúce investície sú motivované najmä rastom miezd a domáce podniky začínajú vyhľadávať štáty s nízkou cenou práce,
- na treťom vývojovom stupni je konkurencieschopnosť štátov založená na inováciách, a prichádzajúce ako aj odchádzajúce investície sú motivované trhovými a technologickými faktormi.

Ranesh Narula vo svojej práci analyzoval dynamiku vzťahu medzi špecifickými výhodami firiem a nemobilnými výhodami štátov. Podľa neho na začiatku hospodárskeho rozvoja štáty disponujú najmä prírodnými zdrojmi a ich PZI sú ovplyvnené najmä nimi. Faktory pôsobiace na PZI sa však menia, ak štáty prechádzajú na vyšší stupeň

---

³ Ozawa, T.: Theory of FDI as a Dynamic Paradigm of Economic Development. Transnational Corporations, 1/1992

hospodárskeho rozvoja. Na najvyššom stupni sú PZI ovplyvnené už najmä vytvorenými aktivitami, akými sú ľudské zdroje a infraštruktúra.

Platnosť úvah japonských ekonómov bola potvrdená niekoľkokrát aj empiricky. Prvým príkladom je vývoj japonskej ekonomiky, ktorá tvorila základ teoretických hypotéz (a jej vývoj dokumentuje tabuľka č. 1). Rovnaké tendencie je však možné dokumentovať aj v iných štátoch juhovýchodnej Ázie, keď vhodným príkladom je Južná Kórea, ktorej firmy patria medzi najdynamickejšie sa rozvíjajúce sa na svete. Podobný vývoj je možné pozorovať v prípade čínskych korporácií, ktoré po fáze licenčnej spolupráce a spoločných podnikov začínajú expandovať pomocou PZI v zahraničí. V poslednom období bolo možné registrovať predaj časti firmy IBM čínskej firme Lenovo alebo snahy čínskej ropnej spoločnosti CNOOC o kúpu amerických rafinérií.

4 Dunningova teória PZI a hospodárskeho rozvoja

John Dunning patrí medzi najváženejších ekonómov v oblasti skúmania medzinárodných stratégií, PZI a nadnárodných korporácií. Dunning sa venoval skúmaniu PZI a hospodárskeho rozvoja na všeobecnej úrovni, pričom jeho prístup je podobný prístupu japonských ekonómov. Jeho teória načrtáva základné vzťahy medzi tokmi a štruktúrou PZI a fázou hospodárskeho rozvoja jednotlivých štátov.

Dunning rozoznáva päť základných vývojových fáz, ktorými štáty pri investovaní do zahraničia prechádzajú⁴:

- *V prvej fáze* štáty neinvestujú v zahraničí, keďže kvôli svojej nízkej rozvinutosti nedokážu využiť svoje špecifické prednosti. Do medzinárodného podnikania sa domáce firmy zapájajú len prostredníctvom vývozu. Veľkú úroveň v tejto fáze hrajú PZI zo štátov na vyššom stupni hospodárskeho rozvoja, ktoré si začínajú všimnúť špecifické výhody týchto štátov a snažia sa ich využiť a rozvinúť,
- *V druhej fáze* dochádza k rastu PZI prúdiacich do štátu. Začína rásť kúpna sila obyvateľov a to si všimajú zahraničné firmy, ktoré nahrádzajú dovoz výrobou na mieste. Daný štát však v zahraničí investuje len zriedka, domáce firmy ešte nedisponujú špecifickými výhodami, ktoré by mohli využiť,
- *V tretej fáze* začínajú viditeľne rásť investície firiem daného štátu smerujúce do zahraničia. Domáce firmy už získali dostatočné skúsenosti v medzinárodnom podnikaní a vypracovali svoje špecifické výhody. Dochádza k rastu miezd a štát stráca výhodu lacnej pracovnej sily. Nastupujú však nové výhody – vysoký dopyt, technologický rozvoj, moderná infraštruktúra a pod. Odlev investícií je ešte nižší než prílev, ale objem prílevu a odlevu sa už začína zblížovať,
- *V štvrtej fáze* sa štát stáva výrazným vývozcom priamych zahraničných investícií,
- *Piata fáza* je sa podľa Dunninga vyznačuje intraindustriálnou produkciou. Rozhodnutia o PZI sú už menej podmienené špecifickými výhodami jednotlivých štátov, viac sa prihliada na dynamické faktory. Dovozné a vývozné investície konvergujú. Podľa Dunninga je táto fáza v súčasnosti charakteristická pre najvyspelejšie štáty vo svetovej ekonomike.

---

⁴ Baláž, P. a kol.: Medzinárodné podnikanie. Sprint, Bratislava, 2001, s. 143

Tabuľka č.1 – Fázy hospodárskeho rozvoja podľa Ozawu na príklade Japonska

- **I. fáza – 50. roky – polovica 60. rokov**
  - Expanzia priemyselných odvetví náročných na pracovnú silu (napr. textilný priemysel, obuvníctvo)
  - Táto fáza bola sprevádzaná selektívnym importom výrobných technológií a nákupom technológií a licencií. Na konci tejto fázy sa začal postupný presun priemyselných odvetví náročných na pracovnú silu do susedných štátov juhovýchodnej Ázie
- **II: fáza – koniec 50. rokov – začiatok 70. rokov**
  - Rozvoj ťažkého priemyslu – výroba ocele, strojárstvo, lodiarský priemysel, petrochémia atď.
  - Táto fáza sa vyznačovala zrýchľujúcim sa preberaním technológií z priemyselne vyspelých štátov (USA a západná Európa) najmä pomocou licencií, čoraz dôležitejšiu úlohu však zohrávali spoločné podniky (joint-ventures). Odchádzajúce PZI boli v tomto období zamerané na využívanie lacných zdrojov.
- **III: fáza – koniec 60. rokov – 90. roky**
  - Rýchly rozvoj modernej hromadnej priemyselnej výroby – napr. automobilový priemysel a elektrotechnický priemysel.
  - Postupná adaptácia a vylepšovanie zahraničných technológií viedla k rastúcim PZI v oblasti automobilového a elektrotechnického priemyslu (najmä v USA a v západnej Európe).
- **IV: fáza – koniec 80. rokov – súčasnosť**
  - Rozvoj flexibilnej priemyselnej výroby založenej na mechatronike. Rýchle inovácie v oblasti elektroniky, IT, nových materiálov, biotechnológií a v iných oblastiach.
  - Japonské spoločnosti vytvárajú svoje výrobné a inovačné siete a uzatvárajú strategické aliancie v USA, v Európe a v juhovýchodnej Ázii.

Zdroj: Ozawa, T.: Theory of FDI as a Dynamic Paradigm of Economic Development. Transnational Corporations, 1/1992

Je zreteľné, že Dunning vidí úlohu PZI pri hospodárskom rozvoji rovnako ako zástupcovia japonských rozvojových teórií (čo nie je prekvapením, keďže s Narulom často vedecky spolupracoval). Aj on pokladá PZI za veľmi užitočný nástroj, ktorý dokáže pomôcť pri štartovaní hospodárskeho rozvoja chudobných štátov. Ak sa však pozrieme na jednotlivé fázy hospodárskeho rozvoja hlbšie, vidíme, že pri prechode z jednej rozvojovej fázy do druhej dôležitú úlohu hrá štátna hospodárska politika. V prvej fáze stačia opatrenia na podporu prílevu PZI, ak však chce štát dosiahnuť silné odchádzajúce PZI, je nutné budovať silné domáce korporácie. Ak totiž domácu ekonomiku ovládnu zahraničné nadnárodné korporácie, odchádzajúce PZI zostanú dlhodobo na nízkej úrovni, keďže nadnárodné korporácie uskutočňujú svoje PZI prostredníctvom materskej firmy.

Dôkazom tohto tvrdenia sú štáty juhovýchodnej Ázie a štáty strednej a východnej Európy. Južná Kórea dlhé obdobie obmedzovala prístup zahraničných spoločností na svoj trh a pomocou protekcionistickej hospodárskej politiky budovala silné domáce megakorporácie (chaeboly – Samsung, LG, Daewoo), ktoré sú v súčasnosti už rovnocenným konkurentom nadnárodných spoločností pochádzajúcich z triády ekonomickej sily. Juhokórejské firmy v súčasnosti silne expandujú na svetových trhoch, čoho dôkazom sú napríklad investície kórejských spoločností na Slovensku (Kia a Samsung). Podobnú hospodársku stratégiu uskutočňuje aj Čína, ktorá dlhodobo vyžaduje od zahraničných investorov, aby si pri svojich projektoch zobrali za partnera domácu firmu (joint venture). Týmto dochádza k posilneniu domácich firiem, ktoré získajú nové technológie, manažérske know-how a iné znalosti.

Z tohto procesu postupne rastú silné čínske korporácie, ktoré sú už samy aktívne v zahraničných investíciách.

Štáty strednej a východnej Európy naopak rezignovali na podporu silných domácich firiem, čo viedlo k tomu, že v privatizácii získali silné domáce firmy zahraničné nadnárodné spoločnosti. Je však nutné dodať, že chýbal domáci kapitál na privatizáciu a úspešné riadenie týchto firiem, čo možno dokumentovať aj zlyhaním tvorby silnej domácej podnikateľskej vrstvy na Slovensku medzi 1994 a 1998. Veľké nadnárodné spoločnosti nevyužívajú svoje dcérske spoločnosti na investičné aktivity, preto sú v súčasnosti odchádzajúce PZI zo štátov strednej a východnej Európy nízke. Výnimku tvoria len ruské energetické spoločnosti a dve maďarské spoločnosti MOL (ropná spoločnosť) a OTP Banka. Tieto spoločnosti nemajú dominantného zahraničného vlastníka a vlastnia ich domáci i zahraniční finanční investori, ktorí ponechávajú voľnosť strategickým rozhodnutiam vedenia spoločnosti. Výsledkom je to, že tieto spoločnosti sa výrazne angažujú v priestore strednej a východnej Európy, keď sa snažia vybudovať pozíciu silnej regionálnej nadnárodnej spoločnosti. Oba tieto podniky si vedú úspešne, aj renomovaný ekonomický časopis ich zaradil na zoznam spoločností, ktoré sa oplatí v budúcnosti sledovať.

Záver

Vzťah medzi prílevom PZI a hospodárskym rozvojom je neodškriepiteľný. Teória životného cyklu, japonské rozvojové teórie a rozvojová teória Johna Dunninga boli viackrát potvrdené aj empiricky. Prikladom môže byť už spomenuté Japonsko, Južná Kórea alebo najdynamickejšia ekonomika súčasného svetového hospodárstva – Čína. Tieto a skupina ďalších štátov dokázala úspešne využiť potenciál PZI na urýchlenie hospodárskeho rozvoja a podarilo sa im zaradiť medzi priemyselne najvyspelejšie ekonomiky sveta. Úspešne si počinajú v oblasti PZI aj štáty v strednej Európe (najmä Maďarsko, Česká republika, Slovensko, Poľsko), ktoré sa snažia využiť prílev PZI pri nevyhnutnej priemyselnej reštrukturalizácii. Neúspechom týchto štátov je však fakt, že nedokázali vybudovať silné domáce firmy, čo do budúcnosti znamená vysokú závislosť od nadnárodných korporácií.

V súčasnosti aj Svetová banka uznáva, že PZI sú pre najchudobnejšie rozvojové štáty najlepšou možnosťou úniku z pasce chudoby. Oficiálna rozvojová pomoc nie je postačujúca (ani motivujúca) a zahraničné úvery spôsobujú často až neudržateľnú zadlženosť rozvojových štátov. Problémom však zostáva fakt, že zahraniční investori prejavujú iba okrajový záujem o najchudobnejšie rozvojové štáty. Rozhodujúca časť svetových tokov PZI smeruje do priemyselne vyspelých štátov alebo do regiónu juhovýchodnej Ázie. Podiel najchudobnejších rozvojových štátov (least developed countries) je dlhodobo nízky, v čom hrá najdôležitejšiu úlohu nevhodné podnikateľské prostredie. Najchudobnejšie štáty nedokážu ponúknuť okrem lacných surovín dostatočné impulzy pre zahraničných investorov, keď politické a ekonomické prostredie je v týchto štátoch vysoko nestabilné a pracovná sila nedisponuje žiadnou kvalifikáciou a často je jej zdravotný stav problematický (napr. AIDS, malária, cholera atď.).

Výzvou pre najchudobnejšie rozvojové štáty je teda pripraviť také hospodárske prostredie, ktoré by dokázalo zaujať potenciálnych zahraničných investorov a naštartovať hospodársky rozvoj v týchto štátoch. Takého kroky odporúča aj Svetová banka, ktorá vo svojej výročnej publikácii Doing Business hodnotí stav podnikateľského prostredia v jednotlivých štátoch sveta a vypracováva rebríček najúspešnejších štátov. Je ťažké začať s takouto hospodárskou politikou, ale sú už štáty, ktoré nastúpili na tú správnu cestu. Prikladom môže byť Botswana, ktorá v posledných rokoch začala uskutočňovať trhové hospodárske reformy, čo viedlo k dynamizácii hospodárskeho rastu a ku zvýšeniu záujmu zahraničných investorov. Botswana naznačuje smer, ktorý je možné odporučiť všetkým chudobným rozvojovým štátom.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Baláž, P. a kol.: Medzinárodné podnikanie. Sprint, Bratislava, 2001.
2. Lall, S.: FDI and development: Research Issues in the Emerging Context. Centre for International Economic Studies Policy Discussion Paper Number 21, 2000.
3. Moss, T., Ramachadran, V., Shah, M. K.: s Africa's Skepticism of Foreign Capital Justified? Evidence from East African Firm Survey Data. Center for Global Development Working Paper Number 41, 2004.
4. Ozawa, T.: Theory of FDI as a Dynamic Paradigm of Economic Development. In: Transnational Corporations, 1/1992.
5. Vernon, R.: International Investment and International Trade in the Product Cycle. In: Quarterly Journal of Economics 83, 1966, s. 190-207.
6. Walkirch, A: Foreign Direct Investment in a Developing Country: An Empirical Investigation. Oregon State Iniversity, 2002.

KONTAKT

Ing. Tomáš Dudáš, PhD.
Katedra svetovej ekonomiky
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
dudas@euba.sk

ZOLTÁN HORVÁTH:

PRÍRUČKA EURÓPSKEJ ÚNIE

BRATISLAVA: ZASTÚPENIE EURÓPSKEJ KOMISIE V SLOVENSKEJ REPUBLIKE, 2004, 520 s.,
ISBN 80-89102-09-3

Mgr. Boris Mattoš

Integrácia do európskych a transatlantických spoločenstiev bola prioritou slovenskej zahraničnej politiky od vzniku republiky v roku 1993. Po desaťročnom úsilí sa tento cieľ podarilo v minulom roku naplniť a Slovenská republika sa stala súčasťou v poradí piateho rozšírenia Európskej únie.

Je nepopierateľným faktom, že problematika fungovania EÚ je veľmi komplexnou oblasťou, ktorú nie je jednoduché zachytiť. Ide o rozsiahly súhrn otázok zahŕňajúcich široké spektrum problémov. Práve o ich vysvetlenie a priblíženie čitateľovi sa pokúša publikácia Zoltána Horvátha: Príručka Európskej únie.

Ako vedúci odboru EÚ maďarského zákonodarného zboru mal Zoltán Horváth možnosť z blízka pozorovať fungovanie európskych inštitúcií, prednášky o Európskej únii na univerzitách, pre štátnych zamestnancov, novinárov, učiteľov a podnikateľov mu na druhej strane pomohli odkryť najbežnejšie otázky, ktoré je potrebné v tejto súvislosti objasniť. Ako sám autor uvádza, pri práci na príručke vychádzal nielen z primárnych a sekundárnych zdrojov a súvisiacej literatúry, ale aj zo svojich vlastných osobných skúseností.

Úvodné predslovy publikácie patria ministrom zahraničných vecí Slovenskej republiky Eduardovi Kukanovi a vedúcemu Zastúpenia Európskej komisie v Slovenskej republike Ericovi van der Lindenovi. V predslove a poďakovaní autora k slovenskému vydaniu publikácie sa uvádza, že po debutujúcom maďarskom vydaní (dočkalo sa už piateho vydania), vyšlo v roku 2002 anglické vydanie, ktoré bolo distribuované do všetkých členských štátov a kandidátskych krajín prostredníctvom delegácií Európskej komisie. Slovenské vydanie vyšlo v poradí ako tretie, ešte pred francúzskym, naplánovaným na prvú polovicu roku 2005. Už zo samotného obsahu je evidentné, že slovenská verzia bola autorom zrevidovaná a doplnená o najnovšie udalosti vývoja Európskej únie.

Na päťsto stránach, v štyroch hlavných častiach členených na dvadsať kapitol sa autor snaží zorientovať čitateľa v širokom komplexe fungovania Európskej únie. V kapitolách vyvážené a rovnocenne rozoberá jednotlivé právne, inštitucionálne, ekonomické a politické aspekty fungovania únie. Publikácia je zostavená podľa ucelených tematických a problémových okruhov, ktoré nasledujú v logickej postupnosti výkladu zložitých procesov.

Vývoj a architektúra Európskej únie

V prvej časti autor skúma historický vývoj Európskej únie. Podrobne rozpracováva dejiny a vývoj európskej integrácie od založenia Európskeho spoločenstva uhlia a ocele. Podrobnejšie sa venuje najmä udalostiam vývoja Európskej únie na začiatku 21. storočia: procesu a priebehu rozšírenia smerom na východ a ústavnej zmluve. V obsiahlejšej časti podrobne analyzuje inštitucionálnu štruktúru Európskej únie, jej hlavné orgány: Radu Európskej únie, Európsku komisiu, Európsky parlament, Európsky súdny dvor, Európsky dvor audítorov, Hospodársky a sociálny výbor, Výbor regiónov, Európsku investičnú banku, Európsku centrálnu banku a Európskeho ombudsmana. Samostatnú podkapitolu venoval inštitucionálnym zmenám Ústavnej zmluvy.

Rámec a fungovanie piliera spoločenstiev Európskej únie

Druhú časť recenzovanej publikácie Zoltán Horváth zameral na rámcový pilier fungovania spoločenstiev EÚ. Najrozsiahlejšie sa venoval rozhodovaniu jednotlivých hlavných inštitucionálnych orgánov Európskej únie a legislatívnemu procesu spoločenstva. Kapitolu dopĺňa problematikou jednotného trhu a štyroch slobôd: voľného pohybu tovaru, osôb, služieb a kapitálu. Problematika hospodárskej a menovej únie, kde sa autor venuje najmä dôsledkom prijatia Maastrichtskej zmluvy na HMÚ, uzatvára druhú časť publikácie.

Prínosom príručky, v rámci tejto časti, je komplexné spracovanie rozhodovacieho procesu, čo do značnej miery napomáha pochopeniu pomerne zložitého systému tvorby legislatívy Európskej únie.

Spoločné politiky a aktivity spoločenstiev

Predmetom tretej časti sú spoločné politiky: obchodná (venuje sa aj vzťahu EÚ a svetovej ekonomiky so zameraním najmä na vonkajšie hospodárske vzťahy Európskej únie), poľnohospodárska, dopravná, regionálna, zamestnanecká, sociálna, priemyselná, energetická, výskumná, spotrebiteľská, zdravotná, politika životného prostredia a hospodárskej súťaže. Ďalej sa venuje nástrojom ekonomickej a sociálnej súdržnosti a záverom vzdelávacej a kultúrnej politiky.

Fungovanie medzivládnych pilierov Európskej únie

V poslednej zo štyroch častí Horváth analyzuje fungovanie dvoch medzivládnych pilierov Európskej únie. Druhý a tretí pilier aj samotný autor považuje z medzinárodno-politického hľadiska za najdôležitejšie. Je určite hodné chvály, že sa nevyhýba ani problematickým oblastiam a práve im venuje väčšiu pozornosť. Zrejme časový tlak neumožnil aktualizáciu tejto kapitoly, keďže sa hodnotenie zahraničnej a bezpečnostnej politiky končí summitom v Helsinkách.

Tretí pilier, spravodlivosť a vnútro, a jeho kľúčové zložky, autor približuje v ostatnej 20. kapitole. Podrobne si všíma najmä prepracovanie tretieho piliera v kontexte Amsterdamskej zmluvy, nezabúda ani na Schengenskú dohodu, Chartu základných práv a na ustanovenia Zmluvy z Nice týkajúce sa tretieho piliera.

Prínosným doplnením recenzovanej publikácie je aj 45-stranový výkladový slovník, kde autor vysvetľuje najdôležitejšie termíny Európskej únie použité v knihe, a to od „Acquis communautaire“, t.j. korpus práva spoločenstva, ktorý zväzuje všetky členské štáty do Európskej únie po „Zvyšky z Amsterdamu/Amsterdam leftovers“, t.j. otázky inštitucionálnej reformy, ktoré Amsterdamská zmluva nedoriešila.

Záverom možno konštatovať, že *Príručka Európskej únie* Zoltána Horvátha jasne, prehľadne a zrozumiteľne vysvetľuje podstatu únie, jej zámery, inštitúcie, legislatívu a množstvo ďalších dôležitých aspektov. Je jednou z možností prístupu ku komplexným a hutným faktom a poskytuje možnosti získať informácie o rôznych aspektoch Európskej únie, ktoré majú dosah na úspešnosť fungovania rozšírenej únie.

Ak bolo hlavným cieľom publikácie umožniť čitateľovi porozumieť, čo únia robí, čo motivuje jej rozhodnutia, aké dôvody stoja za úspechmi i neúspechmi integrácie, aké sú vyhliadky do budúcnosti a ako sa uskutočňuje historický akt rozšírenia, účel bol splnený.

KONTAKT

Mgr. Boris Mattoš

Katedra diplomacie a medzinárodných vzťahov

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5

mattos@dec.euba.sk

CLAIRE ANNESLEY:

POLITICKÝ A EKONOMICKÝ SLOVNÍK ZÁPADNEJ EURÓPY

A POLITICAL AND ECONOMIC DICTIONARY OF WESTERN EUROPE: AN ESSENTIAL GUIDE TO THE POLITICS AND ECONOMICS OF WESTERN EUROPE.

London: Routledge, 2005. 337 s. ISBN 1 85743 214 2

Ing. Mgr. Magdaléna Hašková

Politický a ekonomický slovník Západnej Európy, ktorý vydalo renomované londýnske vydavateľstvo Routledge v roku 2005 patrí do série Európskych politických a ekonomických slovníkov. V rámci nej už vyšli tituly o Východnej Európe, Latinskej Amerike, Blízkom východe, o Juhovýchodnej Ázii, Východnej Ázii, Afrike a Južnej Ázii. Slovníky majú poskytnúť relevantné politické a ekonomické informácie v užívateľsky prístupnom formáte indíviuám a organizáciám, ktoré potrebujú prehľad o daných svetových regiónoch.

Autorka publikácie o Západnej Európe Claire Annesley je od roku 2000 lektorkou Euópskej politiky na Univerzite v Manchestri, pričom predtým pracovala vo Výskumnom centre politickej ekonómie na Univerzite v Sheffielde. Jej výskumnou oblasťou je komparatívna politika a politická ekonómia s ťažiskom štáty blahobytu. Na tvorbe hesiel v slovníku sa podieľali ďalší piati autori z Veľkej Británie a Nemecka, ktorí sú pri konkrétnych heslách uvedení.

Vytvorenie samostatných príručiek pre východnú a západnú Európu nadväzuje na vývoj po II. svetovej vojne a je do istej miery prekvapujúce, keďže súčasná tendencia je vyrovnávať rozdiely a prekonávať zakorenené rozdelenie. Na druhej strane nespochybniteľne odlišný vývoj v druhej polovici 20. storočia na západe a východe Európy a aj geografické kritérium možno považovať za vhodné pri tvorbe tematických slovníkov.

Podľa Claire Annesley je cieľom publikácie podať prehľad politickej a ekonomickej situácie v súčasnej Západnej Európe. Sama uznáva, že v dnešnom rýchlo sa meniacom svete je ťažké vystihnúť politický a ekonomický stav v istom regióne.

Pri výbere hesiel slovníka možno vyčleniť niekoľko tematických línií. Jednotlivé západoeurópske krajiny tvoria kľúčové slová slovníka a sú rozpracované najpodrobnejšie. Heslá obsahujú základné geografické a demografické údaje, na ktoré nadväzuje popis politickej situácie. Autorka sa venuje najmä súčasnému vývoju, ktorý je zaznamenaný veľmi podrobne. Stručne sú spomenuté aj najvýznamnejšie udalosti povojnového obdobia a vzťah danej krajiny k Európskej únii. Ekonomický vývoj krajín je charakterizovaný vyvázenejšie než politická situácia. Podáva pohľad na ekonomický systém v daných krajinách a jeho vývoj či zmeny od roku 1945. Údaje o súčasnom stave ekonomiky zaostávajú za politickou charakteristikou. V slovníku sú použité hlavné ekonomické ukazovatele z roku 2001, čo je v roku vydania 2005 už starý údaj. Popis ekonomickej časti obsahuje tiež názvy najvýznamnejších ekonomických zoskupení a mená osobností, ktoré sa podieľali na tvorbe hospodárskej politiky. Tie sú vyznačené hrubou tlačou a rozpracované hlbšie ako samostatné heslá. Týmto spôsobom je zaručená tematická prepojenosť slovníka do hĺbky.

Ďalšiu kategóriu tvoria politické strany pôsobiace v Západnej Európe. Popri stručnom popise politických cieľov a historického vývoja v strane obsahujú tieto heslá aj výsledky, ktoré strana dosiahla v posledných parlamentných voľbách, čo je z hľadiska aktuality publikácie problematiké. Pri každej politickej strane je uvedené meno lídra, telefonický, faxový kontakt a tiež adresa webovej stránky, čo možno považovať za riešenie pri aktualizácii faktov.

Slovník obsahuje tiež bibliografické údaje o najvýznamnejších osobnostiach Západnej Európy. Okrem postáv povojnovej politickej scény (napr. Willy Brandt, Robert Schuman, Margaret Thatcher) sú to súčasné zvolené hlavy štátov, predsedovia vlád a ministri financií osemnástich západoeurópskych štátov. Na prvom mieste je uvedený ich

profesijný životopis a význam v domácej alebo svetovej politike či ekonomike, na čo nadväzujú podrobnejšie bibliografické informácie. Rovnako nechýbajú kontaktné údaje vrátane e-mailovej adresy a kde to bolo možné určiť - aj termín skončenia funkčného obdobia. Vďaka takémuto prehľadu slovník ucelene informuje o súčasnej politickej scéne v Západnej Európe, čo je z hľadiska prepojenosti v rámci Európskej únie nevyhnutné.

Poslednú kategóriu politických hesiel tvoria niektoré dobové termíny alebo historické udalosti. Ako príklad možno uviesť heslá Studená vojna, Občianstvo, Imigrácia, Holokaust a pod.

K ekonomickým heslám patrí popis ekonomických organizácií, združení zamestnávateľov, odborových združení, rôznych fondov, inštitútov a tiež centrálnych bánk západoeurópskych krajín. Do tejto kategórie možno zaradiť aj malý počet zástupcov súkromnej sféry (napr. IKEA). Heslo Európska únia je vysvetlené stručne, ale výstižne prepojením viacerých hesiel ako sú napr. Európska centrálna banka, Europeizácia, Európska komisia atď. Podobne sú charakterizované aj iné medzinárodné organizácie a inštitúcie pôsobiace v regióne.

Názvy národných zhromaždení a centrálnych bánk sú uvedené v pôvodom jazyku, ostatné inštitúcie a združenia sú v angličtine. Pôvodný názov politických strán je v zozname s odkazom na anglický preklad, kde je heslo vysvetlené.

Ako heslá sú uvedené aj krajiny mimo regiónu záujmu, ktoré do veľkej miery ovplyvňujú jeho politický alebo ekonomický vývoj buď ako významní obchodní partneri, spojenci v rámci politického združenia alebo zdroj kontroverzií (Japonsko, USA, Štáty strednej a východnej Európy).

Z formálnej stránky chýba slovníku ucelený zoznam hesiel, ktorý by uľahčil vyhľadávanie a tiež by sprehľadnil celkovú štruktúru a vnútronú prepojenosť príručky.

Napriek uvedeným nedostatkom a pripomienkam spĺňa slovník stanovený cieľ, keďže poskytuje dostatočne podrobné informácie o politickej a ekonomickej situácii v Západnej Európe. Je vhodný pre odbornú verejnosť, študentov a učiteľov v oblasti medzinárodné vzťahy, politológia a ekonómia. Jeho hlavný prínos vidíme v poskytnutí uceleného obrazu o regióne Západnej Európy tým, že spája politiku s ekonómiou, ktoré sú v spoločnosti viacnásobne prepojené.

KONTAKT

Ing. Mgr. Magdaléna Hašková
Katedra diplomacie a medzinárodných vzťahov
Fakulta medzinárodných vzťahov EU v Bratislave
magdalena_haskova@yahoo.com

GUY PETERS:

INŠTITUCIONÁLNA TEÓRIA V POLITICKÝCH VEDÁCH. „NOVÝ INŠTITUCIONALIZMUS“.
(INSTITUTIONAL THEORY IN POLITICAL SCIENCE. THE „NEW INSTITUTIONALISM“.)

CONTINUUM: LONDÝN, 2005. ISBN: 0-8264-7304-0.

POČET STRÁN: 195.

Ing. Jana Hošková

Z autorovho výroku „korene politických vied sú v štúdiu inštitúcií“ (str.1) pramení dôležitosť, akú dal vo svojom diele pojmu inštitúcia a teórii inštitucionalizmu. Guy Peters sa venuje aktuálnej problematike, ktorá rezonuje spolu s konštruktivistickou paradigmou (i metateóriou) v politických vedách. *Starý* inštitucionalizmus sa rozvíjal najmä na konci 19. a začiatkom 20. storočia. Po druhej svetovej vojne sa proti nemu postavili dva nové teoretické prístupy: behaviorizmus a racionalizmus. Oproti inštitucionalizmu vyzdvihovali jednotlivca (pred inštitúciou a štruktúrou), ktorý koná autonómne, nepociťuje žiadne obmedzenia a v každom okamihu kalkuluje svoju užitočnosť. Tieto teórie pôsobia anti-normatívne, zdôrazňujú inputizmus (preferovanie definovania inputov pred outputmi). Renesanciu prežíva inštitucionalizmus od 80. rokov 20. storočia v podobe *nového* inštitucionalizmu (objavuje sa v dielach March a Olsena). Guy Peters nazval túto etapu vývoja politických vied „úspešnou proti-reformáciou“.

B. Guy Peters napísal v roku 2005 druhú rozšírenú a aktualizovanú prácu, ktorá nadviazala na vydanie z roku 1999. Prínos jeho práce spočíva v deskripcii siedmych verzií inštitucionalizmu a v snahe zjednotiť ich do ucelenej teórie *nového* inštitucionalizmu. Jeho rozdelenie je precíznejšie ako napr. rozdelenie Halla a Taylora (rozlišujú historický, sociologický a racionalistický), ktoré ale našlo väčší ohlas u odbornej verejnosti. Rozmanitosť verzií a ich stupeň prepracovanosti svedčí o pokročilosti výskumu v teórii inštitucionalizmu. Výsledok jeho skúmania zostal napriek tomu v rovine nezodpovedaných otázok o funkčnosti ucelenej teórie. Zdá sa, že sa autor nachádza vo fáze čakania, ako sa budú politické vedy ďalej uberať.

Kniha je rozdelená na deväť kapitol – posledná kapitola je záverom práce. Kapitoly 2-8 skúmajú jednotlivé prúdy v inštitucionalizme *ad seriatem*. Autor si kladie v každej z nich rovnaké otázky a zvolil rovnaké rozdelenie. Zisťuje, čo je inštitúcia v jednotlivých verziách, ako sa formuje, ako dochádza k inštitucionálnej zmene, aké sú silné a slabé stránky týchto verzií, aký je vzťah medzi inštitúciou a jednotlivcom. Záver sa spája s otázkou, či existuje jedna teória inštitucionalizmu alebo viaceré. Vznik *nového* inštitucionalizmu v chápaní autora môže byť však účelové. Spojenie rôznych verzií inštitucionalizmu obsahujúci spoločné ale i rozdielne prvky povedie k vytvoreniu širokého pojmu, podobne ako je pojem liberalizmus, v ktorom sa skrývajú protichodné prúdy.

V prvej kapitole sa autor venuje základnému vysvetleniu teórie *starého/pôvodného* inštitucionalizmu. Inštitúcie zväzovali konanie jednotlivcov, napr. úradníkov. Okrem legalizmu sa vyskytujú v teórii inštitucionalizmu ďalšie prvky, napr. štrukturalizmus, holizmus, historicizmus a normatívna analýza. Tieto črty sa zmenili po revolúciách spôsobených behaviorizmom a racionalizmom v politických vedách.

Druhy inštitucionalizmu podľa Guy Petersa:

1. normatívny; 2. racionálny; 3. historický; 4. empirický; 5. sociologický; 6. inštitúcie záujmových skupín; 7. medzinárodný.

Druhá kapitola pojednáva o koreňoch *nového* inštitucionalizmu, za ktoré autor považuje normatívny inštitucionalizmus March a Olsena (pozri: The new institutionalism: organizational factors in political life. In: American Political Science Review 78, 738-749). V tretej kapitole rozoberá teóriu racionalizmu a skúma racionálne prvky v inštitucionalizme. Schopnosť dospieť od racionálne konajúceho jednotlivca ku „kolektívnej racionalite“, ktorá by bez existencie inštitucionálnych pravidiel viedla ku

kolektívnej iracionalite, sa považuje za základnú črtu tohto prístupu. Inštitúcie usmerňujú správanie jednotlivcov. Autor, podobne ako u ostatných verzii, konštatuje rozvetvenie samotnej racionálnej verzie inštitucionalizmu medzi viaceré modely.

V štvrtej kapitole sa Guy Peters zaoberá historickým inštitucionalizmom. Je založený na evolučnej báze vyjadrenej pojmom *path dependency* a využíva pojem z neodarwinovskej evolučnej teórie v biológii (tzv. prerušované rovnováhy). Tento termín sa ujal v politických vedách v analytickej rovine i empirickej analýze. Vyjadruje nielen vplyv minulosti na súčasné inštitúcie, ale hovorí aj o ceste, ktorú inštitúcie sledujú pri absencii iných tlakov z prostredia. Piata kapitola prináša zhrnutie poznatkov z oblasti empirického inštitucionalizmu, pri ktorom autor súdi, že ide o najmenej prepracovanú teoretickú verziu. Porovnáva efektívnosť parlamentného a prezidentského systému, sleduje ich výsledky.

Šiesta kapitola je zameraná na zachytenie základných prvkov sociologického inštitucionalizmu. Táto verzia získava čoraz viac na význame, spája politické vedy so sociológiou. Autor dopĺňa základnú verziu o ďalšie modely, a to o populačnú ekológiu organizácií, inštitucionálny izomorfizmus a o sedimentáciu. Nedostatky sociologickej verzie sa objavujú v zamieňaní pojmov inštitúcia a organizácia. Má potenciál vysvetliť proces vzniku inštitúcií (proces inštitucionalizácie), nedokáže sa vyjadriť k výsledkom, resp. charakteristike inštitúcií, ktoré sa počas daného procesu vytvorili. Dôležitý záver pre celú teóriu je, že inštitúcie modelujú správanie jednotlivcov.

Zvláštnu verziu – inštitúcie a záujmové skupiny skúma autor v siedmej kapitole. Rozvíja sieťové a komunitné modely, v ktorých pôsobia politické strany a záujmové skupiny obmedzované inštitúciami pri ich konaní. Posledná verzia medzinárodného inštitucionalizmu má vyhradený priestor v ôsmej kapitole. Medzinárodný systém chápe ako systém anarchie, v ktorom vládnu režimy rôznej povahy. Režimy sú nestále inštitúcie, pretože ich dodržiavanie závisí len na dobrej vôli jednotlivých štátov. Umožňujú však štátom znížiť transakčné náklady a do istej miery znižovať mieru nepredvídateľnosti konania ostatných štátov.

Guy Peters prichádza k záveru, že teória inštitucionalizmu stále nedozrela na to, aby prešla do vyššieho štádia vývoja teórie. Chýbajú jej napr. spôsoby testovania (falzifikácia), vysvetlenie samotnej podstaty a povahy inštitúcií, zistil prítomnosť tautologických výrokov. Napriek tomu súdi, že *nový* inštitucionalizmus stojí na pevnom základe – zdôrazňuje úlohy inštitúcií; inštitúcie dávajú istú pravidelnosť do vzťahov medzi jednotlivcami. Jednotlivé verzie inštitucionalizmu sú príliš rozmanité. Nezhodujú sa v definícii inštitúcií, v povahe preferencií, ani v kategórii zmeny, ani vo vzťahu jednotlivca a inštitúcií. Autor otvára priestor pre ďalší široký výskum v oblasti inštitucionalizmu a možnosti jeho zjednotenia. Sám sa podujal na explanáciu jeho základov.

KONTAKT

Ing. Jana Hošková

interná doktorandka

Katedra diplomacie a medzinárodných vzťahov

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave

hoskova@euba.sk

RESUMÉ

Financovanie zahraničného obchodu je dôležitou súčasťou financovania obchodných aktivít firiem zaoberajúcich sa exportom a importom. Pre každú firmu, ktorá sa zaoberá zahraničným obchodom má veľký význam správna voľba platobných a zabezpečovacích nástrojov. Od správnej voľby týchto nástrojov často nezávisí len hladký priebeh obchodnej operácie a zaplatenie dodávky, ale aj možnosť získania atraktívnych foriem financovania svojich obchodných aktivít. Prirodzenou snahou každého dodávateľa je, aby za svoje dodávky dostal riadne a včas zaplatené a aby tovar, ktorý vyrobí často aj na objednávku, bol skutočne odobratý. Na druhej strane odberateľ požaduje záruku, že tovar alebo služby, za ktoré platí budú dodané v požadovanej kvalite a množstve. Ešte výraznejšie sa tieto snahy obchodných partnerov prejavujú ak ide o obchody s partnermi, ktorí sídlia vo vzdialených alebo nestabilných teritóriách. Okrem zabezpečovacej funkcie v súčasnosti sa stále väčší význam zohráva hlavne financovanie zahraničného obchodu, kde sa tieto zabezpečovanie prostriedky v plnej miere môžu využiť.

SUMMARY

Foreign trade finance is an important part of financing of trade activities of export and import companies. For each foreign trade company it is necessary to choose the proper payment and security instrument. The good choice of payment instrument can be very often crucial not only for course of the commercial transaction and payment for goods but also to get attractive forms of finance their activities. On the one hand the natural effort of each supplier is to get the payment for delivered goods duly and in time and to protect himself that the goods produced according to special order of the buyer will be really taken over. On the other hand the buyer would to pay for the goods delivered in desired quality and quantity. This effort is even more important when the other part is from remote country and the political or economical situation in this country is not very stable. In addition payment instruments like documentary credit or bank guarantee in recent time play the more important role in financing of foreign trade activities.

Pre každú firmu, ktorá sa zaoberá medzinárodným obchodom má veľký význam zhodnotenie všetkých rizík a správna voľba platobných a zabezpečovacích nástrojov. Od správnej voľby týchto nástrojov často nezávisí len hladký priebeh obchodnej transakcie a zaplatenie dodávky, ale aj možnosť získania atraktívnych foriem financovania svojich obchodných aktivít. Prirodzenou snahou každého dodávateľa je, aby tovar, ktorý vyrobí, často na objednávku, bol skutočne odobratý a dostal zaň riadne a včas zaplatené. Na druhej strane odberateľ požaduje záruku, že tovar alebo služby, za ktoré zaplatí, budú dodané v požadovanej kvalite a množstve. Kritickým bodom každého obchodu je dohodnúť sa na platobnej podmienke, ktorá je akceptovaná všetkými zainteresovanými stranami – obchodnými partnermi, ale aj ich bankami.

Rôzne spôsoby platenia zahŕňujú rôzne úrovne rizika. Úplne eliminovať platobné riziko v medzinárodnom obchode nie je možné, ale je potrebné ho aspoň optimalizovať tým, že výberu vhodnej platobnej podmienky budeme venovať náležitú pozornosť. Veľmi dôležité je získať aspoň základné informácie o klientovi a jeho kredibilita a prípadne zvážiť aj možnosti hedgovania rizík zodpovedajúcim úverovým poistením.

Pri svojom rozhodovaní obchodníci nikdy nesmú zabudnúť na to, že v každej transakcii ide účasť dvoch subjektov, ktoré do transakcie vstupujú s rôznymi očakávaniami. Veľmi dôležitým faktorom ovplyvňujúcim ich rozhodovania je druhý obchodný partner. Riziko obchodného partnera je ešte výraznejšie, ak tento pochádza zo vzdialeného a/alebo nestabilného teritória a obchod sa má realizovať na vzdialenom a nestabilnom trhu.

Pred kontraktárnymi rokovaniami alebo počas nich je potrebné zvážiť, ktorá pozícia na uvedená v tabuľke je pre zúčastnené strany najvyhovujúcejšia.

Platobné riziko				
Exportér:	Najmenej bezpečné →	Menej bezpečné →	Viac bezpečné →	Najbezpečnejšie
Importér:	Najbezpečnejšie	Viac bezpečné →	Menej bezpečné →	Najmenej bezpečné →
	Platba po dodávke	Dokumentárne inkaso	Dokumentárny akreditív	Platba vopred

Platba po dodávke (open account)

Tento spôsob platenia je pri obchodovaní pre exportéra najmenej zaisteným spôsobom platenia, ale je na druhej strane najatraktívnejším pre kupujúceho. Tovar je dodaný a dokumenty sú zaslané priamo kupujúcemu, s požiadavkou zaplatiť v dohodnutom čase (hneď, alebo v dohodnutom čase v budúcnosti). Exportér má len malú alebo žiadnu kontrolu nad celým procesom. Má v tomto prípade jedinu istotu, že ak obchodný partner bude s ním chcieť ešte obchodovať za podobne výhodných podmienok, tak nebude robiť problémy. Pre kupujúceho ide o najvýhodnejší spôsob platenia, aj pokiaľ ide o cash flow a náklady spojené s platením. Exportér by mal tento spôsob platenia použiť len ak si je dostatočne istý, že platbu dostane, teda len v takom prípade, ak sa obchodní partneri poznajú. To znamená, že už majú za sebou nejaké úspešné spoločne obchody, v ktorých chcú pokračovať aj v budúcnosti.

Na určitých trhoch, napríklad v Európe, kupujúci očakáva takúto platobnú podmienku. Exportér si väčšinou na svojho obchodného partnera stanoví určitý úverový limit v rámci ktorého sa potom jednotlivé transakcie realizujú bez zaistovacích platobných nástrojov. Exportér môže eliminovať finančné riziko úverovým poistením na krytie potencionálnej insolventnosti obchodného partnera. Takéto poistenia zvyčajne poskytujú krytie až do výšky dohodnutého finančného limitu.

Platba vopred

Platba vopred, pri ktorej exportér očakáva platbu v plnej výške pred dodaním tovaru, je najbezpečnejším spôsobom platenia z pohľadu exportéra, ale je súčasne najmenej atraktívny pre kupujúceho. Presadiť platbu vopred je v súčasnosti pomerne ťažké. Prichádza do úvahy vo výnimočných situáciách, keď je postavenie exportéra veľmi silné a súčasne postavenie importéra veľmi slabé. Napríklad, keď je odberateľ z krajiny, ktorá je politicky a ekonomicky nestabilná.

Tieto spôsoby sú dvomi extrémami na škále platobných podmienok, t.j. používajú sa pri dlhodobých dobrých obchodných vzťahoch na jednej strane alebo na úplnom začiatku vzájomných obchodných vzťahov. Partneri si však pri svojich obchodných rozhodnutiach

najčastejšie vyberajú jeden zo spôsobov v prostriedku škály - dokumentárne inkaso alebo dokumentárny akreditív.

Dokumentárne inkaso

Pre exportéra je dokumentárne inkaso bezpečnejšie ako platba po dodávke. Využíva sa hlavne pri začínajúcich obchodoch, kde importér nie je ochotný zabezpečiť vystavenie akreditívu. Banka vývozcu zasiela dokumenty banke dovozcu. K tomuto dochádza až po dodaní, keď musia byť splnené dohodnuté inštrukcie. V prípade, že kupujúci odmietne zaplatiť, vývozca má za určitých okolností kontrolu nad tovarom. Banka kupujúceho koná na základe inštrukcií exportéra prostredníctvom svojej banky.

Dokumentárne inkasá sa riadia pravidlami publikovanými Medzinárodnou obchodnou komorou v Paríži pod názvom „Jednotné pravidlá pre dokumentárne inkasá 522“

Podľa platobnej podmienky dohodnutej v obchodnom kontrakte rozoznávame dva základné typy dokumentárnych inkás:

Dokumente proti platbe (Documents Against Payment - D/P)

Zvyčajne sa požíva tam, kde sa očakáva platba od kupujúceho ihneď, niekedy sa označuje aj ako „platba na videnie“ (at sight) alebo ako „vyplatené proti dokumentom“ (Cash against Documents).

Banka kupujúceho má inštrukciu vydať dokumenty exportéra len po uskutočnení platby. Keď sa dodávka realizuje námornou dopravou, krytou plnou sadou konosamentov, vlastníctvo zostáva exportérovi až do uvoľnenia dokumentov kupujúcemu. Žiaľ pri iných druhoch dopravy, pokiaľ tovar nie je adresovaný banke, takúto kontrolu nad tovarom predávajúci nemá. *Podľa Jednotných pravidiel pre inkasá 522, tovar môže byť adresovaný na banku len ak to bolo touto vopred odsúhlasené.

Dokumente proti akceptácii (D/A)

Sa používa pri dodávateľskom úvere (napr. 30/60/90 dní – „od predloženia dokumentov“ alebo od „dátumu odoslania“). Kupujúci môže získať dokumenty proti záväzku zaplatiť v dohodnutom dátume v budúcnosti namiesto promptného zaplatenia. Tento záväzok je vyjadrený vystavením alebo akceptáciou zmenky.

Zmenka je listina, v ktorej jej výstavca buď sám sľubuje zaplatiť určitú sumu dobe splatnosti (dospelosti) záväzku zmenkovo oprávnenému majiteľovi takejto listiny (tzv. zmenka vlastná), alebo prikazuje inej osobe, aby zaplatila určitú čiastku v dobe splatnosti záväzku zmenkovo oprávnenému majiteľovi takejto listiny (tzv. zmenka cudzia).

Pri akcepte sa zmenečník svojim podpisom na líci potvrdzuje, že súhlasí s textom zmenky t.j. so zaplatením zmenečnej čiastky, v deň splatnosti, v mieste splatnosti, veriteľovi zmenky. Akceptáciou zmenky sa zmenečník stáva priamym dlžníkom.

Výhody dokumentárneho inkasa sú nesporné, hlavne keď je súčasťou dokumentov, ktoré sa predkladajú v rámci dokumentárneho inkasa, námorný konosament. Pre nás je použitie dokumentárneho inkasa limitované tým, že podiel tovarov prepravovaných lodnou dopravou je vzhľadom na našu geografickú polohu pomerne malý. V rámci dokumentárneho inkasa sa tak najčastejšie predkladajú len neobchodovateľné dopravné doklady, čím sa stráca zaistovacia funkcia dokumentárneho inkasa.

Dokumentárne akreditív

Pre exportéra aj importéra je z hľadiska zabezpečenia najvýhodnejšie použiť dokumentárny akreditív.

Dokumentárny akreditív je písomným záväzkom vystavujúcej banky, že zaplatí beneficiantovi (exportérovi), ak budú splnené podmienky akreditívu, t.j. ak budú v určenej dobe predložené dokumenty stanovené v akreditíve. Splnenie podmienok dokumentárneho

akreditívu banka kontroluje na základe predložených dokumentov. Banky sa nezaobierajú tovarom alebo službami, na ktoré sa dokumenty vzťahujú. Pre exportéra predstavuje dokumentárny akreditív vystavený dobrou bankou záruku, že ak splní podmienky, ktoré má vlastne možnosť posúdiť ešte pred realizáciou dodávky, dostane zaplatené. Na druhej strane importér stanovením vhodných dokumentov, ktoré sa majú v rámci akreditívu predložiť, si zabezpečí, že exportér dostane zaplatené, len ak realizuje dodávku v súlade s podmienkami kontraktu.

Tak ako dokumentárne inkasá aj dokumentárne akreditívy sa riadia pravidlami, ktoré boli vytvorené MOK. Dokument sa nazýva „Jednotné zvyklosti a pravidlá pre dokumentárne akreditívy“ (Uniform Customs and Practice for Documentary Credits) a posledná verzia tohto dokumentu má č. 500. V krátkosti je známa ako JZP (UCP) 500 a znovu, viac ako 90 % bánk sveta sa riadi týmto dokumentom.

Nakoľko finančná terminológia v tejto oblasti je veľmi špecifická, je užitočné pre jednotné chápanie vysvetliť niektoré všeobecne používané pojmy.

Neodvolateľný akreditív: Podmienky dokumentárneho akreditívu nemôžu byť bez výslovného súhlasu exportéra (beneficianta) zmenené. Odvolateľné DA sú veľmi neobvyklé, nakoľko podmienky môže jednostranne zmeniť kupujúci, a vývozca ich akceptuje len veľmi výnimočne.

Nepotvrdený akreditív: Platobný záväzok v rámci dokumentárneho akreditívu je poskytujú banka kupujúceho – vystavujúca banka

Potvrdený akreditív: Ak exportér má akékoľvek pochybnosti o okolnostiach, ktoré môžu zabrániť platbe zo strany buď vystavujúcej banky alebo krajiny kupujúceho, pridaním „potvrdenia“ sa preniesie bankové riziko alebo riziko krajiny vystavujúcej akreditív, na banku ktorá potvrdí (avizujúca banka) a oznámi dokumentárny akreditív exportérovi. Náklady na takéto potvrdenie budú samozrejme závisieť od úrovne rizika, ktoré má byť kryté. Banky môžu ešte pred prevzatím dokumentárneho akreditívu stanoviť indikatívne ceny za potvrdenie dokumentárneho akreditívu, a tak sa s poplatkami môže vopred kalkulovať.

Exportér a importér môže odsúhlasiť podrobné podmienky, ako súčasť obchodného kontraktu. Toto môže zahŕňať, aké dokumenty presne majú byť vystavené a aké náležitosti tieto dokumenty majú obsahovať.

Dokumentárny akreditív tak ako ponúka záväzok banky platiť, ponúka i výhody pokiaľ ide o financovanie. Hovorte so svojou bankou alebo avizujúcou/potvrdzujúcou Bankou, aby ste videli ako vám môžu pomôcť. Navyše poisťovne teraz ponúkajú poisťný produkt, ktorý kryje tie isté základné riziká ako potvrdenia. Prosím hovorte s vašou poisťovňou o podrobnostiach.

Standby akreditívy alebo Bankové záruky

Standby akreditívy sú podobné bankovým zárukám, v ktorých stoja za transakciou a sú uplatňované len ak kupujúci nezaplatí normálnym spôsobom (ktorý je často „otvorený účet“. Môžu byť zvlášť užitočné, aby kryli základné finančné riziko tam, kde niekoľkonásobné platby majú byť realizované, možno ako časť dohodnutého rozpisu, hoci neponúkajú dokumentárnu kontrolu DA kupujúcemu a ako také sú bezpodmienečnými zárukami.

Okrem vyššie uvedených platobných prostriedkov je dôležité ešte uviesť bankové záruky, ktoré sú nenahradiateľným zaistovacím prostriedkom. Ich využitie je veľmi rozšírené a obľúbené, a to nielen v medzinárodnom obchode, ale aj všade tam, kde vzniká nejaký záväzok, ktorý je potrebné „potvrdiť“ nespochybniteľnou zárukou. Okrem platobných záruk

ide o neplatočné záruky, ktoré sprevádzajú celý obchod – od ponuky do súťaže cez vyplatenie zálohy a ošetrovanie kvality realizovanej objednávky až po výplatu zádržného na konci dodávky.

Banková záruka je písomné prehlásenie banky v záručnej listine, že uspokojí veriteľa do výšky určitej peňažnej sumy podľa obsahu záručnej listiny, ak tretia osoba (dlžník) nesplní určitý záväzok alebo budú splnené iné podmienky uvedené v záručnej listine.

Plnenie z bankovej záruky sa vždy poskytuje v peňažnej forme, aj keď je bankovou zárukou zaistený iný záväzok ako záväzok platobný, napr. záväzok dodávateľa riadne splniť podmienky zmluvy.

Banková záruka je jednostranné písomné prehlásenie ručiacej banky voči príjemcovi záruky (beneficientovi). Na to aby beneficiant mal svoje nároky dostatočne zaistené, musí byť záruka vystavená ako neodvolateľná, ktorú vystavujúca banka nemôže zmeniť alebo jednostranne zrušiť bez súhlasu beneficianta.

Nepriame záruky

O nepriamych zárukách hovoríme v prípade, keď banka príkazcu dáva sama príkaz (protizáruku) ďalšej banke, ktorá potom sama vystavuje vlastnú záruku v prospech beneficianta. Ide o dve na sebe celkom nezávislé záruky. Beneficiant v takomto prípade uplatňuje záruku u svojej banky, ktorá zo záruky vyplatí a požiada o hojenie banku, ktorá ručí v jej prospech.

V praxi sa stretávame s nepriamymi zárukami v medzinárodnom obchode pri vystavovaní bankových záruk v prospech beneficiantov v krajinách Blízkeho a Stredného východu, Latinskej Ameriky, Juhovýchodnej Ázie, Afriky a pod. V týchto krajinách miestne predpisy pripúšťajú väčšinou len vystavenie bankovej záruky lokálnou bankou (hlavne v prípadoch, keď ide o beneficiantov verejnoprávnej povahy).

Pre nášho obchodníka z toho vyplýva, že musí počítat s vyššími poplatkami, ktoré sa musia do zahraničia uhradiť. Je vhodné, aby sa oboznámil s predpismi platnými pre bankové záruky v daných krajinách. V mnohých krajinách platí banková záruka do fyzického vrátenia záručného listu beneficiantom svojej banke. Banka príkazcu zostáva v záväzku zo svojej protizáruky voči banke beneficianta, pokiaľ nebola touto bankou od svojho oslobodená sprostena. Banková záruka je vyplatiteľná u banky beneficianta, banka príkazcu je len miestom hojenia pre túto banku v prípade výplaty zo záruky. Banka beneficianta obyčajne požaduje, aby sa protizáruka riadila rovnakým právom ako jej záruka, t.j. právom krajiny beneficianta.

Najčastejšie druhy neplatočných záruk:

Záruka za ponuku (vádium - bid bond, provisional guarantee)

Záruka za ponuku sa vyskytuje pri súťažiach vypisovaných ministerstvami alebo verejnými korporáciami v rôznych krajinách na dodávky zariadení alebo realizáciu rôznych prác. V príslušných súťažných podmienkach sa obyčajne požaduje, aby ponúkajúci zložil tzv. istotu, obyčajne vo výške 2 % z ceny uvedenej v ponuke, a to vo forme hotovosti, šeku alebo bankovej záruky vystavenej v prospech vypisovateľa súťaže pre prípad, že by ponúkajúci nedodrжал podmienky ponuky pri eventuálnom uzatváraní kontraktu alebo kontrakt nepodpísal (alebo event. nezložil požadovanú záruku za dobré prevedenie), napriek tomu, že jeho ponuka bola v súťaži úspešná. Vypisovateľ súťaže by tým utrpel škodu, ktorá by mala byť uhradená zo zloženej záruky resp. zloženej hotovosti. Záruky za ponuku sa môžu používať aj v tuzemsku, nakoľko sa aj u nás vo väčšej miere začali využívať verejné súťaže.

Akontačná záruka (advance payment guarantee, down payment guarantee, refund bond, restitution bond)

Banka sa zaväzuje, že vráti platbu, ktorú kupujúci poskytol predávajúcemu vopred (akontáciu) alebo jeho časť v prípade, že predávajúci nedodá príslušný tovar alebo ho dodá len čiastočne, nezrealizuje dohodnuté práce, resp. akontáciu sám nevráti. Akontačnou zárukou je zaistená kvantita - množstvo dodávky. Kupujúci, ktorý má zaplatiť predávajúcemu 10 % alebo niekedy dokonca 100 % kúpnej ceny pred dodávkou po podpise kúpnej zmluvy, by mal požadovať k zaisteniu dodávky záruku banky predávajúceho za vrátenie akontácie pre prípad nedodania tovaru. Záruka by mala zniesť na prvé požiadanie a bez námietok a banka by sa mala zaručiť za vrátenie akontovanej čiastky aj s úrokom počítaným odo dňa úhrady akontácie do dňa jej prípadného vrátenia. Ide o veľmi obvyklý spôsob zaistenia, ktorý by mal kupujúcemu umožniť vrátenie akontovanej sumy bankou predávajúceho v prípade, že predávajúci upadne do konkurzu alebo nie je schopný tovar dodať z iného dôvodu a sumu vrátiť nemôže alebo nechce. Kupujúci sa tak vyhne súdnemu konaniu, event. hojeniu v rámci konkurzu.

Záruka za dobré prevedenie kontraktu - kaučná záruka (performance bond, final guarantee)

Tento druh záruky slúži na zaistenie kvality dodávky, znie obyčajne na 5 - 10 % kúpnej ceny. Ručenie sa môže vzťahovať na obdobie do kvalitatívneho prevzatia tovaru, môže kryť aj celú dobu platnosti technickej garancie na zariadenie. Kaučná záruka by mala zniesť na prvé požiadanie a bez námietok. V prípade, že by odberateľ kúpil nekvalitné zariadenie, nemôže ho uspokojiť nárok na čerpanie 10 % hodnoty kúpnej ceny od banky dodávateľa. Kaučná záruka slúži skôr ako morálny tlak na dodávateľa, aby plnil kvalitne, resp. aby včas odstránil prípadné závady.

Záruka za stratené dokumenty

Najčastejšie ide o konosamenty. Banka sa v záruke zaväzuje v prospech rejdára, kapitána, resp. majiteľa lode odškodniť ich v prípade, že utrpia škodu v dôsledku vystavenia náhradnej sady konosamentov.

Záruka colná

Slúži ako zaistenie pre prípad, že určitá vec nebude vyvezená späť z danej krajiny a nebola prečlená (napr. služobné autá našich firiem v zahraničí, vrtné súpravy pre prácu v zahraničí).

Pri prijatých zárukách môže banka pre svojho klienta - beneficianta bankovej záruky na jeho žiadosť overiť podpisy vystavujúcej banky na bankovej záruke a posúdiť obsah bankovej záruky.

Banka môže odporučiť klientovi úpravy v texte záruky tak, aby záruka maximálne chránila jeho záujmy. Na žiadosť a podľa inštrukcií beneficianta banka korešponduje s vystavujúcou bankou ohľadom zmien, môže z príkazu beneficianta a jeho menom uplatniť nároky z bankovej záruky u ručiacej banky. Beneficiant bankovej záruky si však sám musí evidovať platnosť záruky a svoju žiadosť o uplatnenie predložiť svojej banke tak, aby bolo technicky možno uplatnenie zabezpečiť.

Niektoré riziká v medzinárodnom obchode

Riziko zákazníka

Môže/bude chcieť platiť? Vývozcovia by mali zistiť všetko čo môžu o svojich kupujúcich. Banky im môžu pomôcť s tým, že sa skontaktujú s bankou kupujúceho a požiadajú ju o referencie. Okrem toho je veľa obchodných organizácií, ktoré poskytujú úverové informácie za relatívne nízke poplatky. Má vývozca nejaké miestne kontakty alebo zástupcov, ktoré by mohli byť pripravené zistiť čo môžu?

Na základe vyššie uvedených informácií, vývozca môže začať rozmyšľať o svojom stanovisku z hľadiska rebríčka platobného rizika.

Riziko krajiny

Nič nenahradí dobrú informáciu a mnoho vývozcov navštíví nové alebo potencionálne vývozné trhy pred tým ako začnú obchodovať, aby sa pokúsili porozumieť „ako to tiká“. Ak to nie je možné, je množstvo vládnych organizácií, ktoré môžu poskytovať takéto údaje. Na Slovensku to je hlavne Slovenská obchodná a priemyselná komora a banky. Kľúčové údaje, ktoré môžeme získať:

- Ekonomická, finančná a politická stabilita – na úrovni krajiny ako aj finančných inštitúcií
- Dostupnosť a volatilita devíz – banka exportéra by mohla tiež pomôcť
- Dovozné obmedzenia/tarify – Sú tam nejaké?
- Má krajina vo zvyku pravidelne, rýchlo a často meniť pravidlá.

Kurzové riziká

Charakteristickým rysom devízových a peňažných trhov je veľká nevypočítateľnosť a časté výkyvy a zmeny kurzov, ktoré sú vyvolávané celým komplexom rôznych príčin. Od ekonomickej situácie jednotlivých krajín, zmien na politickej scéne, vojenských konfliktov či živelných pohrôm, cez zmeny úrokových sadzieb, výsledky pravidelne zverejňovaných ekonomických ukazovateľov v jednotlivých krajinách až po operácie centrálnych bánk a prognózy špecializovaných inštitúcií.

Ku kurzovému riziku dochádza v okamihu vzniku záväzku v zahraničí, ktorý má byť v budúcnosti uhradený v cudzej mene na ľarchu korunového účtu, popr. devízového účtu denominovaného v inej voľne vymeniteľnej mene alebo naopak so vznikom pohľadávky v zahraničí, ktorá bude v budúcnosti uhradená v cudzej mene v prospech korunového účtu, popr. devízového účtu denominovaného v inej VVM. Kurzovému riziku je vystavený aj importér i exportér, splácajúci alebo čerpajúci devízový úver. Kurzový vývoj môže mať značný dopad na skutočný výsledok obchodnej transakcie.

Ako sa vyhnúť kurzovému riziku?

V súčasnosti sa môže kurzové riziko eliminovať týmito spôsobmi:

1. Využitie devízového účtu.

Spoločnosť, ktorá je exportérom a súčasne aj importérom, môže využiť devízový účet a svoje úhrady v prospech zahraničných dodávateľov kryť inkasom od zahraničných odberateľov za týchto predpokladov:

- inkaso aj úhrada sú v rovnakej mene,
- suma inkás zodpovedá sume úhrad,
- inkasá sú s úhradami časovo zladené
- nedochádza k napätiu v oblasti korunovej likvidity.

K výraznejšiemu využitiu tohto spôsobu dochádza po zavedení eura.

Požiadavka na uzavretie kontraktu v SKK.

Problematické však naďalej zostáva presadenie SKK ako kontraktnej meny, a využíva sa viac menej len vo vzťahu k obchodným partnerom v Českej republike.

2. Využitie zaist'ovacích operácií na devízovom trhu.

Spotová operácia - je nákup alebo predaj devíz za kurz aktuálny v danom okamihu na svetových trhoch s tým, že dodanie a platenie sa uskutoční dva pracovné dni po dni, kedy bola táto operácia dohodnutá. Táto transakcia slúži k okamžitej konverzii pohotových peňažných prostriedkov z jednej meny do druhej. V prípade záujmu klienta o promptné operácie v kurze inom, ako je aktuálny v danom okamihu, je možné zadať časovo ohraničený príkaz na nákup či predaj danej meny.

Forward alebo termínová operácia – dochádza pri nej k vysporiadaniu daného obchodu neskôr ako za dva pracovné dni. Štandardne sa používajú forwardové operácie na obdobie do 1 roka. Výhodou týchto operácií je skutočnosť, že vo vhodnom okamihu je možné zabezpečiť svoju budúcu konverziu záväzným kurzom, ktorý možno považovať za optimálny, príp. je možné svoju pohľadávku alebo záväzok zaistiť už v okamihu ich vzniku. S týmto kurzom potom možno kalkulovať vo finančnom plánovaní.

Hodnota termínového kurzu vychádza z úrovne promptných výmenných relácií v dobe uzavretia daného obchodu, ale len zriedka sa jej rovná. Rozdiel medzi nimi tvoria tzv. forwardové body, ktorých hlavným komponentom je rozdiel medzi hodnotami úrokových sadzieb mien, ktoré sú predmetom konverzie.

Swapová operácia je kombináciou spotovej a termínovej operácie, pri ktorej dochádza k nákupu jednej meny za spotový kurz a súčasnému predaju tej istej meny na forward alebo naopak. Štandardne sa swap využíva k prekonaniu prechodného nedostatku likvidity v jednej mene pri súčasnom prebytku likvidity v mene inej. Teda napr. v prípade, že v deň splatnosti termínovej operácie nedostane klient inkaso od zahraničného odberateľa, či klient momentálne nemá prostriedky na plánovanú úhradu do zahraničia. Pri výpočte sa vychádza z rovnakej spotovej bázy (nie je tu aplikované rozpätie medzi nákupom a predajom) a úrokových sadzieb na medzibankovom trhu.

Hlavné spôsoby prevodu peňazí

Medzibankový prevod SWIFTom – v súčasnosti najrozšírenejším spôsobom prevodu peňazí vo väčšine krajín. SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications - Spoločnosť pre celosvetovú medzibankovú finančnú telekomunikáciu je medzinárodná počítačovo riadená komunikačná sieť určená na výmenu správ medzi bankami na celom svete. Bezdokladový prenos údajov medzi bankami je predpokladom ďalšieho automatizovaného spracovania v bankách.

Výhody tohto systému spočívajú v **rýchlosti**: doba medzi prijatím a odoslaním správy sa zredukuje na minimum, SWIFTová správa z odosielajúcej banky v SR do prijímajúcej banky v San Franciscu spravidla netrvá dlhšie ako 5 minút; v **bezpečnosti**: vďaka štandardizácii a vstavaným kontrolným prvkom je vylúčené chybné prijatie, chybná interpretácia alebo falšovanie; v **hospodárnosti**: systém funguje ako bezdokladový systém, čím je vo veľkej miere zracionalizovaná realizácia platby.

Banka uskutočňuje prevod na základe inštrukcií klienta zaplatiť určitú sumu na ním špecifikovaný účet. Platba sa realizuje tak, že banka požiada svojho zahraničného korešpondenta (t.j. banka, u ktorej majú vedený svoj účet, alebo banka, na meno ktorej vedie účet vo svojich knihách), aby na ťarchu jej účtu (alebo uhradzuje sumu na účet vedený u seba) vyplatila, alebo inak uhradila príslušnú sumu príjemcovi.

Vývozca uvádza zvyčajne údaje o bankovom spojení v predtlačenom záhlaví svojich faktúr.

Na realizáciu bankových prevodov v medzinárodnom platobnom styku nebol zatiaľ MOK v Paríži prijatý dokument o štandardnom spôsobe uskutočňovania. Na tomto dokumente sa už niekoľko rokov pracuje. V rámci Európskej menovej únie dochádza k úprave cezhraničného platobného styku členských krajín.

Nevyhnutným predpokladom rýchlej realizácie prevodu je správne vystavený platobný príkaz s uvedením všetkých potrebných náležitostí.

Súkromný šek

Súkromné šeky vystavujú súkromné osoby, firmy, inštitúcie alebo ústavy. Výstavcovia takýchto šekov majú vedený účet v banke, a k tomuto účtu vlastnia šekovú knižku. Podľa potreby potom môžu vyplňať priložené formuláre šekov. Majiteľ šeku nemusí predložiť šek šekovníkovi, ale môže ho predložiť napr. svojej banke, ktorá potom zabezpečí inkaso šeku u šekovníka. Pri platení súkromnými šekmi, ktoré je v niektorých krajinách tradičné a rozšírené, je potrebné si uvedomiť zvýšené riziko odmietnutia šeku z dôvodu nedostatočného krytia alebo nesprávneho podpisu. V porovnaní s bankovým prevodom však predstavuje určitú výhodu v tom, že ide o cenný papier, a v prípade jeho nezaplatenia je možné v súlade so zákonom uplatniť jeho zaplatenie prostredníctvom súdu. V zahraničnom obchode sa napriek tomu odporúča jeho použitie len v prípade, že sa partneri dobre poznajú a predávajúci nepredpokladá, že by mu kupujúci mohol predložiť nekrytý šek. Použitie súkromného šeku je veľmi výhodné pre výstavcu.

prípadné odvolanie šeku - či neprevzal od výstavcu „stop payment“.

Bankový šek

Tento spôsob sa využíva kupujúci, ktorý požiada svoju banku vystaviť šek na svoju korešpondenčnú banku v krajiny vývozcu. Poskytuje určité vyššie zaistenie oproti šeku kupujúceho, ale zabezpečiť si ho môže byť drahé a môže priniesť ďalšie riziko, že sa po ceste stratí.

Bankový šek je taký druh šeku, ktorý vystavuje jeden peňažný ústav na iný peňažný ústav, ktorý je šekovníkom. Na bankovom šeku sú teda uvedené vždy dve banky, z ktorých jedna je výstavcom a druhá šekovníkom. Bankový šek vystavený bonitnou bankou, predstavuje pre prijímateľa istotu, že šek bude vyplatený. Bankové šeky možno prirovnať k bankovej úhrade. Banka dostane od svojho klienta platobný príkaz, ktorý má byť uskutočnený formou bankového šeku. Využíva sa hlavne v tých prípadoch, keď príkazca nepozná bankové spojenie príjemcu platby. Veľmi výhodné je použitie bankového šeku, keď príkazca odovzdáva šek, ako protihodnotu predaného tovaru alebo poskytnutej služby. Tento spôsob je možné použiť len v tých prípadoch, keď príkazca vopred pozná čiastku a príjemcu platby.

Pri bankovom šeku má majiteľ šeku možnosť overiť si vo svojej banke bonitu šeku, hlavne právoplatnosť podpisov.

Medzinárodné peňažné poukážky – svojou povahou sú podobné poštovým poukážkam. Sú predtlačené, a preto sa zvyčajne získavajú lacnejšie ako bankové šeky, ale aj pri nich je riziko straty.

KONTAKT

Ing Eva Jančíková PhD.
CSOB, a.s., Lehotského 3, Bratislava
ejancikova@zoznam.sk

Resumé

Politiky EÚ, medzi ktoré patrí aj regionálna politika sa koncipujú v nadväznosti na viacročné rozpočtovanie v rámci tzv. programovacích období. V súčasnosti sa aktuálne programovacie obdobie pre roky 2000-2006 už končí. Najbližšie programovacie obdobie čaká EÚ a jej členské štáty v rokoch 2007-2013. Slovenská republika sa zapojila do čerpania zdrojov pre regionálnu politiku po svojom vstupe do EÚ v roku 2004. Pre toto prvé obdobie čerpania fondov je príznačná tvorba vhodných administratívnych kapacít, inštitucionálnych štruktúr a nevyhnutných dokumentov na národnej ako i regionálnej úrovni, potrebných pre implementáciu dokumentov Európskej únie v rámci kapitoly 21 – regionálna politika a koordinácia štruktúry nástrojov na čerpanie európskych štrukturálnych fondov.

Summary

The reflections on strategic priorities of Slovakia in the regional policy for the next programming period 2007-13 and of course also those elaboration in the past two years are fundamental for understanding the next development in this field. Regional policy of EU and final budget is a crucial question for new member states towards to complete cohesion and competitiveness in coherence with the Lisbon strategy.

Proces tvorby regionálnej politiky Slovenskej republiky pre budúce programovacie obdobie

V čase prípravy na nové programovacie obdobie sa medzi členskými krajinami EÚ sa už dlhšie vedie živá diskusia o novej podobe regionálnej politiky, pričom Európska komisia prezentovala svoj predbežný návrh budúcej regionálnej politiky EÚ v rámci „Tretej správy o ekonomickej a sociálnej súdržnosti“.

Postoj Slovenskej republiky k tvorbe európskej regionálnej politiky bol prvýkrát sformulovaný v materiáli Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja s názvom „Návrh pozície SR k budúcnosti regionálnej politiky EÚ po r. 2006“, ktorý prerokovala a schválila vláda SR už 21. januára 2004. V tomto strategickom materiáli je identifikovaných päť základných oblastí, ktoré slovenská strana považuje za prioritné, pričom ide o: 1) Stanovenie prioritných cieľov podporovaných v rámci štrukturálnych fondov, 2) Cezhraničnú spoluprácu a iniciatívy Spoločenstva, 3) Kohézny fond, 4) Riadenie a implementáciu fondov a finančný rámec.

Tvorba uvedených základných oblastí pochopiteľne kopírovala aktuálne platnú štruktúru pomoci. Stanoviská k týmto oblastiam zo slovenskej strany je možné hodnotiť síce ako konštruktívne, avšak s odstupom času aj relatívne málo progresívne, čo je určite aj dôsledok obmedzeného prístupu k stanoviskám ďalších partnerov, ako aj prvopočiatkov dialógu na národnej úrovni o budúcom smerovaní regionálnej politiky.

Samotný úvod materiálu však potvrdzuje význam regionálnej politiky pre Slovensko, keď jeho predkladatelia konštatujú, že „všetky regióny Slovenskej republiky potrebujú zvýšiť svoju sociálno-ekonomickú úroveň a zvýšiť tak životnú úroveň svojich obyvateľov. Celkovým cieľom je znížiť regionálne rozdiely v rámci krajiny, ako i znížiť celkové zaostávanie Slovenska za vyspelými členskými štátmi EÚ. Tento cieľ chceme dosiahnuť modernou, flexibilnou regionálnou politikou.“

V oblasti prioritných cieľov podporovaných v rámci štrukturálnych fondov autori materiálu odsúhlaseného vládou SR vyjadrujú presvedčenie, že základným cieľom regionálnej politiky EÚ by aj v budúcnosti mala byť snaha o zmiernenie zaostalosti

najviac znevýhodnených regiónov, ktoré v súčasnosti spadajú pod Cieľ 1 podľa nariadenia Rady (ES) č. 1260/1999. Pri otázke kritérií pre určenie spôsobilosti regiónov na čerpanie prostriedkov zo štrukturálnych fondov v rámci tohto cieľa navrhujú zachovať súčasné obmedzenie na úrovni 75% HDP/obyv. meraného v parite kúpnej sily pre regióny NUTS II. Vo vzťahu k aktuálne platným prioritám pre Cieľ 2 a 3 Slovensko navrhujú ich zlúčenie a podriadenie plneniu cieľov Lisabonskej stratégie tak, aby bolo možné dosiahnuť vyššiu konkurencieschopnosť, vzdelanosť a zamestnanosť. Pre porovnanie, v tejto oblasti má väčšina krajín EÚ obdobný názor ako Slovensko, až na niektoré výnimky patriace do skupiny najväčších prispievateľov do rozpočtu EÚ, čo sa môže nakoniec negatívne odraziť pri definitívnom dopracovaní štruktúry rozpočtu, t.j. v neprospech najzaostalejších regiónov. V oblasti indikátorov oprávnenosti sa názory členských krajín dosť líšia, pričom niektoré krajiny navrhujú brať do úvahy aj ukazovateľ nezamestnanosti, iné by uvítali, keby sa brala do úvahy úroveň celoštátneho HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily, resp. napr. Veľká Británia navrhovala, aby pomoc zo štrukturálnych fondov získavali regióny tých členských krajín EÚ, ktorých úroveň celoštátneho HDP na obyvateľa neprekračuje 90% priemeru EÚ. Pod rôznymi zámienkami, ako napr. snaha zabrániť prelievaniu zdrojov medzi rozvinutými krajinami navzájom, ide v konečnom dôsledku o snahu znížiť celkový rozpočet na pomoc zo štrukturálnych fondov.

V oblasti cezhraničnej spolupráce Slovensko podporuje jej rozvoj, pričom vychádza z doterajších pozitívnych skúseností s predstupovými štrukturálnymi fondmi podporujúcimi interregionálnu spoluprácu. Zasadzuje sa preto za pokračovanie spolupráce prostredníctvom iniciatívy Spoločenstva INTERREG, resp. za posilnenie finančných zdrojov určených na tento účel. Slovensko si taktiež uvedomuje význam programov pre budúcu predstupovú pomoc pre susediace krajiny na východnej hranici Európskej únie, kde je možné predpokladať potrebu zvýšenej koordinácie a posilnenia existujúcich nástrojov ako PHARE, TACIS, INTERREG a podobne, určených na spoluprácu s nečlenskými krajinami EÚ. Ostatné členské krajiny viac menej jednotne podporujú iniciatívu Interreg, pričom sa zatiaľ nevenuje veľa pozornosti podpore spolupráce s krajinami mimo EÚ.

V oblasti týkajúcej sa Kohézneho fondu zastáva Slovensko názor, podľa ktorého by malo zostať zachované aktuálne smerovanie fondu do oblasti životného prostredia a dopravnej infraštruktúry, resp. s potenciálnym rozšírením na ďalšie oblasti technickej infraštruktúry. Pomer rozdelenia zdrojov by mal zostať zachovaný z aktuálneho obdobia, t.j. v pomere 50:50. Slovenská strana sa prikláňa k zachovaniu aktuálnych podmienok pre prístup k čerpaniu tohto fondu, t.j. HDP/obyv. nižší ako 90% priemeru EÚ, ako aj existencia programu vedúceho k splneniu podmienok ekonomickej konvergenzie podľa článku č. 104 Zmluvy o založení ES. Názory ostatných členských krajín ku Kohéznemu fondu pozostávajú zo snahy o jeho posilnenie, resp. zmenu pomeru medzi financovaním infraštruktúry životného prostredia a dopravy.

V oblasti riadenia a implementácie fondov sa SR zasadzuje za zjednodušenie systému pravidiel a hlavne za jeho zrýchlenie. Zámerom je, aby sa platný systém stal flexibilnejším a administratívne menej náročným. Taktiež je vhodné docieľiť jeho výraznejšiu decentralizáciu a orientáciu na aktivizáciu vnútorných zdrojov regiónov. Potrebné je jednoznačné definovanie kompetencií na jednotlivých úrovniach riadenia regionálnej politiky a ich vzájomnú koordináciu a to od kompetentných európskych inštitúcií až po úroveň jednotlivých obcí. Postoje ďalších členských krajín sú identické s pozíciou Slovenska, pričom najčastejšie diskutovanou otázkou je práve postavenie a úloha regiónov pri implementácii fondov.

V oblasti finančného rámca si slovenská strana uvedomuje, že regionálna politika je súčasťou všetkých komunitárnych politík a že bude posudzovaná v spoločnom rozpočtovom balíku, na ktorom sa aktuálne podieľa približne jednou tretinou výdavkov

celkového rozpočtu EÚ. Samozrejme, že Slovensko sa prikláňa k pridelovaniu maximálnych možných limitov pre nové členské krajiny, t.j. najbližšie k terajšej hornej hranici tvorenej 4% HDP členského štátu ročne. Slovenskej strane vyhovuje aj aktuálne platná výška limitu na financovanie štrukturálnych operácií, aktuálne stanoveného na 0,45% HDP EÚ. Vzhľadom na neľahké čerpanie prostriedkov sa neorientuje na navyšovanie prostriedkov, ale na ich lepšie využívanie. Táto téma je na multilaterálnej pôde najkontroverznejšou, nakoľko niekoľko čistých prispievateľov do fondov požaduje zníženie limitu na financovanie štrukturálnych operácií. Boj pritom prebieha o celkový rozpočet Únie, pričom snaha niektorých krajín je znížiť strop celkového rozpočtu zo súčasných 1,24 HND EÚ na maximálne 1%. Takéto opatrenie by znížilo výdavky EÚ aj na regionálnu politiku. Aktuálny maximálny limit čerpania prostriedkov pre jednotlivé krajiny stanovený na 4% HDP nie je spochybňovaný. Tendencia rozdeľovať finančné prostriedky v pomere 50:50 medzi štáty pôvodnej pätnástky a nové členské krajiny s cieľom zvýšiť podporu zaostálých regiónov v starých členských krajinách je v rozpore s viacerými princípmi kohézie Únie.

Aktuálny návrh stratégie SR v oblasti regionálnej politiky

Tvorbu stratégie SR v oblasti regionálnej politiky zásadne ovplyvnil materiál predložený zo strany európskych komisárov, pani Danuty Hubnerovej (Regionálna politika) a pána Vladimíra Špidlu (Zamestnanosť, sociálne záležitosti a rovnosť príležitostí), ktorý predložili kolégiu 5 júla 2005. Išlo o oznámenie o strategickej orientácii Spoločenstva pre ekonomickú, sociálnu a územnú súdržnosť. V rámci tejto orientácie budú stanovené priority pre budúce programy súdržnosti, ktoré umožnia členským krajinám dať väčší dôraz na oblasti spojené s ekonomickým rastom a zamestnanosťou.

Z uvedeného materiálu vyplynulo, že strategické orientácie Spoločenstva predstavujú zásadný aspekt úsilia Európskej komisie, ktorej cieľom je úzko priradiť politiky súdržnosti do Lisabonskej agendy pre rast a zamestnanosť. Orientácie sú chýbajúcim článkom medzi európskou legislatívou a regionálnymi programami, ktoré fungujú priamo v teréne.

V podmienkach Slovenskej republiky počas celého roka 2005 prebiehala intenzívna práca na návrhu Národného strategického referenčného rámca 2007-2013 (ďalej len NSRR), ktorá ku koncu leta vyvrcholila širokou diskusiou odborníkov k smerovaniu SR. Výsledkom ich práce je prvá verzia NSRR, cieľom ktorej je poskytnúť východiská širokej diskusii o NSRR so všetkými partnermi na centrálnej, regionálnej a lokálnej úrovni v SR a zároveň poskytnúť základný podkladový materiál na otvorenie rokovaní o NSRR s Európskou komisiou. Uvedený dokument sa bude ďalej integrovať a dopracovávať podľa rozhodnutia vlády SR o počte operačných programov, podľa výsledkov diskusií k tomuto materiálu, podľa dopracovania jednotlivých aktivít v rámci priorít operačných programov a podľa výsledkov rokovaní s Európskou komisiou. Účelom je, aby bolo možné Európskej komisii predložiť definitívnu verziu NSRR, s ktorou bude čo možno najširší spoločenský konsenzus. Príprava NSRR prebiehala v rámci jednotlivých etáp počas roku 2005 v gescii Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR. Hodnotenie prvej verzie NSRR vykonal v auguste 2005 Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, pričom zvlášť vyzdvihol postupný pozitívny posun v príprave stratégie, najmä dlhodobú víziu postupnej konvergenencie SR. Celá príprava i hodnotenie tohto zásadného dokumentu je interaktívny proces. Počas prípravy NSRR sa plne uplatňuje princíp partnerstva, či už vo vzťahu Slovenská republika a Európska komisia alebo v rámci Slovenskej republiky. Do jednotlivých etáp jeho spracovania sa zapájajú rôzne zainteresované subjekty, a to prostredníctvom práce v pracovných skupinách. Návrhy a námety všetkých partnerov majú pri dodržiavaní princípu partnerstva možnosť ovplyvniť výsledný text. Na úrovni ministrov sa vytvorila pracovná skupina, ktorú vedie minister výstavby a regionálneho rozvoja SR.

Na úrovni koordinátorky pre NSRR prebieha odborná technická diskusia, pričom ide o prácu medzirezortnej pracovnej skupiny, a tiež expertnej skupiny pod názvom „Partnerstvo pre Národný rámec“. Medzirezortnú pracovnú skupinu tvoria odborníci z ministerstiev. Ide prevažne o úroveň generálnych riaditeľov a riaditeľov odborov. Členmi Expertnej skupiny pod názvom „Partnerstvo pre Národný rámec“ sú zástupcovia relevantných ministerstiev, samosprávnych krajov, miest a obcí, odbornej verejnosti, podnikateľských subjektov, reprezentatívnych združení zamestnávateľov a odborov, mimovládnych neziskových organizácií a ostatných partnerov. Ďalšou platformou, v ktorej rámci sa uplatňuje princíp partnerstva a ktorá je previazaná s prípravou NSRR je spolupráca medzi Radou vlády pre regionálnu politiku a dohľad nad štrukturálnymi operáciami a Výborom pre štrukturálne fondy a kohézny fond. Výstupy práce týchto pracovných skupín, ako aj ich vzájomná koordinácia je v štvrtročných intervaloch predmetom rokovania vlády SR v rámci bodu „Správy o stave prác na vypracovávaní NSRR“.

Jedným z výstupov práce expertov je „Návrh strategického cieľa a priorít SR prepojených na kohéznu politiku EÚ pre budúce programovacie obdobie 2007-13“. Hlavným strategickým cieľom je „výrazne zvýšiť do roku 2013 konkurencieschopnosť a výkonnosť regiónov a slovenskej ekonomiky pri rešpektovaní trvalo udržateľného rozvoja“. Pre splnenie tohto strategického cieľa boli vytýčené nasledovné Ciele: a) Konvergencia, b) Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť a c) Európska teritoriálna spolupráca.

Cieľ „Konvergencia“, ktorý je blízky súčasnému Cieľu č. 1, je určený na urýchlenie ekonomickej konvergenie najmenej rozvinutých regiónov, t.j. na skvalitnenie podmienok rastu a zamestnanosti vďaka investíciám do fyzických a ľudských zdrojov; inováciu a spoločnosť založenú na vedomostiach; adaptabilitu na hospodárske a sociálne zmeny; ochranu životného prostredia; administratívnu efektívnosť. Cieľ „Konvergencia“ bude mať nezastupiteľnú úlohu obzvlášť v nových členských štátoch, ktorých prístup k úniu s bezprecedentnými vývojovými rozdielmi.

Cieľ „Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť“: na jednej strane ide o posilnenie konkurencieschopnosti a atraktivity regiónov prostredníctvom hospodárskych a sociálnych zmien, podpory inovácií, spoločnosti založenej na vedomostiach, podnikateľskom duchu, ochrany životného prostredia a prevencie pred rizikami. Na druhej strane, cez národné programy alebo programy na príslušnej územnej úrovni, financované z fondu ESF a na základe európskej stratégie zamestnanosti, ide o podporu adaptability pracovníkov a podnikov a rozvoj trhov práce, orientovaných na sociálne začlenenie. Cieľ Konkurencieschopnosť bude mať kľúčovú úlohu pri predchádzaní výskytu nerovnomerností na úkor regiónov, ktoré by inak pocítili následok nepriaznivých sociálno-ekonomických činiteľov bez získania dostatočnej štátnej pomoci.

Úlohou Cieľa „Európska teritoriálna spolupráca“, inšpirovaného skúsenosťami z iniciatívy EÚ INTERREG, je intenzifikácia spolupráce na troch úrovniach: cezhraničná spolupráca formou združených programov; spolupráca na úrovni nadnárodných oblastí; sieť spolupráce a výmeny skúseností v celej únii. Cieľ „Spolupráca“ podporí tiež rovnomerný, harmonický a udržateľný rozvoj európskeho územia.

Definitívna dohoda členských krajín EÚ je nevyhnutná na dopracovanie národných stratégií a programových dokumentov na najbližšie obdobie rokov 2007-13, ktoré sa nezadržiateľne blíži. Aktuálny stav však nie je veľmi priaznivý pre rýchle napredovanie prác na týchto dokumentoch. Po tom, čo sa už zdalo, že došlo k zhode čo do veľkosti i štruktúry rozpočtu, dokument Európsky parlament zamietol a vrátil na dopracovanie. Zostáva nám len dúfať, že najvplyvnejšie krajiny ešte odkryjú svoje rezervy a že definitívne odsúhlasenie rozpočtu bude dobrým základom dopracovania regionálnej politiky na najbližšie programové obdobie.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Newsletter inforegio, august 2005
2. Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja, Národný strategický referenčný rámec na programovacie obdobie 2007-2013, október 2005
3. www.fondyeu.com
4. www.europskefondy.sk
5. www.strukturalnefondy.sk

KONTAKT

Ing. Roden Oravec
Katedra diplomacie a medzinárodných vzťahov
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická Univerzita v Bratislave
oravec@euba.sk

Informácie

SYSTÉM HODNOTENIA HOSPODÁRSKÝCH DIPLOMATOV VO VYBRANÝCH KRAJINÁCH

Ing. Pavol Černek

RESUMÉ

Hlavné kritériá hodnotenia efektívnosti práce vyslaných obchodno-ekonomických diplomatov v zahraničí, ktoré na nich uplatňuje ústredie t.j. vysielajúci subjekt (ministerstvo) danej krajiny sú v určitých smeroch spoločné. Rozdielnosti sa prejavujú hlavne v pohľade na komercializovanie činnosti obchodných diplomatov, čo je však do istej miery v rozpore s Viedenskou konvenciou o diplomatických stykoch, ktorá komerčné aktivity zastupiteľských úradov zakazuje. Toto je podmienené aj tou skutočnosťou, že zastupiteľské úrady cudzích štátov sú oslobodené od daní v hostujúcej krajine.

SUMMARY

The Main criteria for evaluating the effectiveness of economic diplomats who are abroad, applied by the headquarter are from a big part common for most of the countries. The main difference is the commercialization of the economic diplomacy, even though this is in defiance with the Vienna convention on diplomatic relations, which bars the commercialization of diplomacy. The ban is closely interconnected with the tax exception, which applies for embassies.

Nemecko, ktoré je najväčším obchodným partnerom SR, zabezpečuje praktickú stránku hospodárskej dimenzie diplomacie cestou nemeckých zahraničných obchodných komôr (za poplatok). Zahraničné obchodné komory riadi Nemecký snem obchodných a priemyselných komôr (DIHK) so sídlom v Berlíne. Je treba dodať, že členstvo v komore je pre nemeckých podnikateľov povinné, a tak okrem zdrojov zo štátneho rozpočtu kapitoly ministerstva hospodárstva má DIHK na financovanie tejto aktivity aj vlastné zdroje z členských príspevkov. DIHK potom v koordinácii s ministerstvom hospodárstva zriaďuje v zahraničí vlastné zastúpenia mimo štruktúry veľvyslanectiev. Vysielaní pracovníci sú vybavovaní služobnými pasmi. Medzi hlavné kritériá hodnotenia výkonnosti pracovníkov nemeckých zahraničných obchodných komôr na zahraničných zastúpeniach patria:

- počet zodpovedaných dopytov v členení od nemeckých a domácich firiem v tej ktorej krajine;
- organizované a zrealizované podujatia (počet podujatí, počet podnikateľských misií/delegácií, počet účastníkov na podujatiach spolu);
- aktivity pre nemecké veľtržné spoločnosti (počet sprostredkovaných vystavujúcich subjektov, počet sprostredkovaných návštevníkov veľtrhov, sprostredkované m² výstavnej plochy na veľtrhoch v Nemecku);
- poradenstvo pre nemeckých exportérov (počet);
- aktivity v oblasti vzdelávania (niektoré nemecké zahraničné obchodné komory majú vo svojej ponuke aj vzdelávacie aktivity);

keďže v podstate všetky služby nemeckých delegátov v zahraničí sú vykonávané za poplatok, jedným z kritérií je i celkový obrat zahraničnej obchodnej komory.

Okrem zahraničných zastúpení AHK ministerstvo zahraničných vecí vysielá na veľvyslanectvá obchodných diplomatov, ktorí sú financovaní a riadení vysielajúcim ministerstvom v koordinácii s ministerstvom hospodárstva. Ich úlohou je zabezpečovanie medzištátnej obchodnej a hospodárskej spolupráce na úrovni orgánov štátnej správy. V ich pracovnej náplni, a teda aj základ ich hodnotenia je obchodno-politická činnosť spočívajúca

v stykovej činnosti s oficiálnymi úradmi s cieľom vytvárať vhodné prostredie pre rozvoj konkrétnych projektov spolupráce v oblasti bilaterálnych medzivládnych zmlúv o obchodnej a hospodárskej spolupráce a koordinácia spolupráce s krajinou vyslania na multilaterálnej úrovni (WTO, OECD, EÚ ap.).

Druhou oblasťou činnosti je obchodné a hospodárske spravodajstvo, ktoré monitoruje vývoj situácie v krajine vyslania (hospodársko-politická situácia, odvetvové analýzy ap.). Plnenie týchto dvoch úloh predstavuje základné kritérium hodnotenia ich činnosti.

Rakúsko vysíla svojich obchodných zástupcov do zahraničia prostredníctvom Rakúskej hospodárskej komory (Wirtschaftskammer Österreich – WKÖ). Aj v prípade WKO (tak ako v prípade nemeckej DIHK) je ich financovanie zabezpečované z vlastných zdrojov s tým rozdielom, že zo zdrojov štátneho rozpočtu, kapitoly ministerstva hospodárstva nedostávajú príspevky. Títo obchodní zástupcovia sú vysielaní do štruktúry veľvyslanectiev, kde tvoria samostatné obchodné oddelenia. Pracovníci obchodných oddelení sú na základe dohody s ministerstvom zahraničných vecí vybavovaní diplomatickými pasmi, a teda predstavujú sieť obchodných diplomatov. Vedúci obchodného oddelenia má obvykle hodnosť obchodného radcu a pri plnení svojich úloh spolupracuje priamo s veľvyslancom. Plnia úlohy tak v oblasti obchodno-politickej ako aj v oblasti konkrétnej podpory vývozu a PZI. Exaktná metóda hodnotenia efektívnosti obchodných diplomatov nie je zatiaľ spracovaná. V súčasnosti sa hodnotenie uskutočňuje len na základe osobných pohovorov medzi obchodným diplomatom a príslušnými vedúcimi pracovníkmi WKÖ, ktoré sa konajú spravidla každý rok, resp. pri vzdialenejších teritóriách každé 2 roky. WKÖ pripravuje v tomto roku projekt hodnotenia obchodných diplomatov systémom MBO (Management by Objectives). Každé obchodné zastúpenie bude mať pre daný rok vytýčené objektívne a merateľné ciele (Balanced Score Card), ktoré budú vychádzať z komunikácie ústredia a obchodného delegáta. Tento projekt je zatiaľ len v prípravnej fáze a bude implementovaný do "skúšobnej prevádzky" v priebehu roka 2003 a to len na 3 obchodné oddelenia. Detaily k systému hodnotenia MBO zatiaľ nie sú známe.

USA má veľmi rozvetvenú sieť obchodných oddelení v počte 158, ktoré sú v 85 krajinách sveta. V závislosti od krajiny vyslania (jej potenciál pre rozvoj obchodnej a hospodárskej spolupráce) je počet vyslaných pracovníkov rôzny (napr. v SR sú to dvaja obchodní diplomati, ktorí zamestnávajú miestny odborný personál). Týchto obchodných diplomatov vysíla ministerstvo obchodu (Department of Commerce) v spolupráci s ministerstvom zahraničných vecí. Obchodní diplomati tvoria súčasť veľvyslanectva pod názvom obchodné oddelenie, ale odborne, finančne a personálne sú riadení priamo vysielajúcim ministerstvom obchodu. Okrem toho aj ostatné ekonomické ministerstvá vysielajú rovnakým spôsobom svojich diplomatov (napr. ministerstvo poľnohospodárstva).

Kritériá hodnotenia obchodných diplomatov sú zamerané výslovne na proexportný efekt:

- spravodajská a styková činnosť zameraná na konkrétne obchodné a investičné prípady majúce ako konečný efekt zvyšovanie amerického vývozu resp. vytváranie investičných príležitostí pre amerických podnikateľov (rozbory ekonomickej situácie krajiny, odvetví jej hospodárstva, marketingové štúdie na konkrétne tovary americkej výroby atp.)
- úspešné obchodné prípady tzv. success story, znamenajúce prínos pre zvyšovanie exportu tovaru, služieb a uplatnenie amerických investorov v krajine vyslania,

príjmy z poskytovaných služieb americkým podnikateľom (sprostredkovanie obchodných a investičných kontaktov, spracovanie marketingových štúdií resp. získavanie relevantných obchodných a hospodárskych informácií (poplatky od 50 - 1500 USD) sú použité na náklady na činnosť obchodného oddelenia (prenájom kancelárií, bytov, platy miestnych expertov ap.)

Tieto základné kritériá platia v USA už veľa rokov. Z dôvodu hľadania úspor pri financovaní obchodných oddelení pravdepodobne od tohto roku začne platiť pravidlo, že na obchodných oddeleniach, ktoré sú niekoľko rokov za sebou hodnotené nedostatočne, budú znižované stavy a následne môžu byť aj zatvorené. Naopak tie, ktoré sú na poprednom mieste zoznamu budú finančne a personálne posilnené. Hodnotenie obchodného oddelenia sa vykonáva raz ročne.

Slovensko. Ak porovnáваме horeuvedené kritériá hodnotenia so systémom, ktorý doteraz aplikovalo MH SR voči pracovníkom ministerstva vykonávajúcim štátnu službu v cudzine, je možné konštatovať zhodnosť princípov. Doterajší systém je založený na kritériách:

vzájomný zahraničný obchod: hodnotí sa hlavne vývoj nášho exportu do daného teritória, celkový obrat vzájomného obchodu a saldo obchodnej bilancie; toto kritérium do určitej miery vyjadruje úspešnosť v sprostredkovaní proexportných aktivít slovenských podnikateľov;

spravodajská činnosť: hodnotí sa kvalitatívna a kvantitatívna úroveň pravidelného a operatívneho spravodajstva, pričom dôraz sa kladie na ich podnetnosť a dopad na podporu slovenského exportu;

styková činnosť: hodnotí sa hlavne úroveň a kvalita vlastnej stykovej činnosti, ktorá je zdokumentovaná v záznamoch z rozhovorov s predstaviteľmi štátnej správy a podnikateľskými organizáciami v oblasti obchodno-politickej; okrem toho sa prihliada aj na úroveň návštev oficiálnych predstaviteľov SR v krajine vyslania; tu sa sleduje aj množstvo uskutočnených pracovných ciest;

aktivity v oblasti zmluvno-právnej: sleduje sa príprava a aplikácia bilaterálnych zmlúv hospodárskeho charakteru;

proexportné aktivity: patria k ťažiskovým kritériám hodnotenia organizované semináre a kooperačné stretnutia;

- účasť slovenských firiem na výstavách a veľtrhoch, vrátane oficiálnych účastí
- obchodné misie
- iniciovanie vstupu investícií do SR
- úspešné obchodné či investičné projekty
- spracované analýzy trhu, makroekonomické analýzy a marketingové štúdie zamerané na konkurenčnú schopnosť slovenských vývozov
- spracované dopyty/ponuky
- sprostredkované tendre
- publikačná činnosť a vystúpenie v masmédiách

Hodnotenie sa vykonáva polročne a závery majú dopad na osobné ohodnotenie zamestnanca ministerstva v cudzine. V prípade nepriaznivého hodnotenia alebo opakovaného nedostatočného hodnotenia príp. pasivity sa dáva návrh na predčasné vystriedanie pracovníka.

Zhodnotenie

Postavenie a hodnotenie obchodných diplomatov cudzích štátov je prispôsobené ich poslaniu a úlohám v krajine pôsobenia. Z tohto pohľadu môžeme v stručnosti rozdeliť súčasné fungovanie obchodnej diplomacie vo svete do troch kategórií:

1. Čistá obchodná diplomacia, kde pracovník na veľvyslanectve zabezpečuje len obchodno-politickú diplomáciu a jeho činnosť sa sústreďuje na spravodajskú a stykovú činnosť pre štátne inštitúcie (napr. obchodný diplomat Nemecka).
2. Kombinácia obchodnej diplomacie (obchodno-politické aktivity) a obchodné oddelenia (napríklad obchodné oddelenie Rakúska či USA).

3. Kancelárie obchodných zastúpení bez priameho naviazania na veľvyslanectvo (napríklad kancelárie DIHK Nemecka).

Okrem toho existuje celá rada podobných a kombinovaných modelov. Ako príklad sa môže uviesť kombinovaný spôsob **Talianska**, kde obchodný diplomat na veľvyslanectve plní výlučne obchodno-politické úlohy ministerstva zahraničných vecí. Paralelne pôsobí kancelária ICE (Inštitút na podporu zahraničného obchodu, organizácia patriaca do štruktúry ministerstva výrobných odvetví, ktoré má v kompetencii zahraničný obchod). Táto zabezpečuje obchodné služby pre talianske firmy a pracujú v nej vyslaní pracovníci spolu s miestnymi expertmi. Vyslaní pracovníci sú vybavovaní služobnými pasmi. Talianske ICE má 105 kancelárií po celom svete a ministerstvo zahraničných vecí má cca 83 veľvyslanectiev s obchodnými diplomatmi.

Obdobný model aplikuje aj **Maďarsko** (obchodný diplomat vysielaný MZV na veľvyslanectvo a zároveň obchodné oddelenie zriaďované agentúrou ministerstva hospodárstva ITDH, pričom obchodné oddelenie je integrálnou súčasťou veľvyslanectva a vyslaní pracovníci sú vybavovaní diplomatickými pasmi), **Česká republika** (obchodný diplomat vysielaný ministerstvom priemyslu a obchodu prostredníctvom MZV na veľvyslanectvo obvykle v hodnosti „radca“ a zároveň obchodné oddelenie zriaďované agentúrami ministerstva priemyslu a obchodu Czech Trade a Czech Invest – títo pracovníci sú vybavovaní služobnými pasmi).

Na druhej strane **Poľská republika** používa model USA, keď ministerstvo hospodárstva zriaďuje v rámci veľvyslanectiev obchodné oddelenia, ktoré riadi odborne, finančne aj personálne. Obchodné oddelenia sú integrálnou súčasťou veľvyslanectva a jeho pracovníci sú vybavovaní diplomatickými pasmi v hodnostiach „radca“ a „pridelenec“.

V každom prípade všetky krajiny sveta venujú prioritnú pozornosť obchodnej diplomacii a prevláda trend personálneho posilňovania obchodných diplomatov ako základnej formy podpory obchodnej a hospodárskej spolupráce so zahraničím.

Slovenský model postavenia a hodnotenia zamestnancov ministerstva v cudzine v zásade zodpovedá medzinárodnej praxi s tým, rozdielom, že len málo krajín sveta vysielajú na obchodné oddelenia len jedného diplomata tak, ako je to v prípade SR.

Väčšinou sú obchodnou diplomaciou poverení minimálne dvaja pracovníci v hodnostiach „radca“ a „pridelenec“, ktorí zároveň zamestnávajú 2 – 3 miestnych expertov. V praxi to znamená, že jeden slovenský obchodný diplomat plní úlohy pre vysielajúce ministerstvo, ostatné ekonomické rezorty, podnikateľské inštitúcie (SOPK, AZZZ SR atď.), konkrétnych slovenských podnikateľov a zároveň aj pre veľvyslanectvo, ktorého je integrálnou súčasťou. Vynechanie ktorejkoľvek z uvedených úloh by znižovalo opodstatnenosť existencie obchodného diplomata v krajine vyslania.

S cieľom racionalizovať činnosť a vytvoriť širší priestor pre konkrétnu podporu exportu a získavanie zahraničných investícií je nutné pri jednoosobovom obsadení zorganizovať činnosť slovenských obchodných diplomatov. Ich spravodajská činnosť sa koncentruje na tri hlavné úlohy:

1. 1 x ročne aktualizovať Základnú informáciu o teritóriu, ktorá bude poskytovaná slovenským podnikateľom ako podklad pre poznanie trhu a konkurenčnej náročnosti danej krajiny
2. 1 x ročne analyzovať slovenský export a porovnať ho s celkovým dovozom krajiny s cieľom identifikovať konkurenčne schopné slovenské tovary a definovať konkrétne komodity pre vývoz do danej krajiny – cieľová skupina: slovenská podnikateľská komunita
3. 1 x mesačne podávať správu o činnosti zamestnanca ministerstva v cudzine s obsahom:

- aktuálna hospodársko-politická situácia krajiny
- informácia o činnosti zamestnanca: rokovania s partnermi štátnej správy a podnikateľských organizácií zameraných na podporu vzájomnej spolupráce a spracované ponuky a dopyty pre vývoz a investície
- operatívne správy – podľa potreby a požiadaviek ministerstva či podnikateľov

Ak by však diplomat pracoval podľa časového harmonogramu bodu 1 a 2 znamenalo by to obmedzenie podávania aktuálnych informácií do vlasti.

ZDROJE

www.adepta.com

www.ahk.de

www.ccc.ca

www.ecic.com

www.edc.ca

www.wko.at

interné materially MZV SR

poznámky z osobných stretnutí so zástupcami veľvyslanectiev: SRN, Rakuska, Maďarska

KONTAKT

Ing. Pavol Černek

LIDL SR, v.o.s.

proformac@hotmail.com

NOVÝ FINANČNÝ VÝHLAD EURÓPSKEJ ÚNIE VYVÁŽENÝ ALEBO KOMPROMIS?

Ing. Jozef Polakovič, M.E.S

ABSTRAKT

4. apríla 2006 zástupcovia Rady EÚ, Európskeho parlamentu a Európskej komisie po dlhých a zložitých rokovaníach dospeli k dohode o novej Medziinštitucionálnej dohode o finančnom výhlade na obdobie rokov 2007-2013. Konečná verzia Medziinštitucionálnej dohody, ktorú musia ešte formálne odsúhlasiť európske inštitúcie, počíta pre sedemročné obdobie s finančným balíkom 864,4 miliardy EUR. Slovenská republika má šancu čerpať prostriedky vo výške 11,6 miliardy EUR.

Predkladaná štúdia hodnotí širší kontext ako aj konkrétny obsah a význam dohody o novom finančnom výhlade, vrátane implikácií na Slovenskú republiku. Autor venuje pozornosť vybraným teoretickým aspektom súvisiacim s problematikou finančného plánovania v EÚ, analyzuje priebeh rokovaní o novom finančnom výhlade na obdobie 2007-2013 s dôrazom na aktivity britského predsedníctva, definuje kľúčové problémy a vývoj stanovísk najdôležitejších účastníkov rokovaní. V odpovedi na otázku „*Čo prináša nový finančný výhľad?*“ autor analyzuje priority definované EÚ na nové sedemročné programovacie obdobie. Osobitnú pozornosť venuje financovaniu štrukturálnych operácií a Spoločnej poľnohospodárskej politiky, t. j. oblastí, do ktorých tradične smeruje najväčší objem finančných prostriedkov EÚ.

Na základe celkovej analýzy autor hodnotí nový finančný výhľad EÚ ako vyvážený kompromis zohľadňujúci ciele a potreby rozšírenej Únie, ako aj špecifiká jednotlivých členských štátov. Na záver pripomína, že predovšetkým nové členské štáty, Slovensko nevynímajúc, by sa mali teraz prioritne sústrediť na posilnenie absorpčnej schopnosti a zvýšenie efektívnosti využívania eurofondov.

SUMMARY

On April 4th, 2006, after long and difficult negotiations, the representatives of the Council, the European Parliament, and the European Commission reached agreement on the new Inter-institutional Agreement on Financial Perspective 2007-2013. The final proposal, which must be approved by the European parliamentarians, the Council, and the European Commission, is worth 864,4 billion euros. Out of this amount, 11,6 billion euros are earmarked for the Slovak Republic.

This paper analyses the wider context as well as the substance and importance of agreement on financial perspective. The author draws attention to some theoretical aspects of the EU financial programming; he analyses the run of the negotiations with the emphasis on the activities during the UK EU Presidency; and defines the most disputed questions as well as the development of the national negotiating positions. In his answer to the question “What does the new Financial Perspective bring?” the author analyses the EU priorities for the coming seven years. Particular attention is drawn to financial aspects of structural operations and Common Agricultural Policy, i.e. the areas the largest amount of EU funding is traditionally earmarked for.

Upon a complex analysis the author concludes that the new Financial Perspective represents a balanced compromise matching both: the goals and needs of the enlarged Union and the particular national interests. In conclusion he reminds that the enhancement of the absorption capacity for structural funds and the Cohesion Fund remains to be of prior importance for the EU member states – particularly the new ones.

Úvod

Napätie a neistota skončili. 4. apríla 2006 zástupcovia Rady EÚ, Európskeho parlamentu a Európskej komisie po dlhých a zložitých rokovaníach napokon odsúhlasili kompromisný návrh Medziinštitucionálnej dohody o novom finančnom výhlade na obdobie rokov 2007-2013. Konečná verzia finančného výhľadu, ktorú musia ešte formálne odsúhlasiť európske inštitúcie, počíta pre sedemročné obdobie s finančným balíkom 864,4 miliardy EUR. Slovenská republika má šancu čerpať prostriedky vo výške 11,6 miliardy EUR.

Zámerom predkladanej štúdie je zhodnotiť širší kontext ako aj konkrétny obsah a význam dohody o novom finančnom výhlade, vrátane implikácií na Slovenskú republiku. Prácu sme koncipovali vo forme odpovedí na štyri kľúčové otázky. V prvej časti (*„Čo je finančný výhľad?“*) sa pokúsime stručne charakterizovať inštrument finančného výhľadu, históriu jeho vzniku a význam zostavovania. V druhej časti (*„Ako prebiehali rokovania o novom finančnom výhlade?“*) bližšie zhodnotíme priebeh rokovaní o novom finančnom výhlade na obdobie 2007-2013, definujeme kľúčové problémy a vývoj stanovísk najdôležitejších účastníkov rokovaní. Tretia časť práce má ponúknuť odpoveď na otázku *„Čo prináša nový finančný výhľad?“*, t. j. aké priority definuje Európska únia na nové sedemročné programovacie obdobie a akým spôsobom majú byť uvedené priority financované. V záverečnej – štvrtej časti sa pokúsime zhodnotiť, do akej miery sa slovenskej diplomacii podarilo naplniť priority našej krajiny počas rokovaní o novom finančnom výhlade a odpovieme na otázku *„Čo prinesie nový finančný výhľad pre slovenskú ekonomiku?“*

Čo je finančný výhľad?

Finančný výhľad je rámcový dokument obsahujúci indikatívny plán výdavkov a definujúci politické priority Európskej únie na strednodobé obdobie (v súčasnosti sedem rokov). Finančný výhľad stanovuje maximálnu hranicu čerpania prostriedkov podľa jednotlivých kapitol počas určeného obdobia, pričom uvedený limit je záväzný pri zostavovaní a realizácii ročných rozpočtov EÚ.¹

Finančný výhľad je výsledkom medziinštitucionálnej dohody Európskej komisie, Rady EÚ a Európskeho parlamentu. V rámci medziinštitucionálnej dohody spomínané európske inštitúcie (a prostredníctvom Rady EÚ aj jednotlivé členské štáty EÚ) rámcovo definujú celkový objem rozpočtových príjmov a výdavkov a ich rozdelenie medzi prioritné oblasti európskej agendy (jednotlivé vnútorné politiky, vonkajšie vzťahy, správa).

Návrh finančného výhľadu vypracováva Európska komisia. Návrh Európskej komisie je následne predmetom intenzívnych, často niekoľkomesačných, bilaterálnych a multilaterálnych rokovaní, ktorých cieľom je dosiahnutie politickej dohody všetkých členských štátov EÚ. Významnú úlohu zohráva členský štát, ktorá plní funkciu predsedníckej krajiny v EÚ. Predsednícky štát významným spôsobom usmerňuje priebeh rokovaní, upravuje a upresňuje pôvodný návrh Európskej komisie tak, aby bol prijateľný pre všetky členské štáty EÚ. Návrh finančného výhľadu následne prijíma Európska rada jednohlasným rozhodnutím. Rozhodnutie Európskej rady tvorí základ pre rokovania medzi Európskym parlamentom, Radou EÚ a Európskou komisiou. Výsledkom rokovaní je uzatvorenie medziinštitucionálnej dohody.

Význam zostavovania finančného výhľadu spočíva predovšetkým v tom, že takýto viacročný plán umožňuje efektívnejšie sledovať a riadiť vývoj rozpočtových výdavkov EÚ a napomáha pri plánovaní a realizácii viacročných programov a projektov. Finančný výhľad poskytuje jednotlivým členským štátom EÚ a predovšetkým potenciálnym

---

¹ Finančný výhľad nie je viacročný rozpočet. Každý rok sa koná tzv. rozpočtové konanie, na ktorom sa na nasledujúci rozpočtový rok rozdelia disponibilné rozpočtové prostriedky na jednotlivé kapitoly.

príjemcom prostriedkov zo štrukturálnych fondov, Kohézneho fondu a ďalších finančných nástrojov EÚ dôležité informácie a plní funkciu určitého stabilizujúceho faktora, pretože umožňuje dotknutým subjektom plánovať svoje aktivity a ich financovanie v strednodobom horizonte.

Zavedenie viacročných finančných výhľadov si vyžiadala prax. K mechanizmu schvaľovania strednodobých finančných výhľadov pristúpilo Spoločenstvo v roku 1988. Takýmto spôsobom chcelo reagovať na problém opakujúcich sa rozpočtových kríz 80. rokov. Tieto boli vyvolané predovšetkým tromi faktormi. Po prvé, rozšírenie a prehĺbenie integračných procesov v rámci Spoločenstva (predovšetkým v súvislosti so Spoločnou poľnohospodárskou politikou) vyvolalo značný rast výdavkov. (Výdavky na financovanie Spoločnej poľnohospodárskej politiky v sledovanom období presiahli 70 % celkových rozpočtových výdavkov.) Po druhé, rozpočtové zdroje – ktoré boli tvorené colnými príjmami, príjmami z poplatkov za dovoz poľnohospodárskych produktov z tretích krajín a podielu na výbere DPH v členských štátoch – neumožňovali generovať dostatočný objem finančných prostriedkov na krytie rozpočtových výdavkov. Členské štáty mohli tento problém riešiť zmenou štruktúry rozpočtových zdrojov. Viaceré štáty (predovšetkým tzv. čisti prispievatelia) však takýto postup odmietali. Po tretie, britská vláda na čele s Margaret Thatcherovou odhodlane bojovala za zníženie svojich príspevkov do rozpočtu Spoločenstva, vysvetľujúc svoju pozíciu hospodárskymi ťažkosťami svojej krajiny a takisto skutočnosťou, že Veľká Británia len v obmedzenej miere čerpá prostriedky určené pre Spoločnú poľnohospodársku politiku.

Dohoda z Fontainebleau (1984) problém financovania Spoločenstva riešila len čiastočne.² Európska komisia bola nútená pokračovať v boji za zabezpečenie stability ročných rozpočtov a podporu realizácie priorít Spoločenstva.

V tejto súvislosti je vhodné pripomenúť, že v prvých rokoch existencie Spoločenstva tvorili väčšiu časť výdavkov tzv. obligatórne výdavky, t.j. výdavky, ktoré priamo vyplývajú zo Zmluvy o ES alebo z aktov prijatých v súlade s touto zmluvou. (Do tejto skupiny patria napríklad výdavky súvisiace s realizáciou Spoločnej poľnohospodárskej politiky Spoločenstva.) V dôsledku prehĺbenia a rozšírenia integračných procesov v rámci Spoločenstva a následných reforiem financovania podiel obligatórných výdavkov na celkových výdavkoch postupne klesal. Naopak rástol podiel výdavkov spojených s realizáciou viacročných programov, a to nielen v oblasti ekonomickej a sociálnej súdržnosti, ale aj v ďalších oblastiach v rámci vnútorných politík (napr. výskum a vývoj) a vonkajších vzťahov. Tieto výdavky patria do kategórie tzv. neobligatórných výdavkov, o výške ktorých v konečnom dôsledku rozhoduje Európsky parlament.³

V roku 1988 sa na Bruselskom zasadnutí Európskej rady podarilo dosiahnuť novú, v porovnaní s Fontainebleau, radikálnu reformu financovania Spoločenstva. Jej kľúčové prvky sa stali súčasťou **Medziinštitucionálnej dohody o rozpočtovej disciplíne a zefektívnení rozpočtovej procedúry**⁴. Táto prvá medziinštitucionálna dohoda, pomenovaná podľa vtedajšieho predsedu Európskej komisie Jacquesa Delorsa **Delorsov balík I**, obsahovala formálny záväzok troch inštitúcií Spoločenstva pridržovať sa finančného výhľadu počas nasledujúceho päťročného obdobia (1988-1992). Finančný výhľad

² Na základe dohody z Fontainebleau bol zavedený tzv. britský rabat, výrazne znižujúci každoročné príspevky Veľkej Británie do rozpočtu Spoločenstva. Členské štáty súhlasili so zvýšením objemu platieb do spoločného rozpočtu z príjmov z výberu DPH z 1 % na 1,4 %.

³ Mechanizmus prijímania rozpočtu Spoločenstva a kompetencie Európskeho parlamentu a Rady EÚ podrobne upravuje článok 272 Zmluvy o ES v znení Amsterdamskej zmluvy.

⁴ EUROPEAN COMMUNITIES. *Interinstitutional Agreement on Budgetary Discipline and Improvement of the Budgetary Procedure*. In.: Official Journal, L185/33. – Brussels, 15. 7. 1987.

predpokladal postupné znižovanie výdavkov v oblasti Spoločnej poľnohospodárskej politiky a zvyšovanie výdavkov v oblasti štrukturálnych operácií. Bol zavedený nový rozpočtový zdroj vo forme príspevku členských štátov na základe ich HNP. Finančný výhľad sa sústreďoval predovšetkým na završenie budovania vnútorného trhu.

V roku 1992 Európska komisia vypracovala návrh nového finančného výhľadu na obdobie 1993-1999⁵. Po konzultáciách medzi členskými štátmi v Rade EÚ bol finančný výhľad prijatý na Edinburskom zasadnutí Európskej Rady. Priority druhého finančného výhľadu (**Delorsov balík 2**) pre roky 1993-1999 súviseli s posilnením sociálnej a ekonomickej súdržnosti a zavedením jednotnej európskej meny – euro.

V súčasnosti platný finančný výhľad na obdobie 2000-2006 je zakotvený v novej medziinštitucionálnej dohode, ktorá je najdôležitejším prvkom finančného balíka **Agenda 2000**. Táto dohoda, ktorá bola prijatá v marci 1999 na zasadnutí Európskej rady v Berlíne, mala vytvoriť predpoklady pre rozšírenie a posilnenie EÚ. Rok predtým, 31. marca 1998, začali prístupové rokovania so šiestimi kandidátskymi krajinami (Maďarskom, Poľskom, Estónskom, Českou republikou, Slovinskom, Cyprusom) a v októbri 1999 Európska komisia odporúčala začať rokovania s Rumunskom, Slovenskou republikou, Litvou, Lotyšskom, Bulharskom a Maltou.

Tento finančný výhľad však nepokrýva ešte všetky náklady súvisiace s pristúpením kandidátskych štátov k Európskej únii. Jej rozšírenie však zohľadnil v troch bodoch: 1. Objem prostriedky pre agrárnu oblasť bol zvýšený tak, aby bolo možné financovať novú politiku rozvoja vidieka, veterinárne opatrenia, ako aj predvstupové nástroje pre oblasť poľnohospodárstva a ponechať voľnú maržu na výdavky spojené s rozšírením. 2. Opatrenia v oblasti štrukturálnej politiky boli doplnené novým predvstupovým nástrojom. 3. Prostriedky na opatrenia v zahraničnej oblasti sa podľa dohody mali ročne zvyšovať o 2 % tak, aby bolo možné navštíviť predvstupovú pomoc v rámci PHARE.

V centre výziev formulovaných v Agende 2000 je okrem rozšírenia EÚ zdôrazňovaná aj potreba obmedziť verejné výdavky a rastúce znepokojenie niektorých členských štátov pokiaľ ide o finančné príspevky do rozpočtu EÚ. Európska komisia preto navrhla status quo pre rozpočet na roky 2000-2006, ktorý vylučuje zvýšenie finančných zdrojov nad hornú hranicu 1,27 % HDP a zároveň zabezpečuje, že vitálne funkcie Únie zostanú zachované, rovnako ako i solidarita medzi členskými štátmi EÚ a medzi EÚ a perspektívnymi členmi.

Ako prebiehali rokovania o novom finančnom výhľade EÚ na obdobie rokov 2007-2013?

Európska komisia vo februári 2004, t.j. dva a pol roka pred uplynutím terajšieho sedemročného obdobia, predložila návrhy týkajúce sa nového finančného výhľadu na obdobie rokov 2007-2013.⁶ Politické diskusie začali v prvom polroku 2004 počas írskoho predsedníctva EÚ a pokračovali počas holandského a luxemburského predsedníctva. Rada EÚ vo svojom viacročnom pláne⁷ predpokladala, že politickú dohodu sa podarí dosiahnuť ešte počas luxemburského predsedníctva v prvom polroku 2005.

⁵ EUROPEAN COMMISSION. *From the Single Act to Maastricht and Beyond: the Means to Match Our Ambitions*. – Brussels, 1992.

⁶ EUROPEAN COMMISSION. *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Building our Common Future. Policy Challenges and Budgetary Means of the Enlarged Union 2007-2013*. – Brussels, 26. 2. 2004. Elektronická verzia je dostupná na adrese: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0101en02.pdf>.

⁷ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Multiannual Strategic Programme*. – Brussels, 8. 12. 2003. Elektronická verzia je dostupná na adrese: http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/misc/78355.pdf.

Júnový summit Európskej rady však nepriniesol dohodu členských štátov. Proti luxemburskému návrhu sa vtedy postavila Veľká Británia, Holandsko, Švédsko, Fínsko a Španielsko. Viacerí pozorovatelia však za hlavného vinníka označili Veľkú Britániu, ktorá nesúhlasila s významnejším obmedzením svojho rabatu bez toho, aby bola reformovaná Spoločná poľnohospodárska politika. Konfliktnou otázkou bola aj samotná výška rozpočtu. Čistí prispievatelia požadovali jeho výrazné obmedzenie. To sa však nepáčilo čistým príjemcom, pre ktorých je rozpočet Únie dôležitým zdrojom pomoci chudobnejším regiónom.

Tabuľka č. 1

Čistí prispievatelia a čistí príjemcovia (údaje za rok 2004)

Čistí prispievatelia	% HNP	Mil. EUR	Čistí príjemcovia	% HNP	Mil. EUR
Holandsko	0,44	2 035	Grécko	2,52	4 163
Luxembursko	0,41	93	Portugalsko	2,37	3 124
Švédsko	0,38	1 060	Litva	2,13	369
Nemecko	0,33	7 141	Lotyšsko	1,82	198
Taliansko	0,22	2 947	Estónsko	1,79	145
Belgicko	0,19	536	Írsko	1,30	1 594
Francúzsko	0,19	3 051	Španielsko	1,08	8 502
Rakúsko	0,16	365	Malta	1,02	45
Veľká Británia	0,16	2 865	Poľsko	0,75	1 438
Dánsko	0,12	225	Cyprus	0,53	64
Fínsko	0,05	70	Slovensko	0,51	169
			Slovinsko	0,43	110
			Česká republika	0,33	272
			Maďarsko	0,25	193

Zdroj: Hospodárske noviny, 6. 12. 2005, s. 6

Veľká Británia, ktorá prevzala po Luxembursku predsednícku štafetu v Európskej únii a tým aj agendu súvisiacu s novým finančným výhľadom, opakovane zdôrazňovala, že otázka budúceho financovania EÚ zostáva kľúčovou prioritou. V prvých mesiacoch svojho polročného predsedníctva však Londýn problematike finančného výhľadu nevenoval náležitú pozornosť. Britský premiér Tony Blair sa úspešne snažil vyhnúť diskusii na túto pre Európu tak dôležitú tému aj počas neoficiálneho stretnutia európskych lídrov v paláci Hampton Court v Londýne 27. novembra 2005.

Do určitej miery v takomto prístupe Veľkej Británie možno vidieť dobre premyslenú vyčkávaciu taktiku. Ako sa napokon potvrdilo, v situácii, keď Európskej únii hrozilo rozpočtové provizórium, boli jednotlivé členské štáty vo väčšej miere pripravené na kompromis.

Neschopnosť členských štátov dohodnúť sa by negatívne ovplyvnila perspektívy realizovať strategické ciele zoskupenia (oživenie Lisabonskej stratégie, budovanie Európy ako globálneho partnera a pod.). Bez finančného výhľadu by bolo ohrozené pokračovanie väčšiny programov v oblasti kohézie, rozvojovej spolupráce, výskumu, vzdelávania a pod. To by znamenalo, že viac ako 40 % rozpočtových prostriedkov (určených pre tzv. neobligatórne výdavky) by nemohlo byť realizovaných. Rozpočtové provizórium by vychádzalo z najnižších hodnôt v predchádzajúcom období a nezohľadňovalo by teda reálne potreby v zmenených podmienkach rozšírenej EÚ. Najviac by stratili nové členské štáty. „Predĺženie platnosti“ doterajšieho finančného výhľadu by v praxi znamenalo, že 27

členských štátov (po vstupe Bulharska a Rumunska) by disponovalo finančnými prostriedkami podľa výhľadu, ktorý bol zostavovaný pre 25 resp. v kľúčových oblastiach (Spoločná poľnohospodárska politika, štrukturálne operácie) len pre 15 pôvodných členských štátov.

Predovšetkým nové členské štáty si uvedomovali rozdiel existujúci medzi oboma alternatívami (schválenie luxemburského resp. britského návrhu nového finančného výhľadu verzus. „predĺženie platnosti“ doterajšieho finančného výhľadu). V rozpočtovom roku 2006 je pre nové členské štáty určených 9,7 miliardy EUR, pre obdobie 2007-2013 ročne v priemere 22 miliárd EUR (a ďalších 3,5 mld. EUR pre Bulharsko a Rumunsko). Konkrétne pre Slovensko by to znamenalo zníženie objemu prostriedkov zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu o dve tretiny, t. j. zhruba o 800 miliónov EUR ročne.

Európska komisia uvádza, že zmrazenie doterajších objemov finančných prostriedkov by vyvolalo dodatočné náklady vo výške 12,9 mld. EUR (0,1 % HNP).⁸

Nehľadiac na skutočnosť, že členské štáty si uvedomovali objektívnu nevyhnutnosť schválenia nového finančného výhľadu, atmosféra na rokovania v porovnaní s júnom 2005, keď rokovania stroskotali v dôsledku nedostatočne flexibilnej pozície niektorých členských štátov, nebola o nič priaznivejšia.

Napäté rokovania rozdelili členské štáty EÚ do dvoch táborov: jeden z nich bol vedený britským premiérom Tonym Blairom, druhý francúzskym prezidentom Jacquesom Chiracom. Podľa viacerých pozorovateľov bol boj o rozpočet bojom dvoch odlišných vízií Európy. Na jednej strane stála Veľká Británia preferujúca vytvorenie konkurencieschopného bloku, ktorý by dokázal odolávať výzvam globalizácie a vystupujúca za presmerovanie finančných tokov do oblasti výskumu a vývoja, vedy a technológií. Na strane druhej bolo Francúzsko vystupujúce za pozvoľnejšie reformy a zachovanie poľnohospodárskych dotácií.

Veľká Británia, ktorá si v minulosti získala povesť zástancu nových členských štátov, však svojimi návrhmi týkajúcimi sa nového finančného výhľadu nováčikov rozhorčila. Stalo sa tak v súvislosti s plánovanými úsporami na ich úkor. Pôvodný britský návrh predpokladal zníženie pomoci pre nové členské štáty o 14 miliárd EUR, t. j. o 8,5 %. Najviac by stratilo Poľsko – 6 miliárd EUR z celkového 60-miliardového balíka na roky 2007-2013. Hlavný britský argument spočíval v tom, že nováčikovia aj tak majú problém s absorbovaním eurofondov.

Požiadavkou na zníženie prostriedkov zo štrukturálnych fondov pre nové členské štáty Blair stratil povesť politika – dôsledného zástancu nových členov. Hnev nováčikov ihneď využilo Francúzsko, ktoré sa snažilo dostať Veľkú Britániu do izolácie. Paríž pritom sledoval predovšetkým svoje vlastné záujmy. Pôvodný britský návrh predpokladal okrem iného zníženie dotácií na rozvoj vidieka pre 15 starých členských štátov o 7 miliárd EUR. Ak by návrh prešiel, negatívne by sa to odrazilo na situácii poľnohospodárov vo Francúzsku, ktorí patria k najväčším poberateľom poľnohospodárskych dávok.

Podľa niektorých analytikov však bolo zverejnenie počiatočného neformálneho návrhu, podľa ktorého mali prísť nové členské štáty až o 10 percent podpory pre regióny, len „skúšobným balónom, ktorý vyslala britská diplomacia, aby zistila reakcie jednotlivých krajín“.⁹ Účel sa podaril. Londýn zistil, ktoré štáty hlasno zaprotestovali a ktoré slabšie. Práve Slovensko dalo najavo, že bude akceptovať desaťpercentnú redukciu, ak bude existovať vyššia flexibilita pri čerpaní prostriedkov zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu. Tieto cenné poznatky Blair následne využil počas rokovaní s predstaviteľmi troch pobaltských krajín 1. decembra 2005 v Talline a predstaviteľmi krajín východnej Európy.

⁸ EUROPÄISCHE KOMMISSION. *Der Finanzrahmen – was ist das?* Elektronická verzia je dostupná na adrese:

http://europa.eu.int/comm/financial_perspective/questions/index_de.htm.

⁹ Porovnaj: *Blairov pokusný balón*. In.: Hospodárske noviny, 6. 12. 2005, s. 6.

o deň neskôr v Budapešti. Britský premiér práve na stretnutí s predsedami vlád štyroch stredoeurópskych krajín prvýkrát pripustil, že je ochotný vzdať sa časti rabatu. Pritom však zdôraznil, že ak by sa začalo s reformou poľnohospodárstva, vzdal by sa ešte väčšej sumy. Blair zároveň partnerov varoval, že ak nedospejú k dohode v decembri, pravdepodobnosť jej schválenia či už počas rakúskeho alebo počas fínskeho predsedníctva sa výrazne zníži. Britskí diplomati opakovane avizovali, že akonáhle prestane Londýn predsedáť Únii, bude mať menšiu zodpovednosť za úspech rokovaní o finančnom výhlade a mohlo by sa stať, že sa obmedzí len na obranu svojej národnej pozície, ako to robia ostatné členské štáty.

Britský premiér bol vystavený dvojitému tlaku. Jeho vnútrostranícky rival a minister financií Gordon Brown nechcel o tom, že by Británia stratila výhodu vo forme tzv. britského rabatu¹⁰ vybojovanú Margaret Thatcherovou, ani počuť. Britská eurofóbná tlač premiéra označovala (a označuje) za kapitulanta a zradcu. Na druhej strane Blair bojoval o záchranu reputácie britského predsedníctva, ktoré mnohí kritickí pozorovatelia v Bruseli a Štrasburgu označili za najkatastrofickejšie za posledných tridsať rokov. Okrem členských štátov vystupovali proti britskému návrhu rozpočtu aj európske inštitúcie. Európsky parlament pôvodný britský návrh označil za „delenie Európy na dve časti“ a Londýnu vyčítal, že chce Európu pripraviť o rozmer „solidarity“.

Na prvý pohľad bezvýhodiskovú situáciu sa podarilo vyriešiť, keď Tony Blair napokon súhlasil s postupným znížením britského rabatu o 10,5 miliárd EUR v priebehu siedmich rokov za príslub, že členské štáty v rokoch 2008 až 2009 pristúpia k prehodnoteniu výdavkov na Spoločnú poľnohospodársku politiku.

Blair, ktorý bol označovaný za hlavného vinníka krachu júnových rokovaní, môže konečnú verziu finančného výhladu prezentovať doma ako úspech. Čaká ho síce ostrá kritika, že poľavil z rabatu príliš veľa, ale ak by prijal júnový luxemburský balík, platila by Veľká Británia do rozpočtu oveľa viac. Pôvodne bol čistý britský príspevok stanovený vo výške 75 miliárd EUR, podľa kompromisného návrhu zaplatí Londýn len 62 miliárd EUR.

Spokojnými môžu byť tiež dvaja najväčší kritici britských návrhov – Poľsko a Francúzsko. V záverečných rokovaniach získalo Poľsko dodatočné 2,3 miliardy EUR a zvláštnu pomoc pre svoje najchudobnejšie regióny. Francúzi si zase udržali poľnohospodársku politiku a čiastočne nabúrali britský rabat.

Španielsko získalo 2 miliardy EUR, Taliansko 1,9 miliardy EUR, približne o 1 miliardu EUR sa zníži príspevok Holandska. Nemecko by malo predovšetkým pre chudobnejšie východné spolkové krajiny získať ďalších 400 miliónov EUR, Rakúsku

---

¹⁰ Britský rabat predstavuje kompenzáciu vo výške cca. 5 miliárd EUR ročne, ktorú Veľká Británia dostáva späť zo svojho príspevku do rozpočtu EÚ za to, že prakticky nečerpá prostriedky zo Spoločnej poľnohospodárskej politiky. Britský rabat vyjedнала v roku 1984 na summite Európskej rady vo Fontainebleau vtedajšia premiérka Margaret Thatcherová. Konkrétny objem rabatu sa určuje každoročne vo výške 66 % čistého príspevku krajiny v predchádzajúcom roku. V rokoch 1999-2001 jeho sa jeho výška pohybovala na úrovni 4,4 – 4,9 miliardy EUR, na základe predbežných údajov v období 2002-2005 dosahoval výšku v rozmedzí 5,2 – 5,7 miliardy EUR. Rabat bol pôvodne vytvorený ako všeobecný korekčný mechanizmus pre pomoc krajinám, ktorých bremeno platieb do spoločného rozpočtu je nadmerné v porovnaní s prosperitou ich ekonomiky. Čerpala ho však len Veľká Británia. Britská ekonomika bola v čase dosiahnutia dohody štvrtou najchudobnejšou v Spoločenstve. Odvtedy sa však situácia výrazne zmenila. Veľká Británia je podľa štatistík jednou z najprosperujúcejších krajín EÚ a výdavky na poľnohospodárstvo klesli v rozpočte EÚ zo 70 % na 40 %. Vláda Tonyho Blaira napriek tomu s výraznejším obmedzením rabatu nesúhlasila. (Údaje čerpané z internetovej stránky: <<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4721307.stm>>.

bola čiastka zvýšená zhruba o 900 miliónov EUR, Maďarsko získalo 140 miliónov EUR pre centrálny región.

Hrdinkou summitu Európskej únie sa podľa hodnotenia viacerých pozorovateľov stala nová nemecká kancelárka Angela Merkelová. Vo chvíli, keď už to vyzeralo, že by summit opäť mohol skončiť neúspechom, navrhla zvýšiť strop plánovaných výdavkov do výšky 1,045 % HNP Európskej únie. Vďaka jej návrhu sa prilepšilo nováčikom, ktorí mali byť pôvodne plánovanými škrtmi najviac postihnutí.

Pôvodný návrh finančného výhľadu bol zvýšený o 13,1 miliardy EUR, vrátane zníženia britského rabatu o 10,5 miliardy EUR. Dokument schválený na decembrovej Európskej rade počítal na sedemročné obdobie s finančným balíkom 862,363 miliardy EUR. Nové členské štáty mali získať 157 miliárd EUR (t.j. o 7 miliárd EUR viac, ako predpokladal pôvodný britský návrh zo začiatku decembra).

V súlade s vnútornými procedúrami musí byť dokument o finančnom výhľade schválený tromi európskymi inštitúciami – Radou EÚ, Európskym parlamentom, Európskou komisiou. V minulosti poslanci Európskeho parlamentu dohodu členských štátov viac-menej hladko potvrdzovali. Pre finančný výhľad na roky 2000-2006 si vymohli len dve miliardy EUR navyše. Predseda Európskeho parlamentu Josep Borell však naznačoval, že prijatie kompromisu o finančnom výhľade 2007-2013 môže byť zložitejšie. Európsky parlament požadoval navýšenie zdrojov o 12 miliárd EUR.

Po sérii intenzívnych rokovaní medzi zástupcami Európskeho parlamentu, Rady EÚ a Európskej komisie sa napokon 4. apríla 2006 podarilo odsúhlasiť kompromisný návrh Medziinštitucionálnej dohody o novej finančnej perspektíve na obdobie rokov 2007-2013. Objem výdavkov bol zvýšený o 4 miliardy EUR. Dodatočné prostriedky sa získajú zvýšením celkových výdavkov finančnej perspektívy v porovnaní so závermi decembrovej Európskej rady o 2 miliardy EUR (z 862,4 miliardy EUR na 864,4 miliardy EUR) a ďalšie 2 miliardy EUR sa získajú presunom Rezervy pre núdzovú pomoc mimo rozpočtu EÚ (1,5 miliardy EUR) a reformou dôchodkového fondu inštitúcií (0,5 miliardy EUR).¹¹

Dosiahnutím kompromisu sa otvorila cesta pre formálne schválenie textu Medziinštitucionálnej dohody v Rade EÚ a Európskom parlamente.

Čo prináša nový finančný výhľad?

V porovnaní s predchádzajúcim sedemročným obdobím zostáva nezmenená maximálna výška ročných príspevkov členských štátov do rozpočtu EÚ (tzv. vlastné zdroje). V rámci Agendy 2000 bol už v roku 1999 dosiahnutý kompromis o stanovení maximálnej výšky ročných príspevkov vo výške 1,31 % HNP pre záväzky a 1,24 % HNP pre platby.

Hoci podiel poľnohospodárskych výdavkov v spoločnom rozpočte EÚ trvalo klesá (dnes je na úrovni 40 %), ozývajú sa mnohé hlasy, že je ich treba obmedziť ešte rýchlejšie. V čase, keď sa EÚ snaží naplniť Lisabonské ciele a budovať znalostnú ekonomiku, a zápasí pritom s rozpočtovými obmedzeniami, sú agrodotácie požadované za neefektívne mrhanie finančnými zdrojmi. V októbri 2002 na rokovaní Európskej rady bola však prijatá dohoda, podľa ktorej budú výdavky na Spoločnú poľnohospodársku politiku EÚ zachované na úrovni

---

¹¹ Predmetom negociácií boli okrem celkového objemu výdavkov a ich prerozdelenia ďalšie dve oblasti: text Medziinštitucionálnej dohody a otázky flexibility rozpočtu. Text Medziinštitucionálnej dohody zostal viac-menej nezmenený. Hlavné úpravy sa týkajú vyhlásení o vierohodnosti a integrovanej vnútornej kontrole prostriedkov EÚ. V oblasti flexibility rozpočtu sa podarilo dosiahnuť výsledok, ktorý odráža hlavné pozície Rady EÚ. Európskemu parlamentu sa nepodarilo presadiť „ľahší rozhodovací postup“, ktorý by umožnil posilniť jeho rozhodovaciu pozíciu. Jediným novým prvkom zvyšujúcim flexibilitu bude možnosť 5 % odchýlky od dohodnutých objemov pre programy v rámci spolurozhodovacej procedúry Európskeho parlamentu a Rady EÚ.

roku 2006 až do roku 2013. Horná hranica výdavkov sa bude ročne zvyšovať o 1 % (pri predpokladanej ročnej inflácii vo výške 2 %). Bruselský kompromis však nezohľadňuje dodatočné výdavky spojené so vstupom Bulharska a Rumunska.

Nový finančný výhľad sa vzťahuje na obdobie nasledujúcich siedmich rokov (2007-2013) a bol vypracovaný pre Európsku úniu pozostávajúcu z 27 členských štátov na základe pracovného predpokladu, že Bulharsko a Rumunsko vstúpia do Únie v roku 2007.

Dokument zakotvuje tzv. **revíziu klauzulu**, podľa ktorej má v rokoch 2008-2009 na základe správy Európskej komisie dôjsť k zásadnému prehodnoteniu rozpočtu EÚ. S akoukoľvek zmenou však musia súhlasiť všetky členské štáty. Revíziu klauzulu treba chápať hlavne v kontexte pripravenosti zaoberať sa otázkami reštrukturalizácie rozpočtu s dopadom na všetky oblasti európskych politík. Formulácia klauzuly túto možnosť výslovne zakladá, čo je výrazný posun oproti nedávnej minulosti, kedy bola táto otázka predmetom zásadného sporu.

Výdavky sú podľa nového finančného výhľadu zoskupené do piatich kapitol navrhnutých tak, aby odrážali politické priority Únie a zabezpečovali potrebnú pružnosť v záujme účinného pridelovania zdrojov.

Najvyššia celková hodnota výdavkov pre EÚ-27 je v návrhu Medziinštitucionálnej dohody z apríla 2006 stanovená na 864,363 miliardy EUR viazaných rozpočtových prostriedkov, ktoré predstavujú 1,048 % HNP EÚ. (Rozdelenie viazaných prostriedkov je uvedené v tabuľke č. 2.) Podľa viacerých kritikov však uvedených 1,048 % HNP EÚ nepredstavuje dostatočne veľký objem finančných prostriedkov pre realizáciu tak ambiciózných cieľov, ktoré si EÚ stanovila.

Kapitola 1a Konkurencieschopnosť pre rast a zamestnanosť

Kapitola 1a *Konkurencieschopnosť pre rast a zamestnanosť* zahŕňa finančné prostriedky na iniciatívy prijaté na európskej úrovni na podporu činností členských štátov prispievajúcich k cieľom Lisabonskej stratégie¹² a na iniciatívy, ktoré sú s nimi v súčinnosti. Sú zoskupené do piatich hlavných cieľov: výskum a technický rozvoj, spájanie Európy pomocou sietí EÚ, vzdelávanie a odborná príprava, podpora konkurencieschopnosti v plne integrovanom jednotnom trhu a program sociálnej politiky.

V súlade s novým finančným výhľadom by sa mala pri pridelovaní finančných prostriedkov v rámci tejto kapitoly venovať osobitá pozornosť oblasti **výskumu**, ktorý sa vo všeobecnosti považuje za jednu z najsľubnejších a najúčinnějších hybných síl inovácie a rastu. Z tohto dôvodu by sa malo financovanie výskumu EÚ zvýšiť tak, aby do roku 2013 dostupné zdroje narástli v reálnom vyjadrení o približne 75 % v porovnaní s rokom 2006.

V rámci tejto kapitoly bolo vyčlenených 375 miliónov EUR (14,25 miliardy SKK) pre odstavenie jadrovej elektrárne V-1 v **Jaslovských Bohuniciach**, 865 miliónov EUR pre jadrovú elektrárňu Ignalina v Litve a 210 miliónov EUR pre odstavenie bulharského reaktora Kozloduj.

---

¹² Porovnaj: EUROPEAN COMMISSION. *The Lisbon European Council – An Agenda of Economic and Social Renewal for Europe. Contribution of the European Commission to the Special European Council in Lisbon, 23-24th March 2000.* – Brussels, 2000. Elektronická verzia je dostupná na adrese: <http://europa.eu.int/growthandjobs/lisbon_en.pdf>.

Tabuľka č. 2

Prehľad nového finančného výhľadu na obdobie 2007-2013
(v miliárdach EUR, v cenách z roku 2004, stav: apríl 2006)

Viazané rozpočtové prostriedky	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Spolu	%
1. Trvalo udržateľný rozvoj	51,267	52,415	53,616	54,294	55,368	56,876	58,303	382,139	44,21
1a Konkurencieschopnosť	8,404	9,097	9,754	10,434	11,295	12,153	12,961	74,098	8,57
1b Súdržnosť	42,863	43,318	43,862	43,860	44,073	44,723	45,342	308,041	35,64
2. Ochrana a hospodárenie s prírodnými zdrojmi	54,985	54,322	53,666	53,035	52,400	51,775	51,161	371,344	42,96
z toho: výdavky súvisiace s trhom a priame platby	43,120	42,697	42,279	41,864	41,453	41,047	40,645	293,105	33,91
3. Občianstvo, sloboda, bezpečnosť a spravodlivosť	1,199	1,258	1,380	1,503	1,645	1,797	1,988	10,770	1,25
3a Sloboda, bezpečnosť a spravodlivosť	0,600	0,690	0,790	0,910	1,050	1,200	1,390	6,630	0,78
3b Občianstvo	0,599	0,568	0,590	0,593	0,595	0,597	0,598	4,140	0,48
4. EÚ ako globálny partner	6,199	6,469	6,739	7,009	7,339	7,679	8,029	49,463	5,72
5. Správa	6,633	6,818	6,973	7,111	7,255	7,400	7,610	49,800	5,76
6. Kompenzácie	0,419	0,191	0,190	-	-	-	-	0,800	0,09
Celkové viazané rozpočtové prostriedky	120,702	121,473	122,564	122,952	124,007	125,527	127,091	864,316	100
ako percento HNP	1,10	1,08	1,07	1,04	1,03	1,02	1,01	1,048	—

Zdroj: Rada EÚ, vlastné prepočty

Text Medziinštitucionálnej dohody predpokladá vytvorenie **Globalizačného vyrovnávajúceho fondu** (Globalization Adjustment Fund). Finančné prostriedky alokované v rámci tohto finančného nástroja by mali smerovať do oblastí, ktorých sa negatívne dotkla liberalizácia svetového obchodu a procesy globalizácie. Konkrétne by malo ísť napríklad o pomoc vo forme preškolenia a hľadania nového zamestnania pre pracovníkov, ktorí stratili zamestnanie v dôsledku veľkých štrukturálnych zmien vo svetovom hospodárstve. Použitie fondu by malo podliehať prísnyim pravidlám, ktoré sa týkajú rozsahu ekonomických zmien vyplývajúcich z presunutia výroby a ich vplyvu na hospodárstvo daného miesta, regiónu alebo krajiny. Fond by mal disponovať ročným objemom finančných prostriedkov vo výške 500 miliónov EUR a mal by byť financovaný z rozdielu medzi rozpočtovými stropmi a skutočne vyčerpanými prostriedkami.

Myšlienka vytvorenia globalizačného fondu nie je nová. S týmto návrhom prišiel ešte v roku 2004 vtedajší predseda Európskej komisie Romano Prodi. Luxemburské predsedníctvo Prodiho iniciatívu však zo svojho kompromisného návrhu finančného výhľadu napokon vypustilo. Niektorí noví členovia totiž avizovali, že nebudú súhlasiť s vytvorením takéhoto fondu, kým nedostanú záruku jeho dostatočnej flexibility.

V októbri 2005 svoj vlastný návrh finančného výhľadu, ktorého súčasťou bolo aj vytvorenie globalizačného fondu, predstavil Prodiho nástupca – José Manuel Barroso. Za iniciatívou predsedu Európskej komisie mnohí videli opakovanú kritiku zo strany francúzskeho prezidenta Jacquesa Chiraca, ktorý Barrosovi vyčítal, že robí príliš málo na ochranu proti hrozbám globalizácie a nie je schopný zasiahnuť, keď sa významná súkromná firma rozhodne prepúšťať.¹³ Barrosov návrh predpokladal pre globalizačný fond vyčleniť až 7 miliárd EUR v priebehu siedmich rokov a vytvoriť rezervy vo výške 4 miliárd EUR.

Myšlienku vytvorenia globalizačného fondu si osvojila aj Veľká Británia, a to aj napriek výhradám niektorých krajín – Nemecka, Holandska, Švédska a predovšetkým nových členských štátov. Krajiny strednej a východnej Európy argumentovali tým, že po páde železnej opony nastúpili cestu hospodárskej reštrukturalizácie a náklady súvisiace s týmto procesom museli znášať sami.

Tabuľka č. 3

Kapitola 1a Konkurencieschopnosť pre rast a zamestnanosť

(v miliónoch EUR, v cenách z roku 2004)

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
8 404	9 067	9 754	10 434	11 295	12 153	12 961

Zdroj: Rada EÚ, apríl 2006

Kapitola 1b Súdržnosť pre rast a zamestnanosť

Zmluva o Európskej únii (Maastrichtská zmluva) zaraďuje posilnenie ekonomickej a sociálnej súdržnosti k základným cieľom Únie.¹⁴ Napriek obrovskému úsiliu a neustále rastúcim objemom finančných prostriedkov alokovaných v štrukturálnych fondoch a Kohéznom fonde zostávajú regionálne disparity v sociálnom a ekonomickom vývoji v rámci EÚ priepastné. Prejavujú sa vo výrazných rozdieloch v životnej úrovni, príjmoch obyvateľstva, zamestnanosti, produktivite práce.¹⁵

V rámci kapitoly 1b *Súdržnosť pre rast a zamestnanosť* má byť celkovo vyčlenených 308 miliárd EUR, čo predstavuje 35,6 % celkových výdavkov. Nemenej dôležitá ako samotná výška viazaných prostriedkov je **schopnosť členských štátov prostriedky čerpať**. Podľa údajov Európskej komisie sa novým členským štátom zatiaľ podarilo absorbovať od 16 do 27 % z eurofondov od ich vstupu do EÚ v máji 2004.¹⁶ Určitou útechou je skutočnosť, že tieto výsledky sú porovnateľné s tými, aké mali iné krajiny po ich vstupe do EÚ.

¹³ Príkladom bolo oznámenie spoločnosti Hewlett Packard, ktorá sa rozhodla preniesť výrobu do ázijských štátov a plánuje prepustiť vo Francúzsku 1200 a v Nemecku 1500 ľudí.

¹⁴ Porovnaj: čl. 2, odst. 1 Zmluvy o Európskej únii.

¹⁵ Porovnaj: POLAKOVIČ, J. *Kohézna politika Európskej únie: Bilancia doterajších výsledkov.* (v tlači)

¹⁶ Porovnaj: Blair sa snaží pretlačiť návrh rozpočtu. In.: Hospodárske noviny, 9.-11. 12. 2005, s. 6.

Nový finančný výhľad počíta s uvoľnením podmienok pre čerpanie dotácií. **Výška povinného spolufinancovania má byť znížená zo súčasných 25 % na 15 %.** Pre členské štáty, ktoré dosiahli v období 2001 až 2003 priemernú úroveň HDP na obyvateľa nižšiu ako 85 % priemeru EÚ-25, je maximálna miera príspevkov z Európskeho fondu regionálneho rozvoja alebo Európskeho sociálneho fondu pre všetky operačné programy stanovená vo výške 85 %. Pre ostatné členské štáty oprávnené na čerpanie prostriedkov z kohézneho fondu k 1. januáru 2007 predstavuje strop štandardnej miery príspevkov z EFRR a ESF pre operačné programy v regiónoch oprávnených v rámci cieľa Konvergencia vo výške 80 %.

Pre členské štáty, ktoré dosiahli v období 2001 až 2003 priemernú úroveň HDP na obyvateľa nižšiu ako 85 % priemeru EÚ-25, sa bude na účely výpočtu príspevku z fondov nenávratné **DPH započítavať ako oprávnený výdavok.**

Až do roku 2010 bude možné čerpať peniaze o rok dlhšie, než sa pôvodne predpokladalo. V prípade členských štátov, ktoré dosiahli v období 2001 až 2003 priemernú úroveň HDP na obyvateľa nižšiu ako 85 % priemeru EÚ-25, sa pravidlo automatického zrušenia viazanosti n+2 nahrádza **pravidlom n+3.** V praxi to znamená, že na fakturáciu každého projektu bude čas až štyri roky. V roku 2010 sa lehota skráti na štandardné tri roky.

Prostriedky z Európskeho fondu regionálneho rozvoja možno v nových členských štátoch vrátane Rumunska a Bulharska použiť na **financovanie projektov bývania.** Pôvodný britský návrh z 5. decembra 2005 počítal len s financovaním tzv. sociálnych bytov. Pod tlakom väčšiny členských štátov napokon Londýn ustúpil. Spôsob podpory upresní nariadenie Rady EÚ a Európskeho parlamentu na základe návrhu zo strany Európskej komisie.

V súlade s novým finančným výhľadom by sa činnosti podporované kohéznu politiku mali zamerať na investície do obmedzeného počtu priorít zoskupených okolo **troch cieľov: Konvergencia; Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť; Územná spolupráca.**

Tabuľka č. 4

Kapitola 1b Súdržnosť pre rast a zamestnanosť

(v miliónoch EUR, v cenách z roku 2004)

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
42 863	43 318	43 862	43 860	44 073	44 723	45 342

Zdroj: Rada EÚ, apríl 2006

Z celkového balíka 308 miliárd EUR určeného pre túto kapitolu má byť 81,7 % (251,330 miliardy EUR) pridelené na **cieľ Konvergencia.** Z tejto sumy je 24,5 % (61,518 miliardy EUR) určených pre Kohézny fond a 5,0 % (12,521 miliardy EUR) regiónom a členským štátom, v ktorých sa postupne zastaví poskytovanie pomoci. Regióny oprávnené na financovanie zo štrukturálnych fondov v rámci tohto cieľa sú súčasne regióny úrovne NUTS II, ktorých HDP na obyvateľa meraný v parite kúpnej sily a vypočítaný na základe údajov Spoločenstva za obdobie 2000-2002, je nižší ako 75 % priemeru EÚ-25. Na financovanie z Kohézneho fondu sú oprávnené členské štáty, ktorých HNP na obyvateľa meraný v parite kúpnej sily vypočítaný na základe údajov Spoločenstva za obdobie 2001-2003 je nižší ako 90 % priemeru EÚ-25.¹⁷

¹⁷ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Financial Perspective 2007-2013.* – Brussels, 19. 12. 2005, s. 9. Elektronická verzia je dostupná na adrese:
http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/misc/87677.pdf.

Dokument predpokladá, že v roku 2010 by malo dôjsť k prehodeniu oprávnenosti členských štátov vo vzťahu ku Kohéznemu fondu na základe údajov týkajúcich sa EÚ-25.

Na **cieľ Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť** má byť vyčlenených 15,8 % prostriedkov (48,789 miliardy EUR), pričom 21,3 % z tejto sumy (10,385 miliardy EUR) pôjde regiónom, v ktorých sa postupne zastaví poskytovanie pomoci. Na financovanie v rámci tohto cieľa je oprávnené celé územie Spoločenstva s výnimkou regiónov, ktoré sú oprávnené na financovanie zo štrukturálnych fondov podľa cieľa Konvergencia a regiónov, na ktoré sa vzťahujú prechodné opatrenia. Tento cieľ sa zameriava na posilnenie konkurencieschopnosti a príťažlivosti regiónov ako aj zamestnanosti. Jednotlivé príspevky z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a Európskeho sociálneho fondu stanovia členské štáty po porade s Európskou komisiou.

Na **cieľ Územná spolupráca** má byť pridelených 2,4 % prostriedkov (7,5 miliardy EUR). Tento cieľ sa zameriava na posilnenie územnej spolupráce na cezhraničnej, nadnárodnej a medziregionálnej úrovni a na vytváranie sietí spolupráce a podporu ďalšej výmeny skúseností na príslušnej územnej úrovni. Regióny oprávnené na financovanie cezhraničnej spolupráce pri zohľadnení potenciálnych úprav potrebných na zabezpečenie súvislosti a kontinuity spolupráce sú všetky regióny úrovne NUTS III ležiace pozdĺž vnútorných pozemných hraníc, určité regióny úrovne NUTS III ležiace pozdĺž vonkajších pozemných hraníc a všetky regióny úrovne NUTS III pozdĺž námorných hraníc navzájom vzdialené spravidla najviac 150 km. Zoznam oprávnených nadnárodných regiónov pripraví Európska komisia v úzkej spolupráci s členskými štátmi.

Kapitola 2 Zachovanie a hospodárenie s prírodnými zdrojmi

Prostriedky viazané v kapitole 2 *Zachovanie a hospodárenie s prírodnými zdrojmi* sú určené pre poľnohospodárstvo, rozvoj vidieka, rybné hospodárstvo a nový finančný nástroj pre životné prostredie.

Tabuľka č. 5

Kapitola 2 Zachovanie a hospodárenie s prírodnými zdrojmi
(v miliónoch EUR, v cenách z roku 2004)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	54 985	54 322	53 666	53 035	52 400	51 775	51 161
z toho: výdavky súvisiace s trhom a priame platby	43 120	42 697	42 279	41 864	41 453	41 047	40 645

Zdroj: Rada EÚ, apríl 2006

Členské štáty môžu na základe vlastnej kompetencie previesť dodatočné sumy v rámci tohto stropu na programy rozvoja vidieka, a to do maximálnej výšky 20 % zo sumy, ktorá sa naakumuluje z výdavkov súvisiacich s trhom a priamych platieb.

Pridelené prostriedky pre nový nástroj na rozvoj vidieka, ktoré v zásade pozostávajú zo súm prevedených z fondov podporujúcich regionálnu zložku cieľa Konvergencia a súm, ktoré sa momentálne hradia zo záručnej sekcie Európskeho poľnohospodárskeho usmerňovacieho a záručného fondu (EAGGF), budú predstavovať 69,75 miliardy EUR, z čoho sa 41,23 miliardy EUR momentálne hradí zo záručnej sekcie EAGGF. Celkové výdavky na rozvoj vidieka vrátane prevodov z EAGGF prideli Európska komisia, pričom by mala zabezpečiť, aby najmenej 33,01 miliardy EUR bolo vyčlenených pre nové členské štáty, Bulharsko a Rumunsko.

Prostriedky pridelené pre nový nástroj rybného hospodárstva budú predstavovať 3,8 miliardy EUR.

Kapitola 3a Sloboda, bezpečnosť a spravodlivosť

Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti zahŕňa celý rad otázok, ktoré súvisia s ochranou a právami jednotlivých občanov a formovaním rámca spoločnej azylovej a imigračnej politiky a politiky zabezpečenia hraníc.

Tabuľka č. 6

Kapitola 3a Sloboda, bezpečnosť a spravodlivosť
(v miliónoch EUR, v cenách z roku 2004)

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
600	690	790	910	1 050	1 200	1 390

Zdroj: Rada EÚ, apríl 2006

Kapitola 3b Občianstvo

Kapitola 3b *Občianstvo* pokrýva o.i. niekoľko ďalších činností, v ktorých Európska únia zohráva úlohu katalyzátora pre aktivity členských štátov. Patrí sem oblasť kultúry, mládeže, audiovizuálnych záležitostí a ochrany zdravia a spotrebiteľa.

Tabuľka č. 7

Kapitola 3b Občianstvo
(v miliónoch EUR, v cenách z roku 2004)

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
599	568	590	593	595	597	598

Zdroj: Rada EÚ, apríl 2006

Kapitola 4 EÚ ako globálny partner

Európska únia sa profiluje ako globálny aktér¹⁸, ktorý musí byť pripravený niesť svoj diel zodpovednosti pri pomoci zameranej na znižovanie chudoby po celom svete vrátane príspevku k naplneniu rozvojových cieľov tisícročia a na zlepšenie svetovej bezpečnosti, pričom musí mať k tomu primerané finančné prostriedky.

Vonkajšie činnosti a politiky Únie sú zahrnuté do kapitoly 4 a zoskupené do hlavných skupín v rámci týchto nástrojov: predvstupový nástroj, nástroj stability, nástroj rozvojovej spolupráce a hospodárskej spolupráce, nástroj európskeho susedstva a partnerstva, nástroj humanitárnej pomoci a nástroj makrofinančnej pomoci.

Tabuľka č. 8

Kapitola 4 EÚ ako globálny partner
(v miliónoch EUR, v cenách z roku 2004)

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
6 199	6 469	6 739	7 009	7 339	7 679	8 029

Zdroj: Rada EÚ, apríl 2006

¹⁸ Porovnaj: COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: *A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy*. – Brussels, 12. 12. 2003. Elektronická verzia je dostupná na adrese: <http://ue.eu.int/uedocs/cms Upload/78367.pdf>.

Na spoluprácu s krajinami AKT sa na obdobie rokov 2008 až 2013 prideli ďalších 22,682 miliardy EUR v bežných cenách podľa existujúceho medzivládneho rámca Európskeho rozvojového fondu.¹⁹

Čo prinesie nový finančný výhľad pre slovenskú ekonomiku?

Slovensko od začiatku rokovaní o novom finančnom výhľade vystupovalo zdržanlivo a vyhýbalo sa akejkolvek kritike predkladaných návrhov. Prioritami zostávali možnosť započítať DPH do oprávnených výdavkov a predĺženie času na čerpanie štrukturálnych fondov z dvoch na tri roky po odsúhlasení financovania. Medzi dôležité priority Slovenska patrila aj požiadavka týkajúca sa zvýšenia objemu finančných prostriedkov na odstavenie jadrovej elektrárne V-1 Jaslovské Bohunice tak, ako to už schválil Európsky parlament, teda z 237 miliónov na 400 miliónov EUR.

Výsledok rokovaní môže byť z hľadiska Slovenska hodnotený pozitívne. Naša krajina môže za sedem rokov získať z Európskej únie 11,59 miliardy EUR (takmer 440 miliárd SKK). V čistom, teda po odpočítaní odvodov do rozpočtu EÚ, by Slovensko malo ročne inkasovať v priemere približne 46 miliárd SKK, t.j. trojnásobok dnešnej úrovne.

V konečnej dohode Slovensko bude môcť získať zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu v nasledujúcom sedemročnom období o 300 miliónov EUR menej ako predpokladal júnový návrh finančnej perspektívy. Návrh luxemburského predsedníctva ponúkal v čistom, teda po odpočítaní odvodov do spoločného rozpočtu EÚ, v rokoch 2007-2013 vyše 8,3 miliardy EUR, kompromisný britský návrh ponúka v čistom vyše 7,8 miliardy EUR, t.j. približne o 500 miliónov EUR. Podľa slov ministra financií Ivana Mikloša sa však len na DPH, ktorú si budú môcť samosprávy i súkromné inštitúcie čerpať zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu zahrnúť do nákladov, usporí takmer miliarda EUR.²⁰ Ďalšie peniaze k dobru prinesie vyššie spolufinancovanie zo strany Bruselu. Na odstavenie jadrovej elektrárne V-1 v Jaslovských Bohuniciach, ku ktorému sa Slovensko zaviazalo ešte počas vstupných rokovaní s EÚ, bude vyčlenených 375 miliónov EUR. Okrem toho bude môcť Slovensko, podobne ako ostatné členské štáty, z prostriedkov Kohézneho fondu financovať aj opravu panelových bytov. Obrovským prínosom je predĺženie času čerpania zdrojov o jeden rok. Slovenskí diplomati síce žiadali, aby táto možnosť existovala počas celého sedemročného obdobia, no napokon prijali vysvetlenie britského predsedníctva, ktoré ich upozornilo, že návrh by neprešiel cez Európsku komisiu. Tá sa pri predlžovaní času na čerpanie obávala nejasností a možných manipulácií.

Aktuálnym problémom nielen Slovenska zostáva zvyšovanie efektívnosti v príprave projektov. V roku 2004, keď Slovensko vstúpilo do Európskej únie, do našej ekonomiky prítieklo z Bruselu len 4,5 miliardy korún, hoci sa očakávalo 14,2 miliardy. K 8. decembru 2005 štát získal z EÚ 11,5 miliardy korún, v rozpočte na celý rok sa očakávalo 26,5 miliardy korún.

Slovenská republika už má pridelené peniaze z EÚ, zatiaľ však nevedno, na čo sa presne aká suma využije. Presnú štruktúru stanoví tzv. národný referenčný rámec.²¹ Najdôležitejšou však bude samotná realizačná fáza – reálne čerpanie pridelených finančných

¹⁹ Porovnaj POLAKOVIČ, J, SLÁDKOVÁ, Z. *Yaundé, Lomé, Cotonou: Bilancia vzťahov Európskej únie a krajín ACP*. (v tlači)

²⁰ Porovnaj: *Z únie dostaneme miliardy*. Elektronická verzia článku je dostupná na adrese: <http://www.sme.sk/clanok.asp?cl=2519075>.

²¹ Aktualizované informácie o procese prípravy Slovenskej republiky na nové programovacie obdobie 2007-2013 možno nájsť na adrese: <http://www.strukturalnefondy.sk/Default.aspx?CatId=81>.

prostriedkov. Koľko peňazí budeme môcť využiť a ako efektívne budú využité je oveľa dôležitejšie ako objem prísľubov.

Tabuľka č. 10

Odhad čistej finančnej pozície Slovenskej republiky

(v miliardách EUR, v cenách z roku 2004)

	Pôvodný návrh Európskej komisie (10. 2. 2004)	Návrh luxemburského predsedníctva (17. 6. 2005)	Závery Európskej Rady (17. 12. 2005)
Odvody SR do rozpočtu EÚ	3 925	3 500	3 700
Čerpanie finančných prostriedkov	11 091	11 840	11 590
Konkurencieschopnosť pre rast a zamestnanosť	672	596	732
Kohézia pre rast a zamestnanosť	6 252	7 671	7 289
Zachovanie a hospodárenie s prírodnými zdrojmi	3 976	3 388	3 328
Občianstvo, sloboda, bezpečnosť a spravodlivosť	76	63	59
Administratíva	115	101	101
Čistá finančná pozícia SR	+ 7 166	+ 8 319	+ 7 809*

Zdroj: Rada EÚ, apríl 2006

* Konečná pozícia je v skutočnosti pre Slovensko výhodnejšia ako návrh luxemburského predsedníctva, lebo ďalších 1,369 miliardy EUR získame v súvislosti so znížením povinnej miery spolufinancovania, zahrnutím DPH do oprávnených výdavkov a príspevkom na odstávku JE V-1 Jaslovské Bohunice.

ZÁVER

Na základe doterajšej analýzy možno nový finančný výhľad EÚ hodnotiť ako vcelku vyvážený kompromis, zohľadňujúci ciele a potreby rozšírenej Únie ako aj špecifiká jednotlivých členských štátov.

Dokument prijatý na záver britského predsedníctva možno hodnotiť pozitívne z viacerých hľadísk. Po prvé, v kontexte vnútornej krízy EÚ (odmietnutie Ústavnej zmluvy) je dosiahnutie dohody všetkých členských štátov hodnotené ako pozitívny signál. Po druhé, nový finančný výhľad vytvára predpoklady pre posilnenie ekonomickej a sociálnej kohézie členských štátov EÚ. Po tretie, zvýšenie objemu finančných prostriedkov na výskum a vývoj možno považovať za jeden z prvých reálnych krokov v kontexte realizácie cieľov Lisabonskej stratégie. Po štvrté, redukcia britského rabatu, zakotvenie tzv. „revíznej klauzuly“ a ďalšie opatrenia jasne definujú smer, akým by mala pokračovať reforma financovania EÚ vrátane reformy financovania Spoločnej poľnohospodárskej politiky.

Vzhľadom na problémy predovšetkým nových členských štátov EÚ (Slovensko nevynímajúc) s čerpaním prostriedkov zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu zostáva prioritou národných vlád vytvorenie podmienok na posilnenie absorpčnej schopnosti a zvýšenie efektívnosti využívania eurofondov.

POŽITÁ LITERATÚRA

1. Blairov pokusný balón. In.: *Hospodárske noviny*, 6. 12. 2005, s. 6.
2. Blair sa snaží pretlačiť návrh rozpočtu. In.: *Hospodárske noviny*, 9.-11. 12. 2005, s. 6.
3. Dzurinda: Rozpočet pre úniu môže byť lepší. In.: *Hospodárske noviny*, 7. 12. 2005, s. 6.
4. Británia navrhla úspory na úkor nových členov. In.: *Hospodárske noviny*, 6. 12. 2005, s. 6.
5. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: *A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy*. – Brussels, 12. 12. 2003. Elektronická verzia je dostupná na adrese: <<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>>.
6. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Financial Perspective 2007-2013*. – Brussels, 19. 12. 2005. Elektronická verzia je dostupná na adrese: <http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/misc/87677.pdf>.
7. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Multiannual Strategic Programme*. – Brussels, 8. 12. 2003. Elektronická verzia je dostupná na adrese: <http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/misc/78355.pdf>.
8. EUROPÄISCHE KOMMISSION. *Der Finanzrahmen – was ist das?* Elektronická verzia je dostupná na adrese: <http://europa.eu.int/comm/financial_perspective/questions/index_de.htm>.
9. EUROPEAN COMMISSION. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Building our Common Future. Policy Challenges and Budgetary Means of the Enlarged Union 2007-2013. – Brussels, 26. 2. 2004. Elektronická verzia je dostupná na adrese: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0101en02.pdf>.
10. EUROPEAN COMMISSION. *From the Single Act to Maastricht and Beyond: the Means to Match Our Ambitions*. – Brussels, 1992.
11. EUROPEAN COMMISSION. The Lisbon European Council – An Agenda of Economic and Social Renewal for Europe. Contribution of the European Commission to the Special European Council in Lisbon, 23-24th March 2000. – Brussels, 2000. Elektronická verzia je dostupná na adrese: <http://europa.eu.int/growthandjobs/lisbon_en.pdf>.
12. EUROPEAN COMMUNITIES. Interinstitutional Agreement on Budgetary Discipline and Improvement of the Budgetary Procedure. In.: *Official Journal*, L185/33. – Brussels, 15. 7. 1987.
13. FIALA, P., PITROVÁ, M. *Evropská unie*. – Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.
14. HAVRAN, M. ML. *Európska únia stále bez dohody o rozpočte*. In.: *Hospodárske noviny*, 8. 12. 2005, s. 7.
15. HAVRAN, M. ML. *Po dvojdnovej dráme má Európa rozpočet*. In.: *Hospodárske noviny*, 19. 12. 2005, s. 7.
16. HAVRAN, M. ML. *Začiatok európskeho zmierenia na brehoch Temže*. In.: *Hospodárske noviny*, 28.-30. 10. 2005, s. 8.
17. JANÍKOVÁ STAVROVSKÁ, I. *Barroso predstaví plán, ktorý má zachrániť rozpočet*. In.: *Hospodárske noviny*, 20. 10. 2005, s. 7.
18. ANÍKOVÁ STAVROVSKÁ, I. *Británia môže zostať izolovaná*. In.: *Hospodárske noviny*, 30. 11. 2005, s. 7.
19. JANÍKOVÁ STAVROVSKÁ, I. *Britské predsedníctvo otvorí diskusiu o rozpočte*. In.: *Hospodárske noviny*, 7. 11. 2005, s. 7.
20. JANÍKOVÁ STAVROVSKÁ, I. *Londýn: menej pre regióny*. In.: *Hospodárske noviny*, 29. 11. 2005, s. 7.

21. JANÍKOVÁ STAVROVSKÁ, I. *Londýn predloží návrh rozpočtu, boj sa len začne*. In.: Hospodárske noviny, 5. 12. 2005, s. 6.
22. LIPKOVÁ, Ľ. A KOL. *Európska únia*. – Bratislava: Sprint, 2004
23. NUGENT, N. *The Government and Politics of the European Union*. – Durham: Duke University Press, 1999.
24. POLAKOVIČ, J. *Kohézna politika Európskej únie: Bilancia doterajších výsledkov*. (v tlači)
25. POLAKOVIČ, J, SLÁDKOVÁ, Z. *Yaundé, Lomé, Cotonou: Bilancia vzťahov Európskej únie a krajín ACP*. (v tlači)
26. Šafaříková, K. *Barroso navrhne európsky fond pre zmiernenie globalizácie*. In.: Pravda, 21.10. 2005.
27. *The UK Budget Rebate*. Elektronická verzia článku je dostupná na adrese: <<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4721307.stm>>.
28. *Z únie dostaneme miliardy*. Elektronická verzia článku je dostupná na adrese: <<http://www.sme.sk/clanok.asp?cl=2519075>>.

KONTAKT

Ing. Jozef Polakovič, M.E.S
Katedra diplomacie a medzinárodných vzťahov
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
polakovic@euba.sk

ABSTRAKT

Trendy v medzinárodnom marketingovom prostredí formujú riadenie medzinárodných podnikateľských aktivít. Tieto trendy sú na druhej strane ovplyvňované všeobecnými trendmi vývoja svetovej ekonomiky.

Riadenie medzinárodných podnikateľských aktivít je tak komplexným systémom odrážajúcim rozhodujúce faktory a imperatívy širšieho rámca makro-prostredia, pozostávajúceho z viac – menej nekontrolovateľných síl a vplyvov, ako aj z jemnejšieho rámca kontrolovateľných faktorov podnikateľského prostredia.

Aplikácia informačných systémov patrí k najdôležitejším imperatívom a trendom moderného medzinárodného marketingového riadenia. Elektronické podnikanie a elektronický obchod menia spôsob riadenia a realizácie podnikateľských a komerčných aktivít.

Všetky tieto faktory ovplyvňujú zmeny firemných štruktúr a aplikáciu nových marketingových stratégií, čo zase vplýva na zmeny dopytu a ponuky na trhu.

V neposlednej miere treba zdôrazniť význam etických aspektov podnikateľských aktivít, ako nevyhnutných imperatívov trvale udržateľného rozvoja.

ABSTRACT

Trends in international marketing environment are shaping the management of international business activities. These trends are influenced on the other hand by the general development of the world economy.

The management of international business activities is thus a complex system reflecting the decisive variables and imperatives of a broader scope of macro-environment, consisting of more or less uncontrollable forces, as well as of finer set of controllable variables of business environment.

Implementation of information systems belong to the foremost imperatives and trends in modern international marketing management. Electronic business and electronic commerce change in a decisive way the modus vivendi of the management of business and commercial activities.

All these variables influence the changes in firms' structures and the implementation of new marketing strategies which in turn influence the changes in demand and supply in the market.

Last but not least the ethical aspects of business activities must be more thoroughly and decisively considered as the imperatives and variables of sustainable development.

V posledných rokoch sa vo vývoji podnikov vyspelých krajín prejavujú trendy, ktoré vplývajú na ich stratégie v celosvetovej dimenzii, vrátane marketingových stratégií v postkomunistických krajinách.¹ Niektoré z týchto tendencií sú zrejme a vyplývajú z logiky vývoja trhu, iné sú menej nápadné a sú súčasťou rafinácie stratégií firiem na svetovom trhu.

Rozhodujúcu úlohu pritom zohrávajú objektívne zmeny v marketingovom prostredí v súčinnosti s vývojom a rastom podnikateľských subjektov.

Strategické rozhodnutia firiem sú tak realizované s ohľadom na zmeny v prostredí, ako sú napr. nasledujúce:

Pozri: R. Springer: Osteuropamarketing, s. 32, Wirtschaftsuniversität Wien, 2000

- Vývoj svetovej ekonomiky
- Informatika
- Štruktúra subjektov trhu
- Dopyt a ponuka

V dôsledku veľkého rozsahu zmien a pôsobenia množstva faktorov uvediem len niektoré, najzávažnejšie.

- *Vývoj svetovej ekonomiky:*

Prejavuje sa okrem iného v nasledovných oblastiach.

- Globalizačný trend vo svetovej ekonomike
- Rozširovanie a prehlbovanie integračných blokov a regionálna segmentácia.
- Urýchľovanie technologického pokroku a marketingových procesov.
- Deregulácia.
- Globalizačný trend vo svetovej ekonomike a dôraz na internacionalizáciu a globalizáciu. Prejavuje sa u všetkých krajín a vo zvýšenej miere v krajinách s relatívne menším trhom a otvorenejšou ekonomikou, relatívne závislejšou na svetovom trhu. Je nevyhnutnou tendenciou vývoja svetovej ekonomiky, vyplývajúcou z celkového ekonomického a technického vývoja.
- Rozširovanie a prehlbovanie integračných blokov a regionálna segmentácia. Objektívne tendencie vývoja regionálnych integračných blokov vplývajú aj napriek celosvetovým globalizačným tendenciám na rýchlejšiu rast spolupráce v rámci regionálnych integračných zoskupení. Vytváranie integračných zoskupení pôsobí v súčinnosti s celkovou globalizáciou a nie proti nej.
- Urýchľovanie technologického pokroku. Má kumulatívny efekt, úzko súvisí s konkurenčným tlakom a so snahou firiem o inováciu a samozrejme s revolučným vývojom vedy a informatiky. Urýchľuje zastarávanie technológií, procesov a výrobkov. Spôsobuje prevratné zmeny v manažérskych postupoch a v marketingových stratégiách firiem.
- Deregulácia. Zintenzívňuje liberalizáciu konkurencie a komunikačných procesov. Odstraňuje bariéry prenikania nových technológií a procesov. Urýchľuje inováciu a obmenu výrobkov a služieb. Pôsobí na zvyšovanie stupňa interdependencie národných ekonomík a na prehlbovanie a rozvoj medzinárodnej hospodárskej spolupráce.
- ***Informatika a intelektuálne vlastníctvo*** Osobitné miesto a úloha vo vývoji marketingového prostredia a s ním súvisiacich tendencií vývoja stratégií firiem pripadá masívnemu rozvoju informatiky. V danej súvislosti sem patria najmä:
  - Dynamický rast elektronických foriem podnikania a obchodu.
  - Zefektívňovanie a urýchľovanie tokov informácií
  - Budovanie marketingových rozhodovacích systémov.
  - Rast investícií do intelektuálneho vlastníctva.
- Dynamický rast elektronických foriem podnikania a obchodu. Markantný je presun a rýchly rast podielu samotného elektronického obchodu, najmä v krajinách s vysokým stupňom computerizácie a využitia internetu, ale aj aplikácia internetu a elektronických foriem informatiky v marketingovej komunikácii, výskume a v ďalších podnikateľských činnostiach (riadenie, logistika, výroba, nákup a i.)

- Zefektívňovanie a urýchľovanie tokov informácií.
Je to univerzálny trend, ako aj s ohľadom na uvedené oblasti aplikácie. V tejto súvislosti zohráva rozhodujúcu úlohu rýchly vývoj a aplikácia nových informačných technológií, ktoré sa presadzujú vo všetkých oblastiach života modernej spoločnosti. Rozvoj informačných technológií minimalizuje čas a vzdialenosti medzi podnikateľskými subjektmi a revolucionizuje možnosti ich komunikácie a prepojenia.
- Budovanie marketingových rozhodovacích systémov.
Ich zdokonaľovanie v tradičných oblastiach aplikácie a budovanie v nových subtilnejších systémoch (služby a pod.). Zefektívňuje formy prepojenia organizačných zložiek podnikov a rozhodovacie procesy. Tieto v mnohých prípadoch nadobúdajú štandardné formy a prvky automatizácie.
- Rast investícií do intelektuálneho vlastníctva.
Markantný je predovšetkým rast investícií do výskumu a vývoja, najmä u firiem so sofistikovanou výrobou, kde sa firmy snažia udržať resp. zlepšiť svoje postavenie na trhu intenzívnou inováciou svojich programov a ponuky. Zvyšujú sa investície do progresívnych foriem a metód technologického a výrokového know-how, patentov, vynálezov, programov, reštrukturalizácie a pod.
Zvýšená pozornosť ako aj náklady a výdaje sú smerované taktiež na získavanie a rozvoj kvalifikovaných a schopných výkonných pracovníkov, ktorí sú predpokladom progresívneho rozvoja. V tejto súvislosti rastú aj rozdiely v odmeňovaní.

- **Štruktúra subjektov trhu:**

V oblasti štruktúr firiem sú významné zmeny okrem iného najmä v oblastiach:

- Zmeny vo formách konkurencie
- Rast významu multinacionálnych korporácií
- Vytváranie strategických aliancií a rast významu partnerských prepojení medzi firmami
- Dlhodobé partnerské vzťahy medzi dodávateľmi a odberateľmi
- Modulárne korporácie a siete
- Rozvinuté interorganizačné štruktúry

- Zmeny vo formách konkurencie

Tradičná konkurencia sa realizovala na báze cien a základných odlišností vlastností výrobkov. V

dôsledku proliferácie výrobkov sa konkurencia presúva stále viac do ďalších atribútov ponuky, ako sú: sprievodné služby, komplexná kvalita zabezpečenia potrieb zákazníkov a u špičkových firiem, revolučná redefinícia kategórie výrobku a komplexnej ponuky. Príkladom redefinície kategórie výrobku sú mobilné telefóny a ich súčasné i perspektívne aplikácie. Napriek uvedeným trendom vo formách konkurencie zohráva cenová senzitivita u masy kupujúcich naďalej významnú úlohu.

- Rast významu multinacionálnych korporácií

Vplyv obrovských multinacionálnych a transnacionálnych korporácií na svetovú ekonomiku a trhy rastie. Tieto korporácie sú najväčšími ekonomickými hráčmi takmer vo všetkých krajinách sveta. Rozhodujúcou mierou určujú štruktúru dopytu a ponuky na svetových trhoch. Tržby najväčších z nich presahujú niekoľkonásobne HDP menších, ako aj niektorých stredne veľkých krajín, v ktorých sú rôznymi formami implantované. Ich ekonomická a finančná sila podmieňuje aj ich vyjednávaciu pozíciu, a to nielen na firemnej úrovni.

- Vytváranie strategických aliancií a rast významu partnerských prepojení medzi firmami
Vytváranie strategických aliancií umožňuje firmám upevňovať ich pozície na trhu, zabezpečovať ochranu proti konkurencii, alebo aspoň túto „civilizovať“. Využívajú pritom synergické efekty spolupráce a racionalizujú ekonomické a dodávateľské procesy. Vytvára sa tak pre nich odlišné podnikateľské prostredie.

- Dlhodobé partnerské vzťahy medzi dodávateľmi a odberateľmi

Odlíšne podnikateľské prostredie možno vytvoriť aj nadväzovaním dlhodobých partnerských vzťahov i mimo rámca formálnych strategických aliancií firiem. Transakčný marketing sa mení na marketing založený na dlhodobých partnerských vzťahoch.² Zvyšuje to celkový efekt podnikateľskej činnosti. Do popredia záujmu firiem sa dostáva snaha o dlhodobé udržanie zákazníka. S tým úzko súvisí dôraz na komplexné zabezpečovanie služieb a potrieb a udržiavanie dobrých vzťahov so zákazníkmi. Veľký význam v tejto súvislosti má aj vytváranie a aktualizácia databáz existujúcich a potenciálnych zákazníkov a partnerov.

- Modulárne korporácie a siete

Ide o vzájomné prepojenie korporácií na zmluvnom dlhodobom základe, s cieľom racionálnej deľby práce, pričom každý subjekt sa sústreďuje na výkon činností spadajúcich do ich kľúčových kompetencií. Príkladom takej štruktúry je firma NIKE, ktorá sa sústreďuje na vývoj športovej obuvi a odievania, a ostatné činnosti vrátane výroby subkontrahuje iným firmám. Každá firma sa tak sústreďuje na činnosti a subdodávky, pre ktoré má relatívne najlepšie podmienky. Takéto siete siahajú od dodávky základných surovín, cez výrobu, poskytovanie potrebných manažérskych, technických, finančných, obchodných a iných služieb, vrátane predaja a poskytovania služieb pre spotrebiteľov. Predpokladom úspešnosti takýchto sietí je, okrem iného rozvinutá infraštruktúra, štruktúra a úroveň podnikov a spoľahlivé dodávateľsko-odberateľské vzťahy.

- Rozvinuté interorganizačné štruktúry

Sú ďalším zložitejším stupňom prehĺbenia a rozvoja spolupráce podnikov, založeného na prepojení nielen jednotlivých podnikov, ale vo zvýšenej miere na prepojení ich organizačných zložiek, odborov, oddelení, resp. pracovných tímov podnikov so zložkami, odbormi, oddeleniami a tímami iných spolupracujúcich podnikov, za účelom racionálnej synergie a deľby práce. Jednoduchým príkladom môže byť prepojenie predaja výrobkov P&G v sieti Walmart, keď P&G dostane uhradenú dodávku tovaru Walmartu až v nadväznosti na jeho predaj predajňou Walmartu spotrebiteľovi. V takýchto prípadoch ide nielen o koordináciu marketingových funkcií, ale v nadväznosti na koordináciu podnikateľských funkcií o koordináciu interorganizačných štruktúr kooperujúcich podnikov.

- **Dopyt a ponuka:**

Zmeny v dopyte a ponuke na svetovom trhu významnou mierou vplývajú na zmeny podnikateľského a marketingového prostredia a stratégie podnikov. Markantné sú nasledujúce tendencie.

- Vzájomné podmieňovanie diverzifikácie dopytu a štandardizácie ponuky
- Rýchle technologické zmeny a diverzifikácia dopytu
- Zvyšovanie náročnosti zákazníkov na kvalitu, služby a pod.
- Rast dopytu po komplexnej ponuke, komplexné riešenia vrátane sprievodných služieb
- Nárast orientácie na hodnotu

- Vzájomné podmieňovanie diverzifikácie dopytu a štandardizácie ponuky

Zatiaľ čo náročnosť zákazníkov a tým aj diverzifikácia ich dopytu rastie, na strane ponuky sa presadzuje v rade prípadov účelná štandardizácia, i keď sa zdá, že tieto tendencie sú vo vzájomnom protiklade. Štandardizácia ponuky umožňuje firmám lepšie využívať zdroje, racionalizovať inováciu výrobkov, ich produkciu a sústreďovať sa na lepšie a efektívnejšie uspokojovanie potrieb odberateľov. Štandardizácia základných typov, výrobkov a procesov nevylučuje pritom adaptáciu a modifikovanie ich variantov a prispôbovanie špecifickým

² Pozri: C Veloutsou, M. Saren, N. Tzokas: Relationship marketing, European Journal of Marketing, V. 36, N. 4, 2002, Esmerald, UK

potrebám zákazníkov. Obdobne možno chápať aj vzájomný vzťah medzi inováciou a orientáciou na zákazníka.³, s čím súvisí nasledujúca tendencia.

- Rýchle technologické zmeny a diverzifikácia dopytu

Na diverzifikáciu a vývoj trhu stále viac vplýva technologický vývoj. Výdaje na výskum a vývoj sa rapídne zvyšujú, čo podmieňuje prevratné zmeny technológií a výrobkov a ich rýchlejšie zastarávanie a obnovu. Vedúce firmy sa neustále meniacemu dopytu nielen prispôsobujú, ale ho aj rapídnu inováciou svojich programov a ponuky vytvárajú. Inovácia sa stala rozhodujúcim faktorom konkurenčnej schopnosti. Na rozdiel od pasívneho marketingu, založenom na prispôbovaní ponuky existujúcemu dopytu, realizujú vedúce firmy aktívny marketing, pri ktorom dopyt na trhu aktívne vytvárajú alebo spoluvytvárajú.

- Zvyšovanie náročnosti zákazníkov na kvalitu, služby a pod.
- Rast dopytu po komplexnej ponuke, komplexné riešenia vrátane sprievodných služieb
- Nárast orientácie na hodnotu

Tieto faktory vyplývajú z objektívnych tendencií etablovania situácie trhu kupujúceho, keď ponuka takmer permanentne presahuje kapacitu dopytu a keď sa kúpyschopný dopyt stal limitujúcim faktorom vývoja kapacity trhu. Orientácia na stále rastúce potreby zákazníkov a ich komplexné uspokojovanie je nevyhnutným predpokladom úspešnosti firiem. Hodnota poskytovaná zákazníkom prostredníctvom efektívnej, kvalitnej a komplexnej ponuky, podlieha v dôsledku konkurencie rýchlym a často neočakávaným zmenám, takže kľúčom k udržateľnému úspechu môže byť len sústavná tvorba a ponuka hodnoty, ktorá je odberateľmi akceptovaná ako vyššia..

Stratégie firiem sú vo vzájomnej interakcii s vývojom prostredia, Jednak sa mu prispôsobujú, jednak toto prostredie a jeho vývoj podmieňujú a vytvárajú. Ako vyplýva z uvedenej analýzy interakcií vývoja prostredia a činnosti podnikateľských subjektov, možno súhrnne vytypovať nasledovné trendy perspektívnych podnikateľských a marketingových stratégií:

- Diverzifikácia stratégií a marketingového mixu
- Rast významu strategického marketingu oproti operatívne
- Rafinácia segmentácie a ničingu
- Dôraz na vytváranie a udržiavanie stabilnej základne zákazníkov
- Približovanie sa k zákazníkom a priamy marketing
- Komplexný marketing, integrácia marketingu do ostatných podnikateľských stratégií a činností
- Interfunkcionálny vývoj stratégií, komplexné globálne tímy, podieľajúce sa na ich vývoji a realizácii.

Záverom uvediem ešte jeden podstatný aspekt perspektívy vývoja prostredia a stratégií podnikov. Je to stále akútnejší problém a pozornosť, ktorá sa musí dôrazne venovať etickým a ekologickým aspektom podnikania a podnikateľského prostredia. Trvalo udržateľný rast nie je a nemôže byť možný bez rešpektovania pravidiel podnikateľskej etiky a ochrany životného prostredia. V tomto ohľade je najvyšší čas urobiť radikálne zmeny k náprave.

---

³ Pozri: P. Berthon, J. M. Hulbert, L. Pitt : Innovation or customer orientation ?, European Journal of Marketing, V. 38, N. 9/10, 2004, Esmerald, UK

POUŽITÁ LITERATÚRA

Wall Street Journal
Harvard Business Revue
European Journal of Marketing
Absatzwirtschaft
Handelsblatt
Revue française de marketing
MOCI
Trend
Internet

KONTAKT

prof. Ing. Eduard Urban, CSc.
Katedra diplomacie a medzinárodných vzťahov
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
urban@euba.sk